

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**AYŞE CEBESOY SARIALP'İN GÖZÜYLE
CEBESOY AİLESİ VE YAKIN TARİH
(SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI)**

Alime Figen BARANOĞLU

**Danışman
Prof. Dr. Tülay Alim BARAN**

**Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı**

İSTANBUL, 2014

2.1.1.1.4. Mustafa Kemal Paşa'ya Samsun'a Gidiş Görevi Verilmesi	45
2.1.1.1.5. İngiliz Muhipler Cemiyeti Üyeliği	50
2.1.1.1.6. Mehmet Ali (Gerede)'nin Yüzellilikler Listesine Alınması	52
2.1.1.1.7. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Gözüyle Yüzellilikler Konusu	53
2.1.1.1.8. Mehmet Ali (Gerede)'nin Sürgün Hayatı	54
2.1.1.2. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Anneanesi Nilüfer (Gerede)	55
2.1.1.2.1. Nilüfer Hanım'ın Mehmet Ali Bey ile Tanışması	55
2.1.1.2.2. Nilüfer (Gerede)'nin Sürgün Sonrası Hayatı	57
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	59
3.1. AYŞE CEBESoy SARIALP'İN AİLESİ	59
3.1.1. Baba Tarafından Aile Geçmişi	59
3.1.1.1. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Büyükdedesi Müşir Mehmet Ali Paşa	62
3.1.1.1.1. Osmanlı Devleti'nin Durumu	63
3.1.1.1.2. 1856 – 1877 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Durumu	64
3.1.1.2. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Dedesi İsmail Fazıl Paşa (Cebesoy)	66
3.1.1.2.1. İsmail Fazıl Paşa'nın T.B.M.M. Dönemi Faaliyetleri	69
3.1.1.3. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Babası Mehmet Ali (Cebesoy)	71
3.1.1.4. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Amcası Ali Fuat (Cebesoy)	73
3.1.1.4.1. Ali Fuat Cebesoy'un Hayatı	74
3.1.1.4.2. Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası	77
3.1.1.4.3. Ali Fuat Paşa'nın Cephe Komutanlığından Ayrılması	81
3.1.1.4.4. Ali Fuat Paşa'nın Ankara'ya Dönüşü	84
3.1.1.4.5. Cumhuriyetin İlanı ve Mustafa Kemal Paşa ile İlişkilerinin Bozulması	85

3.1.1.4.6. “CEBESoy” Soyadının Alınması	89
3.1.1.4.7. Atatürk’ün Vefatı Sonrası Dönemde Ali Fuat Cebesoy	91
3.1.1.4.8. Ali Fuat Cebesoy’un Kişisel Özellikleri ve Görüşleri	94
3.1.1.4.9. Ali Fuat Cebesoy’un Aldığı Nişan ve Madalyalar	96
3.1.1.4.10. Ali Fuat Cebesoy’un Eserleri	97
3.1.1.5. Ayşe Cebesoy Sarıalp’in Dönemin İz Bırakmış Kişileri ile İlgili Görüşleri	97
3.1.1.5.1. Mustafa Kemal Atatürk	98
3.1.1.5.1.1. Atatürk’ün Sofrası	98
3.1.1.5.1.2. Atatürk ve Yugoslavya Kralı	98
3.1.1.5.1.3. Atatürk’ün Dans Merakı	99
3.1.1.5.1.4. Sabiha Gökçen’i Ziyaretinde Yaşananlar	99
3.1.1.5.2. İsmet İnönü	100
3.1.1.5.2.1. İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi.....	100
3.1.1.5.2.2. Evlerinde Briç Oynanması ve İlginç Bir Anısı	101
3.1.1.5.2.3. Şekerli Kahve Olayı	103
3.1.1.5.3. Kâzım Karabekir	103
3.1.1.5.4. Fevzi Çakmak	104
3.1.1.5.5. Rauf Orbay	104
3.1.1.5.5.1. Vefatı ve Ali Fuat Cebesoy	105
3.1.1.5.5.2. Kişiliği	105
3.1.1.5.6. Refet Bele	106
3.1.1.5.7. Cafer Tayyar Eğilmez	106
3.1.1.5.8. Çerkez Ethem	106
3.1.1.5.9. Fahrettin Altay	106
3.1.1.5.10. Halide Edip Adıvar	107
3.1.1.5.11. Leyla Cebesoy (Annesi)	107

3.1.1.5.12. Nazım Hikmet Ran	107
3.1.1.5.12.1. Ali Fuat Paşa'nın Nazım Hikmet'i Linç Tehlikesinden Kurtarması	108
3.1.1.5.12.2. Nazım Hikmet ile Kişisel Tanışıklığı .	108
3.1.1.5.12.3. Vatandaşlıktan Çıkartılması	109
3.1.1.5.12.4. Nazım Hikmet'in Şairliği	109
SONUÇ	110
EKLER	112
KAYNAKÇA	181
ÖZGEÇMİŞ	190

KISALTMALAR

a.g.b.	: adı geçen belgesel
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
ATASE	: Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BCA	: T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BAO	: T. C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz.	: bakınız
CA	: T. C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi
ev.	: Çeviren
der.	: derleyen
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
M.S.B.	: Millî Savunma Bakanlığı
s.	: sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
v.d.	: ve diđerleri
y.n.	: yazarın notu
Yap-Yön.	: Yapım Yönetim
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Yay. Kur.	: Yayın Kurulu

ÖNSÖZ

20. yüzyıl başlarına kadar tarih bilimi, konu ettiği geçmişe dönük olayları belge ve kalıntılara dayanarak inceleme yöntemini kullanıyordu. Tarih, bunun sonucu olarak, büyük ölçüde siyasal olaylar ekseninde yürüyen bir disiplin görünümüne sahipti. Bu tür bir tarih anlayışı ele alınan olgu ve olaylarda gelişmelerin arkasında yer alan insan iradesi ve varlığını göz ardı etmekteydi. Tarihi oluşturan olaylar, bir anlamda, büyük insanların bireyselliği ve tekliği üzerinden anlatılmaktaydı.

Oysa geçmişin her yönüyle anlaşılabilmesinde belgelerin yanında, bu olayların gelişim çizgisi üzerinde rol almış, belirleyici olmuş, dolaylı ya da doğrudan etkin olmuş kişi ve olguların da önemli bir yeri vardır. İşte sözlü tarih, geleneksel tarih yazıcılığının bu yönünü tamamlayıcı bir role sahiptir. Yazılı belgelere ve kalıntılara ek olarak, yaşayan bireylerin belleğe dayalı anlatıları yoluyla gerçekleştirilir. Olayların ortaya çıkışındaki farklı ve beşeri dinamiklerin anlaşılmasını, tarihe insan ögesini katarak yaşayan bir hale gelmesini sağlama niteliğine sahiptir.

Öte yandan çeşitli aile ve mekânların sahip oldukları kendilerine özgü tarihlerinin, genel tarih bağlamında daha kapsamlı çalışmalara katkıda bulunabileceği de göz ardı edilemeyecek olgulardan biridir.

Ayşe Sarialp Cebesoy, Osmanlı Devleti'nin sonlarından Milli Mücadele ve Cumhuriyet'e kadar uzanan bir dönemde ülkenin siyasal, sosyal ve kültürel hayatında etkin rol oynamış bir ailenin hayattaki en yaşlı bireyidir. Aile tarihini derinliğine bilmenin yanı sıra ülkenin kaderinin değişmesindeki çeşitli insanları yakından tanıma ve anılarını dinleme imkânı bulmuştur. Genel tarih anlatımı içerisinde önemli yere sahip çeşitli olayların perde arkası gelişmelerini ve ortaya çıkış süreçlerini birincil tanıklıklar yoluyla öğrenme imkânı elde etmiş, tarihin belli bir dönemini inşa edici aktörleri yakından tanıma fırsatını elde etmiştir. Yaşı ve konumu itibarıyla kendisi de, Cumhuriyet dönemi için canlı bir tanık konumundadır.

Tez çalışmamız, böyle özel bir niteliğe sahip Ayşe Cebesoy Sarialp'in sözlü tanıklığını odak alarak, Türkiye'deki tarih çalışmalarına, bir aile tarihi üzerinden, farklı bir pencere aralamayı hedeflemektedir.

Çalışma, bu yönüyle özgün bir nitelik taşımaktadır. Ayşe Cebesoy Sarialp'in ailesi, ailenin öne çıkmış çeşitli bireyleri, örneğin İsmail Fazıl Paşa, Ali Fuat Cebesoy gibi, isimler üzerine çalışmalar yapılmışsa da, bunlar aileyi bir bütün içerisinde anlatmaktan

uzaktır. Yalnızca, odak alınan kişi bağlamında aile ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmakta, ancak ailenin tarihsel konumu tam olarak irdelenmemektedir.

Yine, söz konusu çalışmalar, geleneksel yöntemlere uygun olarak yazılı belgelere dayanmaktadır. Eldeki çalışma ise aileye içeriden ve belgelere yansımamış özel olay ve anlatılar ekseninde bir bakış yöneltmektedir. Bu yönüyle de bir ilk olma niteliğine sahiptir.

Bu bağlamda çalışma, asıl olarak, Ayşe Cebesoy Sarıalp'le, sözlü tarih yöntemi kullanılarak yapılan görüşmelere dayanmaktadır.

Farklı tarihlerde ve belli bir metodoloji takip edilerek yapılan bu görüşmeler öncesi aile tarihi ile ilgili yoğun bir arşiv ve kaynak çalışması yapılmıştır. Aynı şekilde, Sarıalp'le de ön görüşme yapılarak tezin yöntemi ve amaçları konusunda aydınlatılmıştır. Görüşmeler öncesi temel sorular hazırlanmış ancak, konuşmalar sırasında da gerektiğinde yeni ve o anda ihtiyaç duyulan sorular yöneltmiştir. Her görüşme sonrası, ses kayıtları deşifre edilerek gözden geçirilmiş, eksik kaldığı düşünülen konular bir sonraki bölümde tamamlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, Ayşe Cebesoy Sarıalp'le yapılan görüşmeler temel eksen alınmakla birlikte, hem anlatıların doğrulanması ve karşılaştırılabilmesi hem de konuyla ilgili farklı ya da destekleyici bakış açılarının ortaya konulabilmesi için geniş bir arşiv ve birincil kaynak taraması da yapılmıştır. Aynı şekilde kitap ve makale türü çalışmalara da özel bir dikkat göstermek suretiyle zengin bir kaynakçadan da yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok değerli insanın katkıları olmuştur. Öncelikle Prof. Dr. Tülay Alim Baran'a, çalışmanın ilk evresinden başlayarak her aşamada değerli uyarı ve yönlendirmeleriyle tezin tamamlanabilmesine büyük destek sağlaması ve danışmanlığımı üstlenme nezaketini göstermesinden dolayı teşekkür ediyorum. Onun yol göstericiliği olmasaydı tezin tamamlanması mümkün olmazdı.

Tez çalışmasının başından itibaren yapıcı önerileriyle doğru bir biçimde planlanmasına katkı sağlayan, her aşamada yararlı önerilerde bulunan Abdulhamit Avşar'a, araştırmalarımı tamamlayabilmem hususunda büyük emekleri geçen aileme teşekkür ediyorum.

Arşivlerinden yararlanma imkânı sağlayan tüm kurum ve kuruluşlarla, Türk Amerikan Üniversiteler Derneği'ne teşekkürü bir borç biliyorum.

Özellikle teşekkür etmek istediğim bir kişi daha var ki çalışmam için bana kapılarını açan, anılarını paylaşan ve birçok belgeye ulaşmamı sağlayan Ayşe Cebesoy Sarıalp'e minnettarlığımı ifade etmek isterim. Aile hayatı ve kişisel anılarını kaydetmeme izin vererek yakın tarihe ışık tutulmasında en büyük paylardan biri ona aittir.

ABSTRACT

Many events that will make a contribution to the known history, maintain their existences in the form of verbal expression in individuals' lives. The specific histories owned by the families and places have also the potentials to make contributions to the writing of general history.

In the process of Modern historiography, it does not date back to a long time that professional historians started to concentrate on gathering verbal resources and gaining methodological experience. On the contrary, especially after the second World War period, using the verbal history studies as a contributory discipline of writing the general history gained more speed, and today it has reached to a more effective and widespread view.

Many members of Ayşe Cebesoy Sarialp's family are the people who played prominent roles in the country's political and social life during the Ottoman and Republican periods. It is possible to give the names of Mushir (Field Marshal) Mehmet Ali Pasha from Alsace-Lorraine, Hungar Ali Pasha, Mehmet Ali Gerede, who undertook the Minister of Interior Affairs position in Damat Ferid Pasha's cabinet that was established after the First World War, and one of the most important persons of Independence War as Ali Fuat Cebesoy.

Another characteristic of Ayşe Cebesoy Sarialp's family is that there were many persons with the ethnic origins of British, Polish, Hungarian, French, Kurdish, and Italian among her family elders. This fact is important for understanding the positions and effects of the people with various ethnic origins in the imperial structure.

In terms of age and life experience, Sarialp is in the best position to know the history of the family. She lived together with the family members who undertook important tasks during the Ottoman and the Republican periods, and including the unrecorded ones, she became a close witness of narratives by family members or got the opportunity to share the same room with the primary witnesses of all these events. In this aspect, she is an important witness of the recent history.

The thesis consists of the introduction chapter and three consecutive chapters. In the first chapter, it focuses on the verbal history concept and importance of the verbal history for determining the theoretical frame of the study. Besides that, the life story of Ayşe Cebesoy Sarialp is given in this section as the focal person of this present study.

In the second chapter, the family tree of Sarialp's mother and in the third chapter the family tree of her father is represented; the memories and events are focused on in the light of the important events and life stories of the people, which will make contributions to history writing.

ÖZET

Bilinen tarihe katkı sağlayacak birçok olay, bireylerin hayatlarında sözel anlatım şeklinde varlıklarını sürdürmektedir. Aile ve mekanların sahip olduğu kendine özgü tarihlerin de genel tarih yazımına katkı sağlama potansiyelleri vardır.

Modern tarih yazıcılığı sürecinde, profesyonel tarihçilerin sözlü kaynak toplama konusuna ağırlık vermeleri ve metodolojik bir deneyim elde etmelerinin geçmişi de çok eski değildir. Buna karşın, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde sözlü tarih çalışmalarından genel tarih yazıcılığına yardımcı bir disiplin olarak yararlanma çalışmaları hız kazanmış, günümüzde ise daha da etkin ve yaygın bir görünüme kavuşmuştur.

Ayşe Cebesoy Sarıalp'in mensup olduğu ailenin birçok mensubu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde ülkenin siyasal ve sosyal hayatında önemli rol oynamış kişilerdir. Bunlar arasında Alsas Lorenli Müşir Mehmet Ali Paşa'dan Macar Ali Paşa'ya, Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Damat Ferit Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırlığı görevini üstlenen Mehmet Ali Gerede'den, Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen kişilerinden biri olan Ali Fuat Cebesoy'a kadar çok sayıda önemli kişinin adını saymak mümkündür.

Ayşe Cebesoy Sarıalp'in ferdi olduğu ailenin bir başka özelliği de, aile büyükleri arasında İngiliz, Polonyalı, Macar, Fransız, Kürt ve İtalyan birçok etnik kökenli insanın bulunmakta, imparatorluk içerisindeki bu insanların konumları ve siyasal süreçlere etkilerini anlamak açısından önemlidir.

Sarıalp, yaşı ve hayat deneyimi açısından, ailenin tarihini en iyi bilebilecek durumdadır. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde önemli görevler üstlenmiş aile bireyleriyle bir arada yaşamış ve kayıtlara geçmemiş olanlar dâhil, aile içi anlatımlara yakından tanık olmuş ya da yaşananların birincil tanıklarıyla aynı mekanı paylaşma imkânı bulmuştur. Bu yönüyle, yakın tarihin önemli bir tanığı durumundadır.

Tez, giriş ve üç bölüm oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışmanın kuramsal çerçevesini ortaya koyabilmek bakımından sözlü tarih kavramı ve sözlü tarihin önemi üzerinde duruldu. Ayrıca, çalışmanın odak kişisi olan Ayşe Cebesoy Sarıalp'in yaşam öyküsüne de bu bölümde yer verildi.

İkinci bölümde Sarıalp'in anne, üçüncü bölümde ise baba tarafından soykütüğü irdelendi, önemli olay ve kişilerin hayat öyküleri ışığında tarih yazımına katkı sağlayacak anı ve olaylar üzerinde duruldu.

Çalışmamız, Ayşe Cebesoy Sarıalp'ın sözlü tanıklığını odak alarak, Türkiye üzerine yapılan tarih çalışmalarına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

GİRİŞ

Tarihsel olaylar, meydana geldikleri dönemde ve yaşayan insanların üzerinde çeşitli etkileri görülerek bir sözlü kültür oluşturmaktadır. Bu bağlamda, tarihe kaydedilmesi gereken ya da bilinen tarihe katkı sağlayacak birçok olay, bireylerin hayatlarında sözel anlatım şeklinde varlığını sürdürmektedir. Aile ve mekânların kendilerine özgü taşıdıkları tarihi değerler genel tarihe katkı da bulunabilmesi göz ardı edilemeyecek olgulardan biridir.¹

Bu durum tarihçiye, “yazılı belge” ya da “kalıntı”ya dayalı geleneksel tarih anlayışının dar çerçevesinin sınırlarını genişletme imkânı sağlar. Toplumların belleklerinde derin izler bırakmış olan savaşlar, büyük göçler, felâketler gibi sosyal ve siyasal olayları konu alan destanlar, efsaneler, türküler, halk hikâyeleri vb. sözel kültür ürünleri eskiden beri tarih yazımının önemli belgeleri arasında yer tutmaktadır.²

John Tosh da, “Aslında var olan ilk tarih sözlü tarihtir” diyerek, tarih anlatımında önceliğin sözlü tarihçilikte olduğunun altını çizmektedir.³ Gerçekten de, matbaanın icadıyla yazının yaygınlaşmasından önceki uzun yüzyıllar boyunca, tarihi de kapsayan tüm toplumsal bilgi sözlü olarak iletiliyordu ve bu sözlü iletişim, tarih yazıcılığına konu olan çeşitli siyasal ve toplumsal olaylarda da önemli bir etken olma konumuna sahipti. Bu olguyla ilgili pek çok örnek vermek mümkündür. Örneğin Fransa’da, 18. yüzyılın sonlarında meydana gelecek büyük devrim öncesinde kahvehaneler ve salonlar gibi mekânlarda tartışma ve düşünce alışverişine zemin sağlayan etkinliklerin yoğunlaştığı görülmektedir.⁴ Benzer bir durumun İngiltere’de de yaşandığı ve “kahvehane kültürü” olarak tanımlanan sözlü kültürün siyasal ve toplumsal dönüşümlerde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.⁵

Geleneksel tarih yazıcılığının temelinde de, birey tanıklıklarının -“anlatımlarının”- önemli bir yeri vardır; çünkü bu, tarih yazımına dayanak olan en eski tarih inşa

---

¹ Stephen Counce, **Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi**, Çev. Bilmez Bülent Can – Alper Yalçinkaya, 3.Baskı, İstanbul 2011, s. 8.

² A. Zeki Velidî Togan, **Tarihte Usûl**, 4.Baskı, İstanbul 1985, s. 38-52.

³ John Tosh, **Tarihin Peşinde**, İstanbul 2008, s. 226.

⁴ John Durham Peters, “Historical Tensions in the Concept of Public Opinion”, **Public Opinion and the Communication of Consent**, Theodore L. Glasser, Charles T. Salmon (der.) içinde, New York: The Guilford Publications, 1995, s. 9.

⁵ Ralph Neville, **London Clubs: Their History and Tresures**, Chatto Publication, London 1911.

yöntemlerinden biridir.⁶ Buna karşın, “en yeni” tarihi anlatır. Sözlü tarihin özünü bireylerin sözlü tanıklıkları oluşturur ve bu bağlamda esas olan bireyin yaşadığı “yakın zaman”ın olaylarını belgelemektir.

Modern tarih yazıcılığı sürecinde, profesyonel tarihçilerin sözlü kaynak toplama konusuna ağırlık vermeleri ve metodolojik bir deneyim elde etmelerinin geçmişi de çok eski değildir.⁷ Bunun başlangıcının, teknolojideki gelişmelerle birlikte Avrupa’daki belgelere dayalı tarih yazımı anlayışının karşı karşıya kalmaya başladığı zorluklar olduğu söylenebilir. Çünkü yeni gelişmelerle birlikte insanlar arasındaki temel iletişim belgelerle değil telefon ya da toplantılarla sağlanmaya başlanmıştı. Bu durumun tarih yazımına etkisi, Allan Nevins’in şu çarpıcı mizanseninde açıkça görülmektedir: ABD Başkanı, bakanlarından birine önemli bir konuyla ilgili bir mektup göndereceğini söyleyerek, söyleyeceklerini kaleme alması için sekreterini yanına çağırır. Ancak az sonra fikir değiştirir ve gerekçesini şöyle açıklar: “Hayır, dur! Ona telefon edeceğim; çabuk, kolay ve çok daha güvenli. Hem böylece kanıt bırakmamış da oluruz!”⁸ Dolayısıyla, bu durumda ABD Başkanının bakanına ne söylediği, bir sırdır ve ancak, başkan ya da sekreterinin anlatımıyla aydınlanabilir.

Tarihçilerin sözlü kaynak toplama konusuna eğilmeye başlamalarının bir başka önemli nedeni de kayıtların güvenilirliğini yitirmeye, “gelecekte propagandaya dönüşebilecek bir potansiyel” taşımaya başlamasıdır. “Tarihçi bu yolla oluşturulan malzemenin yalnızca bilime bir katkı olsun diye değil, bir tarafın çıkarı için düzenlendiğini hiçbir zaman unutmayacaktır, fakat hiçbir faydası olmayacağına karar verip malzemeyi tümünden reddetmek de iyi bir yöntem olmayacaktır.”⁹ Bütün bunların yanında, istenmeyen bilginin yok edilme ihtimali de bulunmaktadır ve bu durum yine tek yanlı bir bakış açısının ortaya çıkmasına yol açma potansiyeline sahiptir.¹⁰ Aynı zamanda sözlü tarihe konu olan

---

⁶ Togan, a.g.e., s. 38.

⁷ Tosh, a.g.e., s. 202.

⁸ Allan Nevins, “Oral History: How and Why It was Born”, **Oral History- An Interdisciplinary Anthology**, David K. Dunaway, Willa K. Baum (der.), 2. Bs. içinde, Walnut Creek: Altamira Press, 1996’dan aktaran Süheyla Işıksoy, “Geleneksel Yozgat Evlerinde Yaşam ve Anlam: Evin Sözlü Tarihi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010, s. 15.

⁹ Paul Thompson, **Geçmişin Sesi Sözlü Tarih**, Çev. Şehnaz Layıkel, İstanbul 1999, s. 46-47.

¹⁰ Örneğin, Rusya’da yönetimi ele geçiren Bolşeviklerin İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli antlaşmaları yayınlamaları, ardından da Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya’nın benzeri davranışlar sergilemeleriyle birlikte diplomatlar, kamuoyundan gizledikleri herhangi bir belgenin daha sonra aleyhlerinde kullanılabileceği olgusuyla karşı karşıya gelmişlerdir. Bu ise, özgün kaydın mümkün olduğunca tedbirli bir biçimde kaleme alınması ve “zararlı olabilecek dosyaların” belirli aralıklarla ayıklanması sonucunu doğuracaktır (Thompson, a.g.e., s. 47). Günümüzde de Wikileaks belgeleri olayı benzer bir sonuca yol açma potansiyeline sahiptir denilebilir.

isimlerin anılarını anlatırken ailelerini savunmaları veya onları ön plana çıkartarak nakletmek istemeleri sözlü tarihin objektifliğine gölge düşüreceğinden anlatılanlar yazılı kaynaklarla desteklenmelidir.¹¹

Avrupa’da bilimsel araştırma yöntem ve araçları kullanılarak yapılan ilk sözel tarih çalışmaları İkinci Dünya Savaşı sonrası başlamıştır.¹² Bunun başlıca nedeni, savaşın küresel ölçekteki yıkıcı etkilerinin yanında, insanların –bireylerin- hayatlarında meydana getirdiği etkileri de ortaya çıkarabilmektir.¹³ 1960’ların ikinci yarısından sonra ise daha da etkin bir kullanım alanı bularak gelişimi devam ettirmiştir. Özellikle 1970 ve 1980’li yıllarda kültürel mirası belirleme ve koruma çalışmalarına ağırlık verilmeye başlanması sözlü tarih çalışmalarını arttırmış ve sayılarını hızla çoğaltmıştır.¹⁴

Çalışmamız, Ayşe Cebesoy Sarıalp’ın sözlü tanıklığını odak alarak, Türkiye üzerine yapılan tarih çalışmalarına farklı bir pencere aralamayı hedeflemektedir.

Sarıalp’ın ailesi Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde ülkenin siyasal hayatında önemli rol oynamış bir ailedir. Anne tarafından dedesi olan Mehmet Ali Gerede, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Damat Ferit Paşa tarafından kurulan ilk kabinede önce Posta, Telgraf ve Telefon Nazırlığı, ardından Dâhiliye Nazırlığı görevini üstlenmiş bir insandır. Dolayısıyla, hem Osmanlı’nın son yılları hem de Kurtuluş Savaşı dönemiyle ilgili önemli kişilerden birisi konumundadır.

Baba tarafından dedesi olan İsmail Fazıl Paşa ise 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında görev yapmanın yanı sıra, Harp Okulu’nda okuduğu sıralarda Mustafa Kemal’e evinin kapılarını açmış, yakınında bulundurmıştır. Milli Mücadele’yi başlattığında da onun yanında yer almış, ilk TBMM Hükümetinde de Nafia Vekâleti görevini üstlenmiştir.

Babası Mehmet Ali (Cebesoy) ise, Birinci Dünya Savaşı’na katılmış, Ruslara esir düşünce, 2,5 yıl Sibiry’a da esir kampında kalmış, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında orduda daha sonra da bürokraside yer almıştır.

Ayşe Cebesoy Sarıalp ile sözlü tarih çalışması yapılması konusunda etkili olan bir başka önemli yönü, onun Ali Fuat Cebesoy ile olan ilişkileridir. Milli Mücadele’nin öncü kişilerinden bir olan Ali Fuat Cebesoy, onun amcasıdır. Hiç evlenmemiş olan Ali Fuat

---

¹¹ Thompson, a.g.e., s. 64.

¹² Georg G. Iggers, **Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**, 4.Baskı, İstanbul 2003, s. 11.

¹³ Louis M. Starr, “Oral History”, **Oral History - An Interdisciplinary Anthology**, David K. Dunaway ve Willa K. Baum (der.), 2.Baskı, Walnut Creek: Altamira Press Starr, 1996’dan aktaran Işıksay, a.g.t., s. 20.

¹⁴ Counce, a.g.e., s. 71.

Paşa¹⁵, ağabeyi Mehmet Ali 1946 yılında vefat ettikten sonra onun çocukları İsmail Fazıl ve Ayşe Cebesoy Sarıalp'e bir anlamda babalık yapmıştır.¹⁶ Sarıalp, Ali Fuat Paşa'nın son nefesine kadar yanında olan, onun özellikle Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminde yaşadıklarını birinci ağızdan dinleyerek, tanık olarak yaşayan bir insandır. Dolayısıyla onun sözlü tarih anlatımları, yakın dönem Türkiye tarihine önemli katkılar sağlayabilecek bir niteliği sahiptir.

Sarıalp'in anlatılarını değerli kılan bir başka husus da, 1948 Londra Olimpiyatlarında üç adım atmada Türkiye'ye üçüncülük madalyası kazandırmış olan Ruhi Sarıalp'in eşi olmasıdır. "*Spora frak giydirmiş adam*"¹⁷ diye anılan Ruhi Sarıalp ile ilgili anlatacakları, bir başka önemli konuya, Türkiye'nin uluslararası spor tarihinin bilinmeyen bir yönüne ışık tutması açısından önemlidir.

Son olarak, Ayşe Cebesoy Sarıalp, 19. yüzyıldan itibaren Türkiye'nin siyasal ve sosyal hayatında önemli bir yeri olan, gerek mensuplarının soykütükleri, gerekse tarihsel rolleri açısından farklı ve önemli bir konuma sahip olan "Cebesoy" ailesinin hayatta olan son bireyidir ve anlatımları bu yönüyle de tarihsel bir konuma sahiptir.

İşte Sarıalp'in anlatıları tarihe geçmiş bu önemli kişilerin hayatlarının bilinmeyen yönlerini ortaya koymak, onların tanıklıkları ile söz konusu dönemlerde yaşayan olaylara ışık tutabilmek bakımından kayda değer bir önem taşımaktadır.

Çalışmada, Ayşe Cebesoy Sarıalp'la yapılan sözlü tarih görüşmeleri esas alınmakla birlikte diğer belge ve kaynaklardan da yararlanılmıştır. Bunun iki temel gerekçesi vardır. İlk olarak Sarıalp'in anlatıları, doğası itibarıyla genel tarihe atıfta bulunan ve sıklıkla onunla kesişen bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla bunların diğer yazılı belge ve kaynaklarla karşılaştırılması, test edilmesi ve desteklenmesi, anlatıların bağlamını güçlendirecek bir nitelik taşımaktadır. İkinci olarak, yine anlatılarda meydana gelebilecek boşlukların, atıfların tamamlanmasına, onların bilimsel çerçevesinin güçlenmesi ve yorumlanmasına imkân sağlayacaktır. Bu nedenle Sarıalp'in anlattığı konu ve aktardığı olaylarla ilgili geniş bir kaynak taraması yapılmış, resmi arşivler, yayınlanmış anı kitaplar, günlük gazeteler, kişisel belge gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

---

¹⁵ "Amcam hiç evlenmeye vakit bulamadı" Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁶ "Babam 1946 yılında vefat etti. O vefat ettiği yıl ben lise son sınıftaydım. Babamdan sonra amcam, bana 28 sene bilfiil babalık etmişti. Onu da 1968'de kaybettim." Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

Sözlü tarih, var olan tarih anlayışlarına alternatif olmaktan çok, geniş bir yelpazede, geçmişin belleklerde kalan bilgisini bugünden derleyen, anlatıcının izniyle sansürsüz bir biçimde kaydı, deşifresi ve arşivlemesini gerçekleştiren disiplinler arası bir araştırma ve tarih saptama yöntemidir.¹⁸ Bu yöntemin kökenleri sözlü kanıtların toplanması ve kullanılmasındaki gelişmelerden ayrı düşünülemez.

İnsanlar, her zaman tanık oldukları olayları yazıya geçirmezler. Yakın tarih üzerinde araştırma yapan tarihçiler, bunların mahiyetlerini öğrenebilmek için olayları yaşayan kişilerle yüz yüze görüşmeler yapmak ve bunları metin haline getirerek tarihi yazmak durumundadırlar. İşte yüz yüze yapılan görüşmelerle elde edilen bilgileri, yazılı ve kalıtsal belgelere ek olarak, yazıya geçiren tarih yöntemine “sözlü tarih” adı verilmektedir.

Sözlü tarih, “geçmiş bilgilerin belleklerden derlenmesi”,¹⁹ “tarihi olaylarla ilgili birinci elden bilgiye sahip kişilerden elde edilen bilgiyi kaydetmenin ve bunu toplam bilgiye eklemenin bir yoludur.”²⁰ Diğer bir deyişle yaşanan olayları, birinci derecedeki tanıklar yoluyla toplayarak kayda geçirmek ve analizini yapmaktır.

1.1. SÖZLÜ TARİHİN AMACI VE ÖNEMİ

Joseph Gould, İkinci Dünya Savaşı'nın en karmaşık günlerinde, 1942 yılında, “Tarihin krallar, kraliçeler, antlaşmalar, görüşmeler, büyük savaşlar ve Sezar, Napolyon, Pontius, Pilate, Kolomb gibi mühim zevattan oluştuğunu sanıyoruz ama bu sadece yüzeysel tarihtir ve büyük ölçüde yanlıştır” diyordu. Ona göre bu yanlışı düzeltmenin yolu sözlü tarihe önem vermektir. Sıradan insanların hayat öyküleri daha ön planda olmalıdır. Sözlü tarih yöntemi, tarihi ulaşılamaz yerlerden aşağılara indirecek bir niteliğe sahiptir. Nitekim Gould, bunu kendisine bir amaç edindiğini ifade ederek, “yukarılarda inşa edilen tarih bu tarihin yerine” “kısa gömleklilerin yani halkın işleri, aşkları, üzüntüleri, yaşam deneyimleri hakkında söylediklerini, bu merasimsiz tarihi” koyacağını ifade ediyordu.²¹

¹⁸ Counce, a.g.e., s. 71.

¹⁹ **Sözlü Tarih Kılavuzu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 3-4.

²⁰ David E. Kyvig – Myron A. Marty, **Yanıbaşımızdaki Tarih**, Çev. Nalan Özsoy, 2.Baskı, İstanbul 2011, s. 73.

²¹ Esra Danacıoğlu, **Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz**, İstanbul 2001, s. 130–131.

Öncelikle altının çizilmesi gereken önemli bir husus, sözlü tarihin bilginin “insani boyuta” kavuşmasına yardımcı olduğudur. Tarih yazımı tekeli belge merkezlikten çıkarır, belirli bir tarih yazıcı profesyonelin elinden alarak, olayı gören ve yaşayan sıradan insanları tarihe katar. Bizlere, olayların “insani bakışını” sunar.²²

Sözlü tarih yazımında amaç, sıradan insanın yaşadıklarını anlatmasına izin verilerek onu tarihe bağlamaktır.²³ Bu yönüyle, okumanın değil dinlemenin ön plana çıktığı bir tarih yazımı türüdür.

Sözlü tarih yöntemiyle, belli bir tema etrafında, farklı tanıklıklardan hareketle belli bir döneme ilişkin tarihsel bilgi üretilir. Böylece tarih, genel ve kuşbakışı cereyan eden insansız bir soyutlama alanı olmaktan çıkar, soluk alır hale gelir. Çünkü “insan” tarafından “inşa edilir” ve bu yönüyle hayatı tarihin içine sokar. Tanıklıkları “hammadde” olarak kullanarak olayların resmi kayıtlara girmeyen boyutlarını da tarihe katar.

Sözlü tarihçilikte insan merkezli bir bakış açısı vardır; bireylerin öz hayat öykülerine dayalı “yerel” ve küçük ölçekli bir tarih anlayışı söz konusudur. “Kahramanlarını yalnız liderler arasından değil, çoğunluğu oluşturan ve o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından da seçer.”²⁴

Belgelerin yeterli olduğunun düşünülmediği durumlarda bile, sözlü tarihe başvurmak geçmişin daha detaylı ve farklı açılardan görülebilmesine yardımcı olur. Öte yandan sözlü tarih araştırmacılığının, tarih yazımının demokratikleşmesine de katkı sağladığı görülmektedir. Toplumsal tarih yazımında dışarıda bırakılmış farklı sosyo-ekonomik ve kültürel grupların da tarih yazımının konusu olmasını sağlamıştır. Yahudi soykırımı ya da İspanya iç savaşını konu alan “partizan hareketler” üzerine yapılmış sözlü tarih araştırmaları; İngiltere’de işçi sınıfı hareketinin gelişimi ya da feminist hareket konusunda yapılmış sosyal tarih çalışmaları yahut da “siyahî hareketler”le ilgili sözlü tarih çalışmaları bunlara örnek olarak verilebilir. Görüldüğü gibi, sözlü tarih disiplininin gelişmesi, tarihin içeriği ve toplumsal iletilerini değiştirdiği gibi kapsamının da genişlemesine yardımcı olmuştur. Bugün ise sözlü tarih araştırmacılığı, belgeye dayalı tarihçiliği eleştirdiği kadar bir o kadar da besleyip zenginleştiren disiplinler arası bir yaklaşım olarak görülmekte ve

---

²² Neşe Erdilek, “Türkiye’de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu”, **Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı 26 – 27 Eylül 2003**, Yay. Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan, İstanbul 2006, s. 79.

²³ Fevzi Çakmak, “Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği”, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildiriler Ankara 18 – 20 Mart 2010**, Haz. Mehmet Öz Ankara 2011, s. 545-546.

²⁴ Thompson, a.g.e., s. 18.

sözlü tarihten, disiplinler arası bilimsel bir yöntem olarak, pek çok alanda yararlanılmaktadır.²⁵ Sözlü tarih yöntemiyle, belgelerde belirtilmeyen küçük detayların gizliliği de ortaya çıkarılabilir.

Sıradan bir insan yaşadıklarını anlatırken kayıt altına alınmasında “dinlemek”²⁶ ön plana çıkar. Aynı olayın farklı insanlar ve farklı zamanlarda dinlenilmesi ise sözlü tarih çalışmasının derinleşmesini ve öznellik kaygısını azaltır. Nitekim, 13 Ekim 2003 tarihinden itibaren TRT ekranlarında 13 bölüm olarak “Son Tanıklar: Milli Mücadele” adıyla yayınlanan belgeselde ülke genelinde farklı şehir ve köylerde yaşayan vatandaşların anlatımıyla pek çok bilinmeyen gerçek ortaya konulmuştur. Bunlardan biri, dönem tarih anlatılarında rastlanmayan bir olaydır. Ülke insanı, Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı dönemi arasında çeşitli zorluklarla yüz yüze gelmenin yanı sıra çok geniş bir alanda ağır bir çekirge istilasını ile de karşılaşmıştır. Aylar boyu, Marmara bölgesinin güneyinden Akdeniz bölgesine kadar ülkenin en verimli topraklarını etkileyen bu çekirge istilasını, dönemin ekonomik ve sosyal şartlarını anlayabilmek açısından bize önemli bir katkı sağlar niteliktedir.²⁷ Oysa böylesine önemli bir olay, geleneksel tarih yazımında yer almamakta, dolayısıyla dönemin tablosunu çizecek olan önemli bir etken göz ardı edilmiş olmaktadır.

Sözlü tarih çalışmalarının, ikincil olsa da dikkate alınması gerekli olan bir başka yönü belli bir yaşın üzerindeki insanların sosyalleşmesine sağladığı katkıdır. Bir köylü, bir çiftçi, herhangi bir meslek erbabından olan bu tür insanlarla görüşmek hayatta önemsiz hale geldikleri bir dönemde, yaşadıklarına değer verilerek anlatmalarını sağlamak onlardaki yalnızlık duygusunun bir süreliğine de olsa geri plana itilmesini sağlar. Kendilerinin ve yaşadıklarının önemli olduğu hissini vererek onların hayata

---

²³ Thompson, a.g.e., s. 59.

²⁶ Paul Thompson, “21.Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar”, **Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı 26 – 27 Eylül 2003**, Yay. Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan, İstanbul 2006, s. 37.

²⁷ Mehmet Ulusoy 1910 – Kuzuculu Köyü – Dört Yol – Hatay “Çekirge geldi bütün böyle mahsulleri yedi. Meyva filan bize kalmadı. Yoksulluk doğdu.”, İsmail Öngöroğlu 1904 – Sağlıklı Köyü – Tarsus – Mersin “İkinciyle uçtu mu gün tutulurdu. Neçe kıtlık geldi.”, Şükrü Yanıkoğlu 1914 – Köyceğiz – Muğla “Uç uç geliyor böyle gürrr. Buraya konuyor, burayı hemen yiyip geçiyor. Buğdaymış, mısırmış, nohut bir şey bırakmadılar hiç.” Salih Köroğlu 1909 – Susurluk – Balıkesir “Bütün yaş mahsulleri biçti böyle orak gibi.” Mustafa Nihat Atasoy 1913 – Kuzuculu Köyü – Dört Yol – Hatay “Öğüne sebze yapıyorduk. Salatalık, domates, patlıcan vs. Böyle büktü mü, aşağıdan bir çıktı mı tenekeyle biteceği, tükeneceği yok hiç arkası kesilmedi. Hiç güneş görülüyor böyle. Bakıverdin mi, güneşi durduruyor. Gölge geliyor. Geldiler bunların hepsini yediler.” **Son Tanıklar: Milli Mücadele**, Yap-Yön: Abdulhamit Avşar, 13 Ekim 2003, 1.Bölüm, TRT 1.

bağlanmalarına katkı sunar.²⁸ “Son Tanıklar” belgeseli Türkiye genelinde 38 il, 105 ilçe ve 165 belde ve köylerde yapılan çekimlerde özellikle röportaj sonrası yatağından kalkamayan köylülerin ifadelerinde “devlet bu zamana kadar bizim kapımızı hiç çalmadı” diye sitemde bulunmuştur.

Stephen Caunce sözlü tarihi “... bugünü daha iyi anlayabilmek ve geleceği yönlendirebilmek için, geçmişi anlamlandırma sürecine yapılan bir katkı” olarak nitelendirmektedir.²⁹ Ona göre, bir dönemi yaşayan neslin anıları kayıt altına alınarak tarih kitaplarında üzerinde durulmayan, fark edilmeyen bir ayrıntı yoluyla toplumun tarihinin yeniden şekillenmesi mümkün olabilir.³⁰ Caunce’ın da vurguladığı gibi, sözlü tarih çalışmasının belgeye dayalı tarih anlatımından önemli bir başka farkı, ikinci yöntemin ayrıntılar karşısındaki tutumudur. Bir savaş alanında yapılan mücadele bilinen bir mücadeledir. Her iki tarafın askerlerinin sayısının ne olduğu, mücadelenin nasıl başlayıp nasıl sona erdiği, genellikle kuşbakışı bir anlatımla ve savaşı yönetenlerin gözüyle görülür. Burada, savaş alanında cereyan sosyal olayların ayrıntıları yoktur. Oysa, düşmanın halka davranışındaki ayrıntılar ancak o bölgede yaşayanların dinlenilmesiyle ortaya çıkarılabilir. Örneğin, Anadolu’daki İtalyan işgal bölgelerinde yaşananlar ve “İtalyan algısı”nı tarih kitaplarındaki yazılanlardan daha çok bölge insanıyla yapılan yüz yüze görüşmelerle daha sağlıklı anlamak mümkündür. Örneğin, 1914 Aydın doğumlu Dr. Ahmet Yıldırım, İtalyanların işgal bölgesinde uyguladıkları politikanın tehlikesini şöyle anlatmaktadır: “Ova ortasında Menderes var. Karşıda İtalya var. Köprünün bu başında Yunan bayrağı, bu başında İtalyan bayrağı... Yunanlılar o bayrağı çiğneyip geçemezler. Biz Yunanlıları nasıl olsa tepelerdik, fakat İtalyanlar çok tehlikeliydi. Çünkü en ufak bir kötü muamelesini görmedik İtalyanların. İlaç verdiler, yiyecek verdiler, battaniye verdiler ve halkın gönlünü çeldiler. Bu tarihin meşhur akışı olup da İtalyanlar çekilmeseydi, onlara karşı bir düşmanlığımız katiyen yoktu.” Yıldırım’ın bu saptaması, Son Tanıklar belgeselinde görüşlerine yer verilen başka anlatılarla da desteklenmektedir. Bu bağlamda, 1914 Aydın doğumlu Mehmet Şakir Songur “Mutfaklarda kazan kaynattılar. Her akşam fakir fukara, gidip yemek alırdı ordan” derken, 1911 Burdur doğumlu Mustafa Kocabıyık, “Anam rahmetliğin kulağı sağır idi. Burdur’a İtalyanlar geldi. Anam rahmetliği götürdüm oraya,

---

²⁸ Philip Ingram, “Sözlü Tarih”, **Tarih Öğretiminde Çoğulcu ve Hoşgörülü Bir Yaklaşım Doğru**, Yay. Haz. Özgür Sevgi Göral, İstanbul 2003, s. 52-53.

²⁹ Caunce, a.g.e., s. 12.

³⁰ Ruhi Ersoy, “Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler”, **Milli Folklor**, Yıl 16, Sayı 61, 2004, s. 109.

kulaklarını açtırdım geldim” demektedir.³¹ Oysa, bu yaklaşımı genel tarih yazımında görmek mümkün değildir. Aynı şekilde, bölge halkıyla yapılan bu sözlü tarih çalışması, İtalyan işgal bölgesindeki Kuva-yi Milliye hareketlerinin niteliğini anlamaya da önemli katkılar sunacak bir özelliğe sahiptir.

Öte yandan, bir belge değişik zamanlarda okunduğunda, bir fotoğrafa farklı dönemlerde bakıldığında anlamı değişmez. Oysa insan belleği unutma zaafı taşır. Zamanın ilerlemesi ve hayatta karşılaşılan çeşitli zorluklar, sağlık problemleri insan belleğini unutmaya zorlar. Sözlü tarih insan belleğine dayandığından anılar zamanında kayıt altına alınmazsa bazı detaylar zaman içinde bellekten yavaş yavaş silinebilir.³² Ancak büyük ve dramatik, toplumun genelini etkileyen olayların daha çok hatırlandığı görülmektedir. Ne var ki, bu olaylar da devamlı anlatılmadıkları takdirde, ayrıntıları belleklerden silinebilme riski taşımaktadır. Yine, çok önceden yaşanmış olayların başka benzer olaylarla karıştırılması, iç içe geçmesi mümkündür. Bu nedenle, sözlü tarih çalışmalarında, genel tarih anlatımındaki ana ayrıntı ve olayların bilinmesi önemlidir.

1.2. SÖZLÜ TARİHİN KAYNAĞI

Sözlü tarihin malzemesi insandır. Olaylar, sıradan insanın yaşadıkları ekseninde anlatılır. Bu nedenle, doğru insana ulaşmak son derece önemlidir.³³ Bunu sağlamada otobiyografi, biyografi ve fotoğraf gibi belgeler önemli katkı sağlayabilir. Aynı şekilde, insanların başkalarına anlatamadıklarını hatırat, mektup, tutulan günlüklerde paylaşması sözlü tarihe önemli bir veri olabilir.³⁴ Aile şecereleri de sözlü tarih için önemli bir kaynak olabilmektedir.³⁵

Genel tarih yazımında temel malzemelerden olan belgelerin, sözlü tarih çalışmasındaki temel işlevlerinin başında sınavıcı rolü gelmektedir. İnsanların

---

³¹ Avşar, a.g.b., 17 Kasım 2003, 6.Bölüm.

³² Çakmak, a.g.e., s. 547.

³³ Caunce, a.g.e., s. 152-153.

³⁴ Nora Şemi, “Arşivin Fısıltısı ya da Arşivleri Konuşturmak”, **Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı 26 – 27 Eylül 2003**, Yay. Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan, İstanbul 2006, s. 49.

³⁵ Tülün Yalçın’ın **Osmanlı’da Bir İngiliz Gelin** adlı kitabının arka sayfasında Ayşe Cebesoy Sarialp’in aile şeceresi çok genel hatlarla belirtilmişti. Ayşe Cebesoy Sarialp’in anlatımlarıyla oluşturulan anne ve baba tarafının aile şeceresi tarafımızdan yeniden oluşturulup ve EK I ve EK II’de belirtilmiştir.

anlattıklarının doğruluğunun sınanmasında, belgeler ayrı bir öneme sahiptir.³⁶ Bu anlamda, belge sözlü tarih çalışmasında da yararlanılan önemli kaynaklardan biri olmaktadır.

1.3. SÖZLÜ TARİHİN AŞAMALARI

Bir sözlü tarih çalışmasının başlıca üç aşaması olduğu söylenebilir. Bunların ilki, ele alınacak konu ve görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesidir. Bu aşama, konuyla ilgili bilgi ve belgelerin toplandığı bir ön hazırlık aşamasıdır. İkinci aşama, görüşme aşamasıdır. Burada, hakkında ön bilgi ve malzeme toplanan kişiyle yüz yüze bir görüşme yapılarak görüşme kayda geçirilir. Son aşama ise, görüşmenin deşifre edilerek, ilave edilmesi ya da araştırılması gereken yeni bilgi ve belgelerin toplanması ve görüşmeyle bir araya getirilerek projenin tamamlanması aşamasıdır. Bu aşamada arşivleme de son derece önemlidir.³⁷

1.3.1. Sözlü Tarih Çalışmasında Ön Hazırlık Aşaması

Sözlü tarih çalışmasının başarılı olabilmesinin en önemli yolu iyi bir ön hazırlık yapılmasıdır. Bu aşamada konuyla ilgili fotoğraf, görüntü, bilgi, belge vb. malzemenin toplanması gereklidir. Sağlıklı bilgi edinmenin bir yolu da insanlarla ön görüşmeler yaparak bilgi toplamaktır.³⁸

Çalışma için isimlerin tespiti konusunda konuya göre ailede yaşayan fertlerle ya da olaya tanıklık etmiş kişilerle görüşme yapılabilir.³⁹ Konuyla ilgili eğer toplumda bilinen şahsiyetlerle yapılacak olan görüşme öncesi onlar hakkında ön bilgi toplamak kolay olduğu halde fazla tanınmayan kişiler hakkında bilgi edinmek pek kolay olamayabilir. Böyle bir durumda konuyla ilgili genel tarih kitapları okunarak konunun akışı oluşturulmalı ve sorular da ona göre hazırlanmalıdır.⁴⁰

Bir proje üzerinde çalışırken konunun alanını tam olarak belirleyip ona göre görüşme yapılacak isimlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Konu alanı belirlenirken

---

³⁶ Counce, a.g.e., s. 190-191.

³⁷ Danacıoğlu, a.g.e., s. 136.

³⁸ Thompson, "Geçmişin...", s. 173.

³⁹ "Sözlü...", s. 8.

⁴⁰ "Sözlü...", s. 7.

tümdengelim yöntemi uygulanarak konunun alanı mümkün olduğunca daraltılmalıdır.⁴¹ Mesela Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir sözlü tarih çalışmasında coğrafi sınırlama yapılmadan, bölgesel mücadele ya da ayaklanmalar diye alt başlık olmadan çalışma yapılırsa proje çok genişleyecektir. Projenin sınırlarının genişlemesi; görüşülecek insan sayısının artması, kayıt malzemesinin ve konuşma deşifreleri için daha fazla zaman harcanması, mali yükün artması demektir. Bu bağlamda projenin sınırı Ege veya Karadeniz Bölgesi gibi belli bir bölge olarak belirlenip daha sonra da seçilen bölgedeki belli mücadele ya da ayaklanmaya odaklanılırsa sağlıklı bir sözlü tarih çalışması yapılması kolaylaşmış olur.

Sözlü tarih çalışmasında, doğru bilgiye ulaşmak için izlenmesi gereken bir başka önemli yöntem de, görüşmenin olaylara bizzat tanık olmuş / kaynak kişilerle bir arada yaşamış isimlerle görüşme yapılmaya çalışılmasıdır. Örneğin, konumuz bağlamında Kurtuluş Savaşı'nın öncü komutanlarıyla ilgili yapılacak bir sözlü tarih çalışmasında, onlar hayattayken belli bir yaşa kadar yanlarında bulunmuş çocuklarıyla görüşmeler yapmak gereklidir. Oysa dedelerini hiç görmemiş torunlarla görüşme bir anlamda "rivayet" türü bir anlatım olacak, tanık olduklarını değil, duyduklarını aktaracaklardır. Bu anlamda torunlardan daha çok arşiv niteliği taşıyan yazılı belgeler, fotoğraf, günlük vb. istenilebilir. Ancak bu, torunların sözlü tarih kaynağı olamayacakları anlamına da gelmez. İhtiyat payı göz önünde tutulmak suretiyle ve çapraz sorgulamalarla onların anlatıları da sözlü tarih kaynağı olarak kullanılabilir. Nitekim günümüzde yapılan birçok çalışma torun anlatımlarına dayanmaktadır.⁴²

Araştırmacı projesinde edinmek istediği bilgiyi ve bunun için ayıracağı zamanı da planlaması gerekmektedir. Çünkü bir araştırmanın başarısı öncelikle zihinde toparlanabilmesi, ne yapılacağıнын ön hazırlığın tasarlayabilmesine bağlıdır. Araştırmacı ancak, konuyu zihninde topladıktan sonra sağlıklı bir çalışma yapabilir.⁴³ Ardından hangi çalışma yöntemini seçeceğine, arşiv araştırmasını nasıl yapacağına, tanıklara nasıl ulaşacağı karar verecektir.

---

⁴¹ Thompson, "21.Yüzyılda...", s. 25-26.

⁴² Örneğin bkz. Ayşe Gül Altınay - Fethiye Çetin, **Torunlar**, 2.Baskı, İstanbul 2010; Leyla Neyzi, **Ben Kimim: Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik**, Çev Hande Özkan, İstanbul 2004.

⁴³ Kyvig – Marty, a.g.e., s. 11.

Sorulacak olan soruların seçiminde ise ele alınacak konunun bir akışının belirlenerek ona uygun “ucu açık soru”ların oluşturulması gerekmektedir.⁴⁴ Sorular her zaman basit, yalın, dolaysız, karşı tarafı yönlendirici olmayacak şekilde hazırlanmalıdır.

Görüşmeye gitmeden önce kaydın yapılacağı kaset, ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi vb. malzemeler temin edilmeli ve çalışıp çalışmadıkları da kontrol edilmelidir.

1.3.2. Sözlü Tarih Çalışmasında Görüşme Aşaması

Görüşme yapılacak olan kişiden randevu alındıktan sonra randevuya vaktinde gidilmelidir.⁴⁵ Görüşmenin “saygınlığının”⁴⁶ daha da artırılması için bir işyerinden ziyade evde yapılması tercih edilmelidir.⁴⁷ Evde yapılacak olan görüşmede kişinin sağlığı da önemli bir etkidir. Sessiz bir ortamda, yalnız kalınarak yapılan görüşmeden elde edilen bilgiler daha sağlıklı olmaktadır.⁴⁸ Kendimizi tanıttıktan sonra karşı tarafla sohbet edilerek iki tarafın da birbirini tanınması imkanı sağlanmalıdır. Görüşme öncesi farklı konularda yapılan bu sohbet, görüşmenin daha sıcak bir ortamda geçmesine katkıda bulunur. Yine önceden ses kaydı için teyp kullanımında karşı taraftan izin istenilmelidir. Cihazın görüşme yapılan kişinin dikkatini çekmeyecek bir yere konulmasında son derece önemlidir.⁴⁹

Konuşurken rahat olunmalı, konuşmanın sohbet atmosferinde gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Dikkat edilmesi gereken bir başka konu, hazırlanan soruların belli bir sırada sorulmamasına gayret gösterilmelidir. İlk soru sorulup karşı taraf anlatmaya başladığı andan itibaren konuşmacı konudan konuya atlayabilir. Konunun çok dağıldığı anlaşıldığında bile konuşmacının sözünün bitmesi beklenmelidir. Bir sözlü tarih çalışmasının başarıya ulaşmasında karşı tarafı “dinlemek” önemlidir.⁵⁰

Konuşmacının sözü bittikten sonra hemen konuyu toparlamak için başka soru sorulmamalı, bir müddet beklenmelidir. Bu bekleme süresi konuşmacının anlattığı olaylarla ilgili aklına başka bilgi gelebilir ve onu karşı tarafa anlatmak isteyebilir. Amaç

---

⁴⁴ Arzu Öztürkmen, “Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplinin Cazibesi”, **Tarih ve Bilim**, 2001/2002, Sayı 91, s. 116–117.

⁴⁵ “Sözlü...”, s. 13.

⁴⁶ Thompson, “Geçmişin...”, s. 108.

⁴⁷ Çakmak, a.g.e., s. 550–551.

⁴⁸ Thompson, a.g.e., s. 184; “Sözlü...”, s. 13-14.

⁴⁹ Thompson, a.g.e., s. 180.

⁵⁰ Kyvig – Marty, a.g.e., s. 77-79.

konuyla ilgili aynı bilgilerin yinelenmesinden ziyade “ayrıntılı anılara” ulaşarak yeni bilgiler toplayabilmektir.⁵¹ Konuşmacı yaşantısından kesitler anlatırken kimi zaman sevindiği anlar olduğu gibi hüzünlendiği anlar da olabilir. Özellikle duygulandığı anlar da konuşmacıya biraz daha hassas davranmak gerekebilir. Böyle anlarda karşı tarafı sıkıştıracak sorular sorulmamaya özen gösterilmelidir. Böyle bir durumda, kimi zaman karşı tarafa görüşmeyi sona erdirmeyi teklif etmek, duygularına önem verildiğini göstermesi dolayısıyla güven duygusunu arttırıcı bir etken olabilir. Nitekim çalışmamızda, Ayşe Cebesoy Sarıalp’in özellikle amcası ile ilgili anıları anlatırken başını öne eğerek duygulandığı zamanlar oldu. Bunu göz önüne alarak görüşmeyi o an için bitirmeyi teklif ettiğimizde ise “önemli değil, birazdan geçer” diyerek devam etmek istemesi üzerine görüşme sürdürüldü. Bu durum, kendisinin konuyu daha içten anlatmaya başladığı görüldü.

Görüşme sırasında karşı tarafın sözünü gerekli gereksiz yerde kesmemek, kendi görüşümüzü empoze etmeye çalışmamak, konuşmacıya beden dili kullanılarak destek vermek de sözlü tarih çalışmasını verimli kılacak etkenlerdir.⁵²

1.3.3. Sözlü Tarih Çalışmasında Görüşme Sonrası Aşaması

Görüşme sonrası eğer görüntü kaydı yapıldıysa bandın koruyucu kilidi devreye sokularak üzerine yeni bir kaydın yapılmasının engellenmesi, ses kaydı yapıldıysa sesin bilgisayar ortamına aktarılarak bir kopyasının alınması gerekmektedir.⁵³ Kayıt malzemesinin korunması; görüşme yaptığımız insanların belli bir yaşın üzerinde ve sağlık problemlerinin olması dolayısıyla önemli olduğu kadar, anılar ilk defa anlatılırken belli bir heyecanla anlatılmalarına karşılık, tekrarlanmasının istenmesi durumunda heyecanın kaybolması ya da yeniden anlatmak istememeleri sakıncası yönünden de önemlidir. Yine, ikinci kez aynı konu anlatılırken daha önce anlatıldığı kadar detayları girilmediği, özet geçilmeye çalışıldığı da dikkat çekmektedir.

Kayıt banda yapıldıysa projenin adı, kaset no, kaydın yapıldığı yer ve görüşülen insanın adı kayıt malzemesi üzerine mutlaka yazılmalıdır.⁵⁴ Kasetlerin oda sıcaklığında,

---

⁵¹ Thompson, a.g.e., s. 178.

⁵² “Sözlü...”, s. 14-15.

⁵³ Counce, a.g.e., s. 240.

⁵⁴ “Sözlü...”, s. 15.

fazla nemli olmayan, manyetik alandan uzak ve az ışık alan yerlerde muhafaza edilmesi de önemlidir.⁵⁵ Görüşmenin ses kaydı yapıldıysa, ses en kısa zamanda bilgisayar ortamına aktarılmalı, bilgisayarda projenin adının belirtildiği genel bir dosya oluşturulmalıdır. Görüşme yapılan yer ya da ana konu adı verilen genel dosyanın altında görüşme yapılan başka kişiler ya da aynı konu ile ilgili önemli temaların yer aldığı alt klasörler oluşturularak, sistematik bir dosyalama gerçekleştirilmelidir. Digital ortamda saklanan verinin ya bir hard diske ya da CD / DVD kopyası alınarak yedeklenmesi de herhangi bir beklenmedik sorun karşısında veriyi güvenceye almak bakımından çok yararlı olacaktır.⁵⁶

Projede yer alan insanlarla görüşmeler bittikten sonra insanların konuyla ilgili söylediklerinin bire bir deşifresinin yapılması gerekmektedir. Deşifrenin yapılması zahmetli ve çok zaman alan bir iştir. Deşifre yapılırken dikkat edilecek hususlar ise; konuşmayı yapanın kelimelerinin kağıda doğru yazılması ve noktalama işaretlerinin cümle içerisindeki yerlerinin doğru konulması gerekmektedir. Eğer noktalama işaretleri doğru yere konulmazsa cümle farklı bir anlama bürünebilir.

Belli bir yaşın üzerindeki insanlarla yapılan görüşmeler de eğer konuşmaları akıcı ise herhangi bir sorun yaşanmayacaktır. Aksanlı ve şiveli konuşmalarda ise yine dikkatli olunmalıdır. Konuşmanın anlaşılmayan bir yerinde üç nokta (...) konulmalı, biraz zaman geçtikten sonra anlaşılmayan yere tekrar dönülüp dinlenilmelidir. Özellikle yaşlı insanlar konuşmalarını tekrarladıkları için ilk başta anlaşılmayan bir kelime ya da bir cümleyi sonrada yineleyebilirler.⁵⁷ Böylelikle de anlaşılmayan kelime veya cümleyi tamamlamak mümkün olabilir.

Sözlü tarih çalışmalarında altı çizilmesi gereken bir başka önemli konu da deşifresi yapılan konuşmaların tekrar okunarak bir içerik oluşturulması ve konularına göre gruplama yapılmasıdır.⁵⁸

---

⁵⁵ Thompson, a.g.e. s. 191-192.

⁵⁶ Kyvig – Marty, a.g.e., s. 79.

⁵⁷ Caunce, a.g.e., s. 190-192; Thompson, a.g.e., s. 152.

⁵⁸ Caunce, a.g.e., s. 197.

1.4. SÖZLÜ TARİH KAYNAĞI OLARAK AYŞE CEBESoy SARIALP

Ayşe Cebesoy Sarıalp, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında önemli misyonlar üstlenmiş bir ailenin üyesidir.⁵⁹ Yukarıda da söz edildiği gibi, anne tarafından dedesi olan Mehmet Ali Paşa (Gerede), Damat Ferit Paşa'nın ilk kabinesinde "Posta, Telgraf ve Telefon Nazırlığı" ve bir ay sonra da "Dahiliye Nazırlığı" görevini üstlenmiştir.⁶⁰ Onun Anadolu'ya gidişi sırasında Mustafa Kemal Paşa'ya, örtülü ödenekten para tahsis etmiştir.⁶¹ Ne var ki, Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra çıkartılan "Hıyanet-i Vataniye" kanunu ile 150'likler arasına alınmış ve o tarihten Mustafa Kemal'in ölümüne kadar yurtdışında kalmıştır. Buna karşın, Ayşe Cebesoy Sarıalp'in ifadesine göre, Mustafa Kemal Ali Fuat Paşa'ya "Mehmet Ali Bey gibi bir hariciye vekilim olsaydı"⁶² diyerek onun hakkında takdir dolu bir ifadede bulunmuştur. Dolayısıyla, bu konuda karşı taraf olarak nitelenebilecek ailenin bir bireyinin tanıklığına başvurmak söz konusu dönemin perde arkasına ışık tutabilecek bir yol olacaktır.

Sarıalp'in baba tarafından dedesi ise 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına da katılmış olan İsmail Fazıl Paşa'dır. Osmanlı Meclisi-Mebusanı'nda milletvekili iken, meclisin dağıtılmasından sonra Milli Mücadele'ye katılmış ve ilk TBMM'de Yozgat milletvekilliğine seçilmiştir. Ardından Nafia Vekilliği'ne getirilerek, Türkiye'nin ilk Bayındırlık Bakanı olmuştur.

Giritli, köklü bir aile mensubu olan Paşa, Müşir Mehmet Ali Paşa (Julien Dietrich)'in damadıdır. Ali Fuat Cebesoy ve Mehmet Ali Cebesoy'un babası, ünlü şair Nazım Hikmet Ran'ın baba tarafından anneannesinin eniştesidir.

Cebesoy ailesinin ilginç bir başka özelliği de Mustafa Kemal'in Harp Okulu yıllarında bu aile ile yakın bir ilişkisinin olmasıdır. O, Ali Fuat Cebesoy ile olan yakın arkadaşlığından dolayı sık sık ailenin İstanbul Kuzguncuk'ta bulunan evlerine misafir oluyor ve hafta sonunu çoğunlukta bu evde geçiriyordu. Dolayısıyla İsmail Fazıl Paşa,

---

⁵⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp'e, Hüsrev Gerede ailesi ile arada bir akrabalık bağı olup olmadığına dair soru yönelttiğimizde "Hiçbir akrabalık yok. Hüsrev Gerede soyadını Mehmet Ali Gerede yani benim büyükbabamdan çok daha sonra almıştır. Ama tabii dostlukları var, ama yani bir akrabalık yok" karşılığı vermiştir. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 20 Ocak 2013 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁶⁰ BAO, 5/B/1337, Dosya No: 9, Gömlek No: 58, Fon Kodu: İ.DUİT. Bu konudaki belge için bkz. EK III.

⁶¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Özel Arşivi'nde bulunan ve Mehmet Ali Gerede'nin Mustafa Kemal'e örtülü ödenekten para tahsis ettiğine dair belgenin Osmanlıcası EK IV'tedir.

⁶² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

daha o yıllardan itibaren Mustafa Kemal'in tutum ve davranışlarını yakından tanıma ve düşüncelerini öğrenme imkânı elde etmiştir.

Daha sonra Ayşe Cebesoy Sarialp'in anlatımıyla daha geniş olarak üzerinde durulacak olan bu ünlü asker ve siyaset adamına ailesi penceresinden bakmak yakın tarihe ilginç notlar düşülmesini sağlayacaktır.

Sarialp'in babası Mehmet Ali Cebesoy ise, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara esir düşerek Sibiry'a'da 2,5 sene almış ve bu esirlik hayatı Almanya üzerinden yurda dönerek son bulmuş bir askerdir.⁶³ Esaretten döndükten sonra Nusaybin'de Güneydoğu Hudut Komutanlığı görevindeyken rahatsızlanması üzerine emekliye ayrılmıştır.⁶⁴ Dolayısıyla, İsmail Fazıl Paşa'nın büyük oğlu olan Mehmet Ali de yakın tarihimizle ilgili önemli anıları olan bir kişidir.

Milli Mücadele'nin önde gelen lider ve komutanlarından biri olan Ali Fuat Cebesoy ise Ayşe Cebesoy Sarialp'in amcasıdır. Gerek Kuzguncuk'taki köşklerinde gerekse Ankara'daki yaşamlarında birbirlerinden hiç kopmamış ve bir arada yaşamışlardır. Bu anlamda, Sarialp'in anlatımlarının yakın tarihe, Milli Mücadele'yi daha iyi anlamaya, Mustafa Kemal ile yakın mücadele arkadaşları arasındaki ilişkilerin perde arkasında kalmış yönlerine ışık tutacak bir niteliğe sahip olacağı açıktır. Nitekim, son nefesine kadar Ali Fuat Paşa'nın yanında bulunmuş olan Ayşe Sarialp, Milli Mücadele ve sonrasında yaşanan siyasal olayların arka planını bizzat kendisinden dinleme ve öğrenme fırsatı bulmuş bir kişidir ve Cebesoy ailesinin hayatta kalan son ferdidir.

Son olarak, Ayşe Cebesoy Sarialp'in yakın tarih tanıklığının Cumhuriyet'in pek üzerinde durulmayan bir alanını, spora verdiği önemi anlamak bakımından da katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Türkiye'nin yakın tarihiyle ilgili böylesine önemli bir ailenin hayatta olan en yaşlı ve güngörmüş üyesiyle temas için öncelikle geçmişte kurulan ilişkilerden yararlanılmıştır. Kendisiyle ilk kez "Son Tanıklar: Milli Mücadele" belgeseli için görüşme yapılmıştı. Son derece nezaket içinde geçen bu görüşmenin ve belgeselde yapılan görüşmedeki anlatılara sadık kalınmasının arada güçlü bir güven duygusu oluşturduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla zaman zaman kendisinin telefonla araması, kimi zaman da randevu alınarak ziyaretine gidilmesi ile bu yakınlık daha da güçlendirilmiştir. Tümüyle insani bir tutum

---

⁶³ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 10 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁶⁴ Babasının trohama yani göz rahatsızlığından dolayı emekliye ayrıldığını 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmede anlatmıştı.

olarak yerine getirilen bu davranışın, kendisinin çalışmaya katılmayı kabul etmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla, sözlü tarih çalışmalarında, ilk temasta bırakılan izlenim ve güven duygusunun etkili bir faktör olduğu söylenebilir.

Burada sözlü tarih çalışmalarında önemli olan bir başka konunun daha altını çizmenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Kaynak kişi ile ikili ilişkilerin ne kadar sıcak olunmasına bakmayarak, ona yakın kişileri de dikkate alarak davranmak gerekir. Aksi takdirde, bir süre sonra bu kişilerin kaynak kişi ile arada bir perde oluşturabilme ihtimalleri vardır. Bu olmasa dahi yakındaki kişileri de dikkate alarak davranmak, görüşmenin daha sağlıklı ve uzun soluklu olmasına imkân sağlayacaktır. Bu nedenle, daha önce bir tanıklık ve samimiyete sahip olunmasına karşın, çalışma öncesinde Sarıalp'le 40 yıldır iş arkadaşlığı yapan ve özel hayatlarında da sürekli olarak bir arada bulunan derneğin “Lisan Müdürü” Güner Serim'le de temasa geçildi ve çalışma için ön fikri alındı. Bayan Serim, projeye olumlu yaklaştı ve ardından Ayşe Cebesoy Sarıalp'le ilk randevu alındı.

İlk görüşme başkanlığını yürütmekte olduğu Nişantaşı'ndaki “Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği”nde gerçekleştirildi. Bu ön görüşmede yapılacak olan tez çalışması hakkında etraflıca bir bilgi verilerek, kendisine neler yapılmak istendiği anlatıldı. Projeyi son derece olumlu karşıladı ve memnuniyet duyacağını belirtti. Bu görüşmede aile arşivinden yararlanma konusu da kendisine soruldu. Sarıalp, buna da olumlu cevap vererek kendisinde bulunan fotoğraf ve belgelerden faydalanabileceğimizi belirtti. Yine, konuşmaların teybe kaydedileceği bilgisi verilerek onayı alındı. Böylelikle, çalışma konusunda uzlaşma sağlanmış oldu ve ilk buluşma günü ve saati kararlaştırılarak görüşme sona erdirildi.

Randevu günü öncesi, gerekli olan ses kayıt teybi, teyp için yedek piller, fotoğraf makinesi ve gerekli notları tutmak için ajanda temin edildi. Yine, içinde yaşadığımız toplumun adet ve ananeleri göz önünde tutularak, her görüşmeye giderken, konuşma aralarında veya sonrasında ikram edilmek üzere dondurma, pasta ve kek türü küçük armağanlar götürüldü. Bunun, geleneksel yönünün yanı sıra hem görüşmenin doğal bir zemine oturtulmasında hem de konuşmacıyla samimiyetin güçlendirilmesinde önemli bir etkisinin olduğu görüldü.

Kaydedilen ilk görüşme, Sarıalp'in Mecidiyeköy'de bulunan iki katlı evinde gerçekleştirildi. Evin duvarları “Cebesoy”, “Gerede” ve “Sarıalp” ailelerine ait fotoğraf,

belge, nişan, madalya ve diplomalarla donatılmıştı. Eve ilk girişten itibaren tarihe ışık tutacak bir özelliğe sahip olma duygusu uyandırıyor.

Bizi Ayşe Cebesoy Sarıalp'in yardımcısı kapıda karşılayarak kendisinin yanına kadar götürdü.

Ayşe Sarıalp ile görüşmeye geçmeden önce ses kaydının yapılabilmesi hususunda tekrar kendisinde izin alınarak onun dikkatini çekmeyeceği bir yere konuldu.

Başlangıç olarak görüşme öncesi hazırlanan sorular soruldu. Sorular kısa ve net olarak hazırlanmaya çalışılmıştı. Bunun da çok yararlı olduğu, görüşmeler sırasında daha açık olarak ortaya çıktı. Ancak, yalnızca hazırlanan sorulara da bağlı kalınmadı. Konuşma sırasında gerektiğinde, hem konunun daha derinleşmesini sağlayıcı hem de akışını düzenleyici sorular soruldu. Yine, daha önce sorulmuş olan kimi sorular görüşmenin sonuna doğru ya da konuşmanın farklı aşamalarında yeniden soruldu. Bunun sebebi, yaşlı insanların konuları hep aynı çerçevede ve aynı kelimelerle anlatma alışkanlığıydı.

Görüşmeler sırasında olayları daha rahat hatırlaması için Ayşe Cebesoy Sarıalp'in fotoğraf albümünden de sıklıkla yararlandı. Kendisinde on adet farklı aile albümü vardı ve bunların içinde pek çok fotoğraf bulunuyordu. Bu albümler daha önce gözden geçirilmiş ve çeşitli notlar alınmıştı. Bunların ışığı altında albümlerdeki fotoğraflar kendisine teker teker gösterilerek bilgi vermesi istendi.

Burada, sözlü tarih çalışmalarının öngörülme-yen yararlarından biri daha ortaya çıktı. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in elindeki albümlerdeki fotoğraflar karışık ve düzensizdi. Albümlerin düzenlenmesi ve fotoğraf bilgilerinin yazılması konusunda kendisine teklifte bulunuldu. Önce kabul etmedi ancak daha sonra uygun görerek albümler tarafımıza verildi. Bunun üzerine albümlerde yer alan fotoğraflar birer birer taranarak dijital ortama aktarıldı. Bunun yanı sıra fotoğraflar, dönem sırasına göre yeniden düzenlendi ve her birinin yanına açıklayıcı bilgiler yazıldı. Bu çalışma oldukça uzun sürmesine ve tez çalışmasını uzatmasına karşın, önemli bir görsel belge arşivinin ortaya çıkması sağlanmış oldu. Albüm çalışmasının sonunda düzenlenen yeni albümler ve fotoğrafların aktarıldığı DVD kendisine teslim edildi.

Ayşe Cebesoy Sarıalp'le gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmasının bir başka önemli sonucu da bir otobiyografi çalışmasına kaynaklık etmesi olmuştur. Uzun süredir tanıklıklarını yayınlaması talep edilen Sarıalp, bir kısım görüşme tutanaklarından yola çıkarak "Osmanlı İmparatorluğunun Sonunda Yeşeren Türkiye Cumhuriyeti'nde Bir Türk

Kızı” adında bir kitap yayınlamıştır.⁶⁵ Böylece, sözlü tarih çalışmalarının genel tarih yazımına katkılarından biri olan kaynak olma özelliğinin ortaya çıktığı görülmektedir. Oysa şayet böyle bir çalışmaya başlanılmamış olsa, büyük ihtimalle sınırlı çapta da olsa bir otobiyografi ortaya çıkmayacaktı.

Bu arada, çalışma ilerleyince karşılaşılan bir sorundan da söz edilmesinin yararlı olduğu düşünülmektedir. Bayan Sarialp, söz vermesine karşın özel arşivindeki belgelerin taranması ve onlardan yararlanılması konusunu sürekli erteledi. Buna gerekçe olarak da kütüphanesinin dağınık olması, sağlık sorunları vb. gerekçeler gösterdi. Bunun için bazı belge ve fotoğraflar dışında konuyla ilgili arşiv malzemeleri başka kaynak ve yerlerden temin edilmek durumunda kalındı.

Son olarak görüşme aşamaları sırasında izlenen yöntemle ilgili şunu belirtmek istiyorum: Her görüşmeden sonra ses kayıtları deşifre edilerek tarih sırasına göre arşivlendi. Konuşmaların bu şekilde kâğıda dökülmesi zaman almakla birlikte çalışmayı ve görüşmeler arasındaki bağlantıyı kurmayı kolaylaştırdı. Bu arada her deşifrenin tamamlanmasından sonra bir yazılı kopyası Sarialp’e verilerek onayının alınması sağlandı. Konuşmaların dökümünün bir kopyası kendisine verildi.

Sözlü tarih görüşmeleri ilki dışında evinde gerçekleştirildi. Bu yöntemin seçilmesindeki gerekçe, iş yerinde yapılan görüşmenin gelen ziyaretçiler, çalan telefonlar vb. nedenlerle sık sık kesintiye uğramasıydı. Bu ise görüşmenin akıcılığını ve sıcaklığını ortadan kaldırıyor, belki de önemli başka ayrıntılara geçilmesine engel oluyordu. Yine çevrede başkalarının olması görüşmeye “resmi” bir nitelik katıyor, söylemin didaktik bir niteliğe bürünmesine yol açıyordu. Bunun üzerine tarafımızdan yapılan öneri sonucu diğer yapılan 17 görüşme evde gerçekleştirilmiş ve böylece daha verimli ve amaca uygun geçmesi sağlanmıştır.

1.5. AYŞE CEBESoy SARIALP’İN HAYATI

Ayşe Cebesoy Sarialp, 1926 yılında İstanbul’da, Cebesoy ailesinin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.⁶⁶ Çocukluğu İstanbul Kuzguncuk’ta bulunan aile köşkünde geçmiştir. Nakkaşbaba Tepesi’nde bulunan Üsküdar 25. İlkokulu’nda dördüncü sınıfa

⁶⁵ Ayşe Cebesoy Sarialp, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonunda Yeşeren Türkiye Cumhuriyeti’nde Bir Türk Kızı**, İstanbul 2013.

⁶⁶ Abisi ve kendisinin çocukluk resmi EK V’tedir.

kadar okumuş, daha sonra ise babası Mehmet Ali Bey'in görevi nedeniyle ailesiyle birlikte Ankara'ya taşınmıştır. İlk ve ortaokulu Ankara'da tamamladıktan sonra lise öğrenimini de yine aynı yerde, Maarif Koleji'nde okumuş ve 1944 yılında birincilikle mezun olmuştur.⁶⁷ Ayşe Cebesoy'un İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü kazanması üzerine aile yeniden İstanbul'a dönmeye kararı almış ve bundan sonraki hayatı, yurtdışında bulunduğu dönemler dışında İstanbul'da geçmiştir.

1948 Londra Olimpiyatlarında üç adım atlamada üçüncü olarak Türkiye'ye bronz madalya kazandırmış ünlü bir sporcu olan Ruhi Sarıalp ile 1950'de evlenmiş⁶⁸ ve bu evlilikten 1963 yılında Nazlı adında bir kız çocuk sahibi olmuştur.

Çalışmamızın bu bölümünde Sarıalp'ın anlatılarına hayatının yukarıda özetlenen çerçevesine bağlı kalarak yer verilecektir. Bu yöntemin seçilmesinin amacı, onun hayatını anlatmak değil, aile çevresinde ve kendi yaşamında Türkiye'nin siyasal ve sosyal olaylarına etkide bulunan gelişmeleri ve bilinmeyenleri ortaya koymaktır. Bunu yaparken de, farklı kaynak ve belgelerden yararlanılarak, anlatılanların genel tarih içindeki yeri ve önemi vurgulanmaya çalışılacaktır.

1.5.1. Çocukluğunun Geçtiği Köşk

Kuzguncuk'ta ve bugün sahip değiştirmiş bulunan köşkün hem Cebesoy aile tarihinde hem de Türkiye tarihinde özel bir yeri vardır. Ali Fuat Cebesoy'un "Büyükanneemin parası ile yapılan köşk çok güzeldi. Bütün aileyi rahat rahat alacak kadar da büyüktü. Üç cephesi denizdi. Boğaz'dan Marmara'ya kadar görünüyordu. Ben bu

⁶⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp'in ilkokul ve lisede öğrencilik hayatına dair fotoğraflar EK VI - VII'dedir.

⁶⁸ Eşiyle tanışmasını şöyle anlatmaktadır: "O zaman ben Amerikan Haberler'deydim. Oradayken bir kütüphane oluşturmamı istediler. Oranın da başındayım kütüphane müdürü olarak. Bir gün karşıma yakışıklı böyle, sarı saçlı, mavi gözlü bir delikanlı geldi. Yanında bir arkadaşı da vardı. Bu da esmer bir delikanlı. Bunlar Gazi Enstitüsü talebeleriymiş, son sınıf talebeleri. Gayette ciddi bana dedi ki, burada acaba Amerika'daki sporlarla ilgili isimler var mı, varsa acaba alabilir miyiz, rica edebilir miyiz dedi. Ben öyle flört eden bir insan değilim. Hayatta yapmadım öyle şeyler. Derken onu görünce heyecanlandım herhalde. Bir dakika dedim, yanda bir depo vardı. Oraya geçtim. Heyecandan oradan bir resim, çerçeveli bir resim aldım geldim. Resim de başkan Roosevelt'in bir resmiymiş. Getirdim. Bir de baktım Roosevelt. Baktı şöyle. Teşekkür ederim ama bu bizim konumuza girmiyor dedi ve iade etti. Sonra kendisiyle ahbap olduk. O sırada 1948 Londra olimpiyatlarına hazırlanıyordu. Cross country yapıyordu. Kendi antrenörlüğünü kendisi yapıyordu. Beni bir pazar gün yürüyüşe davet etti ama yalnız gelmedi, arkadaşıyla beraber geldi. Yürüyüş yaptık, döndük. Onu ben, bize davet ettim, biz de çay içti, annemle tanıştırdım. Arkadaşlığımız öyle başladı. Bir sene arkadaşlığımız vardı. Arkadaş olduk. Sonra anneannem o nişanımızı taktı. O sıralarda o zaten devamlı müsabakalara iştirak ediyordu atlet olarak, sporcu olarak atletizm dalında. Sonunda da 19 Ocak 1950'de evlendik." Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

köşkte uzun yıllar kalamadım. Ordu saflarına katıldıktan sonra İstanbul'dan uzaklaştım”⁶⁹ diyerek anlattığı köşk, Ayşe Cebesoy Sarıalp'in doğduğu ve çocukluğunun geçtiği yerdir. Büyük bir bahçe içerisinde, iki katlı ve 16 odadan oluşan köşkün bulunduğu alanda Müşir Mehmet Ali Paşa'nın dört kızına ait üç köşk ile bir de yalı bulunmaktaydı. Sarıalp, kendisiyle yapılan görüşmede bu köşkle ilgili oldukça ayrıntılı bilgi vermiştir.⁷⁰

Kuzguncuk'taki Cebesoylar köşkünün ehemmiyeti yalnızca, önemli bir aileye ikametgâh olması değildir. Özellikle yakın dönem Türkiye tarihi açısından da önemli roller üstlenen bir mekân olacaktır.

Ali Fuat (Cebesoy), Erzincan Askeri Rüştüyesi'ni bitirdikten sonra öğrenimine İstanbul'daki Saint Joseph Lisesi'nde devam etmişti. Fransız okulunda öğrenimini tamamladıktan sonra ile 1899 yılında ailesinden gizli olarak Harp Okulu'na kayıt yaptırmıştı. Okulda Mustafa Kemal ile tanışır. Ayşe Cebesoy Sarıalp bu olayı amcasından şöyle nakletmektedir: “Kayd-ı kabulde işte muamelesi yapılırken orada sarı saçlı, mavi gözlü bir delikanlı, genç bir delikanlı, onun da kaydı yapılıyor. Fakat yabancı bir yerden

---

⁶⁹ Niyazi Ahmet Banoğlu, **Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı (1899-1919-1927-1932) I**, İstanbul 1973, s. 9. Ayşe Cebesoy Sarıalp ise 11 Kasım 2012 tarihinde kendisiyle yapılan görüşmede, “Köşkü büyükbabam İsmail Fazıl Paşa, yani babamın babası yaptırdı” demiştir. Ancak her iki anlatının da doğru olduğu söylenebilir. Sonuçta, köşk baba soyu tarafından yaptırılmıştır.

⁷⁰ “Bir kere Kuzguncuk fevkalade merkezi bir yer hem Beylerbeyi hem de Boğazi birbirine bağlayan bir yer ve havası bakımından da çok güzel bir yer. Köşk 16 odalı. Bahçe üç kısımdan oluşuyor. Bahçe girişinde, ortada sünger taşlarıyla yapılmış havuzu var. Maalesef köşkün şimdiki sahipleri o havuzu kaldırmışlar. Oradan aşağıya merdivenle inilerek çardağa varılıyor. Çardağın arkasında meyvelik kısım vardı. Burada dut, hurma, üç çeşit üzüm ağacı vardı. Muazzam ağaçlar vardı. Üzümün yaprakları meşe ağaçlarına sarılıydı. Onun dışında erik var. Beş çeşit erik ağacı olduğunu gayet iyi hatırlarım. İncir ağacı vardı, meşhur kavak inciri. Ön taraftaki bahçenin devamı olan yerde, arka tarafta bir havuz vardı. Havuz çok enteresandı. İçinde hiçbir şey yoktu ama etrafı bütün ağaçlarla kaplanmıştı. O havuzun arkasında da mutfak vardı. Mutfakta ev gibiydi. Mutfağın yanında çamaşırhane vardı. Çamaşırhanenin yanında da kömürlük, odunluk vardı. Üç tane bina yan yana idi. Mutfak, kocamandı ve köşkün arka tarafı yemek odasına giden bir yolu vardı. Yemekler o koridordan oradan gelirdi. Mutfağın koridorun sonunda bir tuvalet, hamam ve onun yanında erzak deposu vardı. Sokak kapısından girdiniz. Selamlığa giriyorsunuz önce. Merdivenleri çıkıyorsunuz. Karşınıza muazzam bir kapı çıkıyor, gayet süslü. Oradan içeriye giriyorsunuz daha büyük koridor. Orada da iki kapı açılıyor karşılıklı. Soldaki kapı misafir odasına, sağdaki de kütüphane odasına açılan kapı. Oradan da içeri bir hole giriyorsunuz. Holün sağ tarafında yemekhane var. Oradan merdivenle sol tarafında tekrar misafir odasının devamı olan ikinci oda var, misafir odası. Merdivenlerden yukarı çıkıyorsunuz. Yukarı katta sağ tarafta merdivenlerin bitiminde bir oda var, oraya alçılı oda denirdi. Bütün tavanı alçıyla yapılmıştı. Orası bir nevi kışlık ve yazlık elbiselerin konulduğu, sandıkların olduğu bir yerdi. Bu alçılı odanın yanında annemle babamın yattığı yatak odası vardı. Onun yanında kütüphane odası vardı. Kütüphane olmadan evvel babaannem orada yatardı. Daha sonra ninem yaşlandığı için aşağı kattaki kütüphane odasını ona verdik. Kütüphaneyi de yukarı kata taşıdık. O kütüphane benim derslerimi çalıştığım odaydı. Ona bitişik olarak tekrar yatak odası vardı. O yatak odasının yanında bir yatak odası daha vardı. O yatak odası da amcamındı. Amcam, Ankara'da olduğu zaman o odayı ağabeyim kullanırdı. Ağabeyimin ayrıca aynı katta bir odası daha vardı. Onun yanında büyük bir tuvalet ve banyo yeri vardı. Üst kat böyleydi. Tavan arasında da iki tane büyük oda vardı. Bir tanesi nineciğimin odasıydı. Onun sandıkları orada bulunurdu. Diğeri de annemin, bahçeye bakan büyük oda. Büyük, çok büyüktü.” Ayşe Cebesoy Sarıalpile 18 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

geldiği için burada kalacak yeri yok. O amcam da orada. Bu, Mustafa Kemal. O sırada kaydı kabulü yapan subay amcama diyor ki, Fuat Efendi diyor, acaba babanız alakadar olur mu delikanlıyla? Neyse haberleşiyorlar. Büyükbabam diyor ki memnuniyetle bizim evi adres gösterin, biz de kalabilir diyor. Bizim (önce Salacak'taki ev, ardından)⁷¹ Kuzguncuk'taki köşk Mustafa Kemal'in ikinci evi oluyor. İkinci evi, İstanbul, Türkiye'deki evi oluyor.”⁷² Sariaalp'in naklettiği bu olaydan, Mustafa Kemal'le Ali Fuat arasındaki ilişkinin derinliği ve niteliğinin yanında, böyle bir aile içerisinde bulunmanın Mustafa Kemal'in düşünce dünyasını etkilemiş olabileceği sonucu da çıkarılabilir. Yine bu anlatıdan, söz konusu dönemde Harp Okulu'na kayıt yaptıracak öğrencilerden bir ikamet adresi istendiğini de anlıyoruz. Bu anlamda, Cebesoy ailesi Mustafa Kemal'in veliliğini de üstlenmiş ve sorumluluğunu üzerine almış olmaktadır.

Ali Fuat Cebesoy da anılarında babası İsmail Fazıl Paşa'nın, kendisinin Mustafa Kemal ile arkadaşlık etmesinden oldukça memnunluk duyduğunu ve birbirlerinden hiç ayrılmamalarını tavsiye ettiğini anlatmaktadır.⁷³

Aile, Kuzguncuk'a taşındığında, evin de uygun olmasından dolayı Mustafa Kemal hafta sonlarını bu evde geçirmeye başlamıştır. O zamanlar, hafta sonu tatili perşembe öğleden sonra başlayıp cuma günü sonuna kadar sürmekte, hafta başı cumartesi günleri olmaktadır. İki arkadaş her perşembe öğleden sonra okuldan çıkarak doğruca Kuzguncuk'a gelmekte ve hafta sonu tatillerini burada geçirmektedirler.⁷⁴

İki arkadaş, 1905 yılında Harp Akademisi'ni bitirip kurmaylık stajını yapmak üzere 5.Ordu'ya tayin edildikleri günün akşamını da burada geçireceklerdir. Ali Fuat Cebesoy o gün yaşadıklarını, “Saatin nasıl geçtiğini bilmiyorduk. Babamla annem eve gelmişler, fakat bizi rahatsız etmemek için sessizce üst kata çıkmış, yatmışlardı. Sohbet gece yarısına kadar sürdü. Mustafa Kemal:

-Ben, burada yatayım, diyordu. Sabahleyin erken kalkar, doya doya Boğaz'ı ve Marmara'yı seyrederim”⁷⁵ diyerek anlatmaktadır.

---

⁷¹ Cebesoylar, önceleri Salacak'taki bir evde otururken, Ali Fuat Harp Okulu'na başladığında Kuzguncuk'a taşınmışlardır.

⁷² Ayşe Cebesoy Sariaalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁷³ Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk Okul ve Genç Subaylık Hatıraları**, İstanbul 1967, s. 28–29.

⁷⁴ Ayşe Cebesoy Sariaalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁷⁵ Cebesoy, a.g.e., s. 81.

Köşk, Milli Mücadele lideri ve Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal'in hayatındaki bu önemli konumunun yanında Milli Mücadele tarihinde de kayda değer bir yere sahiptir.

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte İngilizler, işgale karşı duran asker, aydın ve vatanserverleri tutuklamaya başlamıştı. Bu durum, insanların güven içinde hayatlarını sürdürebilmeleri için yaşam alanları ayrı bir öneme sahip olmuştu. Aynı şekilde İstanbul'daki depolardan alınan silah ve mühimmatın Anadolu'ya geçirilmesi sırasında saklanabilecekleri güvenli yerlere ihtiyaç vardı. Bunların en önemlilerinden biri Üsküdar Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi'ydi. Halide Edip Adıvar, Dr. Adnan Adıvar, İsmet İnönü, Mehmet Akif Ersoy⁷⁶ gibi isimler önce bu tekke saklanmışlar, ardından kılık-kıyafetlerini değiştirerek Anadolu'ya geçmişlerdir.⁷⁷ Tekkeye sığınan vatanserverlerin parolası "Beni İsa Yolladı" şeklindeydi.⁷⁸ Bu parola ile gelenler, Şeyh Ata Efendi'nin organizasyonu ile çeşitli yollardan Anadolu'ya gönderiliyorlardı. Tekke, aynı şekilde silah, mühimmat ve toplanan paraların gönderilmesinde önemli rol üstlenmişti.⁷⁹

Özbekler Tekkesi kadar yoğun olmasa da Cebesoyların Kuzguncuk'taki köşkleri de Milli Mücadele döneminde benzer bir rol üstlenmiştir.

Bu rollerin ilki, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmeden önce arkadaşlarıyla toplantılar yaptığı bir mekân olmasıdır. Mustafa Kemal, ülkenin kaderiyle ilgili görüş ve düşüncelerini Şişli'deki evinin yanı sıra bu köşkte düzenlediği toplantılarla da arkadaşlarıyla paylaşıyor, yapacakları konusunda kararlar alınıyordu.⁸⁰

Köşk, Mustafa Kemal Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'yi başlattıktan sonra ise başka bir işlev üstlenmiştir. Bu, her ne kadar İngilizler tarafından gözetim altında tutuluyor olsa da, aranmaya cesaret edilemediği için, Anadolu'ya geçirilecek silahlar için bir depo göreviydi.

---

⁷⁶ Ali Sarıkoyuncu, **Milli Mücadelede Din Adamları I**, 5.Baskı, Ankara 2007, s. 26.

⁷⁷ İsmet İnönü'nün Özbekler Tekkesi'nde saklanması ve Anadolu'ya geçişiyle ilgili Sarıalp şu ilginç anekdotu anlatmaktadır: "Ata Efendi, atın üzerine biner. İsmet Paşa'yı emirber kıyafetine sokar, atının yularını tutturur. O şekilde Üsküdar'dan geçirecek götürür. İsmet Paşa, yani tamamen tebdili kıyafetle Anadolu'ya geçer o şekilde." Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 26 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Özbekler tekkesi konusunda geniş bilgi için bkz. Süleyman Beyoğlu, "I. Dünya Savaşı'nda ve Millî Mücadele Yıllarında Üsküdar (1915-1922)", www.uskudar.bel.tr/tr-TR/bilgi/Lists/Sunumlar/attachments/1416/T49.pdf, 2.03.2014.

⁷⁸ Halide Edip Adıvar, **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, 7.Baskı, İstanbul 2012, s. 77.

⁷⁹ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Dursun Ali Akbulut, Mustafa Balcıoğlu, Nuri Köstüklü, Azmi Süslü, Refik Turan, Cezmi Eraslan, Mehmet Akif Tural, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, 2.Baskı, Ankara 2002, s. 336.

⁸⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 11 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Köşkün bu görevi üstlenmesini kolaylaştıran etkenlerden birisi, erkeklerin o günlerde İstanbul dışında bulunmasıdır. Evde yalnızca Sarıalp'in annesi ile babaannesi vardır. Babası Kastamonu'dadır. Amcası da Milli Mücadele için cephededir. Erkek olarak yalnızca babasının emir eri bulunmakta ve aileye destek olmaktadır.

Buradaki silah kaçırma faaliyetinin dikkat çekmemesini sağlayan etkenlerden biri de annesinin Sarıalp'in ağabeyi Mehmet Ali'ye hamile olmasıdır.

İşte bu ortam içerisinde gerçekleşen bir silah sevkiyatını Sarıalp şöyle nakletmektedir:

“Gece vakti oldu mu herkes el ayak çekilir, -bunu rahmetli annemden dinlemiştim- El ayak çekildikten sonra yalnız o emirber, babaannem, annem yukarıdan silahları indiriyorlar. Bu silahlar yukarıda depolanmış. Kuleli Askeri Lisesi'nin kumandanı olan rahmetli Albay Fehmi Bey vardı. Çok vatanperver bir adamdı. Onun iki kız kardeşi vardı. İkisi de komiteci, iri yarı hanımefendiler, tanıdım ben onları. Köylü kıyafetine girip bir kağnı arabasıyla bütün üstü saman örtülü, gece yarısından sonra Çamlıca'dan aşağıya inerler, bizim kapının önüne gelirler, biz Nakkaşbaba'nın üzerine oturuyoruz, yokuşun üzerinde, gelirler ve yukardan gizli gizli annem, babaannem ve emirber o silahları getirir, samanların altına yerleştirir tekrar o araba döner, Çamlıca'dan Anadolu'ya sevkıyat.”⁸¹

Aynı günlerde köşk, bir kundaklanma girişimiyle karşılaşacaktır. Bir gece kimliği belirsiz bazı insanlar köşkü yakma girişiminde bulunur. Tesadüfen o sıralar Deniz Harp Okulu öğrenci olan annesinin kardeşi Kâmil, rahatsızlığından dolayı evde yatmaktadır. Ayağının üzerine sıcak su torbası konmuştur. Aynı sıralarda o da bu su torbasını devirmesi sonucu büyük bir gürültü meydana gelmiştir. Bu gürültüyü duyan sabotajcılar, ev sahiplerinin uyandığını düşünerek kaçmışlardır. “Rahmetli babaannemden dinlemiştim. Tam beş faraş dolusu yakıp, çekip çekip attıkları kibrit çöpleri toplatmış. Hani aşağıda bir büyük yemek odası vardı. Onun camlarına o zaman efendim böyle kepenkli, demir parmaklılar falan yok. Kaldırmışlar o camları, içeri girmişler, resmen sabotaj ve rahmetli nenem faraş kibrit çöpü toplattım demişti.”⁸²

---

⁸¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 11 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Köşke ait fotoğraflar EK VIII-X'dedir.

⁸² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 11 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Ayşe Cebesoy Sarıalp, sonraki yıllarda bu silahların bazılarını gördüğünü ifade etmektedir. Anlattığına göre, 10-15 yaşlarındayken Kuzguncuk'taki köşkün tavan arasındaki duvarlara asılı halde 20-30 civarında Rus tüfeği bulunmuştur. Daha sonra amcası ve babası tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na teslim edilmek üzere Ankara'ya gönderilmiştir.⁸³

Ancak, tüfeklerin menşei dikkat çekicidir. Söz konusu dönemde İstanbul'daki silahlar Osmanlı ordusu cephaneliklerinden alındığına göre, ordunun envanterinde Rus yapımı silahların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ihtimal de, Rusya'dan getirilen silahların bir kısmının İstanbul üzerinden Anadolu'ya sevk edilmesidir ki, bunun gerçekleşmesinin daha güç olduğu düşünülebilir.

Mehmet Ali Cebesoy'un vefatı, kardeşi Ali Fuat Cebesoy'un sık sık Ankara'da bulunması sebebiyle anne ve iki kardeş, 16 odalı köşkte yalnız yaşamak zorunda kalmışlardır. Maddi imkânların zorlaşmasıyla köşkün bakımında da zorluklar ortaya çıkmaya başlayınca satılmasına karar verilmiş ve 1946 yılında elden çıkarılmıştır. Köşk, daha sonra birkaç kere el değiştirmiş ve en son olarak İngiltere'de terzilik ile meşgul olan bir aile tarafından satın alınmıştır.⁸⁴

1.5.2. Batı ile İlişkilerinin Yoğunlaşması

Ayşe Cebesoy Sarıalp'in hayatı, üniversiteye başlaması ile yeni bir sayfaya girmiştir. Burada tanıştığı hocaları yoluyla zaten uzağında olmadığı Batılı düşüncelerle daha çok karşılaşacak ve ondan sonraki hayatı çağdaşlık kavramını yaymak ve benimsetmek üzerine inşa edilecektir. Bu yeni dönemin kilometre taşı ise Halide Edip Adıvar'la tanışması olacaktır.

Mustafa Kemal'in ölümünden sonra 11 Kasım 1938 tarihinde cumhurbaşkanlığına seçilen İsmet İnönü'nün, ilk icraatlerinden biri politikadan çekilen ya da yurt dışında bulunan Milli Mücadele önderlerini Ankara'ya daveti olacaktır.⁸⁵ Bunlar arasında özellikle Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Refet Bele gibi Mustafa Kemal'le ters

---

⁸³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 17 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁸⁴ "Daha doğrusu biz devredip sattıktan sonra alanlar bakmamışlar. Şimdiki sahipleri İngiltere'de terzilik yapan bir aile. Onlar almışlar. Tarihi bir bina olduğunu, değerini de bildiklerinden çok iyi bakıyorlar." Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 1 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁸⁵ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Dursun Ali Akbulut, Mustafa Balcıoğlu, Nuri Köstüklü, Azmi Süslü, Refik Turan, Cezmi Eraslan, Mehmet Akif Tural, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Ankara 2002, s. 520-521.

düşerek politikadan çekilen isimler dikkat çekiyordu. Aslında bu isimler de böyle bir davetin olmasını arzu ediyorlardı. Nitekim Ali Fuat Cebesoy, “İsmet İnönü işe başladıktan birkaç gün sonra kendisine Atatürk’ün ölümü ile memleket idare ve siyasetinde büyük boşluğun ortaya çıktığını söyleyerek bunun ancak eski arkadaşların bir araya toplanmasıyla doldurulabileceğini, bu sebepten dolayı Halk Fırkası’na yeniden girmesi gerektiğini” söylüyordu. İşte Mustafa Kemal’in politikalarına muhalifliği dolayısıyla uzun süredir yurt dışında yaşamakta olan Halide Edip ile eşi Adnan Adıvar da bu bağlamda yurda dönen isimler arasındaydı.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın yanı sıra “Wilson Prensipler Cemiyeti”nin kurucuları arasında yer alan Halide Edip,⁸⁶ İnönü’den gelen davet üzerine⁸⁷ 6 Mart 1939’da yurda dönmüştü. İnönü tarafından kendisine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü kurma görevi verilmiş ve ilk bölüm başkanı olarak atanmıştı.⁸⁸ Batı terbiyesi ile yetişmiş ve eğitimini özel kolejlerde tamamlamış olan Halide Edip, aynı zamanda üniversitedeki ilk kadın profesörlerden birisiydi.⁸⁹

Halide Edip’in bu göreve atanmasının en önemli gerekçelerinden birisi sahip olduğu yabancı dil düzeyi ve İngiliz edebiyatına hakimiyetiydi.⁹⁰ Prof. Dr. Mehmet Saray İngiliz Dili ve Edebiyatı kürsüsü açılmasını, “... en mühim ihtiyaçlarımızdan birini karşılayacak, gençlerimizin liselerden edindikleri dil vukufunu kuvvetlendirebilmelerine hizmet edecektir”⁹¹ sözleriyle değerlendirecektir.

İşte kendisinden böylesine bir hizmet beklenen Halide Edip Adıvar, bölüm hocalarını yurt dışından getirmişti. Bunlar arasında B. W. Downs, Edwin Eliot, A. R. Humphreys, Oliver Davies gibi önemli isimler vardı.⁹² Bunun yararı kısa zamanda görülecek ve “Edebiyat Fakültesi’nin çeşitli dallarındaki hocalardan çoğu ona çok şey borçlu” olacaktır.⁹³

Ayşe Cebesoy Sarıalp de Halide Edip Adıvar’ın ilk öğrencilerinden biri olacak ve ondan çok şey öğrenecektir: “Halide Hanım şahane bir departman kurmuştu. Bütün

---

⁸⁶ Andrew Mango, **Atatürk**, İstanbul 2000, s. 528.

⁸⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940**, Yay. Kur.; Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay, Cilt 1, s. 322.

⁸⁸ İnci Enginün, **Halide Edip Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi**, İstanbul 1995, s. 94.

⁸⁹ Kemal Öztürk, **Halide Tutku, Hüzün, İsyân**, İstanbul 2009, s. 180.

⁹⁰ **Yeni Sabah**, 11.1.1964 (Prof. Dr. Sabri Esat Siyavuşgil’in açıklamasından).

⁹¹ Mehmet Saray, **İstanbul Üniversitesi Tarihi (1453-1993)**, İstanbul 1996, s. 86.

⁹² Emre Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi 4 İstanbul Üniversitesi 1933-1946**, İstanbul 2010, s. 507.

⁹³ **Cumhuriyet**, 18.1.1964 (Adıvar’ın asistanlığını yapan Prof. Dr. Vahit Turan açıklamasından).

hocaları dışarıdan getirtti. Kanada'dan gelen vardı, Fransa'dan, İngiltere'den gelen vardı. Bütün kıymetli hocaları oraya topladı ve bizi onlarla okuttu. Kendi de bizimle beraberdi.”⁹⁴

Ayşe Sarıalp'in anlatılarında Halide Edip'in tutum ve davranışlarına ilişkin ilginç ipuçları bulmaktayız. Onu “çok mükemmel bir hoca” olarak tanımlayan Sarıalp, derslerini hitabet yeteneğiyle çok güzel anlattığını ifade etmektedir.⁹⁵ Yine Sarıalp'in anılarından Halide Edip'in verdiği dersleri kitaplaştırma gibi bir tutumunun olduğunu öğrenmekteyiz. Ders işlerken seminerlere büyük önem vermekte, daha 3. sınıftan itibaren Shakespeare'in eserlerini tercüme ettirmeye başlamaktadır. Bu tercüme faaliyetleri de büyük bir ciddiyetle kontrol edilmektedir. Öyle ki “Bir eserde bir kelime üzerinde 1,5 saat konuşulduğunu ve o kelimenin gerçekte oraya oturması gerekip gerekmediğine dair kesin karara varılabilmesi için böyle zaman harcadığını” bile oluyordu.⁹⁶

Sarıalp'in anlattıklarından Adıvar'ın giyim kuşam konusunda oldukça tutucu bir tavır takındığı ortaya çıkmaktadır. “Okula geldiği zaman daima kalın çorap giyerdi, hepimize de muslin çorap tabir edilirdi o zaman yani ince çorap değil onları giymemizi tavsiye ederdi. Hiç unutmam son derece ciddi giymemizi isterdi, böyle tayyör tarzı şeyler.”⁹⁷ Halide Edip Adıvar'ın ilk ve orta öğrenimini Robert Koleji'nde yapmış, uzun yıllar ABD'de yaşamış bir insan olarak, kıyafet konusundaki bu tutumu dikkat çekici bir özelliği sayılmalıdır.

Sözlü tarih çalışmamız sırasında öğrendiğimiz ilginç konulardan bir diğeri de İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencilerine de “eski yazı”nın öğretilmesi olmuştur. Sarıalp bu konunun altını “Hocalarımız bize eski yazı öğretiyorlardı. Eski yazı okuyabiliyorduk. Çünkü eski yazıda çok eser vardı” sözleriyle çizmektedir.⁹⁸

Sarıalp'in anlatımlarından dönemin Edebiyat Fakültesi'nin yapısal şablonu da çıkmaktadır. Buna göre söz konusu fakültede “Tarih Şubesi”, “Edebiyat Şubesi”, “Coğrafya Şubesi”, “Felsefe Şubesi”, “Edebiyat Şubesi” bulunmaktadır. Edebiyat Fakültesi bünyesinde ise Türk Tarihi ve Edebiyatı, Arap Tarihi ve Edebiyatı, İran Tarihi ve

---

⁹⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁹⁵ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁹⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁹⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁹⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Edebiyat, Türk Lisaniyatı Tarihi, Şerh-i Mütûn-i Edebiye, Alman Dili ve Edebiyatı, İngiliz Dili ve Edebiyatı kürsüleri vardır.⁹⁹

Ayşe Cebesoy Sarıalp üniversiteyi birincilikle bitirdiğine dair ders notlarının bir örneği ve diploması müze görünümünde olan evinin duvarlarında asılı durumdadır.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü birincilikle bitiren Ayşe Cebesoy Sarıalp'ın “Sir Gawain ve Yeşil Şövalye” adlı anonim eser tercümesi olan mezuniyet tezi daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılacaktır.¹⁰⁰ Sarıalp 14. yüzyıl İngiliz edebiyatının klasiklerinden olan bu eseri önce modern İngilizce'ye, ardından Türkçe'ye çevirdiğini ifade etmektedir.

Ayşe Cebesoy Sarıalp'ın niyeti aslında kimyacı olmaktır. Bunun nedeni ise Ankara'da Maarif Koleji'nde okurken derslerine giren “Bodur Edip Bey”dir. “Ankara'da sivil savunma kumandanlığı” görevinin yanı sıra kimya dersleri de vermekte olan bu Edip Bey, “muazzam (bir kimyacıdır). Hocanın ... her hücresi kimya(dır), o kadar mükemmel(dir).”

O dönemde üniversiteye giriş Türkçe, matematik, kimya, felsefe derslerinin sınavlarından geçmekle mümkün olmaktadır. “Yalnızca lise tahsilini birincilikle bitirenlerin imtihansız üniversiteye girme hakkı vardı(r)”. Birincilikle bitiremeyenler ayrıca bir olgunluk sınavına tabi tutulmaktadır. Bu, söz konusu dört dersten sorumlu tutulan bir devlet sınavıdır. Sarıalp olgunluk sınavına girmiş ve başarılı olmuştur. Ancak kimya fakültesine kaydolmayı düşünürken, Halide Edip'in de girişimiyle İngiliz Dili ve Edebiyatı'na kaydolacaktır. Bu anlatıdan, Cebesoy ailesinin Adıvarlarla kişisel yakınlığının olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu dönemin sosyal ortamının anlaşılabilmesinde önemli olgulardan biri olarak değerlendirilebilir.

Mezun olduktan sonra aynı kürsüde İngiliz Hugo Bazell'in asistanı olarak çalışmaya başlayan Ayşe Cebesoy Sarıalp dersler de veriyordu. Üniversiteden arta kalan zamanlarında da Beyoğlu Kız Lisesi, Şişli Terakki Lisesi, Işık Lisesi, İtalyan Lisesi, İstanbul Kız Lisesi, Avusturya Saint George Lisesi'nde İngilizce derslerine giriyordu.¹⁰¹

⁹⁹ Ali İhsan Gencer – Ali Arslan, **İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları**, İstanbul 2004, s. 35.

¹⁰⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp, **Sir Gawain ve Yeşil Şövalye**, Ankara 1947.

¹⁰¹ “İngilizce'yi haftada üç saat verdim. Yalnız İtalyan Mektebi ile Beyoğlu Kız Lisesi'nde haftada beş saat verdim. Avusturya Lisesi'nde üç saat verdim.” Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Daha sonra Bazell'in İngiltere dönmesiyle birlikte, fakülteden ayrılmış ve 1948 yılında Amerikan Konsoloslugu'nda çalışmaya başlamıştır. Bu konuda Halide Edip Adıvar'ın önemli rolü olmuştur. Sarialp'in anlatığına göre, Amerikan konsolosu, Halide Edip'i yakından tanımaktadır. Bir gün kendisinden konsoloslukta çalışması için birini tavsiye etmesi istenince tereddüt etmeden Ayşe Cebesoy'u önermiştir.

Sarialp bunun bir iltimas olmaktan çok, kendisinin liyakatinden kaynaklandığı görüşündedir. Seçilmesinde okulu birinci olarak bitirmesi ve yetenekli bir öğrenci olması etkili olmuştur. "Halide Edip Hanıma mektep birincilerinden birinin tavsiye edilmeleri söylenince o da, -ben de mektep birincisiydim- beni tavsiye etti. Yoksa iltimas etmedi. Çok iyi aile dostumuzdu, başka. Ben iyi bir talebe olmamdan ötürü tavsiye edildim oraya. Bir kere oturaklı bir ailenin çocuğu olması, geçmişinin tertemiz bir aile olması, çok şükür öyle bir aileden geliyorum. O bir. İkincisi, lisan meselesi. Üçüncüsü, çalışkanlık meselesi. Dördüncüsü tabii diplomamın çok önemi var. Bunları kaale alarak, -Halide Hanım beni tanıyor tabii, gayet iyi biliyor- hiç gözüne bakmadan beni tavsiye etmiş. Onlar da beni aldılar."¹⁰²

Kendisine Amerikan Haberler Merkezi'nde "Kültür İşleri Müdür Muavinliği" teklif edilmiş, Ayşe Cebesoy da kabul ederek üniversitedeki görevinden ayrılmıştır. Burada, Türkiye ve ABD eğitim, kültür ve sanat ilişkilerini geliştirmeye yönelik projeler üzerinde çalışmaya başlamış, üniversite hocalarından basın mensuplarına, sanatçılara kadar tanınmış birçok ismin ABD'ye gönderilmesine yardımcı olmuştur. O günleri hatırlarken "Ben kültür muavini iken Amerika'ya tabii çok yolladık. Üniversiteden isim olarak hatırlamaya çalışacağım, Prof. Dr. Ömer Celal Sarç, Hıfzı Timur, Kâzım İsmail Gürkan, Ruhi Sarialp, Prof. Vahit Turan, onların hepsi davetli gitmişlerdir Amerika'ya. Tabii hukuktan vardı. İlhan Selçuk. Onun bir makalesi vardı, Çirkin Amerikalı, "Dirty American" diye. Gitti, döndü geldi, sonra "Güzel Amerika" diye bir makale yazmıştı. Tanıdı Amerikalıların ne olduğunu. Basından gidenler oldu. Sanatkârlardan da vardı. Mesela Ayla Algan, onun kocası Beklan Algan, Haldun Dormen, Yıldız Kenter, onun kardeşi Müşfik Kenter. İlhan Selçuk'u ben kendi elimle yolladım."¹⁰³

Sarialp'e göre, Amerika'nın bu tür bir programı uygulamaya koymasındaki amaç, İkinci Dünya Savaşı sırasında bozulan imajını düzeltmektir. "O zaman Amerikan

---

¹⁰² Ayşe Cebesoy Sarialp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁰³ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

hariciyecisi çok güzel çalışıyordu. Bol parası vardı. Amerika'yı daha iyi tanıtmak için bu tür programlara kapılarını açmıştı.”¹⁰⁴

Aynı amaçla ABD, bir başka program daha başlatmıştır. Gelişmekte olan ülkelere yönelik bu program uyarınca, altı aylık bir süre için ve gruplar halinde ABD'ye giden ülke temsilcilerine eyaletler gezdirilmekte, tarihi yerler, müzeler gösterilmekte, halkın adet ve geleneklerini tanımaları sağlanmaktadır. Bu sırada temsilcilere kendi ülkelerini de tanıtmaları fırsatı verilmektedir. Her ülke temsilcisi program koordinatörü eşliğinde kendi programını yapıyor, kendi ülkesine ait fotoğraflar gösteriyor, broşürler dağıtıyor, Amerikan halkına ülkeleri hakkında bilgi veriyorlardı.¹⁰⁵

Türkiye'den bu program için Ayşe Cebesoy Sarialp 1960 yılında görevlendirilmiştir. Onun yer aldığı grupta Yunanistan, Japonya, Mısır ile Afrika'dan da birer temsilci vardır.¹⁰⁶ Ayşe Cebesoy Sarialp bu programla 16 eyalet gezerek Amerikan halkına Türkiye'nin kısa tarihçesini anlatma, eğitim sistemi hakkında bilgi verme imkânı bulmuştur.

Bu görevdeyken Cumhuriyet Parti Senatörü Smith Mundt ile tanışma fırsatı bulmuştur. Kongre binasındaki kabulde Sarialp'i en çok etkileyen şey, kütüphanesinin üstüne koymuş olduğu Atatürk ve İsmet İnönü fotoğrafları olmuştur. Bu vesileyle ABD, izlenimlerinde Amerikalıların Atatürk'ü çok sevdikleri kanısına ulaştığını ifade etmektedir.¹⁰⁷

Ayşe Cebesoy Sarialp, ABD'den döndükten sonra üç yıl daha konsoloslukta çalışacaktır.

1.5.3. Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği Başkanlığı

Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği, İstanbul Üniversitesi'nin hukuk, iktisat, filoloji gibi çeşitli bölümlerinde görev yapan tanınmış Amerikalı hocalar tarafından Eylül 1952'de kurulmuştur. Derneğin kuruluş amacı, tüzüğünde, “Türkiye dahilinde Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında kültürel, sosyal, eğitimsel, dil ve düşünsel ilişkileri

---

¹⁰⁴ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Yaptığı çalışmalardan dolayı kendisine verilen belge EK XI'dedir.

¹⁰⁵ Amerika'ya gönderilmesine dair fotoğraf EK XII'dedir.

¹⁰⁶ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 17 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁰⁷ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 17 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XIII.

sağlamak ve geliştirmek ve bu amaçları gerçekleştirecek faaliyetlerde bulunmak” olarak belirtilmiştir.¹⁰⁸

Derneğin o sırada müdürü Sadun Katipoğlu’dur. Ayşe Cebesoy, konsolosluktaki görevinden sonra Katipoğlu’nun ayrılmasıyla onun yerine derneğin müdürlük görevine seçilecektir. Sarıalp’in anlatımlarından, derneğin ABD resmi makamlarıyla da irtibat içinde olduğu anlaşılmaktadır: “... O zaman da oradaki yönetim kurulu başkanı Nahit Alpay, Allah rahmet eylesin, çok muazzam bir adamdı. O, yönetim kurulu başkanı. Sadun Ablamız vardı, Sadun Katipoğlu, o da derneğin müdürüydü. Onu da Nejat Eczacıbaşı kendi konferans heyetine istedi. Burası münhal kaldı. Kalınca oraya birini istediler. Onlar da müracaat ediyor, Sadun Abla da burayı idare edecek bir tek Ayşe’dir diyor. Beni çok iyi tanıyor. Tavsiye edince o zaman Nahit Bey müracaat ediyor Amerikan Konsolosluğu’na, biz Ayşe Hanımı almak istiyoruz diyor. Konsolosluk, beni bırakmak istemedi. Bir çekişme oldu. Amerikan Konsolosluğu’nda Mr. Night diye bir Kültür Ataşesi vardı. O adam lise mezunu, ben üniversite mezunu. O benim müdürüm. Adam beni bırakmak istemedi. Çünkü bütün işleri ben götürüyorum. Ama bana teklif geldi kabul eder misin etmez misin diye. Aile meclisi toplandı. Dediler ki bana “sen orada Türklere daha çok hizmet edersen, Turkish American’da”. Ben de oradan istifa ettim, bu tarafa geçtim.”¹⁰⁹ Sarıalp, Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği’ndeki görevini halen sürdürmektedir.

Derneğin en önemli faaliyetlerinden biri, alanlarında uzman isimlerin katılımıyla seminer ve konferanslar düzenlemektir. “Burada akla hayalinize gelmeyecek Türk-Amerikan ilişkilerini kuvvetlendirecek pek çok konferanslar” verilmiş, Amerika’dan gruplar davet edilerek onlara Türkiye’yi tanıtıcı programlar, geziler düzenlenerek “Anadolu’yu gezmeleri” sağlanmıştır.¹¹⁰ Bunun yanı sıra Türkiye’yi tanıtıcı seri halinde konferanslar düzenlenmiş, Atatürk başta olmak üzere Türkiye’nin tarihi, eğitimi, ekonomisi hakkında yetkin isimlerce konferanslar verilmiştir.¹¹¹

Derneğin bir başka önemli faaliyet alanı, dil kursları düzenlemektir. Bu iki yönlü olarak, yani Türklere İngilizce, yabancılara Türkçe öğretmek şeklinde

---

¹⁰⁸ “1952 – 1977 Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği 25 Yaşında” kitapçığından.

¹⁰⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XIV.

¹¹⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹¹¹ Bkz. “1952 – 1977...; Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği 1987 Faaliyet Raporu; Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği 2012 Faaliyet Raporu.”

gerçekleştirilmektedir.¹¹² Dernekte Türkçe öğrenenler arasında dönemin Amerikan Konsolosu Daniel O. Newberry de bulunmaktadır. Sarıalp'in "hakiki Türk dostu" olarak tanımladığı Newberry, "çok da güzel Türkçe" öğrenmiştir. "Türkçe hocası kimdi biliyor musunuz? Ben. Konsolosluk beni istemişti ve oradaki bütün görevlilere Türkçe dersi vermiştim."¹¹³

Derneğin faaliyetleri arasında maddi imkânı olmayan köy okullarına kitap, kırtasiye, giysi gibi yardımlar yapmak da bulunmaktadır.¹¹⁴ Bunun yanı sıra üniversiteli öğrencilere burs vermektedir.¹¹⁵

Derneğin sosyal faaliyetleri arasında yerli ve yabancı üyelerine Türk gelenek ve göreneklerine uygun bir köy düğününün nasıl olduğunu tanıtmak amacıyla Hilton Otelinde düzenlenen etkinlik,¹¹⁶ polisin şehir içinde can güvenliğinin sağlanması ve bu konuya dikkat çekmek için düzenlenen "Çelik Yelek Kampanyası" gibi faaliyetler göze çarpmaktadır.¹¹⁷

Dernek bu tür kültürel, sosyal ve eğitim amaçlı faaliyetlerin yanında ABD'ye sanatçı, öğretim üyesi vb. gönderilmesine aracılık etmenin yanında Türk toplumunca tanınan Amerikalı tanınmış şahsiyetlerin Türkiye'ye davet edilmesini sağlamıştır. Bunlar arasında Lord Kinross¹¹⁸ ve aktör Kirk Douglas gibi dikkat çeken önemli isimler de bulunmaktadır. Kimi Amerikan ünlülerinin belli bir misyonla görevli olarak geldiklerinin

---

¹¹² Derneğin 1952 – 1977, 1987, 2012 faaliyet raporlarında kurs programları belirtildiği gibi, Dernek binasında polis ve çocuklarına verilen İngilizce eğitimden dolayı Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 11/12/2001 tarihli teşekkür yazısı bulunmaktadır.

¹¹³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 1 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹¹⁴ Kitap ve kırtasiye yardımları için, dönemin Muğla Valisi Dr. Lale Atamanı'nın, Nevşehir Valiliği'nin Nevşehir Yetiştirme Yurdu, Tokat Valiliği'nin 23/11/1999 tarihli teşekkür yazıları dernek binası duvarında asılıdır. Aynı zamanda 1987 faaliyet raporunda "Van Gürpınar'daki Tutmaç Köyü İlkokulu, Çorum merkezde Çalıcı Köyü İlkokulu, Kars Selim'de Cavlak Köyü İlkokulu, Gaziantep'te M. Kıbrıs Köyü İlkokulu, Erzincan Ilıç'ta Levent Pınarı Köyü İlkokulu..." gibi okullar sayılmaktadır.

¹¹⁵ Bugüne kadar 500 civarında öğrenciye burs verildiği tahmin edilmektedir. Sayının kesin olmamasının nedeni, bursiyerli öğrenci sayısı ile ilgili sağlıklı bir istatistik kaydının olmamasıdır.

¹¹⁶ **Hürriyet**, 19/12 1977.

¹¹⁷ "4 Mayıs 1994'te çelik yelek bağışlattık. O zaman Necdet Menzir İstanbul Emniyet Müdürü. Nasıl oldu biliyor musunuz? İki tane motosikletli çocuk, aslan gibi, bir gezide böyle gezerken bu çocuklar durmuşlardı, dinleniyorlardı. Niçin duruyorsunuz, dinleniyoruz dedi. Sizin dedim, can yeleğiniz yok mu dedim. Yok dediler, biz de yok öyle şeyler. Ama bu çocuklar atak, öne fırlayıp da yani takip edenler. Ben, bir gün sonra bu iki çocuğun şehit düştüğünü öğrendiğim zaman hemen bir kampanya başlattım ve fabrikasını buldum. 55 tane can yeleği temin ettim onlara. O zaman Emniyet Müdürü Necdet Menzir hemen verdik." Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 11 Ağustos 2012 tarihli görüşmeden.

¹¹⁸ "Bu meşhur Lord Kinross'tur. Lord Kinross biliyorsunuz Bir Millet'in Yeniden Doğuşu adlı kitabı yazan ve Türkçe'ye tercüme eden kişidir. O Türkiye'ye geldiği zaman onun şerefine biz bir davet vermiştik." Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Kasım 2012 tarihli görüşmeden. Ayşe Cebesoy Sarıalp, Lord Kinross'un kitaplarından bir tanesinin de tercümesini yaptığını 1 Eylül 2012 tarihli görüşmemizde bizlere aktarmıştır. Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XV.

altını çizilebilir. Bu nedenle Douglas'ın ziyaretinin ayrıntısı üzerinde durulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

1.5.4. Kirk Douglas'ın Türkiye'ye Gelişi

İki savaş arası dönemde Batı ile Sovyetler arasında belli bir denge politikası izleyen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı dünyası, özellikle de ABD ile yakınlaşmaya başlamıştı. Bu yakınlaşma Kore Savaşı'nda ABD safında yer alması ile daha da pekişmiş ve Türkiye'nin NATO'ya katılması ile ittifak düzeyine çıkmıştı.

Ancak, 1962'de patlak veren Küba krizinde Sovyetler Birliği ile ABD arasında Küba ve Türkiye'ye yerleştirilen füzelerin¹¹⁹ kaldırılması pazarlığının Türkiye'den habersiz yapılmış olması, Türk kamuoyunun tepkisine ve ABD'ye karşı bir güvensizlik duygusunun ortaya çıkmasına yol açmıştı.¹²⁰ Bunun üzerine dönemin ABD Başkan Yardımcısı Lyndon B. Johnson Türkiye'ye gelmiş ve tepkileri yumuşatmaya çalışmıştı.¹²¹

Ne var ki, yaklaşık bir yıl sonra ABD başkanlığı koltuğuna oturacak olan Johnson, bu çabalarını boşa çıkaracak bir davranışta bulunacak ve 1964 Kıbrıs bunalımı sırasında Türkiye'ye karşı takındığı tutumla kamuoyunun ABD'den uzaklaşmasına yol açacak,¹²² hatta "Amerika Türkiye'yi feda etmeden" Türkiye kendisi Sovyetlerle ilişkilerini yumuşatma politikası uygulamaya başlayacaktır.¹²³

¹¹⁹ Türkiye'de konuşlandırılmış olan "Jüpiter" ve "Thor" füzeleri. **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961 – 1980**, Yay. Kur.; Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay, 4.Baskı, Cilt 3, İstanbul 2003, s. 49.

¹²⁰ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, 3.Baskı, Ankara 1986, s. 611.

¹²¹ "Cumhuriyet An...", Cilt 3, s. 50.

¹²² Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini önlemek amacıyla ABD Başkan Yardımcısı Johnson dönemin başbakanı İsmet İnönü'ye tarihe "Johnson Mektubu" olarak geçen bir mektup göndermişti. Bu mektubun içeriğinde;

"-Türkiye'nin bu kadar önemli bir karardan önce ABD'yi son anda haberdar etmek yerine onunla tam bir istişarede bulunmuş olması gerektiği,

-Müdahale, 1960 tarihli Garanti Antlaşması tarafından men edilmiş olan taksime yol açacağından, tek taraflı olarak harekete geçilmeden diğer garantör devletlerle de görüşülmüş olması gerektiği,

-Kıbrıs'a çıkmak, kaçınılmaz olarak bir Türk-Yunan savaşına yol açacağından, NATO çerçevesinde birbirleriyle müttefik konumda olan iki devletin savaşmasını düşünülemezliği,

-NATO müttefiklerinin rızası olmadan girişilecek böyle bir hareketin Sovyet tepkisine neden olması durumunda NATO'dan beklenen desteğin gelmeyebileceği,

-12 Temmuz 1947 tarihli Türkiye-ABD İkili Anlaşması'nın 4.maddesi gereğince Türkiye'ye verilen askeri yardım çerçevesinde sağlanan malzemenin ABD'nin onayı alınmadan verilmesi dışında kullanılması mümkün olmadığından, müdahalede kullanılmasına izin verilemeyeceği" şeklinde sıralanabilir. Fusun Türkmen, **Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" Türkiye-ABD İlişkileri**, İstanbul 2012, s. 101 ve mektubun tam metni için Haluk Şahin, **Johnson Mektubu**, İstanbul 2002, s. 121-125.

¹²³ Armaoğlu, a.g.e., s. 611.

ABD, bu kez tepkileri ve kendisine karşı uyanan antipatiyi yumuşatabilmek için dünyaca sevilen sanatçıları Türkiye'ye gönderme yolunu seçecektir. Bunlardan biri de Kirk Douglas'tır.

“Ünlü yıldızlar o yıllarda Amerika tarafından düzenlenen propaganda gezileri için sıkça dışarıya gönderilirdi. ... 1950'li yıllardan beri küçük Amerika hayalleri içindeki Türk politikacılarının ve onların bürokratlarının süt tozu ve naylon gömlekten başlayan maceraları artık beyaz perde de gördükleri kahramanlarla karşılaşma noktasına geliyordu. İşte Kirk Douglas bunlardan sadece biriydi. Ama onun gönderilişi çok özel (ve gizli) bir nedeni vardı: Ünlü Johnson mektubunun yarattığı fırtınayı dindirmek.”¹²⁴

Kirk Douglas'a Türkiye'de ev sahipliğini Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği yapacaktır.

1964 yılında Türkiye'ye gelen sanatçının ziyareti Manisalı'nın da vurguladığı gibi, Johnson Mektubu'nun kamuoyunda meydana getirdiği olumsuz havayı yumuşatmaktı. Bu gerçek Ayşe Cebesoy Sarıalp tarafından “Kirk Douglas'ı Amerikan hükümeti yolladı Türkiye'ye. Çünkü Kirk Douglas çok sevilen bir aktör. O sırada Amerika, bizim buradaki bilhassa sol cenah, şöyle söyleyeyim o zaman İstanbul'da iki grup vardı, bir sol kanat vardı bir sağ kanat vardı. Sol kanat çok hakimdi ve sola doğru azami meyil başlamıştı. Ona karşı Amerikan istihbarat kuvvetleri Amerika'yı yumuşatma için Kirk Douglas'ı buraya iyi niyet elçisi olarak yolladılar... Ziyareti siyasiydi” sözleriyle dile getirilmektedir.¹²⁵

Sarıalp'in anlatımından, ABD Konsolosluğu ile derneğin yakın bir işbirliği içinde çalıştıkları da anlaşılmaktadır.

“Eskiden Amerikan konsolosluğu İstanbul'a gelecek olan bazı konuşmacılar varsa bize teklife ediyorlar. ...Tabii ki ben gittim karşıladım. Onu aldık. Hanımıyla geldi. Ve onlara biz burada Amerikan Başkonsolosluğu da işin içine girdi tabii, çünkü Amerika'dan haber gelmiş ona da. Ve biz Belediye Sarayı'nda Kirk Douglas'a bir program yaptık. Daha doğrusu ben yapmadım, konsolos bana telefon etti, haber verdi. Orada bir toplantı yapalım ama esaslı bir protokoldü.”¹²⁶

¹²⁴ Erol Manisalı, **Manastırda Bir Amerikalı John Meultke**, 2.Baskı, İstanbul 2005, s. 42.

¹²⁵ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XVI - XVII.

¹²⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Belediye Sarayında yapılan programa, içlerinden İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri ve öğrencilerinin de bulunduğu 800-900 civarında insan katılmıştır.¹²⁷ Programda, dönemin İstanbul Valisi Niyazi Ak, dönemin ABD İstanbul Konsolosu Mr. Colins birer konuşma yaparak Türk-Amerikan ilişkilerinin önemini anlatmışlardır.¹²⁸

Dernek hazırladığı üç günlük programla¹²⁹ Kirk Douglas'ı Başbakan İsmet İnönü başta olmak üzere politika, kültür ve sanat çevreleriyle tanıştırmış,¹³⁰ İstanbul'da çeşitli etkinlikler düzenlemiştir.¹³¹ Douglas'ın ziyaretine dönem basınına da geniş yer vermiştir.

Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği, dönem dönem başka Amerikalı sanatçıları da ağırlamaya devam etmiştir. Dernek, söz konusu dönemde aralarında ünlü besteci Aaron Copland'ın da olduğu sanatçılar, pek çok profesörler, ilim adamları, sanatkârlar, müzisyenler, piyanistler'e de ev sahipliği yapmış, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaya çaba göstermiştir. Sarıalp, konuyla ilgili "onların hepsini ben ayarlıyordum. O zaman altın devrini yaşıyordu Türk - Amerikan ilişkileri" değerlendirmesini yapmaktadır.¹³²

Ayşe Cebesoy Sarıalp, Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği'nin dışında, yine iki ülke ilişkilerine katkıda bulunmak üzere 1971 yılında, "Üniversiteliler Kültür ve Eğitim Vakfı"nı kurmuştur. Kuruluş senedinde, "Hür ve demokratik toplumların yapıcı ve yaratıcı gücünün ışığı altında ırk, din, dil ve milliyeti ne olursa olsun insanların karşılaştıkları sosyal, ekonomik ve teknik problemlerin çözümlenmesini, kişilerin kendi benliklerine ve dolayısı ile içinde buldukları toplumlara yararlı birer insan olmalarını, toplum içinde görev ve sorumluluk alma yeteneklerini, istidat ve kabiliyetlerini geliştirme olanaklarını sağlamanın başlıca ve tek yolu eğitim ve kültür olduğu inancı" ile böyle bir girişimde bulunulduğu belirtilmektedir.¹³³ Vakfın asıl kurulma amacı ise "daha ziyade koruma altında ve devletin himayesinde" olmasından dolayıdır. "Bizimde bir mülkümüz var, dernek yarın öbür gün bir Türk Amerikan Derneği olarak herhangi bir haksızlığa, bir siyasi

---

¹²⁷ **Hürriyet**, 14 Kasım 1964.

¹²⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹²⁹ **Milliyet**, 12 Kasım 1964.

¹³⁰ **Hürriyet**, 15 Kasım 1964.

¹³¹ **Hürriyet**, 13 Kasım 1964.

¹³² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹³³ "Üniversiteliler Kültür ve Eğitim Vakfı Resmi Senedi" kitapçığından.

sıkıntıya uğramaması için vakıf kuralım, onu kontrol altına alalım ve vakfın kurucu üyesi de dernek olsun dedik. Bunu yaptık.”¹³⁴

Sarıalp, gerek dernek gerekse vakfın burs verdiği öğrenciler arasından “ağır ceza reisliğine varıncaya kadar doktorlar, mühendisler çıktı” diyerek Türkiye’de insan yetiştirmeye verdikleri katkının altını çizmektedir. Ancak, burs verilen öğrenci sayısında son dönemlerde azalma görülmektedir. Sarıalp, bunun nedenini de “parasızlık”la açıklamaktadır.

Ayşe Cebesoy Sarıalp, yukarıda sözü edilen kültürel, eğitim vb. faaliyetlerdeki amacının iki ülke ilişkilerini geliştirmek olduğunu ifade etmekte ve “Benim bütün derdim Türk Amerikan ilişkilerinde Türkiye’yi daha çok yüceltmek. Amerika Türk’ü daha iyi tanınsın, Türk yükselsin” demektedir.¹³⁵

1.5.5 Ayşe Cebesoy Sarıalp’in Eserleri

Ayşe Cebesoy Sarıalp gençlere ışık tutabilmek için çeşitli konularda Türkçe ve İngilizce eserler kaleme almıştır. Bu eserleri sırası ile;

Turkish Woman (A Phenomenal Metamorphosis) (İngilizce) 2004,

Atatürk (An Outstanding Universal Advocate and Promoter of Human Rights&World Peace) (İngilizce),

Yakın Tarihimize Bakarken (Türkçe), 2006,

A PanoramicView of The History of Turkish–American Relations XVIth to XXth Centuries (İngilizce),

Tarih Sayfalarına İmza Atmış 25 Öncü Kadın (Türkçe),

Sanat, Bilim ve Kültür Alanından Siyaset Koltuğuna (Portreler) (Türkçe),

Mitologya (Sanat, Bilim ve Genel Kültürün Temel Taşı) (Türkçe),

Eski ve Yeni Çağın Dünya Harikaları (Türkçe),

Ali Fuat Paşa Kader Birliği Yaptığı Arkadaş ve Dostu Kâzım Karabekir Paşa’yı Anlatıyor (Türkçe),

Atatürk’ün Evrensel Değer Taşıyan Büyük Atatürk’ün “Altı Ok”u Genç Kuşaklara Ne İfade Ediyor (Türkçe), 2010,

Atatürk (Türkçe),

---

¹³⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihli görüşmeden. Vakfın basına konu olan bazı faaliyetleri için bk. **Hürriyet**, 25 Kasım 1984; **Hürriyet Kelebek Pazar**, 9 Aralık 1984; **Güneş**, 11 Nisan 1985.

¹³⁵ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihli görüşmeden.

A Chain of Historical Glimpse On Asia Minor (İngilizce), 2011,
Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonunda Yeşeren Türkiye Cumhuriyeti'nde Bir Türk Kızı (Türkçe), 2013,

1299-1922 Osmanlı Tarihi ve Az Bilinen Önemli Özellikleri (Türkçe), 2013.

Sarıalp'in kaleme aldığı eserlerin yanı sıra 1968 yılında Lord Kinross'un Gerçekçi Atatürk ve 1996 yılında Daniel O. Newberry'in 2.Dünya Savaşı ve Türkiye'nin Tarafsızlık Politikaları'na ait çevirileri de mevcuttur.

Sarıalp, Tea House of August - Çayhane, Stalang Seventeen - Kamp 17, Bell Book and Candle - Çan, Kitap ve Şamdan, Mouse Trap - Fare Kapanı, Sabrina Feer ve Rashamon adlı Amerikan piyeslerinin de çevirisini yapmıştır.¹³⁶

---

¹³⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp'e neden piyes çevirisi yaptığını sorduğumuz da "Amerikan piyesleri çok hoşuma gidiyordu. Amerikan piyesleri güzeldir, tabidir ve de sahneye çok güzel yerleşir." sözleriyle ifade etmişti. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. AYŞE CEBESoy SARIALP'İN AİLESİ

2.1.1. Anne Tarafından Aile Geçmişi

Ayşe Cebesoy Sarıalp, gerek anne gerekse baba tarafından ilginç bir soy ağacına sahiptir. Aile, çeşitli etnik unsurların bir araya geldiği bir yapı gösterir. Aralarında sonradan Müslüman olarak Osmanlı tebasına geçmiş olanların yanında Anadolu'nun farklı bölgelerinden de evlenmeler yoluyla akrabalıklar tesis edildiği dikkat çekmektedir. İngiliz, Polonyalı, Macar, Fransız, Kürt ve İtalyan bulunduğu için tam anlamıyla mozaik görünümündedir. Bu bağlamda çalışmamızda aile soy ağacının daha kolay anlaşılabilmesi için anne ve baba geçmişleri ayrı ayrı incelenecektir.

Ayşe Cebesoy Sarıalp'in anne tarafı 1934 yılındaki Soyadı Kanunu'ndan sonra "Gerede" soyadını almıştır. Bunun tercih edilmesinin ilginç bir öyküsü var ve ailenin geçmişi ile yakından ilgili bir olaya dayanıyor. Sarıalp'in anlattığına göre, aile içinde hangi soyadının alınması konusu konuşulurken anne babası Mehmet Ali Bey, "Gerede soyadını almayı düşünüyorum, çünkü büyük dedem Macaristan'dan ağabeyleriyle beraber geldikleri zaman, Sultan Abdülmecit onlara Gerede'de bir yer vermiş, oraya yerleşmişler. Genç bir subay olan dedem Müslüman olup Ali ismini alınca ona Geredeli Ali denmiş, sonradan Geredeli Ali Paşa olmuş" sözleriyle bu adın alınmasını istemiştir.¹³⁷

Yukarıda da söz edildiği gibi aslen Osmanlı Devleti'ne sığınan bir Macar olan Ali Paşa, Mızıka-ı Hümayun'da görevlendirilmiş ve Sevdeti Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten Tahir ve Kâmil adlarında iki çocuğu olmuştur.

Tahir Paşa, Harbiye'yi bitirdikten sonra asker olarak Osmanlı ordusuna katılmış, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı zamanda Rusçuk Kolordusu Kumandanı olarak görev yapmıştır.¹³⁸ Diğer oğlu Kâmil Paşa ise Zaptiye Nazırlığı'na kadar yükselmiştir. Van'da Kürt aşiretleri arasında çıkan bir anlaşmazlığı çözmek üzere Padişah 2. Abdülhamit tarafından bölgeye gönderilmiştir. Söz konusu görevi sırasında ilginç bir gelişme yaşanmış

¹³⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 20 Ocak 2013 tarihinde yapılan görüşmeden. Ayrıca bk. Tülün Yalçın, a.g.e., s. 204.

¹³⁸ **Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi**, Cilt 11, s. 837. Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XVIII.

ve anlaşmazlığın çözümü üzerine padişahın talebiyle Batmanlı bir Kürt aşiretine mensup Hafize Hanım ile evlenmiştir.¹³⁹ Ne var ki, sonraki dönemde hakkındaki bir jurnal yüzünden ailesiyle birlikte Manisa'ya sürgüne gönderilmiş ve orada vefat etmiştir.¹⁴⁰

Mevlevi tarikatına bağlı olan Kâmil Paşa'nın, Mehmet Ali, Kemal, Selahattin ve Makbule adlarında üç erkek, bir kız olmak üzere dört çocuğu vardı. Çocuklarını Mekteb-i Sultani'de okutmuştu. Ne var ki, Mehmet Ali dışında kalanlar erken denilebilecek yaşlarda çeşitli nedenlerle hayattan ayrılmışlardır.¹⁴¹

Bu bağlamda ticaretle meşgul olan Kemal, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun 1.maddesine göre de 16 Ağustos 1925 tarihinde idam edilmiştir.¹⁴² İlki Rukiye, diğeri Fevziye hanımla¹⁴³ olmak üzere iki kez evlilik yapmıştı. Her iki evliliğinden Tarık ve Hadi adlarında birer oğlu olmuştu. Soyadı Kanunu ile Tarık "Çelen", Hadi ise "Kolman" soyadını almıştır.¹⁴⁴

Mehmet Ali Bey'in diğer kardeşi Selahattin, öğrenimi tamamladıktan sonra Hariciye Nezareti'nde çalışmaya başlamıştı. Bekar olan Selahattin, genç yaşta verem hastalığından dolayı vefat etmiştir.¹⁴⁵

Ailenin tek kız çocuğu olan Makbule, deniz subayı olan Yahya (Karamaç) ile evlenmişti. Bu evlilikten Belkis ve Nihal adlarında iki kız evladı olmuştur. Belkis, Selanikli Hulki (Edin) ile hayatını birleştirmiş ve hiç çocukları olmamıştır. Nihal ise Milli Mücadele döneminin tanınmış komutanlarından ve Cumhuriyet döneminde Bayındırlık Bakanlığı yapmış olan Fahri (Belen) ile evlenmiştir. Onların bu evlilikten Alp ve Tülün adlarında iki çocukları dünyaya gelmiştir.

Ailenin büyük çocuğu Mehmet Ali ise farklı ve ilginç bir hayat öyküsüne sahiptir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde önemli görevler üstlenmiş, Dahiliye

¹³⁹ Tülün Yalçın, a.g.e., s. 62-63. "Osmanlı'da Bir İngiliz Gelin" adlı kitap 2004 yılında Fahri Belen'in kızı Tülün Yalçın tarafından kaleme alınmıştı. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile Tülün Yalçın arasında yeğen olarak akrabalık ilişkisi bulunmaktadır. Ayşe Cebesoy Sarıalp anneannesinin başından geçenleri Tülün Yalçın'dan anlatmış ve kendisi de anlatılanları bir roman şeklinde kaleme almıştı. Tülün Yalçın ile 1 Mart 2013 tarihinde yapılan bir görüşme de dile getirmiştir. Kâmil Paşa hakkındaki bilgiler için adı geçen kitap kaynak olarak kullanılmıştır.

¹⁴⁰ Tülün Yalçın, a.g.e., s. 64-67.

¹⁴¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁴² Ergun Aybars, **İstiklâl Mahkemeleri 1920- 1927**, Cilt 1-2, İzmir 1988, s. 383. Ayşe Cebesoy Sarıalp bu konu hakkında, "Kemal amcanın hanımını hiç tanımıyoruz. Milli mücadele zamanında astılar onu nahak yere. Yanlış bir jurnal yüzünden" şeklinde ifade etmişti. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁴³ "Fevziye Kolman, saraylı ve sürgün hayatı yaşamış olan bir hanımdı." Tülün Yalçın ile 1 Mart 2013 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁴⁴ Tülün Yalçın, a.g.e., s. 205.

¹⁴⁵ Tülün Yalçın, a.g.e., s. 171-172.

Nazırlığı'ndan 150'likler arasında yurt dışına sürgüne kadar oldukça dalgalı bir yaşantı sürmüştür.

2.1.1.1. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Dedesi Mehmet Ali (Gerede)

Kâmil Paşa ailesinin büyük oğlu ve Ayşe Cebesoy Sarıalp'in dedesi olan Mehmet Ali, 1874 yılında doğmuştur. 1900 yılının Kasım ayında, asıl adı "Eleanor Louisa Bendon" olan ancak aile arasında kısaca "Nellie" diye çağırılan bir İngiliz hanım ile evlenmiştir. Yeni gelinin adı evlendikten sonra "Nilüfer" olacaktır. Bu evlilikten sırasıyla Makbule Leyla, Hafize¹⁴⁶, Kâmil, Sevdeti, Niyazi ve Nimet adlarında altı çocuk dünyaya gelmiştir.¹⁴⁷

Kâmil (Gerede) Berlin Üniversitesi'nde Tarih ve Arkeoloji Bölümü'nde okumuş,¹⁴⁸ daha sonra Mısır'a gitmiştir. Orada Kahire Üniversitesi'nin protokol müdürlüğü görevini de üstlenmiş, daha sonra İtalya'ya geçmiştir. Mısır'dayken Maria isminde bir İtalyanla evlenmiş ve bu evliliklerinden Ayla adında bir kız çocukları olmuştur. Sarıalp, dayısı Kâmil Gerede için, "Yedi dil bilirdi ama öyle yes no'lu değil, esaslı olarak bilirdi dilleri." demektedir.¹⁴⁹

Arnavutköy'deki Amerikan Kız Kolej mezunu olan¹⁵⁰ Sevdeti ise 16 yaşındayken tedavi gördüğü İsviçre'de tifodan hayatını kaybedecektir.¹⁵¹

Diğer erkek çocuğu Niyazi (Gerede) Fransa'ya yerleşerek ticaretle uğraşmış ve Fransız Charlotte ile evlenmiştir.¹⁵² Bu evlilikten de Nermin ve Nadin adlarında iki kız çocuğu dünyaya gelmiştir.

Sarıalp'in dedesi Mehmet Ali ailesinin beşinci çocuğu olan Nimet (Gerede) de bir dönem Paris'te yaşamış, kısa bir evlilik hayatında çocuğu olmamıştır. Kabri, Zincirlikuyu Mezarlığı'ndadır.

---

¹⁴⁶ Tülün Yalçın, a.g.e., s. 86. Ailenin "Hafize" isimli bu çocukları küçükken sarılık geçirdiğinden dolayı vefat etmişti. Ayşe Cebesoy Sarıalp, küçük yaşta kaybedildiğinden dolayı bu çocuğu annesinin kardeşleri arasında ismini sayamamıştı, fakat Tülün Yalçın aradaki bu eksikliği tamamlamıştı.

¹⁴⁷ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XIX-XX.

¹⁴⁸ Tülün Yalçın, a.g.e., s. 187.

¹⁴⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁵⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁵¹ 26 Eylül 2012 tarihli görüşmeden. Genç kıza tifo teşhisi konulmuş, tedavisi için İsviçre'ye götürülmüş ancak geç kalındığı için kurtarılamamıştır.

¹⁵² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Ayşe Cebesoy'un annesi olan Mehmet Ali Bey'in büyük kızı Makbule Leyla ise, 1901 İstanbul doğumludur. Saint Joseph ve Amerikan Kız Kolej'inde okumuştur. O günün yaşam ve sosyal şartları göz önüne alınacak olunursa annem hem Fransız hem de Anglo Sakson eğitimiyle yetiştirilmiş bir genç kızdır. O zaman Saint Joseph Fransız Lisesi'nin yalnızca ilkokul bölümü mevcuttur. Bu nedenle ilk eğitimini burada yaptıktan sonra Amerikalılar tarafından Arnavutköy'de açılmış olan Amerikan Kız Lisesi'ne kaydolmuş ve eğitimini orada tamamlamıştır.¹⁵³ Sarıalp'in anlatımlarından aile içinde Batılı bir hayat tarzının egemen olduğu ve çocukların buna göre yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Makbule Leyla'ya “çocuk yaşından itibaren müziğe karşı duyduğu aşırı ilgi ve sevgi” nedeniyle beş yaşından itibaren piyano dersleri verilmeye başlanmıştır.¹⁵⁴ Kısa bir süre İsveçli teğmen Ancer Croner ile nişanlı kalmış ancak evlilikle sonuçlanmamıştır. Bu sırada, İsmail Fazıl Paşa ve ailesiyle tanışmışlar, ardından Makbule Leyla, İsmail Fazıl Paşa ailesinin büyük oğlu Mehmet Ali ile evlenmiştir. Bu evlilikten İsmail Fazıl ve Ayşe adlı iki çocuk dünyaya gelecektir.

Mehmet Ali (Gerede) Galatasaray Lisesi'nde okumuştur. İngilizce, Fransızca ve Arapça dillerini bilmekteydi. Kâmil Paşa'nın oğlu olmasının da etkisiyle “mektupçu” (yazı işleri müdürlüğü) görevine getirilmiştir. Çalışma yeri de Beyoğlu'ndaki Karlman Pasajı'ndaydı. Daha sonra Sarıyer Belediye Başkanlığı ve Halep Valiliği görevlerinde bulunmuştur. Halep'teki görevinde iki yıl kalmış ve daha sonra İstanbul'a dönmüştür.

2.1.1.1.1. Mehmet Ali (Gerede)'nin Siyasal Hayatı

Programının amaçlar kısmında “... her türlü vasitai kanuniye ile memâliki Osmaniye'de Meşrutiyeti hakikiyenin temini cereyanına, anasırı muhtelifi Osmaniye arasında her unsurun hayatı içtimaiye ve faaliyeti tabiiyesi mahfuz kalmak üzere hakiki bir vahdeti siyasiye tesisine ve Vatan-ı Osmaniye'nin düçar olduğu mehalikin ve avamilin izalesi ile Osmanlı saltanatının temini âtisine çalışmaktır”¹⁵⁵ diye ifade edilen Hürriyet ve İtilaf Fırkası 21 Kasım 1911 tarihinde kurulmuştu. Fırkanın kurucuları, farklı düşünceye sahip, çeşitli milliyetlere mensup kimselerden oluşuyordu. Kurucuların en dikkat çekici yönleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif oluşlarıydı. Bunun dışında çok farklı

¹⁵³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 17 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁵⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 17 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁵⁵ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859 – 1952)**, İstanbul 1952, s. 336.

düşünce zeminine sahip kişilerin bir araya geldikleri dikkat çekiyordu.¹⁵⁶ Bundan dolayı kısa zamanda bölünmeler ortaya çıktı. Fırkadan ayrılanlar “Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası”nı kurdular.¹⁵⁷ Bu yeni fırkanın kurucuları Mustafa Sabri Efendi, Şerif Sadettin Paşa, Mahmut Paşa, Zeynelabidin Efendi, Rıza Tevfik Bey, Cemal Bey, Mustafa Natık Paşa, Fuat Paşa, Konya eski valisi Ali Rıza Paşa, Ankara eski valisi Muhittin Paşa, Selim Paşa, Refik Halit Bey, Şeyh Recep Efendi gibi isimlerdi. İşte Mehmet Ali Bey de İstanbul’a döndükten sonra bu fırkaya katılacaktır.¹⁵⁸ Mütareke döneminde de, yeniden faaliyete geçen Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile birleşmek üzere kendini feshedecektir.¹⁵⁹

2.1.1.1.2. Mehmet Ali (Gerede) ve Birinci Dünya Savaşı Sonrası

1916 yılında İngiltere ve Fransa, aralarında gizli bir anlaşma yaparak Osmanlı Devleti üzerinde işgal edecekleri yerleri belirlemişlerdi.¹⁶⁰ İtalya önce bu anlaşmanın dışında bırakılmış, sonradan Antalya ve İzmir arasındaki bölge kendilerine verilmişti.¹⁶¹

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalandı. 25 maddeden oluşan mütareke şartlarından birisi “müttefiklerin, kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkı bulunması” diyen 7.madde idi.¹⁶² Kısa bir süre sonra da bu maddeyi öne sürerek Anadolu’yu dört bir yandan işgal etmeye başladılar.

İşgaller başladıktan sonra Tevfik Paşa kabinesi istifa etmiş görev Damat Ferit Paşa’ya verilmişti. Damat Ferit de kabinesini oluşturduktan sonra 4 Mart 1919’da ülke yönetimini devraldı. Yeni oluşturulan kabine de Mehmet Ali Bey de bulunuyordu. Posta, Telgraf ve Telefon Nezaretine atanan Mehmet Ali Bey’in kabinede görev almasının nedenlerinden biri olarak eşinin İngiliz asıllı olması gösteriliyordu.¹⁶³ Ali Fuat Paşa ise, ağabeyinin kayınbabası olan Mehmet Ali Bey’in kabinede yer almasını “önemli işler

---

¹⁵⁶ Tevfik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, Ankara 1995, s. 122.

¹⁵⁷ Tunaya, a.g.e., s. 449 - 450.

¹⁵⁸ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü III**, Ankara 1995, s. 114.

¹⁵⁹ Tunaya, a.g.e., s. 450.

¹⁶⁰ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789 – 2010**, 8.Baskı, İstanbul 2010, s. 572.

¹⁶¹ Melek Fırat, “Orta Doğu’ya İlişkin Gizli Anlaşmalar”, **Türk Dış Politikası 1919 - 1980**, Ed. Baskın Oran, 16.Baskı, Cilt 1, İstanbul 2011, s. 199.

¹⁶² İsmail Soysal, **Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920 – 1945)**, 2.Baskı, Cilt 1, Ankara 2000, s. 12.

¹⁶³ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918 – 1919)**, Cilt 1, İstanbul 1998, s. 195.

yapacağından değil de Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gitmesine kolaylık sağlayacak olması"ndan dolayı önemli gördüğünü ifade etmektedir.¹⁶⁴

Öte yandan, Damat Ferit Paşa'nın kabinesinde kısa zaman içerisinde anlaşmazlıklar baş göstermeye başlamıştı. Bunlardan biri de Dahiliye Nazır-ı Cemal Bey'in sadrazam ve saraya bilgi vermeden Dr. Abdullah Cevdet'i "Sihhiye Müdüriyet-i Umumiyesi"ne ataması olmuştu.¹⁶⁵ Bunun üzerine Damat Ferit Paşa ile arası açılan Cemal Bey 7 Nisan 1919'da istifa edince yerine Posta, Telgraf ve Telefon Nezareti görevini yürüten Mehmet Ali Bey getirildi.¹⁶⁶ Mehmet Ali Bey'den boşalan koltuğa da, kendi isteğiyle Refik Halit (Karay) atandı.¹⁶⁷

2.1.1.1.3. Mustafa Kemal Paşa ile Tanışması

Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa ile Harbiye'de okurken yakın iki arkadaş olduğundan ve hafta sonlarını da Kuzguncuk'taki köşkte geçirmeye başladığından daha önce söz etmiştik. Onun okuldaki veliliğini de üstlenen İsmail Fazıl Paşa, Mustafa Kemal'e "Senden Fuat'ın kokusunu alıyorum!" diyerek onu kendi oğlundan ayırmadığını ifade etmişti.¹⁶⁸ İşte, Mustafa Kemal ile Mehmet Ali (Gerede)'nin tanışmaları da, Ali Fuat (Cebesoy) ailesi ile akrabalık bağı kurmasıyla başlamıştır. Mehmet Ali Bey'in büyük kızı Makbule Leyla, Ali Fuat Paşa'nın ağabeyi Mehmet Ali ile evlenmiştir. İkilinin ilk tanışmaları davetli oldukları köşkte düzenlenen bir yemekte gerçekleşmiştir. Artık köşkün müdavimleri

¹⁶⁴ Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2000, s. 65.

¹⁶⁵ Refik Halid Karay, **Minelbab İlelmihrab**, İstanbul 1964, s. 93-94.

¹⁶⁶ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, Ankara 1993, s. 196.

¹⁶⁷ Refik Halit bu olayı şöyle aktarmaktadır:

"Dahiliye nezaretine gittim; Mehmet Ali Bey yerinde idi... Daha posta kelimesini tam telaffuz etmeye vakit kalmadı, derdini o döktü:

-Sadrazam, dedi, buraya bir Ermeni getirmeyi kendince kararlaştırmış... Ben itiraz ettim, arkadaşlar da hoş bulmadılar... Bilmem ki ne yapacağız? Hiç böyle, devletin hayat ve memnatına hükmeden bir yere öyle birisi sokulur mu?

-Bu zat kim imiş?

Dahiliye nazırı da onun kim olduğunu pek müphem bir surette biliyordu, galiba bir dünyu umumiye müfettişi idi, adını da söyledi ama derhal unutmuşum. Galiba, Ferit Paşa posta idaresinin başına dünyu umumiye müfettişi bir Ermeni tayin edivermekle Oskan Efendi'yi derhal canlandırmış olacağı kanaatinde idi; sanki postayı iyi idare etmek için evvela Ermeni, saniyen dünyu umumiye müfettişi olmak lazım geliyordu; sanki herhangi bir Ermeni dünyu umumiye müfettişi, muhakkak iyi bir posta amiri olurdu.

Şu hatalı tasavvur bana cüret verdi; nazır arkadaşşıma:

-Öyle ise dedim, sadrazama söyle, postayı ben istiyorum cevabını da gece, bana telefonla bildir!

Bu talebim onu pek memnun etti." Karay, a.g.e., s. 96-97.

¹⁶⁸ **Atatürk'ün Bütün Eserleri (1919)**, 3.Baskı, Cilt 3, İstanbul 2003, s. 82.

arasına katılmış olan Mustafa Kemal'in de davetli olduğu yemekte onları tanıştıran kişi Ali Fuat Paşa olacaktır. Mehmet Ali Bey, bu tanışma sonrasında Mustafa Kemal'e her türlü yardımı yapacağını vaat edecektir:

“Babam (İsmail Fazıl Paşa) evde bir akşam yemeği tertip etmiş, Mustafa Kemal Paşa'yı da çağırarak aynı masada ikisini karşılaştırmıştı. Bu buluşma çok faydalı olmuştu. O akşam tamamen tesirimiz altında kalan Mehmet Ali Bey her türlü yardımı yapacağını ve fırka erkânını iknaya çalışacağını vaat etmişti”¹⁶⁹ söyleriyle anlatmıştı.¹⁷⁰

Sonraki zamanlarda Mustafa Kemal'in Dahiliye Nazır-ı Mehmet Ali Bey ile irtibatını devam ettirdiği görüşündedir. Hatta, Mustafa Kemal'in organize ettiği kimi toplantılara da katılmıştır. Bu toplantılar hem Kuzguncuk'taki köşkte hem de Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde gerçekleştiriliyordu. Ali Fuat Paşa, “Mehmet Ali Bey, Paşa ile Kuzguncuk'ta başlayan muarefesine devam etmiş, Şişli'deki evine de sık sık gitmişti” sözleriyle Dahiliye Nazır-ı'nın önemli müdavimlerden biri olduğunu ifade etmektedir.

Mehmet Ali (Gerde)'nin Mustafa Kemal ile yaptıkları konuşmalardan oldukça memnun kaldığı görülmektedir. Bunu aile içi anlatımlara dayanarak Sarıalp de dile getirmektedir: “İsmail Fazıl Paşa ile Mehmet Ali iki dünür. Birisi annemin babası, öbürü de babamın babası ve Mustafa Kemal de zaman zaman o evde bulunuyor. Dolayısıyla Mustafa Kemal'i çok iyi tanıyor ve çok da takdir ediyordu Mehmet Ali Bey”.¹⁷¹

Yine Mehmet Ali Bey'in Mustafa Kemal hakkındaki olumlu kanaatini ortaya koyan bir başka olay da onu özel bir yemeğe davet etmesidir. Mustafa Kemal daveti Avni Paşa'nın katılması şartıyla kabul etmiştir. “Cercle d'Orient”te¹⁷² düzenlenen yemek için gittiğinde üç kişilik olması gereken masaya dördüncü bir koltuğun olduğunu görünce nedenini sormuş; Mehmet Ali Bey'in “Bu zat Posta Telgraf Müdür-i Umumiyesi Refik Halid Bey'dir, gayet kıymetli bir arkadaşımızdır. Masamızda ihtiyaten onun için bir yer hazırlamıştık, müsaade buyurursanız gelsin.” teklifini Mustafa Kemal, “Henüz kendisini tanımam, şimdilik biz bize kalalım” diyerek teklifi geri çevirmiştir.¹⁷³

¹⁶⁹ Cebesoy, a.g.e., s. 54-55.

¹⁷⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁷¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹⁷² 1870 yılında Fransız mimarlar tarafından inşa edilen dönemin bu ünlü binası, Cumhuriyet'ten sonra opera binası olarak kullanılmıştır. Aynı binada İnci Pastanesi ile Emek Sineması da bulunmaktaydı.

¹⁷³ Refik Halid Karay, **Bir Ömür Boyunca**, Haz. Yusuf Turan Günaydın, Ankara 2011, s. 170.

Mustafa Kemal, bu buluşmayla ilgili olarak Mehmet Ali Bey'den “Hiçbir şeyden haberi olmadığını ilk sözlerinden anladığım nazır” diye söz etmektedir.¹⁷⁴ Yine bu görüşmede Mehmet Ali Bey, İngilizlerle anlaşmak üzere olduklarından bahsetmiş ve İngiliz yanlısı bir tutum sergilemiştir.¹⁷⁵

2.1.1.1.4. Mustafa Kemal Paşa'ya Samsun'a Gidiş Görevi Verilmesi

Mondros'tan sonra Karadeniz'de yaşayan Rumlar bölgede Pontus devleti kurmak için faaliyete geçmişlerdi. “Bütün Rum çeteleri düzenli bir program altında hemen tümüyle siyasi bir şekle dönüşmüştü.”¹⁷⁶ Bu bağlamda, 2 Aralık 1918'de İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na İtilaf Devletlerinin koruması altında bir devlet kurulmasına izin verilmesi için muhtıra göndermekle birlikte Rumların Karadeniz bölgesindeki faaliyetlerine “Pontus” adlı gazete desteklemişti. Durum İstanbul'un da dikkatini çekmiş ve Dahiliye Nezaretine yeni atanan Mehmet Ali Bey, Rum çetelerinin Samsun'daki faaliyetlerini Harbiye Nezareti'ne bildirmişti.¹⁷⁷

Rum çetecilerin amaçlarına ulaşmak için yaptığı propaganda, işkence, adam öldürme vb. çabaları karşısında bölgedeki Türkler de çeşitli önlemler alma yoluna gitmeye başlamışlardı. Örneğin Samsun'da “Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” kurulmuş, Hamdi adlı bir teğmen de birliğiyle birlikte dağa çıkmıştı.¹⁷⁸

Türklerin Pontusçu şiddet hareketleri karşısında almaya başladıkları kendilerini savunmaya yönelik önlemler, işgal kuvvetlerini rahatsız etmiş ve bunları engellemek için faaliyete geçirmişti. Nitekim İngilizler Samsun ve Merzifon'a asker gönderirken¹⁷⁹, İstanbul Hükümeti'ne de gerekli yaptırımlar için baskıda bulunmaya başlamışlardı. Dönemin Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa, konuyla ilgili olarak “Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye memur olan İtilaf kuvvetlerinin irtibat subayları sık sık yanıma gelerek benden bu hususta ayrıntılı bilgi istiyorlardı” bu konunun altını çizmektedir.¹⁸⁰

¹⁷⁴ Falih Rıfkı Atay, **Atatürk'ün Bana Anlattıkları**, İstanbul 1955, s. 106.

¹⁷⁵ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev. Cemal Köprülü, 2.Baskı, Ankara 1986, s. 100-102.

¹⁷⁶ **Atatürk'ün Bütün Eserleri (1915 - 1919)**, 3.Baskı, Cilt 2, İstanbul 2003, s. 315.

¹⁷⁷ Sarıhan, a.g.e., I, s. 49, 157, 196; www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin059/059_00_004.pdf, 9/3/2014; Mehmet Okur, **Millî Mücadele'de Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri**, Ankara 2006, s. 362.

¹⁷⁸ Sarıhan, a.g.e., I, s. 137. Bu dernek 20 Mart 1919 tarihinde kendini feshetmiştir. Sarıhan, a.g.e., s. 175.

¹⁷⁹ **ATASE** 30/3/1335, Katalog No: İSH-3A, Sıra No: 2091, Kutu No: 88, Gömlek No: 172.

¹⁸⁰ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, 9.Baskı, Cilt 1, İstanbul 2000, s. 216-217.

Sonunda İstanbul Hükümeti, bölgedeki asayişli sağlamak üzere Samsun'a bir yetkili göndermeye karar verdi. Kimin gönderileceği konusunda yapılan tartışmalar sonucunda Mustafa Kemal Paşa üzerinde karar kılındı ve 9. Ordu Müfettişi unvanı ve geniş yetkilerle Samsun'da gönderildi. Bu Mustafa Kemal açısından büyük bir gelişmeydi. Nitekim bu kararı duyduğunda kendini "Kanatlarını çırparak uçmaya hazırlanan bir kuş gibi" hissettiğini ifade etmektedir:

"Ne âlâ şey! Talih bana öyle uygun şartlar hazırlamıştı ki, kendimi onların kucağında hissettiğim zaman ne kadar bahtiyarlık duydum, tarif edemem. Bakanlıktan çıkarken, heyecanımdan dudaklarımı ısırığımı hatırlıyorum. Kafes açılmış, önümde geniş bir âlem vardı."¹⁸¹

Bunun nasıl gerçekleştiği üzerinde çeşitli görüşler olmakla birlikte Ayşe Cebesoy Sarıalp, bu görevlendirmede Dahiliye Nazırı olan dedesi Mehmet Ali Bey'in önemli rolü olduğu görüşündedir.

Kuşkusuz Mustafa Kemal'in seçilmesinde önceki başarıları, Enver Paşa'yı sevmemesi, Alman komutanlarla arasının iyi olmaması, Vahdettin'in onu iyi tanınması gibi etkenler de önemli rol oynamıştı. Ancak, Dahiliye Nazır-ı Mehmet Ali Bey'in onun hakkındaki iyi düşüncelerinden de en büyük etkenlerden biri olduğu açıktır.¹⁸² Hatta Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde kendisine, "İttihatçı" olup olmadığını sormuş ve tavrını öğrenmek istemiştir. Mustafa Kemal, "Ben 'İttihatçıyım' demekle, bütün Türk ulusunun birliğini ve onun tek ülkeye taptığını söylemek istiyorum" cevabını verince de Mehmet Ali Bey, "Arkadaşlarıma müjdeleyeceğim, siz bizim için korkunç olmaktan çok, faydalanılır bir kişisiniz" diyerek memnuniyetini dile getirmiştir.¹⁸³ Bu olay da Mustafa Kemal'in adının müzakere edildiği ve "İttihatçı" olarak görüldüğünden kimilerinin olumsuz yaklaştığını göstermektedir. Bu direncin yıkılmasında da Mehmet Ali Bey'in etkili olduğu görülmektedir. Nitekim görev emrinin yazılması için Harbiye Nazırı Müşir Şakir Paşa ile görüşmüş,¹⁸⁴ hatta Mustafa Kemal ismine şiddetle karşı çıkan Damat

---

¹⁸¹ İbrahim Artuç, **Yeniden Doğu Türk Kurtuluş Savaşı**, Cilt 1, İstanbul 2001, s. 61.

¹⁸² Akşin, a.g.e., Cilt 1, s. 287.

¹⁸³ Kemal Arıburnu, **Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla**, Ankara 1997, s. 14.

¹⁸⁴ Jaeschke, a.g.e., s. 107-108.

Ferit Paşa'nın da boş bir anını yakalayıp "Padişah hemen istiyor" diyerek kararnameyi imzalatmıştır.¹⁸⁵

Mehmet Ali Bey, 9.Ordu Müfettişliği görevine getirilen Mustafa Kemal'in atama emrinin Maraş ve Kayseri gibi daha uzaktaki yerlere de bildirilmesi konusunda Harbiye Nezareti nezdinde girişimlerde bulunduğu da dikkat çekmektedir.¹⁸⁶

Mustafa Kemal Paşa ile Dahiliye Nazır-ı Mehmet Ali Bey arasındaki ilişkilerde dikkat çekici ve bilinmeyen yönlerden biri de Samsun yolculuğu için örtülü ödenekten yapılan ödemedir. Ayşe Cebesoy Sarıalp tarafından saklanan ve Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde imzaladığı¹⁸⁷ belgede Dahiliye Nazırlığı'ndan 1000 Osmanlı Lirası alındığı belirtilmektedir.¹⁸⁸ Sarıalp bu konuyla ilgili olarak "...Mehmet Ali Gerede kendi tahsisatı mesture, örtülü ödenekten, onun hakkıdır nazır olarak, 1.000 Lira, Osmanlı lirasını alıyor ve ... Mustafa Kemal'e bu parayı veriyor" demekte, bu yolculuğun maddi yönünü Mehmet Ali Beyin karşıladığını ileri sürmektedir.¹⁸⁹

Mustafa Kemal Bandırma vapuru ile 16 Mayıs 1919 günü hareket etmiştir. Mehmet Ali Bey'in de uğurlamaya gelmesi bekleniyordu. Ancak, İzmir'in işgali nedeniyle Damat Ferit'in istifası ve kabinenin düşmesi dolayısıyla gelememiş,¹⁹⁰ kendisini temsilen yaveri Yüzbaşı Selahattin Bey'i göndermiştir.¹⁹¹

Mustafa Kemal'in hareketinden önceki gün Yunanlılar İzmir'e asker çıkarmış ve böylece Türkiye tarihindeki iki önemli olay birbiri peşi sıra vuku bulmuştu. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktıktan sonraki ilk faaliyetlerinden biri İzmir'in işgalini kınamak

---

¹⁸⁵ "Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesini istemeyen Sadrazam Ferit Paşa kararnameyi imzalamak istemiyordu. Cercle d'Orient Kulübü'nde iyice çakırkeyif olduğu bir anda Mehmet Ali bu kararnameyi "Padişah hemen istiyor" diyerek imzalatmıştı. Bu olaya sonradan iyice içerleyen Sadrazam Ferit Paşa ile Mehmet Ali'nin arası açılmıştı." Tülün Yalçın, a.g.e., s. 153; Ayfer Özçelik, **Ali Fuad Cebesoy**, Ankara 1993, s. 63.

¹⁸⁶ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Eylül 1952. Mustafa Kemal ise 9. Ordu Müfettişliği görevinin kendisini İstanbul'dan uzaklaştırmaya yönelik bir politika olduğunu ifade etmektedir. Atatürk, **Söylev (Nutuk) I**, Ankara 1963, s. 7.

¹⁸⁷ Cemal A. Kalyoncu, "Atatürk ile Paşaların arasını açmak istediler", **Aksiyon**, 12 Eylül 2005, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-13538-37-ataturk-ile-pasalarin-arasini-acmak-istediler.html>, 6.6.2013.

¹⁸⁸ Belgede, Mustafa Kemal'in el yazısı ile şu ifadeler yer almaktadır: 'Dahiliye Nezareti Hususi, Yalnız Bin Lirayı Osmani'dir. Asayiş-i dahiliyede görülecek lüzum üzerine sarfedilmek ve badehu teferruatlı hesap ile tebdil olunmak üzere işbu balada muharrer bin lirayı Osmani'nin Dahiliye Nezareti celilesinden alındığını mübeyyin makbuzdur. 13 Mayıs 1335 (1919), 9. Ordu Kıtaatı Müfettişi Mirliva M. Kemal (imza).

¹⁸⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Sarıalp, bu belgeyi İtalya'da yaşayan dayısı Kâmil Gerede'den edindiğini ifade etmektedir. Mustafa Kemal Paşa'ya müfettişlik karargâhı için sadece 25.000 kağıt lira ödeme yapılmıştır. Bu konuda bkz. Zekeriya Türkmen, **Yeni Devletin Şafağında Mustafa Kemal (Ekim 1918 – Ocak 1920)**, Ankara 2002, s. 80.

¹⁹⁰ Arıburnu, a.g.e., s. 188.

¹⁹¹ Kâmil Erdeha, **Yüzellilikler Yahut Milli Mücadelenin Muhasebesi**, İstanbul 1998, s. 197-198.

olmuş ve 20 Mayıs 1919'da Sadaret makamına gönderdiği bir telgrafta düşüncelerini açıkça ortaya koymuştur. "İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgali hadisesi, yakından temasta bulunduğum milleti ve orduyu düşünülemez ve anlatılamayacak derecede içten yaralamıştır" denilen telgraf, "Ne millet ve ne ordu varlığına karşı yapılan bu haksız tecavüzü sindirmeyecek ve kabul etmeyecektir" ifadesiyle bitiyordu.¹⁹²

İzmir'in işgali İstanbul'da da büyük bir siyasal karmaşa meydana gelmiş ve hükümet istifa kararı vermişti. "Bu felaketli devrede Padişah'ın kalbi, milletin kalbi ile beraber çarpıyor. Ben tekrar sadrazam oldum, fakat icap ederse yarın vatanın bir eri olarak vazife ifasına hazırım"¹⁹³ şeklinde bir bildiri yayımlayan Damat Ferit, yeniden hükümet kurmak görevi almış ve 19 Mayıs günü İkinci Damat Ferit Paşa Kabinesi olarak adlandırılan hükümet kurulmuştu.¹⁹⁴ Ali Fuat Paşa'ya göre, Damat Ferit Paşa'nın kabinede değişiklik yapmasının nedeni İzmir'in işgali konusunda kendi hatasını örtmek çabasıydı.¹⁹⁵ Yeni kabinede birçok nazır yerini kaybetmişti. Bunlardan biri de Mehmet Ali Bey'di.¹⁹⁶ Ona yöneltilen en önemli eleştirilerden biri Mustafa Kemal'in Samsun'a gitmesine vesile olmasıydı.¹⁹⁷ İngilizler, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya, Yunanlılarla İtalyanların isteklerine karşı koymak ve Türkleri toparlamak amacıyla gittiğine dair bilgi almışlar ve Damat Ferit'e bununla ilgili kaygılarını iletmişlerdi.¹⁹⁸ Sadrazam, bunun bir aceleye getirildiğini düşünüyor ve sorumlusu olarak Mehmet Ali Bey'i görüyordu. Nitekim, konuyla ilgili bir tartışma sırasında ona, 'Siz, bana sormadan, başkalarıyla birlik olup Divan-ı Harbe verilmesi gereken Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gitmesine sebep oldunuz. Oldu bittiye getirerek bana bu kararnameyi imzalattınız, beni zor durumda bıraktınız'

---

¹⁹² "Atatürk'ün Büt...", Cilt 2, s. 310.

¹⁹³ Sarıhan, a.g.e., I, s. 256.

¹⁹⁴ Adnan Sofuoğlu, "Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadeleye Karşı Girişimleri ve Son Olarak Kuvayi Seferiye Adıyla Yeni Bir Askeri Birlik Oluşturma Çabaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XVIII, Sayı 52, Mart 2002, <http://atam.gov.tr/damat-ferit-pasa-hukümetlerinin-milli-mucadeleye-karsi-girisimleri-ve-son-olarak-kuvayi-seferiye-adiyla-yeni-bir-askeri-birlik-olusturma-cabalari/>, 20.5.2013.

¹⁹⁵ Ali Fuat Cebesoy, **Bilinmeyen Hatıralar Kuva-yı Milliye'nin İçyüzü**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2011, s. 20.

¹⁹⁶ Refik Halit Karay anılarında konuyla ilgili anılarında şunları yazmaktadır: "O günün akşamı konağa yine çağırıldım; yine vükela toplu idi... Benden evvel içtima ve müzakere etmiş olmaları lazım geliyordu. Ben sadrazamın yanında iken öbür odalardan eski nazırlar birer, ikişer, gelip veda ettiler; hepsine: "Yarın sabah erken buraya teşrif buyurunuz! Emri verildi. Baktım Ali Kemal Bey'e iltifat fazla idi; Mehmet Ali Bey düşkün görünüyordu. Ona başka başka türlü bir tenbihte bulunuldu:

-Zatâliniz sabahleyin Babıali'de meşgul olursunuz değil mi efendim? Denildi; hemen işi sezdim; Mehmet Ali Bey yeni kabineye giremiyordu." **Minelbab ...**, s.117.

¹⁹⁷ Kendisine yöneltilen bir başka eleştiri de örtülü ödenekte yaptığı ileri sürülen aşırı harcamalardı.

¹⁹⁸ Jaeschke, a.g.e., s. 117.

diyerek kızgınlığını açık olarak dile getiriyordu.¹⁹⁹ Ali Fuat Paşa ağabeyinin kayın babasının yeni kabinede görev alamaması konusunda benzer bir yorumda bulunmaktadır. Anılarında “Mustafa Kemal Samsun’a gittikten sonra azlettiler” demektedir. “Bir daha memuriyette kullanmadılar. Mehmet Ali Bey de kendi kendine işte gazete çıkardı. İstanbul’da çok müşkülâtle hayatını temin etti.”²⁰⁰

Ne var ki, Ayşe Cebesoy Sarıalp dedesinin kabine dışı kalması ile ilgili farklı bir görüş ileri sürmektedir. Ona göre dedesi, görevinden alınmamış, kendisi istifa etmiştir: “Annemden dinledim. Bin bir ısrarla Damat Ferit’e karşı telefonda konuştuğunu katiyetle kabul etmediğini ve istifayı zorla istediğini bildirdiğini ben biliyorum, annemden duydum. Daha doğrusu annem babasıyla konuşurken ben yanındaydım, duydum.”²⁰¹

Ancak, olayların içinde olan Refik Halit ile Ali Fuat Paşa’nın anlatımları daha gerçeği yansıtır görünmektedir. Ayşe Sarıalp’in anlatımı belki de sonraki bir kabine dolayısıyla yapılmış bir konuşmaya aittir. Bilindiği gibi mütareke döneminde Damat Ferit altı kez hükümet kurmuş, kabine değiştirmiştir.

Mehmet Ali Bey, kabine dışında kalınca ilginç bir yol izlemeye başlamıştır. “Antant” adlı gazete başta olmak üzere²⁰² çeşitli basın organlarında hem hükümete hem de Milli Mücadele’ye karşı yazılar yazıyor, eleştirilerde bulunuyordu.

Bu sırada ilginç bir gelişme olmuş ve İstanbul Hükümeti Mehmet Ali Bey’i Doğu Anadolu Bölgesi’nde denetimde bulunmakla görevlendirmeye karar vermişti.²⁰³ Ancak bu karar Mustafa Kemal tarafından hoş karşılanmamıştır. Nitekim Kâzım Karabekir’e yazdığı 23.6.1919 tarihli telgrafta “Şarkî vilâyâta memur edilen Dahiliye Nazır-ı sabıkı Mehmet Ali Bey’e bu memuriyeti kabul etmemesini ihtar ettim. Buna rağmen gelirse ikinci bir ihtardan sonra tevkif ettiririz” sözleri bu hoşnutsuzluğunu ortaya koymaktadır.²⁰⁴

Öteden beri İngiliz sempatzanı olduğu bilinen Mehmet Ali (Gerede)’nin açık bir şekilde bu taraftarlığını ortaya koyacak bir oluşum içine girdiği görülmektedir.

---

¹⁹⁹ Tülün Yalçın, a.g.e., s. 153-154.

²⁰⁰ **Ali Fuat Cebesoy’un Arşivinden Askeri ve Siyasi Belgeler**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2005, s. 281.

²⁰¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 18 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁰² Karay, a.g.e., s. 98.

²⁰³ **ATASE**, 20/6/1335, Katalog No: İSH-7A, Sıra No: 5145, Kutu No: 346, Gömlek No: 120. Bu konudaki belge için bkz. EK XXI.

²⁰⁴ **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Ankara 1991, s. 44; Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, İstanbul 1969, s. 51; Hikmet Özdemir, **Amasya Belgelerini Yeniden Okumak**, Ankara 2010, s. 144.

2.1.1.1.5. İngiliz Muhibleri Cemiyeti Üyeliği

Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basmasının hemen ertesi günü 20 Mayıs 1919'da²⁰⁵ İstanbul'da İngiliz Muhibleri Cemiyeti (Association of the Friends of England in Turkey) adıyla bir teşkilat kurulmuştu.²⁰⁶ Cemiyet, Alemdar gazetesine verdiği bir ilanda “memleketin en yüksek sîmâlarının dahi tasvibiyle vücûda” geldiklerini açıklıyor ve “ihmâlimizin şimdiye kadar izhar edemedikleri bîpâyân İngiliz muhabbetinin tezahürüne hizmet edeceğini” ilan ediyordu.²⁰⁷ Cemiyete isteyen herkes üye olabilecekti.

Cemiyet kuruluş amacını, “idaresi altında milyonlarca İslam nüfusu bulunan İngiltere ile Hilafet ve Saltanatı kendisinde toplayan Osmanlı Devleti arasında öteden beri var olan bağları ve dostluğu kuvvetlendirmektir” olarak açıklamış olsa da gerçekte İngiltere yanlısı kamuoyu oluşturarak Türkleri kendi yanına çekmek hedefi güdüyordu.²⁰⁸ Cemiyetin görünürdeki kurucusu Sait Molla gözükse de, perde arkasında “İngiliz Gizli Servisi'nin, İstanbul şubesi başkanı ve İngiliz Yüksek Komiserliği'ndeki baş casus, Rahip Frew” bulunuyordu.²⁰⁹ Cemiyet kurma ve yönetme konusunda tecrübeli bir insan olan Rahip Frew bu amaçla daha önce de değişik ülkelerde çalışmış bir kişiydi.

Mustafa Kemal de Nutuk'ta, cemiyetin kuruluşunun iki yönlü bir nitelik taşıdığını belirtmektedir. Bunların ilki ve görünürde olanı “... uygarca girişimlerle” İngilizlerin desteğini sağlamaya yönelik niteliğiydi. Ancak asıl çalışma alanı ötekisi yani gizli olan niteliğiydi: “Yurt içinde örgütler kurarak ayaklanma ve başkaldırmalara yol açmak, ulusal bilinci işlemez kılmak, yabancı devletlerin işe karışmalarını kolaylaştırmak gibi haince girişimler ...”²¹⁰

Mustafa Kemal, bu bağlamda Rahip Frew ile Sait Molla'nın birbirlerine yazdıkları 12 mektuba da yer vermiştir. Bunlardan 5 Kasım 1919 tarihli olan 12. Mektupta “Türkiye üzerinde sizden başka bir kuvvetin erkini ve egemenliğini sürdürmesi, siyasal amacımıza aykırıdır”²¹¹ ifadesiyle cemiyetin asıl amacı ortaya konulmuştu. Bu amaçlar da şunlardı:

1-Memleket içinde örgütlenerek isyan ve ihtilal çıkarmak,

²⁰⁵ Fethi Tevetoğlu, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, 2.Baskı, Ankara 1991, s. 60.

²⁰⁶ Cemiyetin 1. Başkanı Nâzım Hikmet'in baba tarafından dedesi eski Selânik Valisi Mehmed Nâzım Paşa'dır. Kurucular listesi için bkz. Tevetoğlu, a.g.e., s. 62.

²⁰⁷ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, 5.Baskı, İstanbul 2005, s. 342.

²⁰⁸ Cengiz Dönmez, **Millî Mücadele'ye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhibleri Cemiyeti**, Ankara 2008, s. 57-58.

²⁰⁹ Dönmez, a.g.e., s. 63.

²¹⁰ Atatürk, a.g.e., I, s. 5.

²¹¹ Atatürk, a.g.e., I, s. 204.

- 2-Milli şuurunu felce uğratarak, yabancı müdahalesini kolaylaştırmak,
- 3-Memleketin içten parçalanması için zemin hazırlamak,
- 4-İngiliz himayesinin memleketin kurtarılması için tek çare olarak gösterilmesini sağlamak,
- 5-Suriye, Irak ve Filistin'i de İngiltere'ye bağlamak için çalışmak.²¹²

Cemiyetin ilk faaliyet merkezi Cağaloğlu'ndaki bir işhanındaydı.²¹³ Daha sonra genel merkezin yine aynı semtte bulunan Hasan Fehmi Paşa Konağı'na taşındığı görülmektedir.²¹⁴ Faaliyete geçtikten sonra İngiliz büyükelçiliğinin isteğiyle İstanbul'un başka semtlerinde de şubeler açmaya başlandı.²¹⁵ Kısa zamanda Nuruosmaniye, Beylerbeyi, Aksaray, Çengelköy, Fatih, Üsküdar, Kızıltoprak – Feneryolu, Paşabahçe, Büyükdere, Beşiktaş, Unkapanı, Eyüp Sultan, Şehremini, Pangaltı, Kocamustafapaşa, Kadıköy, Tophane, Kumkapı, Haydarpaşa başta olmak üzere birçok yerde İngiliz Muhibleri Cemiyeti'nin şubeleri açıldı.²¹⁶ Ardından İstanbul dışında da örgütlenmeye başladı.

Mehmet Ali (Gerede)'yi, başlangıçta cemiyetin Büyükdere şubesinin başında görüyoruz.²¹⁷ 16 Temmuz 1920 tarihinde yapılan ilk kongresinden sonra da genel merkez idare heyeti üyeliğine seçilmiştir.²¹⁸ Mehmet Ali Bey'in adını bir yıl sonraki genel kurulda faal kişiler arasında görüyoruz. 20 Ağustos 1920'de yapılan kutlamalarda Abdullah Cevdet, İzmirli Hafız Mustafa Bey ile birlikte Mehmet Ali Bey de birer konuşma yapmıştır.²¹⁹

Ayşe Cebesoy Sarıalp, Mehmet Ali (Gerede)'nin bu tutumunu, eşinin İngiliz olması ile açıklamaktadır. Sarıalp, bu soruya karşılık, önce kayıtlı olduğunu kanıtlayan bir belge

---

²¹² Dönmez, a.g.e., s. 108-109.

²¹³ Alemdar gazetesindeki ilanda bu yer, "Cağaloğlu'nda Sıhhiye Müdiriyet-i Umûmiyesi karşısında İstanbul İdârehânesinin üst katındaki dâire" olarak tarif edilmektedir.

²¹⁴ Tevetoğlu, a.g.e., s. 111-112.

²¹⁵ Jaeschke, a.g.e., s. 3

²¹⁶ **ATASE**, 20/10/1337, Katalog No: İSH-16C, Sıra No: 14205, Kutu No: 1178, Gömlek No: 35. Bu konudaki belge için bkz. EK XXII-XXIV.

²¹⁷ Dönmez, a.g.e., s. 96-98. Dr. Ferit Develioğlu eserinde cemiyetin İstinye, Yeniköy, Beyoğlu, Makrı (Bakır)köy, Ortaköy, Vaniköy, Kandilli, Gedikpaşa, Çamlıca, Erenköy'de de şubelerinin olduğunu belirtmişti. Tevetoğlu, a.g.e., s. 75. **ATASE**, 13/7/1337, Katalog No: İSH-17B, Sıra No: 8115, Kutu No: 1313, Gömlek No: 117.

²¹⁸ Dönmez, a.g.e., s. 145. Yeni kongrede seçilen idare heyeti üyelerinin listesi için bkz. Tevetoğlu, a.g.e., s. 111-112.

²¹⁹ Sarıhan, a.g.e., III, s. 182. Anadolu basını bu kez cemiyeti, "fesad ocağı" olarak niteleyecektir. İstanbul'da Cağaloğlu'nda Hasan Fehmi Paşa'nın konağında Said Molla'nın taht-ı riyâsetinde küşad edilmiştir. Resmî küşada Sıhhiye Umum Müdürü Dr. Abdullah Cevdet, esbak Dahiliye Nazırı Mehmed Ali, Hâfız İsmail, Zeynelâbidin, Vasfî Hoca, Harbiye Nazırı Vekili Kiraz Hamdi, Şerif Paşa'nın biraderi Fuad vesair eşhas hazır bulunmuştur, şeklinde duyurmuştu. Tevetoğlu, a.g.e., s. 110.

olmadığını ileri sürdü ancak daha sonra “Düşünüyorum ama olabilir. Çünkü, neden? Eşi İngiliz. Belki o zaman icap etti onlarla temasa geçti. O günkü koşulları düşünmek lazım. Çok farklılıklar arz ediyor” sözleriyle bunu gerekçelendirmeye çalıştı.²²⁰

2.1.1.1.6. Mehmet Ali (Gerede)’nin Yüzellilikler Listesine Alınması

23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM’nin ilk kabul ettiği yasalardan birisi “Hıyanet-i Vataniye Kanunu” olmuştur.²²¹ 29 Nisan’da kabul edilerek yürürlüğe giren yasanın ilk maddesi Milli Mücadele’nin karşısında olup bölgesel ayaklanma çıkaranları, basın yoluyla halka karşı kışkırtıcı yayın yapanları vatan haini saymıştı.

Milli Mücadele sırasında İstiklal Mahkemeleri Kanunu ile birlikte yürütülen bu yasa Cumhuriyet ilanından sonra başka bir uygulama için gerekçe oldu. 23 Nisan 340 tarih ve 13304-1791 numaralı tezkire ile düşmanla işbirliği yaptıkları önce 149²²² ardından bir kişi daha eklenerek²²³ 150 kişi yurtdışına sürgün edilmiştir. Kararın gerekçesinde Mücadele döneminde bu kişilerin sergilediği olumsuz eylemlerin ülkeyi yeniden bir savaş ortamına sürüklenmesine engel olmak istendiği ifade ediliyordu.²²⁴

Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyeleri, Vahdettin’in nezdinde görev yapmış saray mensupları, eski nazırlar, İngiliz Muhibleri Cemiyeti üyeleri, Alemdar gazetesi sahipleri, İngiltere adına çalışan mutasarrıflar, müftüler, valiler gibi yüksek düzey görevlilerden oluşan listenin 45. sırasında yer alan eski Dahiliye Nazır-ı Mehmet Ali (Gerede) Sait Molla ile birlikte 24 Eylül 1922’de İstanbul’dan ayrılacaktır.²²⁵ Önce Romanya’ya ardından da Fransa’ya geçecek ve dönüşüne kadar bu ülkede kalacaktır.

Öte yandan o sırada ilginç bir olay da yaşanmıştır. Ali Fuat Paşa, Mehmet Ali (Gerede)’nin sürgün listesinde yer aldığı duyulmasından sonra onun adının çıkartılması amacıyla Çankaya Köşkü’nde düzenlenen bir akşam yemeğinde Mustafa Kemal’den ricada bulunmuş ve “Şu Ali Fethi Paşa hazretlerine söyle de, bizim Mehmed Ali’yi kara listeden çıkarırsın” demiş. Mustafa Kemal ise, bir kelime oyunuyla Ali Fuat Paşa’nın ağabeyi

²²⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 18 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²²¹ Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, 5.Baskı, Cilt 2, Ankara 2009, s. 590.

²²² Yüzelliliklerin tam listesi için bkz. Tevetoğlu, a.g.e., s. 132-137.

²²³ "Köylü Gazetesi" sahibi Refet Bey’in ismi 1 Haziran 1924’te eklenecektir. Sedat Bingöl, **150’likler Meselesi Bir İhanetin Anatomisi**, İstanbul 2010, s. 221-223.

²²⁴ Bingöl, a.g.e., s. 104-105.

²²⁵ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV**, Ankara 1996, s. 700.

Mehmet Ali Beyi kastederek, “Canım, senin kardeşin Mehmed Ali bizim de kardeşimizdir; o kara cedvele girer mi” diyerek bunun mümkün olmadığını çok diplomatik ve nazik bir şekilde ifade etmiştir.²²⁶

Sarıalp ise amcası Ali Fuat Paşa’nın Mehmet Ali Bey’in sürgüne gönderilmesi olayı hakkında fazla bir şey anlatmadığını ifade etmektedir. Konuyla ilgili kendisine sorulan sorulara “... bu nihayet siyasi bir olaydır. Siyasette her şey olur” diyerek karşılık veriyor ve “iyidir kötüdür demiyordu.”²²⁷

2.1.1.1.7. Ayşe Cebesoy Sarıalp’in Gözüyle Yüzellilikler Konusu

Ayşe Cebesoy Sarıalp ile sözlü tarih çalışması çerçevesinde en dikkat çekici tutumu yüzellilikler konusu oldu. Öncelikle söylenmesi gereken Sarıalp’in bu konuyu dedesi Mehmet Ali Bey’in davranışlarının bir sonucu olarak görmediğidir. Ona göre, sürgüne gönderilmesinin asıl nedeni büyükannesinin yabancı kökenli olmasıdır. Listede Milli Mücadele’ye ve Cumhuriyet’e karşı tutum takınanlar olduğunu kabul etmekle birlikte “...tüm mesele yabancıyla evli olmak(tı).”²²⁸ Mustafa Kemal ile Mehmet Ali Bey’in arasının açılmasının söz konusu değildir. “Savaşlarda, bu tür çatışmalarda daima kurunun yanında yaş yanar”:

“Bu memlekette İngilizler var, Fransızlar var. Bunlar tabii zaman zaman kendi memleketlerine burayla ilgili birtakım casusluk görevleri yapıyorlar. Anneannem de İngiliz olduğu için ve kocası da Türk olduğu için yabancılarla evli olanların memleket dışına çıkarılması, memleket dışına sürülmesi şeklinde bir kanun böyle bir şey çıktı. Büyükbabamın da eşi İngiliz olduğu için bundan ötürü büyükbabam hiç şey yapmadan böyle resmi müsaade almadan karısını aldığı gibi Türkiye’yi terk etti. Durum budur. Yoksa aralarında hiçbir şey yoktur. Mustafa Kemal’i çok takdir ediyordu Mehmet Ali.”²²⁹

Daha önce Mustafa Kemal’e sıcak bakan Mehmet Ali Bey, sürgüne gönderildikten sonra ona kızmaya başlamıştır. “Niçin dedi, böyle bir şey yaptı, niye böyle bir kanun

---

²²⁶ Behiç Erkin, *Hâtırat 1876 - 1958*, Haz. Ali Birinci, Ankara 2010, s. 243–244.

²²⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²²⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²²⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

çıkarttı da yabancılarla evli olanlar memleket dışına sürülsün.” Oysa eşi Balkan harbinde, evini revir yapmış ve Türklere yardım etmiş bir insandır. Bu dikkate alınmadan, yalnızca eşi yabancı olduğu için sürgün edilmesi kolay kabul edilebilir bir durum değildir.

Sarıalp’in bu konudaki yorumunun duygusal bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Sözkonusu dönemde birçok kişi yabancı kadınlarla evli olmasına karşın itibar görmüş ve üst düzey görevler üstlenmişlerdir.

2.1.1.1.8. Mehmet Ali (Gerede)’nin Sürgün Hayatı

Mehmet Ali Bey, Romanya’da²³⁰ bir müddet kaldıktan sonra Paris’e geçmişti. Paris’te Fransızca “La Republique Enchaine” (Zincirli Cumhuriyet) adlı bir gazete çıkarmaya başladı. Gazetenin yazarları arasında Refii Cevad Ulunay ile yine yüzelliliklerden Balıkesir İrşad Gazetesi sahibi Trabzonlu Ömer Fevzi de bulunuyordu.²³¹

Sarıalp, dedesinin Fransa’ya gitmesini oradaki özgürlük ortamına bağlamaktadır. Ona göre “Paris, bir kere son derece çok açık, tam bir hür şehir ve oradaki basında çok kuvvetli. Ve büyükbabam Mehmet Ali Gerede, orada Zincirli Hürriyet (Cumhuriyet olmalı y.n.) diye bir gazete çıkartıyor. Yapılan haksızlıklar karşısında sürgünle ilgili olarak verip veriyor. Kızgınlığını ifade etmiş(tir).”²³²

Gerçekten, çıkartmaya başladığı gazetenin adından da anlaşılacağı gibi, Mustafa Kemal ve cumhuriyete karşı keskin bir muhalif tutum sergilemeye başlamıştı. Örneğin Mustafa Kemal’e gönderdiği bir telgrafta onu “meş’um diktatör” olarak niteliyordu.²³³

Bu arada Ankara’nın da Mehmet Ali (Gerede) de dahil olmak üzere, yüzelliliklerin yurtdışındaki faaliyetlerini çok yakından takip ettiğini arşiv belgeleri ortaya koymaktadır.²³⁴

TBMM’de 29 Haziran 1938’de kabul edilerek Resmi Gazete’de 16 Temmuz 1938’de yayınlanıp yürürlüğe giren 3527 sayılı yasa ile yüzelliliklerin yurda dönüşüne

²³⁰ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XXV.

²³¹ Karay, “Bir...”, s. 172.

²³² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Bu görüşmede, gazetenin bir nüshasının Kuzguncuk’taki köşkte olduğunu ve köşk elden çıkarıldığı zaman kaybolduğunu da belirtti.

²³³ Telgrafın tam metni şöyledir:

“Mustafa Kemal Paşa, Çankaya – Ankara

Tekrar intihabınız hakimiyet-i milliyeye meydan okumaktır. İktisadi felaketi mucip olan meşum diktatörlüğünüz, itibarı umumiye ref heyeti ictimaiyeyi ifsad, hürriyeti mahv ediyor. Memleketi derebeyliğe çeviriyor.” İmza: Mehmet Ali Bey.” Bingöl, a.g.e., s. 165. Mehmet Ali (Gerede)’nin yurtdışındaki muhalif tutumları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Bingöl, a.g.e, s. 163-164.

²³⁴ CA, Kutu No: 1/214 (56-4), Fihrist No: 42/7

imkan sağlandı.²³⁵ Ancak, Mehmet Ali (Gerede)'nin yurda dönmek için bir yıl beklediği görülmektedir.²³⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp dedesinin bu tavrını "...küstü büyükbabam. 1938'de Atatürk ölene kadar, ... gelmedi, Türkiye'ye gelmedi. 39'da geldi" sözleriyle Mustafa Kemal'e kızgınlık ve öfkesine bağlamaktadır.²³⁷

Ayşe Cebesoy Sarıalp, sürgündeyken bir kez telefonda sesini duyduğu dedesini Türkiye'ye döndükten sonra da görememiştir. Bunun nedeni de dedesinin yurda döner dönmez geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmesidir. "Döndükten sonra burada tekrar yeni bir hayat kurmayı düşünüyordu onu biliyorum. Fakat gelirken kalbi tuttu. Meşhur Pera Palas'ın olduğu yerde, orada kaldı. Oradan Kuzguncuk'a geçecekti, oraya yerleşeceklerdi. Fakat ömrü vefa etmedi maalesef ve kalpten vefat etti. Kabri Zincirlikuyu'dadır."²³⁸

Mustafa Kemal Paşa ile Mehmet Ali Bey arasındaki bu inişli çıkışlı, bazen düşmanca ilişkilere karşın, Ayşe Cebesoy Sarıalp, Mustafa Kemal'in dedesine saygı duyduğuna inanmaktadır. Anlattığı bir anekdota göre, amcası Ali Fuat Paşa'ya Mustafa Kemal, "Fuat demiş, Mehmet Ali Bey gibi bir hariciye nazırım olmasını çok isterdim demiş, dışişleri bakanı".²³⁹

2.1.1.2. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Anneannesi Nilüfer (Gerede)

2.1.1.2.1. Nilüfer Hanım'ın Mehmet Ali Bey ile Tanışması

Asıl ismi Eleanor Louisa olan Nilüfer (Gerede) Galler'in Cardiff şehrinde 1878'de dünyaya gelmiştir. "Bendon Ailesi"nin altı çocuğundan dördüncüsüdür.²⁴⁰ Babası Galler'in meşhur kömür ocaklarında çalışan bir mühendistir.²⁴¹ Anneannesinin erkek kardeşi Tommy 1915 yılında İngiltere ordusu saflarında Çanakkale'ye gelmiş ve burada ölmüştür.²⁴²

---

²³⁵ Emin Karaca, **150'likler**, İstanbul 2004, s. 150-151.

²³⁶ **Akşam**, 16 Teşrinievvel 1939.

²³⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 20 Ocak 2013 tarihinde yapılan görüşmeden.

²³⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²³⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁴⁰ Tülün Yalçın, a.g.e., s. 19.

²⁴¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁴² "Çanakkale savaşında onun ben tam olarak adını bilmiyorum. Anneannemin evet öyle bir kardeşi var, harpte kaybetmiş. Biz de kaybediyoruz, onlar da kaybediyorlar." Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Nilüfer (Gerede)'nin Mehmet Ali Bey'le tanışmasının ilginç bir öyküsü vardır. İstanbul'a gelmek üzere hazırlık yapan ancak tifoya yakalandığı için yola çıkamayan annesi Eleanor Louisa'yı kendi yerine gönderir. Halasıyla İstanbul'a gelen Bayan Louisa, Beyoğlu'nda dolaşırken Mehmet Ali Bey'in dikkatini çeker. Ardından İngiliz Büyükelçiliği'nde aynı kadını görünce tanışır ve bu evlilikle sonuçlanır. Tanışma sahnesini Sarıalp şöyle nakletmektedir:

“Hala ile yeğeni İngiliz oldukları için İngiliz Sefahathanesinde bir ziyafet veriliyormuş. O ziyafete davetli imişler. O davete protokol icabı Mehmet Ali Gerede'de katılıyor. Orada tanışıyorlar, dostlukları ilerliyor. Orada tanışma fırsatı buluyorlar, bırakmıyor büyükbabam peşini ve büyükbabamı seviyor ninem. Böyle aralarında büyük, şiddetli bir aşk doğuyor. Ondan sonra büyükbabam buna evlenme teklif ediyor ve hemen tabii hala yanlarında olduğu için İngiltere'deki aile de durumu kabulleniyor çünkü büyükbabamın çok kuvvetli, çok esaslı bir mevkiisi var.”²⁴³

Hem İstanbul hem Londra'da yapılan iki düğünle “Türk ananelerine” ve “orada bir de onların usulüne” göre nikahları kıyılıyor. Yani iki ülkenin hukukuna göre ayrı ayrı düğünler yapıyorlar. Londra'daki düğün dönüşünden kısa bir süre sonra rütbesi yükseltilen Mehmet Ali Bey Halep valiliğine atanmış, eşini de beraberinde götürmüştür.²⁴⁴

Evlendikten sonra Nilüfer adını alan Bayan Louisa, Türk tabiiyetine girmeyi kabul etmemiştir: “Ve ninem asla Türk tabiiyetine girmedi son dakikasına kadar. İngiliz'di”. Aslında resmi adını da değiştirmemiş ve “Eleanor Louisa” olan gerçek adını kayıtlarda da sürdürmüştür. Böylece biri gerçek diğeri takma iki isimle hayatını sürdürmüştür: “...kendisine usulen bir Türk ismi olan Nilüfer verilir. Eşi Mehmet Ali Gerede'nin günün siyasi koşulları altında 150'liklerden ilan edilmesi nedeniyle, ... Türk adıyla Nilüfer olarak bilinen Madam Eleanor Louisa, Paris'teki Türk konsolosluğuna müracaat ederek eşinin soyadı olan ‘Gerede’ adını pasaportuna tescil ettirir.”²⁴⁵

Bayan Louisa, adı ve uyruğunun yanı sıra dinini de değiştirmemiştir. Sarıalp, bunun nedenini de büyükbabasının ondan dinini değiştirmesini istememesi olarak göstermekte²⁴⁶ ve aile yapısına bağlamaktadır:

²⁴³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 10 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁴⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁴⁵ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 10 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁴⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 10 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

“Zaten aile karışık. Baba tarafımdan büyük dedem Avusturya, Alsas Lorenli. Anne tarafım da yine aynı şekilde. Yani Osmanlı İmparatorluğu çok karışık bir şeyi var, nasıl söyleyeyim bir şeceresi var. O itibarla onu o şekilde mütalaa edeceğiz. Ve herhangi bir şekilde katiyetle karşı gelinmemiş. Büyükbabamın babası olsun, amcası olsun onlarda herhangi bir reaksiyon göstermemişler. Kabullenmişler.”²⁴⁷

Kendisi Hıristiyan olarak kalmasına karşın çocuklarını Müslüman olarak yetiştirir.²⁴⁸ Sarıalp anneannesinin “Türk milletine âşık” bir insan olduğunu ve Balkan Savaşları sırasında oturdukları yalıtı revir yapacak kadar Türkleşmiş olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki konuşmalarında “hep ‘biz Türkler’ diye hitap etmektedir. Türkçe’yi de Rum dadılardan öğrendiği için “maalesef yarı düzgün bir Türkçe” konuşmaktadır. “Büyükbabamın da hoşuna gidermiş o yarım Türkçe konuşması.”²⁴⁹

2.1.1.2.2. Nilüfer (Gerede)’nin Sürgün Sonrası Hayatı

Nilüfer Gerede ya da asıl adıyla Eleanor Louisa, Mehmet Ali Bey’le evlendikten sonra birçok savaşlara tanık olmuştu. Türkiye’de iken Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’ye tanıklık etmişti. 1924’te eşiyle birlikte sürgüne gitmiştir.

Bayan Louisa’yı İkinci Dünya Savaşı sırasında Paris’te görüyoruz. Sonraki yıllarda Paris’e girdikleri günü torunu Ayşe Cebesoy Sarıalp’e anlatırken, Almanlar girdiğinde Paris’te bir tek Fransız’ın kalmadığını anlatmıştır. Herkes güneye, Lion’a doğru kaçarken o Paris’i terk etmemiştir: “Derdi ki sokaklarda çit yok. Kedi bile yok. Sokaktan bir hayvan dahi geçmiyor.” Fakat o “İngiliz olduğu için” İngiltere Büyükelçiliği ona destekte bulunuyor.²⁵⁰

Nilüfer Gerede, Türkiye’ye savaştan sonra, ailenin de isteğiyle 1947 yılında kesin dönüş yapmıştır.²⁵¹ Bu dönemde aile Mehmet Ali Cebesoy’un 1946 yılında vefatından maddi sıkıntıya düştüğünden Kuzguncuk’taki köşk satılmış²⁵² ve bugün Ayşe Cebesoy

²⁴⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁴⁸ “Çocuklarının hepsine namaz kılmayı, Kur’an-ı Kerim’i okumayı öğretti. Hepsini Müslüman yaptı.” Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁴⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁵⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁵¹ Tülün Yalçın, a.g.e., s. 236.

²⁵² Sarıalp, köşkün satılış öyküsünü şöyle anlatmaktadır: “O ev satıldığı zaman çok gençtim. Bayağı gençtim. Oranın satılmasını ağabeyim hiç istemedi. Biz üç kişi kalmıştık. Amcam Ankara’daydı. Babamı

Sarıalp'in oturduğu Mecidiyeköy'deki eve taşınmışlardı. Nilüfer Gerede hayatının geri kalan kısmını çocuk ve torunlarıyla birlikte geçirmiş ve 1975 yılında vefat etmiştir. Mezarı Zincirlikuyu'da eşi Mehmet Ali Gerede'nin yanındadır.

Ayşe Cebesoy Sarıalp anneannesinin defninde yaşananları bugünkü gibi hatırlamaktadır. Çünkü, işlemleri bizzat kendisi takip etmiştir:

“Ve anneannem de onun vasiyeti ‘ben vefat ettikten sonra eşimin yanına defnedilmek istiyorum’, demiştir. O zaman ben bu Mezarlıklar Umum Müdürlüğüne gittim. Dedim ki anneannem, Dahiliye Nazır-ı Mehmet Ali Bey'in yanına defnedilmek istiyor, eşi, benim anneannem. Yalnız onu hiçbir zaman nüfusuna Türk, Müslüman diye geçirmedim. Acaba kendisi vasiyeti mucibi eşinin yanına defnedilebilir mi? Öyle bir vasiyeti vardı ama hala kendisi Müslüman değil, yani kağıtta değil. Ondan sonra hemen oradaki Umum Müdürü “ne demek dedi, gayet tabii defnedilebilir”, dedi. Aldım nineciğimi de oraya defnettik. Bu itibarla karı koca aynı kabirde defnedilmiş oldu.”²⁵³

---

kaybetmiştik, babaannemi kaybetmiştik. Biz üç kişi ağabeyim, ben, annem. 16 odalı ev, bakımı güç. Paramız yok. O da para ister. Nereden buluruz o paraları. Mecbur olduk sattık, bedavaya sattık. 17 bin liraya.” Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 11 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁵³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. AYŞE CEBESoy SARIALP'İN AİLESİ

3.1.1. Baba Tarafından Aile Geçmişi

Ayşe Cebesoy Sarıalp'in baba soy kütüğü oldukça ilginç bir nitelik göstermektedir. Birçok farklı kökenden insanı, akrabalık bağıyla bir araya getiren aile, bünyesinde Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde önemli görevler üstlenen birçok insan yetiştirmiştir.

Ailenin kurucu babası olan Müşir Mehmet Ali Paşa,²⁵⁴ Şeyh Şamil sülalesinden Çerkes Hafız Paşa'nın kızı Ayşe Sıdika Hanım ile 1857 yılında evlenmiş²⁵⁵ ve böylece ailenin ilk nüvesi ortaya çıkmıştır. Bu evlilikten Hayriye, Leyla, Hatice Zekiye ve Advıye adlarında dört kız çocuğu dünyaya gelmiştir.²⁵⁶

Ailenin büyük kızı Hayriye Hanım 31 Mart olaylarında Hareket Ordusu Tümen Komutanı olarak görev yapan Hüseyin Hüsnü Paşa²⁵⁷ ile hayatını birleştirmiş, Tahsin ve Nimet adlarında iki evladı olmuştur.

Başlangıçta askerlik mesleğini seçen Tahsin, yarbaylıktan emekli olmuş, soyadı kanunu çıkınca da “Aybar” soyadını almıştır. Özellikle İzmir olayında çok önemli görevler üstlenmiş, ancak ağır bir hastalığa yakalanınca İstanbul'a hastaneye gönderilmiştir.²⁵⁸ Tahsin Aybar, İşçi Partisi'nin kurucusu Mehmet Ali Aybar'ın babasıdır.²⁵⁹ Mehmet Ali Aybar²⁶⁰ kolejde öğretmenlik yapan Siret Hanım ile evlenmişti. Sarıalp, Siret Hanım'dan

---

²⁵⁴ Bu konuda fotoğraf için bkz. EK XXVI.

²⁵⁵ “Ali Fuat Cebesoy'un ...”, s. 26. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in ismi buradan gelmektedir. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁵⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden

²⁵⁷ Hüseyin Hüsnü Paşa (1852 - 1918), Harekât ordusunun ilk komutanı, sıkı disiplinden yana profesyonel bir askerdi. Ordunun politikadan uzak tutulmasını savunan, hatta bu konuda zaman zaman sert çıkışlarda bulunan birisiydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti hükümeti tarafından 1914 yılında yapılan tensikat sırasında ordudan uzaklaştırılan yüksek rütbeli subaylar arasında yer almadı fakat ordudan kendi isteğiyle ayrıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda aktif bir görev almadı. **Hareket Ordusu ve Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal, Haz. Zekeriya Türkmen, 2.Baskı, Ankara 2011, s. 19.**

²⁵⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁵⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp, Mehme Ali Aybar'la ilgili şunları söylemektedir: “Nimet halanın abisi Tahsin amca (Aybar) kaymakamlıktan emekli olmuş bir subaydı. Kendisi. Tahsin amcanın oğlu Mehmet Ali Aybar çok değerli bir hukukçuydu. İstanbul Üniversitesinde doçent olarak ders verirdi. Akademik hayattan ayrıldıktan sonra siyasetle ilgilenerek meşhur İşçi Partisi'ni kurdu. Kendisine ağabey dediğim Mehmet Ali Aybar'ın bir başka özelliği de sporcu olmasıydı. Türkiye'de ilk defa atletizm dalında koşu da Avrupa şampiyonu oldu. Aşağı yukarı 1,90 boyunda olan çok yakışıklı bu sporcu çok okuyan, geniş bir kültürü olan bir kişiliğe sahipti.” Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁶⁰ Cebesoy ailesinde “Mehmet Ali” adının çokluğu dikkat çekmektedir.

söz ederken, “Bir asker kıızıydı o da. Tam teferruatını bilemiyorum. Bir kıızı oldu, ismini de güllü müllü öyle bir isim koydu. O arada koştuk. Şimdi bir temasımız kalmadı” demektedir.²⁶¹

Hüseyin Hüsnü Paşa-Hayriye Hanım çiftinin kızları Nimet Hanım ise evliliğini dönemin İzmir Valisi Rahmi (Arslan) ile yapacaktır. Rahmi Bey Selanikli İsfendiyyar ailesinden ve İttihatçılardandı. Soyadı Kanunu çıkıncaya kadar “Evranos” diye anılmış olan Rahmi Bey, 1913 Babıali baskınından sonra İzmir Valiliği’ne atanmış ve 24 Ekim 1918’e kadar bu görevini sürdürmüştür.²⁶²

Rahmi Bey-Nimet Hanım çiftinin de tek çocukları olmuştur. “Alparslan” adını verdikleri bu çocuk, Milli Mücadele döneminde Çerkez Ethem tarafından, fidye amacıyla dağa kaçırılmış, istenilen paranın tedarikinde İzmir’deki ünlü Giraud ailesi ve Alanyalı Mahmut adlı bir kişi yardımcı olmuştur.²⁶³ Sarıalp de bu olayı, “Nimet halanın Alparslan adında bir tek evladı oluyor. Alparslan, bir ara Çerkez Ethem tarafından dağa kaçırılıyor. İadesi için gereken fidye verilerek kurtarılıyor”²⁶⁴ şeklinde anlatmaktadır.

Müşir Mehmet Ali Paşa-Ayşe Sıdıka Hanım ailesinin ikinci kıızı Leyla Hanım, asıl adı Konstantin Borzecki olan Polonya asıllı Mustafa Celaleddin Paşa’nın²⁶⁵ oğlu Hasan Enver (Paşa) ile evlenmişti. Paris’te eğitim gören Hasan Enver, Harbiye’yi bitirdikten sonra askerlik hayatına atılmış ve paşa rütbesine yükselerek 2. Abdülhamit döneminde çeşitli yurt içi ve yurt dışı görevlerde bulunmuştur.²⁶⁶ Çiftin Ayşe Celile, Münevver, Mehmet Ali ve Sara adlarında dört çocukları olmuştur.

Mütareke döneminde İngiliz Muhipler Cemiyeti’nin kadın üyeleri arasında yer alacak olan Ayşe Celile Hanım,²⁶⁷ dönemin Avrupa kültürü ile yetişmiş, Fransızca bilen, resimle uğraşan ve piyano çalabilen aydın bir kadındır. Ayşe Celile Hanım, Matbuat

---

²⁶¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁶² Ahmet Mehmetefendioğlu, “Rahmi Arslan: Yaşamı ve İzmir Valiliği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. İzmir, 1990 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 347.

²⁶³ Nail Morali, **Mütarekede İzmir**, Haz. Erkan Serçe, İzmir 2002, s. 51.

²⁶⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁶⁵ 1848 Devrimleri sırasında Prusya’nın Polonya’yı işgali üzerine başlayan ayaklanmaya katıldıktan sonra, 23 yaşındayken Osmanlı Devletine sığınan Yüzbaşı Konstantin Polkozic Borzecki, ihtida ederek Mustafa Celaleddin adını almıştı. Goloğlu ise Mustafa Celaleddin’in “Gagavuz soyundan bir Polonyalı” olduğunu söylemektedir. Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi IV 1921 – 1922 Cumhuriyete Doğru**, İstanbul 2010, s. 51.

²⁶⁶ NTV Tarih, Mayıs 2009, s. 80-81. Emekliliğinde Erenköy’de bir okul kurmuş, bunun yanı sıra Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası’na Türk tarihi hakkında makaleleri yazmıştır. 1929’da İstanbul’da ölmüştür.

²⁶⁷ Dönmez, a.g.e., s. 76. Ayşe Cebesoy Sarıalp’ten bu konuda bilgi istediğimiz de Ayşe Celile Hanım’ın üyeliği hakkında kesin bir bilgisinin olmadığını söylemişti. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 18 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Umum Müdürlüğü ve Hamburg Konsolosluğu görevleri de yapmış olan Hikmet Bey ile evlenmişti.²⁶⁸ Ailenin ikisi kız, biri erkek üç çocuğu olmuştur. Bu erkek çocuk ünlü şair Nazım Hikmet (Ran)'dır.²⁶⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp bu aileyle ilgili hatırladıklarını, "Hatta kızlarından bir tanesi -abla derim ona- Samiye abla, Nazım Hikmet'in ablasıydı, hatta Nazım Hikmet'in bir derneği kuruldu, onu kuran kadını Samiye Abla. Kardeşinin bilhassa temize çıkarılmasıyla ilgili, üzerinden bu komünist şeyinin kaldırılmasıyla ilgili çok mücadele vermiştir, Samiye²⁷⁰" sözleriyle dile getirmektedir.²⁷¹

Hasan Enver Paşa-Leyla Hanım çiftinin ikinci çocuğu olan Münevver Hanım ise Samih Rıfat²⁷² ile evlenmiş ve bu evlilikten iki çocukları olmuştur: şair Oktay Rıfat (Horozcu) ve Hüsnüaşk.

Hasan Enver Paşa-Leyla Hanım çiftinin tek erkek çocuğu olan Mehmet Ali, Çanakkale savaşında şehit düşmüştür.

Leyla Hanım'ın en küçük kızı Sara ise,²⁷³ ünlü Fethi Paşa Korusu'nu yaptıran Ahmet Fethi Paşa'nın torunu olan Şevket Mocan ile evlenmiştir.²⁷⁴ Bu evlilikten Ayşe ve Rüya adlarını koydukları iki kız çocukları olmuştur.²⁷⁵ Ayşe Cebesoy Sarıalp bu ailenin fertlerini özellikle "güzel sanatlara, bedii sanatlara çok meraklı ve değerli sanatkârlar yetiştirmiş bir aile" diye tanımlamaktadır.

Müşir Mehmet Ali Paşa-Ayşe Sıdika Hanım çiftinin üçüncü kızları olan Hatice Zekiye Hanım, İsmail Fazıl Paşa²⁷⁶ ile hayatını birleştirmiş ve Mehmet Ali ve Ali Fuat iki erkek çocukları dünyaya gelmiştir. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in soy ağacının tepesinde bu aile

---

²⁶⁸ Hikmet Bey'in babası Diyarbakır, Halep, Konya, Sivas ve Selanik valilikleri görevini üstlenmiş olan Nazım Paşa'dır. Selanik'in son valisi olan Paşa Mevlevi tarikatı üyesidir.

²⁶⁹ Nazım Hikmet'in aile geçmişi ile ilgili ilginç bir yazı için bkz. Özgür Çilek, "Nazım'ın gen haritası", *Hürriyet*. 18.2.2001, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-227310>, 22.8.2013.

²⁷⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 29 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁷¹ Samiye Yalıtım, Nazım Hikmet'in hayatını anlatan bir kitaba kaynaklık etmiş (Aydın Aydemir, Nazım: Çocukluğu, Gençliği, Cezaevi Yılları (Anlatan: Samiye Yalıtım), Cem Yayınevi, İstanbul, 1979), ayrıca Nazım Hikmet Vakfı'nı kurmuştur. Diğer kızkardeşi Melda Kalyoncu'dur.

²⁷² Türk dil ve tarih tezlerinin inşasında önemli rol oynayan ve Türk Dil Tedkik Cemiyeti başkanlığı yapmış olan Samih Rıfat, Polonya asıllı olmasına karşın iyi Macarca bildiği için Macar lakabıyla anılan Yarbay Hurşid Beyin torunudur. Babası ise yine asker kökenli biri olan Hasan Rıfat Efendi'dir. İki kardeşi vardır: Udî ve bestekâr Ali Rıfat Çağatay ile General Cevat Rıfat Atilhan. Beşir Ayvazoğlu, "Samih Rıfat", *Zaman*. 9.8.2007, http://www.zaman.com.tr/besir-ayvazoglu/samih-rifat_573924.html, 22.8.2013

²⁷³ Ayşe Cebesoy Sarıalp, Sara Hanım da ressam ve şiirle ilgilendiğini belirtmişti. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 3 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁷⁴ Abdülmecit'in kızı Atiye Sultan'la evli olan Fethi Ahmet Paşa'nın torunu ünlü işadamı Şevket Mocan, Demokrat Parti'de ilk Tekirdağ milletvekili de yapmıştı. www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/.../tbmm090120310331.pdf, 22.8.2013.

²⁷⁵ Yılmaz Çetiner, "Yarım asırlık anılar", *Milliyet Pazar*, 26.2.2006, <http://www.milliyet.com.tr/2006/02/26/pazar/axpaz01.html>, 22.8.13

²⁷⁶ Bu konudaki fotoğraflar için bkz. EK XXVII - XXVIII.

bulunmaktadır. “Cebesoy” soyadını alacak olan ailenin büyük oğlu Mehmet Ali, Birinci Damat Ferit Hükümeti’nin Dahiliye Nazırı Mehmet Ali (Gerede)’nin kızı olan Makbule Leyla ile evlenmiştir. Bu evlilikten İsmail Fazıl ve Ayşe adını verdikleri iki çocukları olmuştur. Küçük kardeş Ali Fuat (Cebesoy) ise hiç evlenmemiştir. Çalışma bağlamında bu ailenin soy kütüğü üzerinde daha ayrıntılı olarak durulacaktır.

Müşir Mehmet Ali Paşa-Ayşe Sıdika Hanım’ın son çocukları Advıye Hanım ise biri asker, diğeri tüccar olan iki evlilik yapmış ve her iki evliliğinden de hiç çocuğu olmamıştır.

3.1.1.1. Ayşe Cebesoy Sarıalp’in Büyükdedesi Müşir Mehmet Ali Paşa

Mehmet Ali Paşa, 1827 yılında Fransa-Almanya’ya sınırındaki Alsas Loren’in Magdenburg kasabasında dünya gelmiştir. Alman asıllı olup Almanca Karl Dietrich ve Fransızca Charles De-Troit adını taşımaktadır. Sarıalp konuyla ilgili aile anlatısını “Müşir Mehmet Ali Paşa aslında Alsas Lorenli, yani kendisi Avusturyalı fakat Avusturya ve Alman karışımı. Orada Hugono tabir edilen Protestanlılar var. Yani Müşir Ali Paşa’nın dini Hugono, Hugono deniyor bunlara. Yani Hıristiyan değil, Protestan. Dolayısıyla kendisi Alsas Lorenli olduğu için iki dili de hem Almanca’yı hem de Fransızca’yı kullanıyor.”²⁷⁷ Ailesi müzisyen bir kimliğe sahip olup Alman besteci Schuman ile de akrabalıkları vardır.²⁷⁸ Almanya’da askeri okulda okurken İstanbul’a gelmiş ve burada gemiden atlayarak Osmanlı Devleti’ne iltica etmiştir (1839). Ayşe Cebesoy Sarıalp, aile içerisinde anlatılanlar ışığında bu olayı şöyle nakletmektedir:

“O devirde Osmanlı İmparatorluğu’nun şaşasını, haşmetini duymuş ve bir yol bulup, buraya geliyor, Osmanlı İmparatorluğu’na iltihak ederek burada okumak. Mektep gemisi bir teknik seyahatinde İstanbul’a, boğaza geliyor. Bunu rahmetli amcam Ali Fuat Paşa’dan dinledim. Bana vermiş olduğu bilgiden naklediyorum. Dolmabahçe’nin, boğazın açıklarında gemi demir atmış Mektep gemisi. Kendisi çok da iyi yüzermiş. Oradan denize atlıyor, yüze yüze sahile çıkıyor. Devriyeler kendisini yakalıyorlar. Tabii Türkçe bilmiyor, bir tek kelime öğrenmiş o da ‘sultan’. Sultan, sultan deyince devriyeler kendisini alıyorlar... Padişahın huzuruna çıkarıyorlar. Padişahın huzurunda bir tercüman

²⁷⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

²⁷⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

vasıtasıyla niçin geldiğini, aynen size anlattıklarımı anlatıyor. ‘Ben Osmanlı İmparatorluğu’nda okumak istiyorum. Burada asker olup kalmak istiyorum. Ben Osmanlı İmparatorluğu’nun hayranıyım’ şeklinde ifadeye bulunuyor... Genç bahriye, ‘ben ihtida etmek istiyorum, Müslüman olmak istiyorum’ diyor. Bunu sultan kabul ediyor.”²⁷⁹

Müslüman olarak “Mehmet Ali” ismini almış ve dönemin güçlü devlet adamlarından biri olan Mehmet Ali Paşa’nın himayesine girmiştir. Devam ettirdiği askeri öğrenciliği sonunda Mekteb-i Harbiye’den birincilikle bitirmiş ve 1853’te Osmanlı Ordusu saflarına kurmay yüzbaşı olarak katılmıştır.

3.1.1.1.1. Osmanlı Devleti’nin Durumu

Genç Mehmet Ali’nin Osmanlı’ya sığındığı tarihlerde uluslararası konjonktür de hızla değişmekteydi. Rusya, Hünkar Antlaşması’nın hükümlerini değiştiren ve sıcak denizlere inme politikasının önüne çıkan engel olarak gördüğü 1841 tarihli Boğazlar Andlaşması’ndan rahatsızdı. 1853 tarihli Kırım Savaşı’nın başlamasının nedenlerinden birisi idi.²⁸⁰ Savaş, Kurmay Yüzbaşı Mehmet Ali’nin de ilk savaş deneyimi olacak ve savaş sonunda terfi edecektir. Ardından 1862’te başlayan Sırbistan’daki ayaklanmalarda gösterdiği yararlıklarından dolayı mirlivaliğe yükseltilerek 1864 yılında Manastır’da bulunan 3.Ordu’ya tayin edilecektir. Buradan sonra da Girit’teki isyanların bastırılmasıyla görevlendirilecek, asayişin sağlanmasındaki rolünden dolayı Girit Kumandanlığı’na getirilecektir. Yanya’daki olayların bastırılmasından sonra da Birinci Derece Mecidiye ve “Saint Sauveur” nişanıyla ödüllendirilecektir.²⁸¹

---

²⁷⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Cemal Kutay’ın “Sultan Hamid Devrinin Kaderleri Müşterek: Üç Meşhur Paşası” yazısında “Mehmet Emin Âli Paşa tarafından, bir seyahatinde tanınarak, Prusya ordusundan subay iken Osmanlı hizmetine davet edildiği ve İstanbul’a gelerek Mekâtib-i Askeriye Nezareti’nde görev aldığı söylendiği gibi; Âli Paşa tarafından Berlin’de tanındığı ve beğenilerek çocuk yaşta iken İstanbul’a getirildiği, bizzat kendisi tarafında yetiştirildiği ve 1845’te Müslüman olduğu da belirtilir.” **Tarih Konuşuyor**, Cilt 4, s. 1694-1695.

²⁸⁰ Uçarol, a.g.e., s.207

²⁸¹ Savaş’ta Ömer Paşa’nın yaveri olarak görev yapacaktır. Ali Fuat Cebesoy, **Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan’a Lozan’dan Cumhuriyete**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Cilt 1-2, s. 20 -21.

3.1.1.1.2. 1856 – 1876 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Durumu

Kelime anlamı olarak Slav asıllı bütün halkları aynı yönetim altında toplama amacı güden politik akım ve hareket olarak tanımlanan panislavizm²⁸² 1871 yılında Alman Milli Birliğinin kurulmasıyla²⁸³ Avrupa'da yaşayan Slavlar da bundan etkilenerek bir birliğin kurulmasına çalışılmıştı. Özellikle Rusya bu panislavizm hareketiyle Slavların birleşmesine çaba göstererek İstanbul ve boğazlara hakim olmak istemişti. Hatta Rusya bu hareketi destekleyen bir elçisini İstanbul'a göndermişti.²⁸⁴

Rusya'nın bu yeni Slavları kışkırtma politikası sonucu Balkan ülkeleri bağımsızlık mücadelelerini yoğunlaştırmaya başladılar. 1875'te Hersek, ertesi yıl da Bulgaristan'da ayaklanmalar başladı. Rusya panislavizm hareketini Avrupa'da da yaymak için bu ayaklanmaları destekliyordu.²⁸⁵ Ardından yine Rusya'nın desteğini arkasına alarak, 30 Haziran 1876'da Sırbistan, ertesi gün de Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Mehmet Ali Paşa da bu savaşlar sırasında Yenipazar cephesinde görevlendirilmişti. Sırbistan Vidin, Niş ve Yenipazar bölgelerine aynı anda saldırıya geçerek Yenipazar'ı ele geçirmek böylece Karadağ ile birleşmek suretiyle Bosna'yı Osmanlı Devleti'nden ayırmak istiyordu. Sırbistan'ın bu planını gören Mehmet Ali, Cemil, Mustafa Celalettin ve Fuat Paşalar buna fırsat vermemiş ve Sırp işgalini engellemişlerdir.²⁸⁶

Bu arada, savaşların getirdiği huzursuzluklar mali buhranla birleşince halkın hoşnutsuzluğunu arttırmış ve bunun sonucunda Abdulaziz tahttan indirilerek yerine V. Murat geçirilmiştir. Ancak, V. Murat'ın saltanatı çok kısa sürmüş yerine 31 Ağustos 1876'da 2. Abdulhamit geçmiştir.²⁸⁷

Öte yandan savaşlar sonucunda 23 Aralık 1876 – 20 Ocak 1877 tarihleri arasında "İstanbul Konferansı" olarak bilenen bir konferans düzenlenmiş, ancak bu konferanstan tam bir sonuç alınamayınca konferansa katılan devletler kendi aralarında Londra'da toplanarak, 31 Mart 1877 bir protokol imzalamışlardır.²⁸⁸ Ancak, Osmanlı Devleti bu

²⁸² **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, 10.Baskı, s. 1568.

²⁸³ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789 – 1914**, 13.Baskı, İstanbul 2013, s. 328.

²⁸⁴ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990, s. 75.

²⁸⁵ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri 1861 -1876**, 7.Baskı, Cilt VII, Ankara 2011, s. 72-75.

²⁸⁶ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876 -1907**, 7.Baskı, Cilt VIII, Ankara 2011, s. 21.

²⁸⁷ Karal, a.g.e., s. 1.

²⁸⁸ "Bu protokole göre Osmanlı Devleti Hıristiyanlar için ıslahatların uygulanması, bu uygulamada elçilerin gözetiminde olması ve ordu kuvvetinin sayısının düşürülmesi istenmişti." Uçarol, a.g.e., s.368.

protokolün şartlarını ağır bularak kabul etmemiştir. Bu durum karşısında Rusya, “Babiâli, Avrupa’nın nasihatlerine saygı göstermemiştir” gerekçesiyle 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmiştir.

Türk tarihinde “93 Harbi” olarak da bilinen bu savaş, Mehmet Ali Paşa’nın hayatında önemli bir dönüm noktası olacak ve çeşitli cephelerinde görev alacaktır.²⁸⁹ Bu savaş sırasında “müşir” unvanı alacak ve 18 Temmuz 1877 tarihinde Tuna Cephesi komutanlığına atanacaktır.

1877-78 Osmanlı - Rus Savaşı’nın en önemli cephelerinden biri, kuşkusuz, Plevne’dir. Burada oluşturulan savunma cephesinde 19 Temmuz, 30 Temmuz ve 7 Eylül 1877 tarihlerinde olmak üzere üç büyük muharebe yapılmıştır. Her üçünde de Türk ordusu Rusları yenilgiye uğratarak püskürtmeyi başaramamıştır.

Bu arada, pasif kaldığı ve padişaha verdiği sözleri yerine getiremediğinden dolayı gerekçesiyle 2 Ekim 1877’de Müşir Mehmet Ali Paşa cephe komutanlığından alınarak yerine Müşir Süleyman Paşa getirilecektir.²⁹⁰

Aynı zamanda çatışmalar aralıksız devam etmiş ve 10 Aralık 1877’de Rusya’nın yaptığı bir harekât ile Osman Paşa yaralanıp esir düşünce Plevne Rusların eline geçmiştir. Savaş sonunda öncelikle Rusya ile 31 Ocak 1878 tarihli Edirne Andlaşması imzalanmış, ancak diğer Avrupa Devletlerinin araya girmesiyle hükümleri değiştirilerek 3 Mart 1878’de Ayastefanos Andlaşması’na dönüştürülmüştür.²⁹¹ Yapılan bu andlaşmadan da hoşnut kalmayan Avrupa devletleri, bir kongrenin toplanarak andlaşma hükümlerinin yeniden görüşülmesini istemişlerdir.²⁹² Berlin’de yapılan ve bir ay süren bu kongrede Osmanlı Devleti’ni temsil eden üç delege arasında Mehmet Ali Paşa da yer alacaktır. Seçilmesinin nedeni Alman asıllı ve Almanca diline hâkim olmasıydı.²⁹³

Berlin Kongresi, imparatorluğun parçalanmasının önünü açan bir sonuç doğuracaktır. Bosna - Hersek ve Mısır işgal edilecek, Balkanlar’da da yeni işgal ve isyan hareketleri başlayacaktır. Diğer taraftan, tek vilayet altında kalacağını düşünürken topraklarının Yanya, Manastır, Üsküp ve İşkodra olarak dörde bölünmesi Arnavutluk’ta da

²⁸⁹ H. Hikmet Süer, **1877 – 1878 Osmanlı – Rus Harbi Rumeli Cephesi**, Ankara 1993, s. 138.

²⁹⁰ Süer, a.g.e., s. 343-344.

²⁹¹ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, Cilt 1, Ankara 1953, s. 387-400.

²⁹² Armaoğlu, a.g.e., s. 514. Aynı mantıkla, Hristiyanları etkileme düşüncesiyle heyette Kara Todori Paşa da yer alacaktır. Üçüncü üye Berlin Büyükelçisi Sadullah Paşa’dır.

²⁹³ Bekir Sıtkı Baykal, **100. Yıldönümü Münasebetiyle Berlin Kongresi Hakkında Bazı Düşünceler**, Ankara 1988, s. 203; **BAO**, 7/R/1296 (Hicri), Dosya No: 44, Gömlek No: 2399, Fon Kodu: İ..ŞD..

büyük huzursuzluk doğurmuştu.²⁹⁴ Bu sırada Karadağ'ın bazı Arnavutluk topraklarını işgali üzerine Arnavutlar isyan ederek Karadağ'a saldırıya girişti. Bunun üzerine Karadağ, Berlin Andlaşmasını imzalayan devletlere başvurarak Osmanlı Devleti'ni şikayet etmişti. Osmanlı Devleti de andlaşmayı imza koyan delegelerden Müşir Mehmet Ali Paşa'yı isyanı bastırmak için bölgeye göndermişti. Arnavutlar, Müşir Mehmet Ali Paşa'yı dinlemeyerek onu 7 Eylül 1878'de Yakova'da öldürmüşlerdir.²⁹⁵

Ayşe Cebesoy Sarıalp büyükbabasının nasıl öldürüldüğü hakkında bilgi verirken “Arnavutluk'ta çıkan bir isyanı bastırmak üzere gittiği bu yerde maalesef isyanı bastırmaya vakit bulamadan şuurunu kaybetmiş halk tarafından linç ediliyor” diyerek hazin ölümüne dikkat çekmektedir.²⁹⁶

3.1.1.2. Ayşe Cebesoy Sarıalp'in Dedesi İsmail Fazıl Paşa (Cebesoy)

Sökeli Cebecioğullarından Giritli tüccar İbrahim Paşa'nın oğlu olan İsmail, 1853²⁹⁷ yılında Girit Kandiye'de dünyaya gelmiştir.²⁹⁸ Mekteb-i Harbiye'de okurken hocası tarafından isminin yanına “Fazıl” eklenmiştir. Bu adı veren ise Ahmet Mithat Efendi'dir:

“İsmail Fazıl Paşa Harbiye sıralarındayken edebiyat hocası olan Ahmet Mithat Efendi'nin nazarı dikkatini çeker. O zamana kadar adı sadece İsmail olan büyükbabam Ahmet Mithat Efendi tarafından büyük takdir görerek kendisine ‘senin adın sadece İsmail olamaz. Olsa olsa sana İsmail Fazıl demek gerekir’ sözcüğünü söyler ve böylece İsmail tarihe İsmail Fazıl olarak geçer.”²⁹⁹

²⁹⁴ Stanford J. Shaw – Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev. Mehmet Harmancı, Cilt 2, s. 249.

²⁹⁵ Cemal Kutay, “Sultan Hamid Devrinin Kaderleri Müşterek: Üç Meşhur Paşası”, **Tarih Konuşuyor**, Cilt 4, s. 1696-1760, “Mehmet Ali Paşa” **Türk Ansiklopedisi**, Cilt. 23, s. 399-400.

²⁹⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmede aynı zamanda Berlin Kongresi sırasında çekilen resmin orijinalinin önceleri amcası Ali Fuat Cebesoy'da olduğunu, amcası vefat ettikten sonra resmi evine getirdiğini fakat çok büyük olduğundan dolayı küçültüp kendisine bir kopya aldığını, orijinalini de Askeri Müze'ye verdiğini ifade etmişti.

²⁹⁷ İsmail Fazıl Paşa'nın doğum tarihi çeşitli kaynaklarda 1856 yılı olarak gösterilmektedir. **Türk Ansiklopedisi**, Cilt 20, s. 306; **İlk Meclis Anketi Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri**, Ankara 2004, s. 25; Arıburnu, a.g.e., s. 258; **Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi**, Cilt 6, s. 445; Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM 1.Dönem 1911 – 1923 1.Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri**, Cilt 3, s. 969.

²⁹⁸ Cebesoy, a.g.e., Cilt. 1-2, s. 27.

²⁹⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden,

Bu olay Ali Fuat Cebesoy'un anılarında da yer almakta ve "Kitabet sınavında mümeyyiz olan Ahmet Midhat Efendi yazı ve ifadesine hayran kalarak, sınav kâğıdına kendi eliyle "Fazıl dense sezadır böyle sahibi irfana" cümlesini yazmış ve o günden sonra adına "Fazıl" mahlası ilave edilmiştir" denilmektedir.³⁰⁰

1870 yılında girdiği Harbiye Mektebinden üç yıl sonra "süvari teğmen" rütbesi ile mezun olmuş, aynı yıl Erkan-ı Harbiye'ye girerek 1876 senesinde "kurmay yüzbaşı" rütbesi ile bitirmiştir. Bu sırada bir müddet Harbiye Mektebinde öğretmenlik yapmıştı.

1877 – 1878 Osmanlı Rus savaşına iştirak etmiş ve bu savaşta İşkodra fırkasında görevlendirilmiştir.³⁰¹ Bu savaşta hizmetlerinde dolayı Karadağ madalyası ile ödüllendirilmiştir. Aynı dönem içerisinde "kıdemli yüzbaşı" rütbesine yükselmiş, Doğu Rumeli'deki eşkiya baskınında görev almıştır. Kosova'da bulunduğu dönemde Arnavutluk isyanıyla da meşgul olmuştur.³⁰²

1879 yılında Müşir Mehmet Ali Paşa'nın üçüncü kızı Hatice Zekiye ile evlenmiştir. 1880'da 2. Abdulhamit'in yaverliğine getirilmiş, aynı yıl içinde ilk oğlu Mehmet Ali, iki yıl sonra da Ali Fuat dünyaya gelmiştir. 3 Ağustos 1882'de kaymakamlık (yarbay) rütbesini almıştır. Ancak aleyhine verilen jurnallerin de etkisiyle 13 Mart 1884'te görevinden alınarak 17 yıl sürgünde kalacağı Erzincan'daki 4. Ordunun Erkân-ı Harbiye 1. Şubesi Müdürlüğüne "Miralay" rütbesiyle atanmıştır.³⁰³

Onun yaverlikten alınarak Erzincan'a gönderilmesi ve orada uzun yıllar tutulması, ailesinin padişah nezdinde harekete geçmesine yol açmıştır. Eşi Hatice Zekiye Hanım, 2. Abdülhamit'e mektup yollayarak eşinin sürgün hayatının sona erdirilmesini talep edecektir. "Tehditkâr bir ifade taşıyan bu mektupta eğer eşinin bu haksız sürgünden vatan topraklarına iadesi yaptırılmazsa kendisinin Fransa'ya giderek Paris'te bu durumu Fransız basınına afişe edeceğini bildirir."³⁰⁴

Hatice Zekiye Hanım'ın bu tehdidini hayata geçirdiği ve duruma müdahale etmesi için Fransa nezdinde hareket ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim İzmir'de çıkan "Sancak"

³⁰⁰ Cebesoy, a.g.e., Cilt 1-2, s. 28

³⁰¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp büyükdedesi Müşir Mehmet Ali Paşa ile dedesi İsmail Fazıl Paşa'nın bu savaşta birlikte mücadele ettiklerini de dile getirmişti. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihindeki görüşmeden.

³⁰² "Ali Fuat Cebesoy'un...", s. 365-366.

³⁰³ Tülay Ercoşkun, "İsmail Fazıl Paşa'nın (Cebesoy) İslahata Dair Görüşleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt XXVI, Sayı 42, Ankara, Eylül 2007, s. 183.

³⁰⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

gazetesinde yer alan bir mektubunda³⁰⁵ “Bu tafsilatı bundan 5-6 mah mukaddem Dersaadet’te muavenetini talep edüpte ma’etessüf bir netice istihsal edemediğim Fransız sefiri Mösyö Konstantin’in malumu olsa gerekir. Nihayet bu mezalimi arz ile hususiyet ve umumiyet nokta-i nazarlarından iddia-i hukuk etmek üzere hürriyet ve adalet menba’i olan Fransa milletine ve matbuatına müracaat eyledim” diyerek kendisi dile getirmektedir.³⁰⁶

Sürgün yıllarında “Kürdistan” ile meşgul olan ve bu konuda bir kitap da yazan³⁰⁷ İsmail Fazıl Paşa’nın sürgün hayatı 1901 yılında sona erecek ve yeniden İstanbul’a dönerek Erkan-ı Harbiye Reisliği’nde görev yapmaya başlayacaktır.

Ardından Mart 1901’de mirlivalık rütbesi verilmiş, 1908’de Harbiye Mektebi Nazırlığına, ertesi yıl da Aydın’daki 4. Redif Fırka Komutanlığı’na tayin edilmiştir. İsmail Fazıl Paşa’yı aynı yıl içerisinde, Eylül 1909’da, Suriye valiliği olarak görmekteyiz. Valilik görevi boyunca Araplarla ilgili raporlar hazırlamış ve Babıali’ye göndermişti.³⁰⁸

İsmail Fazıl Paşa, 1910 yılında 6. Redif Müfettişliği, 1912’de 7. Kolordu Komutanlığı, aynı yıl İzmir Toplu Kuvvetler Komutanlığı, 1913’te Harbiye Nezareti Süvari Dairesi Başkanlığına görevlerini üstlendikten sonra 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı sırasında emekliye ayrılmıştır.

İsmail Fazıl Paşa’yı Milli Mücadele döneminde yeniden sahnede görmekteyiz. Oğlu Ali Fuat Paşa’nın “anarşiyi defedip kurtuluş çarelerini arayıp bulacak bir ruh ve azim milletimizde vardır” sözüne “Evet Fuad, bu ruh ve azim milletimizde vardır ve çok yüksektir”³⁰⁹ karşılığını vererek desteğini ortaya koymuş ve Milli Mücadele’nin ön saflarında yer tutmuştur.

Mustafa Kemal’e 9.Ordu Müfettişliği görevinin verilmesinde de İsmail Fazıl Paşa’nın dolaylı da olsa rolü olmuştur.

İsmail Fazıl Paşa’nın büyük oğlu Mehmet Ali (Cebesoy), dönemin Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey (Gerde)’nin kızıyla evlenmiş ve dünür olmuşlardı. Bu vesile ile Mehmet Ali Bey, İsmail Fazıl Paşa’nın Kuzguncuk’taki evine sık sık gelip gitmeye başlamıştır. Bu

---

³⁰⁵ **Sancak**, Sayı 16, 9 Zilkade 1317 / 10 Mart Sene 1900. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmede “İzmir’deki Sancak gazetesinde çıkan mektup ben de arşivimde mevcuttur” şeklinde beyan etmişti.

³⁰⁶ Padişahı oldukça ağır bir dille suçlayan bu mektubun tam metni için bkz. EK XXIX.

³⁰⁷ “Ali Fuat Cebesoy’un...”, s. 365. Ali Fuat Cebesoy’un sözünü ettiği bu eser, 1913 yılında yayınlanan “İslâhata Dâir Mütâla’ât-ı Umûmiyye” (Matba’a-i Osmaniye, İstanbul, 1329) adlı eser olmalıdır.

³⁰⁸ “Ali Fuat Cebesoy’un...”, s. 365-366.

³⁰⁹ Cebesoy, “Millî...”, s. 47.

esnada İsmail Fazıl ve Ali Fuat Paşalar kendisine, Mustafa Kemal'i anlatarak onunla tanışmasına vesile olmuşlardır.³¹⁰

İsmail Fazıl Paşa, Mustafa Kemal Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'yi başlatınca da onun yanında olduğunu ilan etmiş ve “Mustafa Kemal Paşa, beni çağırdığı anda gelmez ve emrine girmezsem, nâmerdim” demiştir.³¹¹ Bu sözünde durarak, ilerlemiş yaşına rağmen Sivas Kongresi'ne katılmaya karar vermiş ve oğluna bu durumu “Milletin istiklâli bahis mevzuu olurken, aile endişesi nazarı itibara alınmaz. Çünkü ailesinin huzur ve rahatı ancak milletin huzur ve kurtuluşu ile kaimdir” sözleriyle açıklamıştır.³¹² 4 Eylül 1919'da başlayan Sivas Kongresi'nin 38 delegesinden biri de İsmail Fazıl Paşa olmuştur.

Kongre sırasında en faal üyelerden birinin İsmail Fazıl Paşa olduğu görülmektedir. Kongre Başkanlığı seçimlerinden³¹³ divan başkanlığı seçimlerine,³¹⁴ kongre yemin metninin hazırlanmasından³¹⁵ padişaha yazılacak dilekçenin içeriğine kadar³¹⁶ hemen her tartışılan konuda etkin bir rol üstlenmiş ve Mustafa Kemal'e destek olmuştur.

Sivas kongresinde en çok tartışılan konulardan biri de “manda meselesi” idi. Bu konu ile ilgili olarak İsmail Fazıl Paşa ile Bekir Sami ve İsmail Hami Beyler önerge vermişler ve Amerikan mandasını savunmuşlardır.³¹⁷ İsmail Fazıl Paşa, “bağımsızlığı koruma koşulu ile” mandanın kabul edilebileceğini savunuyordu.³¹⁸ Ancak, Rauf Bey'in manda isteyen delegelerle yaptığı görüşmeden sonra üçlü, “Yanlış anlamaya yol açtığı” gerekçesiyle önerilerini geri çekecekler ve “verilmemiş sayılmasını” isteyeceklerdir.³¹⁹

3.1.1.2.1. İsmail Fazıl Paşa'nın T.B.M.M. Dönemi Faaliyetleri

Son Osmanlı Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da toplanmıştı. 28 Ocak'ta bundan sonraki dönem Türkiye'nin ulusal yol haritası olacak olan Misak-ı Milli kabul edilmişti.³²⁰

³¹⁰ Cebesoy, a.g.e., s. 50-51.

³¹¹ Cebesoy, “Sınıf...”, s. 82. Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XXX.

³¹² Cebesoy, a.g.e., s. 84.

³¹³ Atatürk, a.g.e., I, s. 59. **ATASE**, 4/9/1335, Katalog No: İSH-7B, Sıra No: 6847, Kutu No: 349, Gömlek No: 126. Bu konudaki belge için bkz. EK XXXI.

³¹⁴ Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, 2.Baskı, Ankara 1986, s. 2.

³¹⁵ İğdemir, a.g.e., s. 2.

³¹⁶ İğdemir, a.g.e., s. 22-23.

³¹⁷ Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi II Sivas Kongresi**, İstanbul 2008, s. 97.

³¹⁸ Atatürk, a.g.e., I, s. 73.

³¹⁹ Atatürk, a.g.e., I, s. 73.

³²⁰ “Misak-ı Milli kararlarının tam için bkz. Durmuş Yalçın vd. “Türkiye...” I, s. 185-187.

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaliyle Meclis-i Mebusan dağıtılınca Ankara'da yeni bir meclis ilan edilmesine karar verildi ve 23 Nisan 1920'de TBMM açıldı. Başlangıçta yeni meclisin hangi ilde toplanması gerektiği konusu tartışılmış, gündeme gelen Konya, Eskişehir ve Ankara seçeneklerinden sonuncusu tercih edilmiştir.³²¹

İlk TBMM Hükümet kabinesi ise 3 Mayıs 1920'de oluşturulmuştur. Başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın üstlendiği bu kabinede İsmail Fazıl Paşa Nafia Vekilliği'ne getirilmişti.³²²

İsmail Fazıl Paşa, üstlendiği Bayındırlık Bakanlığı görevi sırasında, demiryolları konusuna öncelik vermişti. Demiryollarının söz konusu dönem için ne kadar önemli bir ulaşım aracı olduğu düşünülürse bu politikanın yerinde bir uygulama olduğu görülecektir. Bu bağlamda ilk icraatlarından birisi Behiç Bey (Erkin)'i Anadolu Şimendiferleri İşletmesi Müdürlüğü'ne getirmek oldu.³²³ Behiç Bey göreve geldikten sonra Bağdat Şimendifer İdaresi ile Bağdat Hattı İnşaat Şirketi ve Afyon – Uşak hattının yönetimi “Anadolu - Bağdat ve Afyon - Uşak Demiryolları ve Bağdat İnşaat Şirketi Umum Müdürlüğü” adı altında birleştirmiştir.³²⁴ Demiryolları konusunu “Memleketimizin müdafaasını temin edecek avamihî mühimmeden” olarak gören İsmail Fazıl Paşa,³²⁵ Behiç Bey'den gayrimüslim vatandaşlar yerine Müslümanların istihdam edilmesi, haberleşmenin de Fransızca yerine Türkçe olarak kullanılmasını istemişti.³²⁶

Ancak kabine üyeleri seçilirken 79 oyla en az oy toplayan bakanlardan biri olan İsmail Fazıl Paşa'ya karşı meclisteki muhalefet de boş durmuyor. Daha kabinedeki ilk yılı dolmadan da, 25 Aralık 1920'de hakkında verilen gensoru 28'e karşı 69 oyla kabul edilince görevini bırakmak zorunda kalmıştır.³²⁷

İsmail Fazıl Paşa, damar sertliği hastalığından muzdaripti. Bu nedenle, oğlu Ali Fuat'ın yanı sıra Mustafa Kemal'in de teklif ettiği, iklimi daha yumuşak olan İstanbul, Antalya hatta yurt dışına gitme önerisini kabul etmeyerek Ankara'da kalmak istemiştir.³²⁸

---

³²¹ Cebesoy, “Millî...”, s. 295.

³²² Kabine üyeleri ve aldıkları oylar için bkz. “Atatürk'ün Tamim...”, s. 332 ve Sarıhan, a.g.e., II, s. 22

³²³ Erkin, a.g.e., s. 191-192. Asker kökenli olan ve sonraki yıllarda "Demiryollarının Babası" olarak ad kazanacak olan Behiç Erkin, II. dönem İstanbul milletvekilliği, 1926-1928 yılları arasında Bayındırlık Bakanlığı yaptı. Ayrıca bir milli istihbarat teşkilatı kurulması düşüncesini de ilk ortaya koyan insandır ve 13 kurucusundan biri olmuştur.

³²⁴ Sarıhan, a.g.e., III, s. 167.

³²⁵ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre 1, Cilt 3, s. 349-353, 360-367.

³²⁶ İsmet Türkmen, “I. TBMM Hükümeti Döneminde İsmail Fazıl Paşa'nın Nafia Vekilliği Görevi (1920 – 1921)”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt X, Sayı 3, 2008, s.156.

³²⁷ Sarıhan, a.g.e., s. 340.

³²⁸ Ali Fuat Cebesoy, **Moskova Hatıraları**, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2002, s. 104.

Ali Fuat Paşa'ya “Ankara’da oturmaktan büyük zevk duyuyorum. Hastalığımı ben de biliyorum. Fazla ısrar etme ve bir şey sorma” cevabı veren İsmail Fazıl Paşa gerekçesini de, “Bu mukaddes mücadelenin zaferle neticelenmesini görmek istiyorum. Eğer görmek müyesser olmazsa, beni bu milli idarenin merkezinde bir yere gömersiniz. Bu arzumu Mustafa Kemal’e de söyle. Bir oğlum sen isen, bir oğlum da odur” sözleriyle açıklamıştır.³²⁹ Çok geçmeden de 18 Nisan 1921’de Ankara’da vefat etmiş,³³⁰ İstiklal Savaşı’nın kazanılmasından sonra kendisine kırmızı - yeşil şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.

Ayşe Cebesoy Sarıalp, vefatından kısa bir süre sonra dünyaya gelecek olan ağabeyinin adını dedesinin koyduğunu ifade ederek şu anekdotu anlatmaktadır: “... rüyasındayken uyanıyor Mehmet Ali, Mehmet Ali diyor, şimdi diyor aslan gibi torunum dünyaya geldi, adını İsmail Fazıl koyduk diyor.”³³¹

İsmail Fazıl Paşa’nın yayınlanmış üç eseri bulunmaktadır. Bunlar; “92-93 Osmanlı-Karadağ Seferi, Necm-i İstikbâl Matba'ası: İstanbul, 1329”, “Meşâhîr-i Askerîyyemizden Bir Sahîfe, İstanbul, Necm-i İstikbâl Matba'ası, 1329”, “İslâhâta Dâir Mütâla’ât-ı Uinûmiyye, İstanbul, Matba'a-i Osmanîye, 1329”. Ayşe Cebesoy da dedesinin üç eseri olduğunu söylemiştir.³³²

3.1.1.3. Ayşe Cebesoy Sarıalp’in Babası Mehmet Ali (Cebesoy)³³³

İsmail Fazıl Paşa’nın büyük oğlu Mehmet Ali, 1880 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir.³³⁴

“En büyük arzusu asker olmak” olan Mehmet Ali, Kuleli Askeri Lisesi’nden sonra Erkan-ı Harbiye’ye girmiştir.³³⁵ Bu sırada Balkan Savaşı patlak verdiği için öğrenimini yarıda bırakmak durumunda kalmıştır. Daha sonra Almanya Stuttgart’ta 2,5 yıl staj

³²⁹ Cebesoy, a.g.e., s. 105.

³³⁰ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XXXII.

³³¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

³³² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

³³³ Ayşe Cebesoy Sarıalp’in babası Mehmet Ali Bey hakkında gerek askeri kayıtlarda olsun gerekse amcasının kaleme aldığı eserler de olsun hakkında fazla bilgi yoktur. Kendisinin tuttuğu not defteri veya hatıratı da olmadığından bu bölümün tamamına yakını Ayşe Cebesoy Sarıalp’in söylediklerine istinaden yazılmıştır. Bu anlamda özgün bir niteliğe de sahiptir.

³³⁴ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XXXIII.

³³⁵ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XXXIV.

görmüştür.³³⁶ Askerlik hayatı boyunca pek çok çatışma ve savaşa katılan Mehmet Ali Cebesoy, Birinci Dünya Savaşı'nda yaralanmıştır. İyileştikten sonra yeniden cepheye gitmiş, son olarak Musul dolaylarında meydana gelen çatışmada Ruslara esir düşmüş ve iki yıldan fazla Sibirya'daki Orlov esir kampında tutulmuştur.

Mehmet Ali (Cebesoy), esir kampına trenle götürülürken tifüse yakalanmış ve üç hafta hastanede yatmıştır. Bu hastalık sırasında “sapsarı” olan saçları dökülmüş ve bir daha çıkmamıştır. Ancak ailesine Ruslar'ın genellikle iyi muamele ettiklerini anlatmıştır. Esaretten kurtulduktan sonra temin edilen bir Alman pasaportuyla Rusya'dan kaçmış ve İstanbul'a dönmüştür.³³⁷

Sarıalp'in babası, esaretten döndükten sonra da ordudaki görevine devam etmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne Mardin bölgesi sınır komutan olarak atanmış ve uzun yıllar o bölgede görev yapmıştır.³³⁸ Bu görevi sırasında, kara sıtmaya tutulmuş ve hastalığının ilerlemesi sonucu 1930 yılında ordudan istifa etmek zorunda kalmıştır.

Sarıalp, babasının hastalık sonrası evlerine gelişini anlatırken “bir deri kemik olarak Kuzguncuk'taki bahçeden içeri girdiğini hatırlarım” demektedir.³³⁹ Doğrudan yatağa uzanmış ve ciddi bir safra kesesi iltihabı geçirmekte olduğu da ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı da “bütün hayatı boyunca evladım ağzına bir tek yumurta koyamamıştır”.

Askerlik görevinden ayrıldıktan sonra dört yıl kadar İstanbul'da kalmış, kendisine gelen iş teklifi sonucu 1934 yılında Ankara'ya gitmişlerdir. Teklif edilen görev belediye meclis üyeliğidir. Ağabeyi o sırada Galatasaray Lisesi'nde okumakta olduğundan babaannesiyile kalır, Ayşe Cebesoy Sarıalp ise annesiyle birlikte Ankara'ya taşınmıştır. Öte yandan babasının tedavisi burada devam edecektir.

Öte yandan ailenin önde gelen bir ferdi, önde gelen bir muhalif olarak gözetim altında tutulurken, ailenin geri kalan kısmının tümüyle mağduriyete uğratılmadığı da görülmektedir. Nitekim, yine Mehmet Ali Bey, merkezden uzakta bir görev verilmiş olsa da ordudan ihraç edilmemiş, daha sonra da Ankara'ya davet edilerek bürokrasiye dahil edilmiş ve tedavisinin sürmesi sağlanmıştır.

---

³³⁶ Bu konudaki fotoğraflar için bkz. EK XXXV-XXXVI.

³³⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp, bu konuda dönemin Almanya Ataşemiliteri Fevzi Bey'in yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Anlattığına göre Atatürk'ün hocalarından olan Fevzi Bey (farkzıvayn) namıyla anılmış. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihli görüşmeden.

³³⁸ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XXXVII.

³³⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihli görüşmeden

Sarılap, babası ile amcasının politikaya yaklaşımlarını değerlendirirken, zıt kutuplarda olduğunu ifade etmiştir. Nitekim babası, çeşitli teklifler gelmesine karşın politikadan uzak kalmış ve “siyaset alanını tamamıyla kardeşine bırak(mış)tır”.³⁴⁰

Ankara’da belediye encümenlik üyeliğinden sonra Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti Seferberlik Şubesi Müdürlüğüne atanmış ve Ayşe Cebesoy Sarıalp üniversiteyi kazanıp 1942 yılında İstanbul’a dönüşlerine kadar bu görevi yürütmüştür.

Kırmızı şeritli İstiklal Madalyası sahibi olan Mehmet Ali Cebesoy, 66 yaşındayken 1946 yılında İstanbul’da vefat etmiştir.

Mehmet Ali Cebesoy, tahmin edileceği gibi, Mustafa Kemal’le çok eski zamanlardan beri tanışıyordu. Ancak, yüz yüze tanışmadan önce de hakkında bilgi sahibi olduğu görülmektedir.

Ali Fuat Cebesoy bununla ilgili bir anısını şöyle aktarmaktadır:

“-Fuat, Fuat!

Diye birisinin bağırdığını duydum. Başımı çevirdim. Mehmet Ali ağabeyim bize doğru geliyordu. Kendisine sınıfımızın çavuşunu tanıttım. El sıkıştılar. Okulun üçüncü sınıfında olan ağabeyim:

-Mustafa Kemal Efendi’yi gıyaben tanıyorum, dedi. Manastır’dan gelen arkadaşlar çok senasında bulundular.”³⁴¹

3.1.1.4. Ayşe Cebesoy Sarıalp’in Amcası Ali Fuat CEBESÖY

Türkiye’nin yakın tarihinde önemli rol oynamış asker ve devlet adamı olan Ali Fuat Cebesoy, anılarını oldukça ayrıntılı bir biçimde kaleme almış ve bu anılar yayınlanmıştır.³⁴² Bunun yanı sıra hakkında birçok monografi kaleme alınmış,³⁴³

---

³⁴⁰ “Ağabeyim İsmail Fazıl da siyasete girmede. Ağabeyime de çok müracaat vaki oldu ama ben dedi, hekimim dedi. Siyasetle alakam yok benim dedi. Hekimlik yapmak istiyorum diyerekten teklifleri geri çevirdi.” Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

³⁴¹ Banoğlu, a.g.e., s. 6.

³⁴² **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, İstanbul 1967; **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul 2000, **Moskova Hatıraları**, İstanbul 2002; **Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan’a Lozan’dan Cumhuriyet’e**, Cilt 1-2, İstanbul 2011; **Kuva-yi Milliye’nin İçyüzü**, İstanbul 2002; **Bilinmeyen Hatıralar Kuva-yi Milliye’nin İçyüzü**, İstanbul 2011.

³⁴³ **Ali Fuat Cebesoy’un Arşivinden Askeri ve Siyasi Belgeler**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2005; Enis Şahin, “Askeri ve Siyasi Faaliyetleriyle Ali Fuat (Cebesoy) Paşa (1882 – 1968)”, **Tarih Siyaset İktisat Yönetim, Cumhuriyetimizin 80. Yılına ve Ali Fuat Cebesoy’un Anısına Armağan**, Ed: A. Vecdi Can - Köksal Şahin, Sakarya 2004.

araştırmalara konu olmuştur.³⁴⁴ Bu nedenle, çalışmada Ali Fuat Cebesoy'un hayatı, yeğeni Ayşe Cebesoy Sarıalp'in anlatıları bağlamında ele alınacak, kamuoyuna yansımamış ya da az bilinen yönlerine odaklanılacaktır.

3.1.1.4.1. Ali Fuat Cebesoy'un Hayatı

Hatice Zekiye ve İsmail Fazıl Paşa'nın ikinci oğlu olan Ali Fuat Cebesoy, 1882 yılında İstanbul Üsküdar Salacak'ta dünyaya gelmiştir.³⁴⁵ Babası İsmail Fazıl Paşa'nın 2.Abdulhamit tarafından Erzincan'a sürgün edilmesinden dolayı öğrenimine Erzincan'da başlamış, oradaki askeri rüştiyede okurken İstanbul'a gelmiş ve orta öğrenimini 1893'de Beşiktaş Rüştiye Mektebi'nde tamamlamıştır.³⁴⁶ Ardından babası İsmail Fazıl Paşa, diğer oğlu Mehmet Ali de Kuleli Askeri Lisesi'nde okuduğundan, "Ailemiz asker ocağına döndü. Bari sen sivil hayata atıl" diyerek³⁴⁷ Ali Fuat'ın askerî lise de okumasına karşı çıkmış ve Saint Joseph Fransız Okulu'na kaydetmiştir. Ne var ki, 1899'da liseyi bitirdikten sonra, ailesinin iznini almadan, Harp Okulu sınavlarına başvurarak kazanacak ve askerlik hayatına katılacaktır.³⁴⁸

Ayşe Cebesoy Sarıalp İsmail Fazıl Paşa'nın, Ali Fuat'ın asker olmasına karşı çıkışının nedenini "sultan tarafından çok gadre uğra(masına)" bağlamaktadır. Ancak, "onun damarlarındaki kan tamamen asker kanı(dır). Ve mezun olduktan sonra Saint Joseph'ten doğrucana Harbiye Nazırının önüne çıkıyor, ben filancayım diyor, ben asker olmak istiyorum diyor. İlk defa babasının sözünü dinlemeden, babasından habersizce Harbiye'ye kaydoluyor. Gidiş o gidiş" olmuştur.³⁴⁹

Ali Fuat'ın kaderi henüz okula kaydolacağı zaman değişmeye başlayacaktır. Kayıt sırasında Mustafa Kemal'le tanışır ve Türkiye'nin geleceğinde önemli rol oynayacak yol arkadaşlığının ilk adımı atılmış olur:

"Ve enteresan tarafa bakın, kaydı kabulde işte muamelesi yapılırken orada sarı saçlı, mavi gözlü, genç bir delikanlı onun da kaydı yapıyor, fakat yabancı bir yerden geldiği için burada kalacak yeri yok. O amcam

³⁴⁴ Özçelik, a.g.e..

³⁴⁵ Çoker, a.g.e., s. 73. Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XXXVIII.

³⁴⁶ Peyami Sefa, **Ali Fuad Paşa Pederi Merhum İsmail Fazıl Paşa**, s. 5.

³⁴⁷ Cebesoy, "Sınıf...", s. 17.

³⁴⁸ Cebesoy, a.g.e., s. 18.

³⁴⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

da orada, bu Mustafa Kemal. O sırada kaydı kabulü yapan subay diyor ki amcama, Fuat Efendi diyor, acaba babanız alakadar olur mu delikanlıyla. Neyse haberleşiyorlar. Büyükbabam diyor ki memnuniyetle bizim evi adres gösterin, biz de kalabilir diyor.”³⁵⁰

Ancak, Sarıalp’ın bu anlatımı Ali Fuat Paşa’nın anılarında, Mustafa Kemal ile ilk tanışmasını anlattığı bölüm ile uyuşmamaktadır. Ali Fuat Paşa, “üzerinden 60 küsur yıl geçmiş olmasına rağmen o cuma akşamını hâlâ ve bütün heyecanı ile hatırlarım” diyerek onu, okula kaydolduktan sonra, nöbetçi subay aracılığıyla tanıdığını ifade etmektedir.³⁵¹

İkilinin okudukları dönemde Milli Mücadele döneminde beraber mücadele edecekleri Ali Fethi (Okyar), Cafer Tayyar (Eğilmez)’nin yanı sıra ve ağabeyi Mehmet Ali ile aynı sınıfta okuyan Enver (Enver Paşa), Selahattin Adil (Korgeneral), Halil (Kut), Fahrettin (Altay) ile de tanışacaklardır.³⁵²

Harb Okulu’ndan 9 Ocak 1902 tarihinde “piyade teğmen” rütbesi ile mezun olduktan hemen sonra Erkan-ı Harbiye’ye girmiş³⁵³ ve 11 Ocak 1905’te kurmay yüzbaşı olarak birincilikle mezun olmuştur. Çeşitli yerlerde kıta görevleri üstlendikten sonra 20 Haziran 1907 tarihinde rütbesi kurmay kıdemli yüzbaşılığa yükseltilerek Selanik’e gönderilmiştir. 14 Ağustos 1907’de emrine verilen bir taburla Karaferya bölgesinde çıkan Rum ve Ulahların ayaklanmasını bastırmakla görevlendirilmiş, ardından “Karaferya

³⁵⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

³⁵¹ İlgili bölüm şöyledir:

“-Birinci sınıfın birinci kısım çavuşu Mustafa Efendi buraya gelsin.

Emrini verdi. Sonra bana döndü.

-Mustafa Efendi, sizden birkaç ay, önce Manastır Askerî İdadisi’nden geldi. Çalışkan, halûk ve zeki bir çocuktur. Onunla iyi anlaş.

Kısa bir müddet sonra içeriye on yedi, on sekiz yaşlarında sarı saçlı, parlak mavi gözlü, sarı bıyıklı, pembe yanaklı, zayıfça bir çocuk girdi. Giydiği şık Harbiyeli elbisesini mevzun vücuduna pek yakıştırmıştı. Vakurdu. Nöbetçi subayını selamladı:

-Emredin efendim.

-Senin takımının birinci mangasına, imtihanla Harbiye’ye kabul edilen Salacaklı Ali Fuat Efendi’nin kaydını yaptık. Alıp gidin. Kendine ne şekilde hareket etmesi lazım geldiğini güzelce anlatın. Askerî idadiden gelmediğini de dikkat nazarına alın.

Sarı saçlı, sarı burma bıyıklı genç Harbiyeli ayaklarını birbirine vurdu.

-Emredersiniz efendim, başüstüne efendim.

Sonra bana döndü. Gayet nazik bir tavırla:

-Buyurun arkadaş, dedi, gidelim.

İkimiz kapıdan birlikte çıktık. Yanyana yürüyorduk. Fakat kolundak üçü kırmızı ve biri sarı olan şeridi fark edince duraladım. Askerlikte kıdem ve rütbe esastı.

-Siz önden geçin çavuşum, ben sizi takip edeyim.

Bu hitabımdan memnun oldu. O önde, ben arkada dahiliyeden çıktık.

İşte, Türk tarihine şan ve şerefle veren aziz ve rahmetli arkadaşım Mustafa Kemal’i böyle tanıdım.”

Cebesoy, a.g.e., s. 2.

³⁵² Cebesoy, a.g.e., s. 20.

³⁵³ Ali Fuat Paşa’nın Erkan-ı Harbiye’deki sicil numarası 317-28 idi.

Mıntıkası Komutanı”olmuştur. Daha sonra Roma Büyükelçiliği askeri ataşeliğine atanmış,³⁵⁴ buradaki başarılı hizmetlerinden dolayı eski sadrazamlardan olan büyükelçi Hakkı Paşa'nın “O yalnız ordumuzun terakki ve tekâmülünü temine yardım kadim büyük bir kumandan olmakla kalmayacak, memleketin istikbalinde en mühim rolleri ifaya kadir bir rical-i devlet de olacaktır”³⁵⁵ şeklindeki övgüsünü kazanmıştır.

Ali Fuat Paşa bu görevi sırasında motorlu uçak uçuran ilk kişiler olan Wright Kardeşlerle tanışmış ve bir anı fotoğrafı çektirmiştir. Ayşe Cebesoy Sarialp bu olayı anlatırken, “Onlarla beraber resim çektirip, iyi mi onların yaptığı ilk uçağa biniyor amcam. Benim o kadar üzüldüğüm nokta vardır ki o ... ben Amerikan Haberler de çalışırken bir sergi açıldı. O fotoğrafımı benden istediler ve teşhir ettiler. Ondan sonra o fotoğraf kayboldu. Çok tarihi fotoğraftı. İki Wright Biraderler, kardeşler, amcam ortalarında ataşemiliter, arkalarında uçak var, meşhur uçak. İlk yaptıkları uçak. Bir vesile ile İtalya'ya gelmişler.”³⁵⁶

Trablusgrab Savaşı'nın başlaması üzerine İstanbul'a dönen Ali Fuat, önce Manastır, ardından 7. Kolordu Kurmay başkanlığı göreviyle Üsküp'e tayin edilmiştir. Buradayken, Haziran 1912'de İpek ve Yakova'yı kuşatan Arnavut isyancılara karşı sevk edilen müfrezenin (üç piyade taburu, bir dağ bataryası, bir mitralyöz bölüğü) komutanı olarak görev yapmıştır.³⁵⁷ Ayşe Cebesoy Sarialp, amcasının Arnavut isyancılarla ilgili bir anısını anlatırken, onun büyükbabası Müşir Mehmet Ali Paşa'nın intikamını almak düşüncesiyle hareket ettiğinden söz etmektedir:

“Rahmetli amcamdan duyduğum ilginç bir şeyden bahsetmek istiyorum: Büyükbabasını böyle hunharca kaybeden Arnavutlara karşı yapılan seferde çarpışan amcam Arnavutların bir hayli hakkından gelmiş ve adeta büyükbabasının intikamını almıştır.”³⁵⁸

³⁵⁴ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XXXIX.

³⁵⁵ Şahin, a.g.m.,s. 25.

³⁵⁶ Ayşe Cebesoy Sarialp bahsettiği resmi sergilenmesi için vermesi ve kaybolmasından dolayı hala pişmanlık duyduğunu dile getirmiştir. Ayşe Cebesoy Sarialp ile 11 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Bu konudaki fotoğraflar için bkz. EK XL–XLI.

³⁵⁷ MSB Arşiv Müdürlüğü, “Ali Fuat Cebesoy Subay Şahsi Dosyası (1317–28)”.

³⁵⁸ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 30 Haziran 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

3.1.1.4.2. Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası

Birinci Dünya Savaşı'nda birçok cephede görev yapan Ali Fuat Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası dönemde, yakalandığı sıtma hastalığından dolayı İstanbul'a dönmüştü.³⁵⁹ Bu sırada, İsmail Fazıl Paşa'nın bir sorusuna verdiği karşılık, onun ülkenin geleceği hakkındaki düşüncelerine ışık tutacak bir niteliktedir. Babasının, "Anadolu'dan ne haber?" sorusu üzerine, Anadolu'nun savaş yorgunu ve yoksulluk içinde olduğunu, Bâbiâli'nin kendi derdiyle halkı unuttuğunu, particilik kavgalarının baş gösterdiğini söyleyerek,³⁶⁰ bir anlamda başka bir kurtuluş yolu aranması gerektiği imasında bulunuyordu.

Ali Fuat Paşa'nın, bu tavrını destekleyen olgulardan bir diğeri de, daha İstanbul'a geldiği günün akşamı Mustafa Kemal'le Şişli'deki evde buluşmasıdır.³⁶¹ Burada iki arkadaşı, bir "Milli Mukavemet" oluşturulması imkanı üzerinde durmuş ve bunun için şu hususların hayata geçirilmesinin gerektiğine karar vermişlerdi:

- “ 1-Ordunun terhisini derhal durdurmak,
- 2-Yurdun müdafaasına en lüzumlu olan silah, cephane ve teçhizatı düşmana vermemek,
- 3-Genç ve muktedir kumandanları kıtaları başında bulundurmamak. İstanbul'dakileri de Ankara'ya yollamak.
- 4-Millî mukavemete taraftar idare âmirlerinin yerlerinde bırakılmasını temin etmek,
- 5-Vilâyetlerde firakacılık adı altında yapılan kardeş mücadelesine mani olmak,
- 6-Halkın mâneviyatını yükseltmek.³⁶²

Bu görüşmede, düşünülen bu "Milli Mukavemetin" oluşturulabilmesi ve alınan kararların uygulanabilmesi için "hükümete yakın olabilmek" gerektiği kanaatine varılmış ve bu amaçla Mustafa Kemal'in Harbiye Nazırlığı görevine getirilmesine karar verilmişti.³⁶³

---

³⁵⁹ "O sırada müşterek dostumuz Ali Fuat Paşa da sıtmadan muzdarip olduğu için tedavi için İstanbul'a gelmişti." Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım**, İstanbul 2004, s. 239.

³⁶⁰ Cebesoy, "Millî...", s. 47.

³⁶¹ Özçelik, a.g.e, s. 55.

³⁶² Cebesoy, a.g.e., s. 53.

³⁶³ Özçelik, a.g.e., s. 56.

Bunun için Ali Fuat Paşa'nın hemen harekete geçtiği görülmektedir. Bu bağlamda, ilk başvurulmuş kişi de Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey (Gerede) olmuştur.³⁶⁴ Ancak bu girişimden bir sonuç alınamayacaktır.

Bunun üzerine, Milli Mukavemet'in Anadolu'dan sürdürülmesine karar verilmiş, bu sırada Rauf Bey (Orbay) ile Refet Bey (Bele) ikiliye katılmıştır.³⁶⁵

İşgale karşı direniş hareketinin Anadolu'da sürdürülebilmesi için, karşılarındaki en büyük engel, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya nasıl geçecekti. "İlk dörtlü"den Ali Fuat Paşa, 20. Kolordu Komutanlığı görevine atandığı için, onun için bir engel kalmamıştı. Rauf Bey, Ahmet İzzet Paşa kabinesinin çekilmesinden sonra Bahriye Nazırlığı'ndan ayrılmıştı ve serbest hareket imkânına sahipti. Sorun asker olan Mustafa Kemal ile Refet Bey'in nasıl gidecekleriyle ilgiliydi. Bunun çözümlenmesinde de yine Cebesoy ailesinin devreye girdiği ve Mehmet Ali Bey'in vasıtasıyla girişim başlattığı görülmektedir.

Ali Fuat Paşa Ankara'ya varduktan sonra Mustafa Kemal'in de isteğiyle ordu ile halk arasında güven, iman ve maneviyatın yükseltilmesi, maddi olarak silah, cephane ve teçhizatı temin etmek, korumak ve düşmana kaptırmamaya çalışmıştı.³⁶⁶

Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişi'ne atandığı haberini ilk duyuran İsmail Fazıl Paşa olacaktır. İzmir'in işgalinden birkaç gün önce oğluna Mustafa Kemal Paşa'nın geniş yetkilerle Samsun'a gönderileceğini söylemiştir.³⁶⁷ Mustafa Kemal'in Bandırma Vapuru ile Samsun'a birlikte gittiği kadro içinde Refet Bey de yer alacak, bu sırada Rauf Orbay'ın da İzmir - Afyon yolunu kullanarak³⁶⁸ Ali Fuat Paşa'nın yanına gitmesiyle dört arkadaş da Anadolu'ya adım atmış olacaktır. O sırada Erzurum'da bulunan Kâzım Karabekir Paşa'nın da bu ekibe katılmasıyla Kurtuluş Savaşı'nın "ilk beşli"si olarak anılacak olan liderler Anadolu'da buluşmuş olacaklardır. Ayşe Cebesoy Sarıalp bu durumu değerlendirirken Cemal Kutay'a atfen şunları söylemektedir:

"... bu ilk beşler bir tesadüf değildir. Bunların hepsi birbirleriyle hesaplaşıyorlar, temas halindeydiler. Ve aralarında aldıkları karara göre Mustafa Kemal'e sen bizim başımızda ol, biz hep beraber hareket edelim. Bütün, bütün beraberce hareket edelim. Tek başımıza hareket etmeye

---

³⁶⁴ Cebesoy, a.g.e., s. 50.

³⁶⁵ Cebesoy, a.g.e., s. 50; Şahin, a.g.m., s. 30.

³⁶⁶ Ali Fuat Cebesoy, **Kuva-yı Milliye'nin İcyüzü**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2002, s. 12-13.

³⁶⁷ Özçelik, a.g.e., s. 63.

³⁶⁸ Şahin, a.g.m., s. 32.

kalkarsak hepimiz bir yere girer, saplanır kalırız fikriyle hareket ediyorlar.”³⁶⁹

Mustafa Kemal, Refet Bele ile Samsun’a çıktıktan sonra, ilk işlerinden biri olarak diğer üçlüyle irtibata geçecektir. O sırada, 20. Kolordu Karargahı Ankara’ya taşındığından Ali Fuat Paşa oradadır ve kısa bir süre sonra Rauf Bey de yanına gelmiştir. Kâzım Karabekir ise Erzurum’da bulunmaktadır. Ardından, ilk icraat olarak da, artık “Milli Mücadele” adını alacak olan “Milli Mükavemet”in ilk kilometre taşı olacak olan “Amasya Genelgesi” yayımlanacaktır.

Sarıalp, “Milli Mücadele tarihinin temel taşı” olarak nitelendirdiği Amasya Genelgesine uzanan dönemi anlatırken, Mustafa Kemal’in buluşma yeri olarak önce Havza’yı düşündüğünü ancak gelen bir istihbarat bilgisiyle orayı Fransızların kuşatma altına aldıkları öğrenildiğinden Amasya’ya karar verildiğini anlatmaktadır:

“Şimdi bunlar Ankara’da başlıyorlar gizli gizli telsizlerle filan haberleşmeye. İlk gelen haber Mustafa Kemal’den. Diyor ki Mustafa Kemal madem ki diyor toplandık o zaman diyor, ben de buradan çıkacağım, Havza’da buluşalım. Havza diye bir yer var Ankara’nın biraz uzağında. Ona göre hazırlanalım diyor. Ali Fuat’ta tutuyor Muhittin Paşa’ya oradan buradan bahane ederek diyor ki valla diyor Paşam, ben kolordumu diyor, tümenlerimi biraz biraz manevraya çıkarmam lazım. Çünkü burada çok kaldı artık, zayıf kaldılar. Onun için ben yarın çıkacağım. Müsaadenizle diyor. Öbür gün sabahleyin bunlar erken saatte Rauf’u da yanına alarak beraberce bunlar kağrı sırtında Anadolu’ya koyuluyorlar. Tam onlar giderlerken daha yaklaşımadan evvel Havza’ya bir telsiz geliyor Mustafa Kemal’den. Sakın ha Havza’da buluşmayalım. Çünkü Havza’yı Fransızlar sarmış. Orası çok tehlikeli. Biz diyor, en sağlam yol siz diyor, lütfen yolunuza devam edin, en sağlam yer Amasya diyor. Amasya’da buluşalım.”³⁷⁰

Bunun üzerine Ali Fuat Paşa ile Rauf Bey, yollarını değiştirmiş ve Amasya’ya gitmişlerdir. Sarıalp’in Amasya buluşması hakkında anlattığı ilginç anekdotlardan biri Amasya Müftüsü Tevfik Efendi’nin davranışı hakkındadır.

---

³⁶⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 20 Ocak 2013 tarihinde yapılan görüşmeden.

³⁷⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Ankara'dan Amasya'ya ulaşan Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey'i Tevfik Efendi karşılamıştır. Amasya halkının çok sevdiği bir kişi olan Tevfik Efendi, halka, ikiliyi tanıtır ve “diyor ki bunlar diyor, buraya geliyorlar vatani kurtarmak için. Eğer diyor, siz bu gençlere, bu kumandanlara sahip çıkmazsanız, onlara destek vermezseniz şu taraf bu taraftan Yeşilirmak var ya diyor, burası kan gövdesi olarak akar buradan diyor.”³⁷¹ Mustafa Kemal'in halkla tanışması ise genelgenin hazırlanmasından sonra olmuş ve kendisine büyük bir destek vermişlerdir. “İşte bundan sonra bunlar Anadolu içlerine doğru sızmaya başlıyorlar.”³⁷²

Amasya Genelgesi'nin³⁷³ duyurulmasından sonra İstanbul Hükümeti de harekete geçmiş ve Mustafa Kemal'in görevden alındığını açıklayarak, tutuklanması için Ali Galip'i görevlendirmiştir.³⁷⁴ Bu arada, kolordu komutanlıklarına da birer yazı göndererek “bu fesatların önünü almak için ne yapmak lazımsa yapınız” talimatı vermiştir.³⁷⁵ Ankara'ya dönen Ali Fuat Paşa, kolordu yetki bölgesindeki tüm mülki amir ve kuruluşlara bir dilekçe göndererek buna uyulmamasını istemiştir. 26 Haziran 1919 tarihli telgrafta, İstanbul Hükümetinin bu girişiminin yanlış olduğu belirtilerek Anadolu'da başlayan millî teşkilatlanmalara destek verilmesi gerektiği, İtilaf devletlerinin kendi imza ettikleri mütareke esaslarına dahi uymadıkları ve bu sebeple de “millet tarafından başlatılan mücadelede, memleketin meşru müdafaasına kimsenin engel olamayacağı” ifade ediliyordu.³⁷⁶ Ali Fuat Paşa, milli mukavemetin nereye kadar devam edeceğini soran bir Amerikalı gazeteciye “vatanın kurtuluşuna kadar” cevabını vererek bu konudaki kararlılığı sergileyecektir.³⁷⁷

Erzurum Kongresi işte bu şartlar altında toplanmıştır. Ayşe Cebesoy Sarıalp, niçin Erzurum'da da bir kongre toplandığı sorusuyla ilgili olarak “Sivas'ı çok güvenceli bir yer olarak el birliğiyle, yani bütün karar almışlardır. Ve hemen bunu bütün livalıklara bildirmişlerdir... Yalnız bu arada Erzurum'da olan Karabekir Paşa, ‘memnuniyetle Sivas'ta toplanalım ama evvela Erzurum'a gelin. Erzurum'da ilk toplantıyı Erzurum'da yapalım, Erzurum'dan Sivas'a geçelim’ (teklifinde bulunmuştur) ... Bunun da nedeni çok önemlidir. Sivas'a gelecek olan heyeti Sivaslılar tanımıyorlar ama Erzurum halkı ilah gibi

³⁷¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

³⁷² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

³⁷³ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XLII.

³⁷⁴ Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul 2001, s. 64.

³⁷⁵ Şahin, a.g.m., s. 33.

³⁷⁶ Şahin, a.g.m., s. 33.

³⁷⁷ Cebesoy, “Millî...”, s. 111.

Karabekir Paşa'yı tanıyor. Evvela Sivas'a gelecek olan heyeti Erzurum halkına tanıttırmak istedi. Dolayısıyla Sivas'a da aynı heyet gelerek bir nevi ön hazırlıklarını bu şekilde Karabekir Paşa ayarladı.³⁷⁸

Ali Fuat Paşa ise, Sivas'ta düzenlenecek kongrenin hazırlık aşamasıyla bizzat ilgilenmiştir.³⁷⁹ Nitekim Mustafa Kemal, 15/8/1919 tarihli Sinop Mutasarrıflığına gönderdiği telgrafta Ali Fuat Paşa ile daima irtibatta olunması ve ondan gelecek talimatlara göre hareket edilmesini istemiştir.³⁸⁰ 4 - 11 Eylül 1919 tarihleri gerçekleştirilen kongre sırasında Ali Fuat Paşa'ya "Garbi Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Kumandanlığı" sıfat ve unvanı verilecektir.³⁸¹

3.1.1.4.3. Ali Fuat Paşa'nın Cephe Komutanlığı'ndan Ayrılması

Ali Fuat Paşa'nın Garp Cephesi Komutanlığı dönemi üzerinde durulmayacaktır. Bu dönemdeki askeri faaliyetler, dönemi konu alan çeşitli eserlerde ayrıntılı olarak ele alınmış, neden-sonuç ilişkisiyle yeterince değerlendirilmiştir. Çalışmamızın odağı Ayşe Cebesoy Sarıalp'le sözlü tarih çalışması olduğundan, Ali Fuat Paşa'nın komutanlıktan alınması ve sonrasındaki süreç üzerinde, Sarıalp'in anlatımları bağlamında, durulacaktır.

Genelkurmay Vekili İsmet Bey (İnönü)'nün karşı çıkmasına rağmen yapılan 24 Ekim 1920'de başlatılan Gediz Muharebesi, Ankara'da tartışmalara yol açmış ve Ali Fuat Paşa'nın bu harekâtı Çerkez Ethem'in etkisinde kalarak yaptığı ileri sürülmüştü. Bir anlamda, "Ordudan fayda yoktur, Kuva-yı Milliye'ye önem verelim" propagandasının sonucu olduğu düşünülüyordu.³⁸²

Sarıalp ise onun cephe komutanlığından alınmasını İsmet İnönü'nün onu çekememesi ile açıklamayı tercih etmektedir. Ona göre, "Yunanlılarla olan savaşta bir sürpriz bir atakla karşı karşıya kalan Ali Fuat her şeye rağmen Yunan'ı yendiği halde zayıfta veriyor tabii. ...Ali Fuat Paşa'yı çekemiyorlar. O da var açıkçasını söyleyeyim.

³⁷⁸ Özçelik, a.g.e., s. 75; Şahin, a.g.m, s. 34.

³⁷⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

³⁸⁰ "Atatürk'ün Tamim...", s. 57.

³⁸¹ Özçelik, a.g.e., s. 86. **ATASE**, Katalog No: İSH-12A, Sıra No: 2204, Kutu No: 823, Gömlek No: 156. Bu konuda belge için bkz. EK XLIII.

³⁸² Atatürk, **Söylev (Nutuk) II**, Ankara 1964, s. 344.

Onun mevkiini çok kıskananlar var. Orada paşayı bir yerde tek kelime ile aşağılamak için ... Garp Cephesi Komutanlığından Ali Fuat Paşa alınıyor, oraya İsmet Paşa geçiyor.”³⁸³

Sarıalp, Ali Fuat Paşa ile İnönü arasının açılmasını da bu olaya bağlamakta ve yaşananların arkasında onun olduğunu ima etmektedir.³⁸⁴

Ali Fuat Paşa, Garp Cephesi Komutanlığından alındıktan sonra Moskova Büyükelçiliği'ne atanacaktır.

Ali Fuat Paşa anılarında, bu görevin teklif edilmesini anlatırken, Mustafa Kemal'in 19 Kasım 1920 tarihinde kendisine telgraf göndererek görüşmek istediğini, Ankara'ya gittiğinde istasyonda alışılmıştın dışında bir karşılama töreniyle karşılandığını ifade etmektedir. Daha sonra Mustafa Kemal, “Paşam, müsaade edersen biraz hususî görüşmek istiyorum” demiş ve birlikte Ali Fuat Paşa'yı getiren vagona gitmişlerdir. Orada Ali Fuat Paşa'ya, “Eğer ben, Büyük Millet Meclisi Reisi ve hükûmetin de tabii reisi olmasa idim, bu vazifeyi memnuniyetle kabul ederdim. Rica ediyorum. Vekiller Heyetinin vermek istediği vazifeyi kabul et” diyerek Moskova Büyükelçiliği görevini teklif etmiştir.³⁸⁵

Ayşe Cebesoy Sarıalp ise, amcasından naklen istasyondaki bu görüşme ile ilgili ilginç ayrıntılar aktarmaktadır. Buna göre Mustafa Kemal, burada ondan Sovyetler Birliği'nden silah temini için çalışmasını istemiştir. “Fuat diyor, bizim acilen diyor mühimmata ihtiyacımız var. Bize hiçbir emperyalist ülke bu yardımı yapmaz. Ne Fransız'ı yapar, ne İngiliz'i yapar, ne İtalyan'ı yapar, ne Yunan tabii yapmaz. Olsa olsa bizim gibi bir özgürlük savaşında ölüm kalım savaşından çıkmış olan Ruslar bizim halimizden anlarlar. Bolşevik ihtilalini yapmışlar 1917. Onun için biz olsa olsa bu mühimmatı Ruslardan temin edebiliriz ama oraya bir sefarethane kurmamız lazım. Birimizin oraya büyükelçi olarak, sefir olarak gitmesi lazım. Ben buna talibim ama şu an da meclis beni hem meclis reisliğine getirdi hem de bana başkumandanlık görevini de verdi. Sen acaba kabul eder misin deyince Ali Fuat diyor ki gayet tabii ederim. Bu bir vatani görevdir diyor.”³⁸⁶

---

³⁸³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. **ATASE**, 11/11/1336, Katalog No: İSH-14B, Sıra No: 7679, Kutu No: 944, Gömlek No: 158.

³⁸⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

³⁸⁵ Cebesoy, a.g.e., s. 560-561.

³⁸⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği'ne tayini için bkz. **BCA**, 9/11/1920, Sayı No: 335, Dosya No: 107-1, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No 1.18..12. ve **ATASE**, 15/11/1336, Katalog No: İSH-12B, Sıra No: 8885, Kutu No: 827, Gömlek No: 163.

Ali Fuat Paşa, anılarında, cephe komutanlığından alınışının ve Mustafa Kemal'in bu önerisinin asıl nedenini Moskova'dan döndükten sonra anladığını ifade etmektedir. Ona göre bunun nedeni, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Ankara ile anlaşma şartlarından biri olarak böyle bir talepte bulunmasıdır.³⁸⁷

Ali Fuat Paşa, Moskova'ya 19 Şubat 1921'e ulaşmış ve "emsali az görülen bir istikbal merasimi" ile karşılanmıştır."³⁸⁸ Buradaki görevi sırasında Sovyetler Birliği'nin TBMM Hükümeti'ne siyasal ve ekonomik yardımını sağlamaya, ikili ilişkileri güçlendirmeye çalışmıştır. Bu dönemle ilgili de hem kendi anılarında³⁸⁹ hem de konuyla ilgili çalışmalarda yeterince bilgi olduğundan, yalnızca çok bilinmeyen Türkistanlıların yardımı üzerinde kısaca durulacaktır.

26 Şubat 1921 tarihinde Moskova Konferansı görüşmelerine başlanmıştır. Bu görüşmelerde TBMM Hükümetini Ali Fuat Paşa, Yusuf Kemal (Tengirşek) ile Doktor Rıza Nur, Sovyet Rusya tarafını ise Çiçerin ile Celâl Korkmazof temsil etmişti.³⁹⁰ 16 Mart'a kadar süren görüşmeler sonucu kısaca "Moskova Antlaşması" olarak bilinen "Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Türkiye'nin doğu sınırları kesinlik kazanmış, iki ülke diğer devletlerle ilişkilerinde birbirinin çıkarlarına aykırı davranışlarda bulunmayacakları konusunda mutabakata varmış ve Sovyet Rusya, Türkiye üzerindeki kapitülasyonların kaldırıldığını kabul etmişti³⁹¹

Türk heyeti bu görüşmeler sırasında Sovyet Rusya'dan parasal yardım talebinde de bulunmuştu. Ancak Lenin, kendilerinin de Birinci Dünya Savaşı ve iç savaşlar dolayısıyla parasal sıkıntı içinde bulduklarını ifade ederek bunu karşılayamayacaklarını söylemişti.³⁹² O sırada Moskova'da bulunan Buhara Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Osman Hocaoğlu,³⁹³ durumu öğrenince hazinelerinde Buhara Hanlığı döneminden kalma altın paraların olduğunu, bunları Anadolu'ya gönderebileceklerini belirtmiştir.³⁹⁴ Dediğini de yerine getirmiş ve 100 milyon altın lirayı Moskova'ya göndermiştir. Bunu esaret sonrası

³⁸⁷ Cebesoy, a.g.e., s. 565. Konuyla ilgili farklı rivayetler için bk. Cebesoy, a.g.e., s. 566; Özçelik, a.g.e., s. 180; Cebesoy, "Bilinmeyen...", s. 447.

³⁸⁸ Cebesoy, "Moskova...", s. 130.

³⁸⁹ Ali Fuat Cebesoy, **Moskova Hatıraları**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2002. Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK XLIV.

³⁹⁰ Cebesoy, a.g.e., s. 149.

³⁹¹ Kili, a.g.e., s. 174 ve antlaşmanın tam metni için Soysal, a.g.e., Cilt 1, s. 32-38.

³⁹² **Kurtuluş Savaşında Türkistanlılar**", Yap-Yön: Abdulhamit AVŞAR, 7 Kasım 2005, 3.Bölüm, TRT 2.

³⁹³ Osman Hocaoğlu, Buhara Halk Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra Afganistan üzerinden Türkiye'ye gelecek ve İstanbul'da 28 Temmuz 1968 tarihinde vefat edecektir. Kabri, Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi haziresindedir. Soyadı yarasından sonra "Kocaoğlu" soyadını alacaktır.

³⁹⁴ **Yakın Tarihimiz**, Cilt 1, s. 292. (Osman Kocaoğlu ile yapılan görüşmeden)

Buhara’da bulunan Osmanlı subaylarından Raci Çakıröz de teyit etmekte altınların sayılmasında bizzat yer aldığından söz etmektedir.³⁹⁵ Ne var ki, gönderilen bu altınların yalnızca 11 milyonu Türkiye’ye gönderilmiş, geri kalanı Sovyet Rusya’nın kendi ihtiyaçları için alıkonulmuştur.³⁹⁶ Ayşe Cebesoy Sarialp de, amcasının Osman Kocaoğlu ile ilgili olarak “Bizim milli mücadelemize büyük ilgi duyduğu ve büyük takdirle, hayranlıkla bizim yapmakta olduğumuz bu ölüm kalım savaşını takip ettiğini” söylediği aktarmakta ve maddi yardımda bulunduğu da bahsettiğini söylemektedir.³⁹⁷

3.1.1.4.4. Ali Fuat Paşa’nın Ankara’ya Dönüşü

Ali Fuat Paşa, 2 Haziran 1921’de Ankara’ya dönmüştür. Amacı bir süre dinlendikten sonra yeniden Moskova’ya gitmek istemiş ama TBMM üyeleri arasında bölünmeler olarak İkinci Grup’un ortaya çıkmasıyla Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa’dan gidişini ertelemesini istemiştir. Daha sonra da Rauf Beyin Meclis Başkanı seçilmesi üzerine gitmekten tümüyle vazgeçmiştir. Ardından Mustafa Kemal, grup başkanlığı görevini Ali Fuat Paşa’ya devretmiş ve Mustafa Kemal “tabî başkan” kalmak kaydıyla, Ali Fuat Paşa grup başkanlığına seçilmiştir.³⁹⁸

Cumhuriyet ilan edildiği zaman anneanne ve dedesinin Paris’te olduğunu belirten Ayşe Cebesoy Sarialp, “Yalnız bildiğim kadarıyla şudur ki amcamın hatıratından da biliyorum. Bu acilen Mustafa Kemal’in aldığı bir karardı. Fazla vakit kaybetmek istemedi. Çünkü her şey tavana oturmuştu, yerleşmişti ve bu aniden bir gecede alınan kararlar 29 Ekim 1923’te cumhuriyet ilan oldu. Şimdi bu cumhuriyet ilan olurken o sıralarda işte en önemli nokta budur. Bu hakikaten böyledir”³⁹⁹ diyerek cumhuriyetin ilanının da daha fazla zaman kaybedilmemesi için böyle bir karar alındığı konuşması sırasında üstüne basa basa söylemişti.

---

³⁹⁵ Raci Çakıröz, “Türkistan’da Türk Subayları (1914-1923)”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı 6, 1987, s. 14.

³⁹⁶ Abdulhamit Avşar, “İstiklal Savaşı’na Farklı Bir Bakış: Milli Mücadele Döneminde Türkiye-Türkistan İlişkileri”, **Yom Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, 2005, s. 90.

³⁹⁷ Avşar, a.g.b., 7 Kasım 2005, 3.Bölüm,

³⁹⁸ Cebesoy, “Siyasi...”, Cilt 1-2, s. 64-66.

³⁹⁹ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 5 Aralık tarihinde yapılan konuşmadan.

3.1.1.4.5. Cumhuriyet İlanı ve Mustafa Kemal Paşa ile İlişkilerinin Bozulması

Ali Fuat Paşa'nın cumhuriyet ilanına kadar Mustafa Kemal ile ilişkilerinden önemli bir gerginliğin olmadığı görülmektedir. Ancak, bu olayla birlikte "ilk beşli"nin diğer üç ferdi gibi Ali Fuat Paşa'nın da Mustafa Kemal ile yol ayrımı başlayacaktır. Bu ayrılığın temel nedeni ise cumhuriyet ilanı değil bunun için izlenen yöntemdir.⁴⁰⁰

Ayşe Cebesoy Sarıalp'de bu konuya değinirken benzer bir değerlendirmede bulunmakta ve cumhuriyetin ilanı ile ilgili olarak "Birçok kişiyi hem sevindirdi hem de çok şaşırttı, bazıları da çok acele ettik dediler. Karabekir olsun, Ali Fuat olsun, ... bunlar acele olmamasını istediler. Çünkü neden? Ben Ali Fuat'inkini anlatayım. Cumhuriyet ilan edilecek, bu şart. Fakat acele olmasın. Yani her şey otursun, anayasa köküne kadar A'sından Z'sine kadara tanzim edilsin. Yapılması gereken bütün işler planlansın. Çünkü Mustafa Kemal'in prensibi oydu, bir şeyi planlar ondan sonra uygulamaya geçerdi. Onun bütün hayatı bu sistem üzerine kurulmuştu. O zaman aceleye geldi bu iş. Yani aceleye gelmesini tasvip etmediler bunun. Ne idi telaşımız?"⁴⁰¹

Ali Fuat ve arkadaşları, artık Milli Mücadele'nin kazanıldığını, bağımsızlığın elde edildiğini ileri sürerek cumhuriyet ilanında acele edilmemesini istiyorlardı. Yani sorun bir zamanlama sorunu idi. "Her şeyi planlayalım diyorlardı bu bizimkiler bu tarafta. Planlayalım, onun akabinde ilan edelim cumhuriyeti. Bunlar da diyorlar aman geç kalmayalım, hemen ilan edelim diyorlardı. İşte aradaki sürtüşme buradan doğdu. İşin esası buydu."⁴⁰²

Ardından Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve İzmir olaylarından sonra ilişkiler iyice kopacak ve "ilk beşli"nin dördünün Mustafa Kemal'le yollarının tamamen ayrılmasına yol açacaktır.

Ayşe Cebesoy Sarıalp Terakkiperver Cumhuriyet Fırka'yı neden kurdukları konusunda amcasının, Mustafa Kemal'in tarihe bir diktatör olarak geçmesini engellemek amacıyla hareket ettiklerini söylediğini aktarmaktadır: "Biz demişti, 'Gazi' derdi, 'biz Gazi'nin tarihe bir diktatör olarak geçmemesi için bu partiyi kurduk' derdi. Çünkü

⁴⁰⁰ Erik Jan Zürcher, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1992, s. 49.

⁴⁰¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁰² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

biliyorsunuz bir insan hem siyasi partinin başkanlığını hem de cumhurbaşkanlığı görevini beraber ifa edemez, gayri kanuni.”⁴⁰³

Ayşe Cebesoy Sarıalp Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması konusunda amcasının partinin tüzüğünde yer alan “Fırka, efkâr ve itikadat-ı diniyyeye hürmetkârdır” (madde 6) ifadesinin kapatma gerekçesi olarak gösterildiğini duyduğunu ifade etmektedir. Ali Fuat Paşa, bununla ilgili olarak bir de olay anlatmıştır. “Bunu alırlar bir yerde, Beykoz taraflarında bir yerde sudan bir şey bilmem sen okudun mu maddeyi. Valla der ben okudum ama bu parti der, dine çok kıymet veriyor der. Vay efendim vay. Demek ki bu dindar bir parti. Dindar bir partiyle bizim işimiz yok, biz laik bir devlet olacağız diyerek bahaneyi buradan tutturarak partinin kapanması yoluna giderler. Bu aynen amcamın bana anlattığı izahattır.”⁴⁰⁴ Bu maddeyi tüzüğe koymaları karşısında karşılaştıkları zorluklar hakkında “Bunu yaptık. Bunu yaptık burnumuzdan da geldi demiştir aynen”.

Partinin kapanması üzerine aralarında “muazzam bir küskünlük” doğmuştur. Paşalar da politikadan tamamen çekilmişlerdir. Ayşe Cebesoy Sarıalp amcasında dinlediği kadarıyla “karşı taraf”, uzun yıllar onların “yaşam tarzlarını kontrol altına almak için” hafiyeler koydurt(muş), gözetim altında tutmuşlardır. 24 saat kapıda nöbet tutan bu hafiyeler, paşalar “sabahleyin kaçta kalkıyor, kahvaltısını kaçta yapıyor, evden kaçta çıkıyor, eve kimler geliyor, hangi misafirler kimler geliyor, öğlen yemeğini yiyor mu yemiyor mu, yemekten sonra ne yapıyor çıkıyor mu, kaçta yatıyor, kaçta kalkıyor”, hayatlarının her anını not almakta, ilgililere rapor etmektedir.⁴⁰⁵

Bu arada Ali Fuat Paşa 1 Ekim 1927’de açığa alınmış, 5 Aralık günü ise askerlik görevinden ayrılmıştır.⁴⁰⁶ Anılarında bunu, Mustafa Kemal’in çevresindekilerin tutumuna bağlamaktadır.⁴⁰⁷

---

⁴⁰³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 20 Ocak 2013 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁰⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. **BCA**, 3/6/1925, Sayı No: 1987, Dosya No: 79-12, Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 14.32..19. Bu konudaki belgeler için bkz. EK XLV–XLVIII.

⁴⁰⁵ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁰⁶ **BCA**, 5/12/1927, Sayı No: 942, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 36.33..7. Bu konudaki belgeler için bkz. EK XLIX - LII.

⁴⁰⁷ Ali Fuat Paşa anılarında şöyle demektedir: “İşte ben, onun evinde misafir bulunduğum sırada, o gece, Gazi, beni aratıyor. Bulduramıyor. Halbuki o esnada Saffet (Arıkan) de Çankaya’da Gazi’nin yanında bulunuyor. Dikkat buyurun, bu durumda Gazi, Ankara’da beni aratır da bulamaz mı, kâbil mi. Ve işte bu bir muammadır. Beni, o gece Gazi namına kim veya kimler aradılar da bulamadılar. Ben bulunamayınca, Gazi’ye “davetinize icabet etmedi” şeklinde aksettirilmiş olmalı ki, bundan “o halde bir hareket var” manasını çıkaran Gazi, ertesi günü bütün mebus kumandanları mebusluktan istifaya davet ederek, politikadan uzaklaştırmak istiyor.” “**Ali Fuat Cebesoy’un...**”, s. 378.

Sarıalp, bu konuyla ilgili olarak da iki ilginç olay anlatmaktadır. Birincisi Kâzım Karabekir'in büyük kızı Hayat Hanım'ından duyduğu olaydır:

“O da şu. ...o zaman o yoldan tramvaylar çalışıyor. O tramvayların çalıştığı yolda Pazar günü, durak da var, Karabekir Paşa ailesini alıyor, çıkıyorlar. Tramvaya binecekler, bir yere gidecekler. Hafıye de orada. Kapılar açılıyor, bir hücum oluyor, Karabekirler biniyorlar içeriye, zavallı hafıye dışarıda kalıyor, kapılar kapanıyor, tramvay da hareket ediyor. Paşa bunu görüyor pencereden, hafıye dışarıda kaldı. Hemen gidiyor vatmana ‘dur!’ diyor, ‘evladım durdur durdur’ diyor, ‘dışarıdaki delikanlı var ya içeri al’ diyor. ‘O beni takip eder’ diyor. ‘Eğer onu almazsak ekmeğinden olur şimdi’ diyor. ‘Beni takip edecek’ diyor. ‘Alalım onu içeriye’ diyor.”⁴⁰⁸

Benzer bir olay da Ali Fuat Paşa'nın başına gelmiştir. O sıralarda, Ankara, Küçükesat'a çıkarken “Deliler Tepesi” denilen bir yerde oturmaktadırlar. Ali Fuat Paşa da yanlarındadır. Dışarı çıktığın zamanlar yürümeyi tercih etmekte, gideceği yere yaya gidip gelmektedir. Bir gün, eve gelirken birisinin kendisini gözetlediğini farketmiştir:

“500 m mesafede birisi duruyor uzun mantolu böyle şapkalı. Devamlı evi tarassut ediyor, bakıyor. Paşanın nazarı dikkatini celp etmiş bu bir iki filan. Bir akşam gitmiş omzuna vurmuş. O hep ‘evladım’ diye konuşurdu. ‘Evladım!’ diyor, ‘sen birini mi bekliyorsun burada. Yani görüyorum seni ben, buradasın. Bir şey var mı, sana yardımcı olabilir miyim?’ deyince adam diyor ki ‘valla beyim bilmiyorum!’ diyor. ‘Burada’ diyor, ‘Ali Fuat Paşa denilen biri oturuyormuş’ diyor. ‘Beni buraya koydular, paşa ne yapıyor, ne ediyor ona hep rapor veriyorum’ diyor. Deyince, Ali Fuat Paşa da diyor ki ‘merak etme o Ali Fuat benim’ diyor. ‘Sen güle güle git’ diyor, ‘ben yarın dahiliye vekaletiyle konuşurum, senin bu işini hallederim.’”⁴⁰⁹

Her şeye rağmen, Ali Fuat Paşa'nın Mustafa Kemal ile arkadaşlığının devam ettiği ve bu yönüyle diğer arkadaşlarından farklı konumda olduğu dikkat çekmektedir. Bunu Sarıalp de “Onların durumu çok farklıydı diğerlerinden. Çünkü onlar bir arada büyümüşler. Sonra büyükbabam İsmail Fazıl Paşa'ya baba demiş Gazi. Bizim Kuzguncuk'ta

⁴⁰⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden

⁴⁰⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

büyümüşler yani. Onun diğer paşalarla olan münasebetine çok farklıydı Ali Fuat'la Mustafa Kemal'in" sözleriyle gerekçelendirmekte ve teyit etmektedir.⁴¹⁰

Nitekim Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal İstanbul'a geldiği zamanlar onunla hep görüşmektedir.⁴¹¹ Mustafa Kemal, Ruşen Eşref'den Ali Fuat Paşa'nın Cumhuriyet Halk Fırkası Konya bağımsız milletvekili olabilmesi için bir beyanname hazırlamasını bile istemiş,⁴¹² bu arada Mustafa Kemal'in çeşitli yurt gezilerine de katılmıştır. Hatta Kâzım Karabekir ile Mustafa Kemal'i barıştırmak için de çeşitli girişimlerde bulunmuş, ancak, bunda başarılı olamamıştır.⁴¹³

Karabekir'in kendi anılarında da yer verdiği bu girişim, 1936'da Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen Dil Kurultayı sırasında yaşanmıştır. Ali Fuat bunun için ikilinin yalnız görüşebilecekleri bir ortam oluşturmaya çalışmıştı. Ne var ki Karabekir'in "Atatürk'le beni muhakkak konuşurmak ve arada tamamen ihdas edilmiş, mesnetsiz, dargınlık ve kırgınlığı gidermek gaye ve kararında olan, bunun için de Gazi'nin çevresindekilerle devamlı olarak mücadele eden Ali Fuat Paşa" bu engeli aşamamış ve girişim sonuçsuz kalmıştır.⁴¹⁴

Bu olayın Ali Fuat Cebesoy tarafından anlatımında ise, Kâzım Karabekir'in anılarında yer almayan bazı ayrıntıları da yer almaktadır. Cebesoy'un anlattığına göre, Mustafa Kemal, onu çağırarak, kongreye "aziz dostum Karabekir'i de davet etmek istiyorum" demiştir. "Çünkü Karabekir aynı zamanda şair. Şiir yazar, çok güzel konuşması vardır. O, dilden de anlıyor diyor. Bu Türk Tarih Kurumu'nun, aynı zamanda dil üzerine bu, bu kongreye katılmasını çok istiyorum. Onu özel olarak davet etmek istiyorum kongreye diyor. Ben şöyle özel bir davetiye hazırlasam sana zahmet olmazsa sen de Kuzguncuk'tasın, o da Erenköy'de, sen de gelirken buraya onu alıp gelir misin beraber?" der.

Bu teklifi memnuniyetle kabul eden Ali Fuat Cebesoy, Kâzım Karabekir'e davetiyeyi götürmüş ve birlikte Dil Kurultayı'nın yapıldığı Dolmabahçe Sarayı'na gitmişlerdir. "O sırada toplantılar varmış içeride toplanmışlar, işte devam ediyormuş kongre. Haber, paşa, çağırıyor oradaki sözcü kimse. 'Nerede?' diyorlar, Mustafa Kemal

⁴¹⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴¹¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴¹² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. **BCA**, 17/6/1933, Dosya No: 78161, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 74.490..8. Bu konudaki belge için bkz. EK LIII.

⁴¹³ Söz konusu dönemde Rauf Orbay yurtdışında, Refet Bele ise Atatürk'le barışmış durumdadır.

⁴¹⁴ "1936'da Dil Kurultayı'nda Karabekir Atatürk'le Nasıl Konuşturulmadı", **Tarih Konuşuyor**, Eylül 1964, Cilt 2, s. 606-608.

için. Kongreyi idare ediyormuş o sırada, riyaset ediyormuş. ‘Ali Fuat Paşa ile Karabekir Paşa geldiler, haber verin.’ Bekliyoruz onu”⁴¹⁵

Ancak, uzun süre beklemelerine karşın kendilerine bir dönüş olmamıştır. “Bir saat geçiyor Mustafa Kemal yok. İkinci saat geçiyor, üçüncü saat Mustafa Kemal yok. En sonunda hava da bozmaya başlıyor filan, bunlar kalkıyor, tedirgin oluyor Karabekir ve hanımı da bekliyor.⁴¹⁶ Bunlar sonuna kadar çağırıyor oradaki görevliyi, diyorlar ki ‘bekledik, herhalde uzun sürdü toplantı, biz gidiyoruz’ diyorlar ve çıkıyorlar gidiyorlar.”⁴¹⁷

Ancak, ertesi gün beklenmedik bir olay gerçekleşecektir. Mustafa Kemal, sabahın çok erken bir saatinde Cebesoy’u arayacaktır. “Telefon çalıyor. Amcam açıyor. ‘Neredeydiniz be birader!’ diyor Mustafa Kemal’in sesi, ‘neredeydiniz?’ diyor. ‘Sizi’ diyor, ‘bekledik’, ‘gelmediniz mi?’ diyor. ‘Karabekir birader gelmedi!’. Amcam diyor ki ‘ne demek’ diyor, ‘biz oradaydık’ diyor. ‘Şu saatte geldik, sana haber yolladık içeriye ama senden bir cevap gelmedi’ Haber vermemişler.”⁴¹⁸

Ayşe Cebesoy Sarıalp, bunun nedeninin “arayı açmak için” çalışan “arkadaşları” olduğunu ileri sürmektedir. Bu insanlar, “bütün bu Mustafa Kemal’i seven, dürüst, namuslu, bütün arkadaşlarıyla, samimi dostlarıyla hep arasını açmışlardı. Böyle bir ekip vardı orada, hıyanet ekibi”. Mustafa Kemal, bu olaya çok öfkelenmiş ve o gün görevli olan herkesin işine son vermiştir. Ancak, Karabekir’le görüşme de mümkün olmamıştır.⁴¹⁹

İki arkadaş, Mustafa Kemal vefat edinceye kadar görüşmelerini sürdürmüşlerdir. Son görüşmeleri de onun hastalığının ilerlediği bir dönemde olmuş ve bu görüşme de Mustafa Kemal ona, dünyanın içinde bulunduğu buhranla ilgili görüşlerini aktarmıştır.⁴²⁰

3.1.1.4.6. “CEBESoy” Soyadının Alınması

Ayşe Cebesoy Sarıalp ile sözlü tarih çalışmasında, genel tarih anlatımında yer almayan birçok ilginç olay da ortaya çıkarıldı. Bunlardan birisi de “Cebesoy” soyadının

---

⁴¹⁵ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴¹⁶ Sarıalp’e göre, Karabekir’in hanımı, yaşadıkları olaylardan ötürü kocasının eve karanlıkta gelmesinden endişe etmekte ve geciktiğinde tedirgin olmaktadır. Bu nedenle Karabekir her zaman evine hava aydınlıkken gitmeye gayret etmektedir. Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴¹⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴¹⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴¹⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴²⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

nasıl alındığına ilişkin anlattıklarıdır. Ancak daha önce, Sarıalp'in Mustafa Kemal Atatürk'ün soyadı politikasına ışık tutan bir görüşüne yer verilecektir.

Soyadı yasası çıkmadan önce baba adıyla anıldıklarını ve okulda kendisine “Ayşe Mehmet Ali” diye hitap edildiğini belirten Sarıalp, Mustafa Kemal'in “oğlu”, “oğulları” şeklinde soyadı alınmasına taraftar olmadığını altını çizmektedir. “...bilmem ne oğulları, kızları bilmem ne! Mesela benim soyadımı alalım. Biz “Cebecioğullarıyız”. Cebecioğulları olarak istemedi Mustafa Kemal, “Cebesoy” dedi. Anlatabiliyor muyum, bu şekilde. Yani böyle pek çok şey oğulları bilmem neleri bunları temizlemeye çalıştı Türk dilinden”⁴²¹

Aileye Cebesoy soyadını “verilmesi”nin de ilginç bir öyküsü bulunmaktadır. Bu olay, Soyadı Kanunu bağlamında yaşandığına göre, -yasa 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilmiş, 2 Temmuz 1934'te yürürlüğü girmiştir- oldukça geç bir tarihte, 1934 yılının ortalarında yaşanmış olması ve iki eski arkadaş arasındaki ilişkinin derinliğini göz önüne sermesi bakımında oldukça önemlidir. Konunun özel bir ana ait olması ve öznel ifadelerle dile getirilmesi nedeniyle uzunluğuna karşın aynen alıntılanarak aktarılacaktır:

“Bir akşam Ankara'dayız, hiç unutmuyorum. Hep beraber oturuyoruz işte Uçak Sokak'ta. Kızılay'ın arkasında bir apartman vardı. Orada evimiz, amcamla hep beraber yaşıyoruz. Bir akşam, amcam hep vaktinde gelirdi. Çok kez bizimle beraber yemek yiyelim diye. Biz yattık. Ağabeyim, ben, hepimiz odalarımıza çekildik. Babamla annem de yattı. Amcam yok ortada. Sabaha karşı 2 miydi, 3 müydü neydi. Aşağıdan merdivenlerden yukarı çıkılıyor. Bir şarkı amcamda. Sesi de müsait değildi söylemeye. Aman bir şarkılar söylemeye, kalktık geldi. Bir de baktı. Benim yatak odamla annemin yatak odası arasında bir ara var. Ben annemin yatak odasının kapısının sesini duyardım. Annemin kapısı vuruldu böyle. Yenge hanım, ağabey kapıyı açın ben geldim diyerekten amcam, hayatımda amcamın böyle görmedim. Babam yataktan fırladı, açıldı, biz de kalktık gittik. Sen içeri gir amcam, doğru git babamla annemin yattıkları büyük yatakları var, ikisinin ortasına gir yat. Kahkahalarla filan. Neyse bunlar iki arkadaş köşkte kimse yok. Bunlar baş başa vermişler, amcam hiç içmezdi. Yani Atatürk'e gittiği zaman da çok az bir şey alırdı, öyle idare ediyordu. Bunlar karşılıklı geçmişler, doldurmuşlar bardakları, sabaha kadar ta

---

⁴²¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Harbiye sıralarından başlayarak beraber yaşadıkları bütün gençlik hayatları, çocukluk hayatları işte askerlikle ilgili ne varsa o ona işte Fuat, o ona bilmiyorum nasıl hitap ediyor Mustafa filan, Gazi derdi. Bunlar orada bir sarmaş dolaş bir öpüşmeler, bir kıyamet sabahı bulmuşlar beraber. Orada ‘Fuat diyor, ben sana bir soyadı vereceğim’ diyor, ‘kabul et bunu!’ ‘Ver!’ diyor. ‘General Bay Fuat oldu Cebesoy. Mustafa Kemal Atatürk. ¾.’ Yani gecenin sabahın 3’ünde, 4’ünde, tarihte yazmış, İmzalı. Aşağıda asılıdır o resim.⁴²² En sonunda ikisi sızacak hale gelince ondan sonra nasıl gelmişse vasıtayla geliyor, eve geldi. Bütün bunlar yatakta anlatıldı kahkahalarla. O olay vallahi elimde makine olsaydı çekmek çok isterdim. Onların başkaydı arkadaşlıkları şeyleri. Diğer paşalarla olan mütemadin çok fevkinde. İşte “Sınıf Arkadaşım Atatürk” ondan öyledir. Tabii Sınıf Arkadaşım Atatürk’te bu anlattığım olay yok. Bu olay çok özel bir olay!”⁴²³

3.1.1.4.7. Atatürk’ün Vefatı Sonrası Dönemde Ali Fuat Cebesoy

Ayşe Cebesoy Sarıalp, Mustafa Kemal’in ölümünün ailelerinde derin bir üzüntüye yol açtığını anlatmaktadır. “Fevkalade üzüntülü” bir atmosfer oluşmuştur. Bunun nedeni, ailede “Mustafa Kemal’in bir tane olmasıdır. “...bir tek Mehmet Ali Gerede’nin küstüğü nokta niye biz böyle apar topar memleket dışına atıldık. O noktada ...küsmüştü, kırılmıştı.” Onun dışında Mustafa Kemal’in tüm icraatleri büyük bir övgüyle karşılanmış, en ufak bir muhalif tutum sergilenmemiştir. Sarıalp, bunu daha sonra da, “Yani bütün her türlü siyasi dalgalanmalara, şunlara bunlara rağmen benim ailemde Mustafa Kemal, işte benden görüyorsunuz nasıl bağlılık var, herkes aynı aşk ve şevkle, takdirle o büyük adama bağlıydık” sözleriyle pekiştirmiştir.⁴²⁴

Mustafa Kemal’in ölümünden sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan İsmet İnönü, onun küskünlük yaşadığı dört arkadaşına davette bulunarak birlikte çalışmayı teklif edecektir. “Onlara der ki İsmet Paşa, ‘ben çok güç bir görev devraldım. Mustafa

⁴²² Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK LIV.

⁴²³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 10 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴²⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Kemal'den güç bir görev alıyorum. O itibarla bana yardım eder misiniz?' Bunlar da 'hay hay!' diyorlar 'biz ederiz.'

Bunun üzerine Ali Fuat Paşa da önce Bayındırlık Bakanı (1039-1943),⁴²⁵ ardından Ulaştırma Bakanlığı (1943-1946)⁴²⁶ ardından da TBMM Başkanlığı (1948)⁴²⁷ görevini üstlenmiştir.

Ayşe Sarıalp Cebesoy, bu dönemle ilgili Türkiye kamuoyunda pek bilinmeyen bir konuyu da anlatmıştır. 3 Nisan 1939'da ilk bakanlık koltuğuna oturan Ali Fuat Cebesoy, yaklaşık iki hafta sonra, 20 Nisan'da, Hitler'in 50. doğum günü kutlamaları için Almanya'ya giden Türk heyeti arasında yer almıştır.⁴²⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp anlattıklarına göre, davet Ali Fuat Paşa'nın adına gönderilmiş, giden heyetin başkanı da o olmuştur. Heyet üyeleri arasında Falih Rıfkı Atay da olmak üzere birçok ünlü isim bulunmaktadır. Daha sonra, Hitler hakkındaki izlenimlerini ailesine anlatırken, onun çok mahcup bir adam olduğunu, konuşurken yüzünün kızardığını söylemiştir: "5-10 kişilik ufak grupların içinde o şekilde, gayet yumuşak. Gayet mahcup bir hal var ama çıkıp da binlerce kişiye hitap ettiği zaman o Hitler gidiyor, bambaşka bir Hitler geliyor. Yer yerinden inliyor"⁴²⁹

Ayşe Cebesoy Sarıalp, konu Hitler'den açılınca, amcasının Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmemesinde Fatin Rüştü Zorlu'nun büyük rolü olduğunu söylediğini dile getirmiştir. Buna göre Zorlu, Türkiye'nin tarafsız kalması konusunda Fransızları ikna edebilmek için Paris'te büyük mücadele vermiştir. "Onun sayesinde biz İkinci Cihan Harbi'ne girmedik. Bunu da ben rahmetliden öğrendim, biliyorum bu olayı. Aynen böyle olmuştur. Bunlar hep tarihte siyasi hayatının gizli kalmış ve açığa çıkarılmamış noktalarıdır."⁴³⁰

1948 yılında Meclis Başkanlığı görevinden ve CHP'den ayrılan Ali Fuat Cebesoy Demokrat Parti'ye katılmıştır.⁴³¹ 1950 yılında Eskişehir,⁴³² 1954 ve 1957 seçimlerinde

---

⁴²⁵ Bu konudaki fotoğraflar için bkz. EK LV-LVI.

⁴²⁶ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK LVII.

⁴²⁷ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK LVIII.

⁴²⁸ **BCA**, 8/4/1939, Dosya No: 420161, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 231.559..17. Bu konudaki belge ve fotoğraflar için bkz. EK LIX-LXIV.

⁴²⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 17 Ağustos 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1939, 14 Nisan 1939, 16 Nisan 1939, 21 Nisan 1939, 22 Nisan 1939, 26 Nisan 1939.

⁴³⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 30 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴³¹ Şahin, a.g.m., s. 63.

İstanbul'dan milletvekili seçilmiştir. 1960 darbesinde tutuklanmayan tek DP milletvekili olmuştur.

27 Mayıs 1960 darbesi ile Demokrat Parti milletvekilleri Ali Fuat Paşa dışında hepsi tutuklanmıştı. Ayşe Cebesoy Sarıalp 1960 ihtilalini amcasının ağzından detaylı olarak anlatmakta, hatta onun bu girişimi engelleyebilmek için hem Celal Bayar hem de CHP nezdinde çaba gösterdiğini dile getirmektedir.

İhtilalden sonra siyasal hayattan çekilen Ali Fuat Cebesoy, kendini eserlerini kaleme almaya adanmıştır. Bu dönemde, yeğeni olan Ayşe Cebesoy Sarıalp'in çabalarıyla sık sık Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği'nde haftalık düzenlenen konferanslara davet edilmiş ve burada bilhassa katıldığı harplerle ilgili, Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak o güne kadar olan anılarını paylaşmıştır.⁴³³ Sarıalp, "onların hepsini kaleme alabilmiş olsaydım bugün gerçek tarih ortadaydı" diyerek bu konuşmaları kaydetmemekten duyduğu pişmanlığı dile getirmektedir.⁴³⁴

Uzun bir hayat sürmüş olan Ali Fuat Cebesoy, 10 Ocak 1968'de vefat etmiş, vasiyeti üzerine "Anzavur'a karşı ilk mitralyözünü kurduğu" yerde toprağa verilmiştir:

"Orada tarihi bir Osmanlı köprüsü vardır. Bastonunu koydu. Dedi ki ben ilk Anzavur'a karşı mitralyözümü buraya koymuştum. Beni buraya defnedeceksiniz dedi, sine-i vatana döneceğim. Burada harp ettim, askerlerimle beraber vurulduğu yere gömüleceğim dedi ve onun dediği yere defnettik. Onun vasiyetini yerine getirdik."⁴³⁵

Ayşe Cebesoy Sarıalp, amcası son nefesini verirken de onun yanında bulunmuştur. O günü "Bir çarşamba günüydü. Her gün ben yanıdaydım. Her gün sabah işe uğruyordum, öğlen gidip yanında kalıyordum. O gün sabahleyin, çarşamba sabahı tam öğlene doğru çıkacağım zaman bir telefon geldi 'amcanız sizi istiyor' diye. Hemen

---

⁴³² Eskişehir ve İstanbul milletvekilliklerine seçilip Eskişehir milletvekilliğini tercih eden Ali Fuat Cebesoy'un yerine İstanbul milletvekilliği için seçim yapılması. **BCA**, 8/6/1950 Dosya No: 78546, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 77.513..2.

⁴³³ Bu konudaki fotoğraf için bkz. EK LXV.

⁴³⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 14 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴³⁵ Ali Fuat Cebesoy, bu vasiyeti yazılı bir hale de getirmiş ve yeğenini vasi tayin etmiştir. "...mesela Ankara'dan o kadar çok istediler Cebeci Askeri Mezarlığına alalım. Bana da çok müracaat ettiler vermedim. Çünkü onun vasiyetiydi bu, hem öyle bir vasiyet yapmıştı ki ağabeyime, ikimize birden yazmış. Diyor ki ağabeyim, büyük yeğenim olduğu için, hayatta değilse küçük yeğenim, -benim adımları veriyor- ben diyor, işte söylüyor, Alifuatpaşa beldesine, işte şurada, şuraya diyor, vasiyet ettim. Oraya defnedilmek istiyorum. Yeğenim de bu şeyi yerine getirecekler, eminim. Onu bunu sadece söylemekle kalmayan yazmakla, Sulh Hukuk'a gittim. Baktım amcamdan bir şey gelmiş. Her şey bu vasiyetnameyi o kadara kadar sağlamlaştırmış, söz de kalmamış. Her şeyini öyle yapardı."Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 20 Ocak 2013 tarihinde yapılan görüşmeden.

bıraktım işi, koştum gittim, komaya girmişti. Benim kollarımda vefat etti” diyerek anlatan Sarialp, onun naşını Amerikan Hastanesi’nden evine getirdiklerini ve çürümemesi için adli tıptan bir profesörün cesede iğne yaptığını da belirtmiştir.

Cebesoy’un vefat haberinin duyulmasından sonra, “İstanbul’da büyük bir matem havası” esmiştir. Şişli Cami’nde kılınan cenaze namazına İsmet İnönü de katılmıştır. Sarialp bu konuyu anlatırken “ İsmet Paşa o karlar altında dışarıda bekledi bizi. Orada bizi karşıladı, bize başsağlığı diledi neyse ağabeyimle bana” demektedir.

Cenazeye dönemin Genelkurmay Başkanı Cemal Tural da katılmış ve naaşı yapılan törenden sonra gemiye konularak İzmit’e götürülmüştür. “Orada yine aynı şekilde top arabasına bindirildi, orduevine getirildi. O gece orduevine yatırıldı. Öbür gün Alifuatpaşa’ya geçildi.⁴³⁶ Onun orada kendisinin vasiyet ettiği yere mezarı kazıldı. İstanbul Müftülüğü bize en değerli hocalarını verdi. Onlar da bizimle beraber gelmişlerdi, okumuş adamlar. Duaları onlar yaptılar. Amcamı yatırdık. İlk toprak atıldığı zaman ilk küreği ben aldım attım amcamın üstüne. İşte böyle.”⁴³⁷

3.1.1.4.8. Ali Fuat Cebesoy’un Kişisel Özellikleri ve Görüşleri

Ali Fuat Cebesoy, ağabeyinin ölümünden sonra onun ailesine sahip çıkmış ve Sarialp’in deyimiyle “22 sene ...babalık yaptı, babamı kaybettikten sonra amcam.”⁴³⁸ Bu nedenle onun özel dünyasını en yakından bilebilecek konumda olan -daha bebekken kucağına aldığı, çocukken, “sepete koyarak bahçede dolaştırdığı”- Ayşe Cebesoy Sarialp’e Ali Fuat Cebesoy’un özel hayatına ilişkin sorular da yönelttik ve bu yolla fazla bilinmeyen bu yönüne daha ışık tutmaya çalıştık.

Sarialp, öncelikle amcasını “hâza bir beyefendiydi” sözleriyle tanımlamaktadır. Ona göre Cebesoy, “öyle uydurma beyefendilerden değil”, “kılık kıyafetiyle, davranışlarıyla gençlere karşı, hanımlara karşı tam bir Avrupalı kültürü içinde” hareket eden birisidir. “Bir gün bir hanımın önünde kapıdan çıktığını” görmemiştir. Fakat,

---

⁴³⁶ Daha önce “Köprü İstasyon” olan Ali Fuat Paşa beldesinin adı, 1954 yılında belediye encümeni kararıyla bu adı almış ve yapılan törene Ali Fuat Paşa’nın kendisi de katılmıştı. <http://www.alifuatpasa.bel.tr/Ilcemizin-Tarihi/>, 10.08.2013.

⁴³⁷ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 14 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden. Bu konudaki fotoğraflar için bkz. EK LXVI–LXVIII.

⁴³⁸ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

toplumun geleneklerini de göz ardı etmemiştir. Örneğin, “arkadaşları gelir, amcam onları ayakta karşılar”⁴³⁹.

Şeref ve dürüstlüğe çok önem veren bir kişiliği olmuştur, “dalkavuk olmayı haşa kabulleneme(miştir).” Sarıalp, parasal konulardaki tutumuyla ilgili olarak da “asla bu aile paraya düşkün bir aile olmadığı gibi hiçbir zaman uşak olmayı da kabullenmedi” şeklinde karşılık vermektedir.⁴⁴⁰

Sarıalp, amcasının olaylar karşısında sakin bir tutum sergilediğini, kolay kolay sinirlenmediğini ifade etmektedir. Bunun istisnası olan iki olaya tanık olmuştur. Birincisi, çok önemli bir randevuya gecikmesine yol açan şoförünü “adamakıllı” azarlamasını hatırlamaktadır. İkinci olayın oluş anını görmemiştir ancak amcasının anlatımıyla hatırlamaktadır.

Sarıalp, Ali Fuat Cebesoy’un gençlerin kendilerini “siyaset oyunlarına kaptırmama”sına çok önem verdiğini dile getirmektedir. O, gençlerin eğitime önem verir, meslek sahibi olmalarını isteyerek vizyonlarının geniş olmasını istemiştir. Bu konuda şöyle düşünmektedir: “Türk gençliğinin kendini siyaset oyunlarına kaptırmamasını temenni ediyorum. Memleket sathında iş tutmamış bir genç, kendini yetiştirmeden, siyasete, sokak gösterilerine kapılırsa, ilkin Atatürk umdelerine ihanet etmiş olur. Bilgili, kendini devrinin şartlarına göre yetiştirmiş, meslek yapmış bir gencin de, memleket meselelerinde ve siyaset sahasında söz sahibi olması kadar tabii bir şey olamaz.”⁴⁴¹

Ali Fuat Paşa, milli mücadele için yola çıkarken iki düşmanları olduğunu baştan kabullendiklerini belirtmiştir. Bunlar iç ve dış düşmanlardır.

İç düşmanları da üç gruba ayırmıştır: Damat Ferit Paşa ve onun yanlıları, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve İngiliz Gizli Servisi idi. Bu üç grupla birlikte olacak vatan hainlerinin neler yapabileceklerini farkında olarak hareket etmişlerdir.⁴⁴² Ayşe Cebesoy Sarıalp amcasından aktardığı ifadelerle “En zor şeysi iç bölgelerdeki ayaklanmalardı. Çünkü bunlar daima dış güçler tarafından tahrik edilen, dışarıdan maddi manevi destek alan güçlerdi. Kendileri ortada yoktu. Fakat bizim halkı ayaklandırmışlardı. Çok çektiler bizinkiler ayaklanmalardan, çok çektiler.”⁴⁴³

⁴³⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 20 Ocak 2013 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁴⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 18 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁴¹ “Ali Fuat Cebesoy’un...”, s. 363–364.

⁴⁴² Cebesoy, “Millî...”, s. 320-321.

⁴⁴³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Dış düşmanlar olarak tanımladığı İngiltere, Fransa ve İtalya'nın uyguladıkları Türkiye politikasının “birebir aynı olduğu” düşüncesindedir.⁴⁴⁴ ABD'nin siyasetinin ise daha insani boyutu olduğu inancındadır.⁴⁴⁵

Ayşe Cebesoy Sarıalp, amcasının İngilizlerle daima dost geçinmek gerektiğine inandığını söyler. Çünkü Ali Fuat Paşa'ya göre “İngilizler en kalles bir millettir”, “Her zaman bize karşı İngilizler birinci derecede hasım olan İngilizlerdir ve onların kötülüğünden sakınılmalıdır. Bu Çanakkale savaşlarından itibaren böyledir.”⁴⁴⁶

Ermeni sorunu hakkında da Ermenilerin daima Ruslar tarafından kışkırtıldıkları görüşündedir. “Ve bu Taşnaklar, Hınçaklar diye onların iki tane meşhur terör örgütleri vardır. İşte onları beslemişlerdir Ruslar bize karşı.”⁴⁴⁷

Ayşe Cebesoy Sarıalp, ömürlerinin büyük bölümü savaş alanlarında geçen amcası ve arkadaşlarının dış politika anlayışlarında ise ulusal çıkar anlayışının ön planda olduğunu ifade etmektedir. Onlar, dış politikayı oluştururken bir önyargı ile hareket etmemeyi savunmakta, “bizim kendi menfaatlerimiz o memleketlerin hangi yönü birleşebilir, hangi yollarda ayrılabilir onlar üzerinde”⁴⁴⁸ durmaktaydılar. “Yoksa Yunan şöyleydi, işte bilmem Rus böyleydi filan şeklinde değil. Her memleketi kendi bünyesinde alıp bu memleketin hangi tarafından ben Türkiye olarak istifade edebilirim düşüncesiyle hareket eden bir hariciye görüşleri vardı.”⁴⁴⁹

3.1.1.4.9. Ali Fuat Cebesoy'un Aldığı Nişan ve Madalyalar⁴⁵⁰

Dördüncü Dereceden Mecidi Nişanı (1907)

Üçüncü Dereceden Mecidi Nişanı (1908)

Harp Madalyası (1914)

Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası (1914)

Alman İkinci Demir Salip Madalyası (1914)

Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası (1915)

---

⁴⁴⁴ Cebesoy, a.g.e., s. 219-220.

⁴⁴⁵ Cebesoy, a.g.e., s. 204.

⁴⁴⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden

⁴⁴⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁴⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁴⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁵⁰ MSB Arşiv Müdürlüğü'nden Ali Fuat Cebesoy'a ait “Subay Şahsi Dosyası (1317-28)” kayıtlarından alınmıştır.

Muharebe Altın İmtiyaz Madalyası (1916)
Alman Birinci Demir Salip Madalyası (1917)
Kılınçlı İkinci Mecidî Nişanı (1918)
Kılınçlı İkinci Osmani Nişanı (1918)
Alman Kırmızı Kartal Nişanı (1918)
Avusturya Demir Kron Nişanı (1918)
Kırmızı-Yeşil Kurdeleli İstiklal Madalyası (1920)

3.1.1.4.10. Ali Fuat Cebesoy'un Eserleri

Birüssebi Gazze Meydan Muharebesi ve 20.Kolordu
Millî Mücadele Hatıraları
Moskova Hatıraları
Milli Lider Mustafa Kemal
1907'de Misak-ı Milli
Sınıf Arkadaşım Atatürk
Bilinmeyen Hatıralar
Siyasi Hatıralar 1-2
Kuva-yi Milliye'nin İçyüzü
Askeri ve Siyasi Belgeler

3.1.1.5. Ayşe Sarıalp'in Dönemin İz Bırakmış Kişileri ile İlgili Görüşleri

Ülkenin siyasal, sosyal ve kültürel hayatında iz bırakmış, tanınmış bir ailenin üyesi olarak Ayşe Sarıalp Cebesoy, birçok etkili insanı tanıma imkanı bulmuştur. Çalışmamızda, bu konudaki görüşlerine de yer vermenin yararlı olacağı düşünülmüştür. Böylece, genel tarih yazımına katkıda bulunabilecek özel bir tanıklık kayda geçirilirken başka araştırmalara ışık tutabilecek bilgilere yer verilmiş olacaktır. Diğer yandan, bu konuda sorularımıza verdiği karşılıklara alıntı olarak yer vermenin uygun olacağı düşünüldüğünden, her biri alt başlıklarla ve tamamen kendi ifadeleri olarak düzenlenmiştir. Alıntılarının ayrıca, özel bir yönünün olmasına, kişisel gözlemleri yansıtmasına dikkat edilmiştir.

3.1.1.5.1. Mustafa Kemal Atatürk

“Mustafa Kemal’in bana anlatması yani ne hatırlatması lazım, o Büyük Adam’ı hatırlatması lazım başka ne anlatabilir. Yani benim içimin, kalbimin, kafamın her bir hücrelerinde o adam var ve asıl en önemlisi her geçen gün ben o adamı daha çok takdir ediyorum.”⁴⁵¹

3.1.1.5.1.1. Atatürk’ün Sofrası

“Orası mektepti. Onun sistemi şuydu. Ortaya bir konu atardı. O konu hakkında masada herkesin fikrini sorardı. Herkesin fikrini aldıktan sonra icmalini yapar toplar fikirleri. Onu kendisi, kendi usulüne göre evirir iyi taraflarını toplarlar alır, yazacağı makale midir, karar mıdır neyse yahut meclise vereceği bir tebliğ midir ona göre onu hazırlardı.”⁴⁵²

3.1.1.5.1.2. Atatürk ve Yugoslavya Kralı

“Yugoslav kralı Aleksandr ziyarete geliyor, Mustafa Kemal cumhurbaşkanı. Dolmabahçe Sarayı’nda bir öğle yemeği tanzim ediyor. Yemekten sonra Mustafa Kemal kralı alıyor, özel olarak teke tek bir konuşma yapmak için salonda başka bir yere gidiyorlar. Kral diyor ki İngilizler Yunanlılara diyor, İzmir’e çıkmaları için ikna etmeye çalışmadan bana müracaat ettiler diyor. İngilizler çok ısrar ettiler, diyor. Hatta o kadara kadar ısrar ettiler ki adeta beni kandıracak gibi oldular ama ben kanmadım, diyor.

Baktılar ki benden bir şey çıkmıyor, bu hususta olumlu bir cevap çıkmıyor, onun üzerine Yunanlılara müracaat ettiler diyor. Yunanlılar onun üzerine 15 Mayıs 1919’da İzmir’e girdiler diyor. Kral, şimdi sizi tanıdıktan sonra ne kadar isabetli karar almışım anladım diyor. Şimdi başka birisi olsaydı Kral, onun yerinde olsa ne yapar, majesteleri teşekkür ederim, büyük bir şey gösterdiniz, âli cenaplık gösterdiniz der di mi. Kalkıyor yerinden gidiyor majesteye, majesteleri diyor, geçmiş olsun majesteleri diyor. İyi ki gelmedin.”⁴⁵³

---

⁴⁵¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁵² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 17 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁵³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 17 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

3.1.1.5.1.3. Atatürk'ün Dans Merakı

“Muazzam meraklı. Verilen diplomatik toplantılarda, sonra biliyorsunuz biz de şeyler vardı gayri Müslimler, bilhassa Ermeniler. Onlar bu dansları filan, bilhassa tangoları filan meraklı. Onlardan aldığı derslerle öğreniyor. Kendisinin resimleri vardır bir tane dairede. Bizim daire geldiğiniz zaman göreceksiniz duvarda onun gayet güzel, şirin, modern kıyafetle yani böyle resmi şeyli frank, frank giyiyor. Onlardan çekilmiş resimleri vardır. Gayet güzel dans etmesini de biliyor.

Tango ve vals. Okul zamanında olamaz, çünkü okulda hiç böyle bir şeyleri yok. Okuldan çıktıkları zaman hafta sonları genellikle bizim Kuzguncuk'tan çıktıkları zaman okula gitmeden Makbule Hanım'a uğrarlardı, annesinin elini öper, orada oturur onları ziyaret ederdi. Kızkardeşini de görürdü, oradan da beraber daha sonra mektebe geçerlerdi. O arada öyle bir şeyleri yok. Zaten öyle bir imkan yok o zaman. O dansları özel olarak tahmin ederim belki de hafta sonları Kuzguncuk'ta. Ona ait amcam bana bir şey söylemedi ama tahmin ediyorum ki Kuzguncuk'ta bunu geliştirdiler. Çünkü Kuzguncuk'taki kuzinleri babamın filan onların hepsi bu işi biliyorlar.”⁴⁵⁴

3.1.1.5.1.4. Sabiha Gökçen'i Ziyarete Yaşananlar

“Ankara'dayız. Sabiha Gökçen hastaymış, hasta yatıyor. Mustafa Kemal'in de hocalığını yapmış olan Kâzım İnanç Paşa vardı, onun hanımı vardı, Semiha Teyze. Semiha Teyze, Sabiha Hanımı ziyarete gidiyor. Bize orada Leyla Hanımı seni de götürüyüm dedi köşke. Annem de gitti onlarla beraber.

Annem dönüştü anlatıyor. Gittik diyor, çıktık, bir baktım diyor, Sabiha'nın odasına girmişler, anneme tabii çok iltifat ediyorlar anneme, başköşeye oturtmuşlar annemi. Orada Mustafa Kemal'in kızları var, 2-3 kız orada oturmuşlar, hepsinin ellerinde kahve fincanları. Kahve içiyorlar. İçen kapatıyor fincanı. Mustafa Kemal de yasaklamış, katiyen kahve falı yok. Böyle şeylere katiyen müsaade etmiyordu. İstemiyor haklı olarak. Ne kadar güzel terbiye etmeye çalıştı bizi.

O sırada birdenbire bir perde vardı diyor annem böyle. Sabiha Hanım da yataktaymış. Perde aralığından bir baktım diyor, Mustafa Kemal içeri girdi diyor. Sırtında

---

⁴⁵⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 18 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

röpdöşam varmış. O da öğlen uykusundan yeni kalkmış. Annemi görünce, tanıyor annemi kim olduğunu, ismen biliyor, anneme doğru yürümüş. Annem diyor ki ayağa kalktım, elini öpmek istedim diyor annem. Bunun üzerine rica ederim, özür dilerim bu kıyafetle geldim, röpdöşamla geldim demiş. Estağfurullah demiş annem. Anneme elini öptürtmemiş. Lütfen oturun demiş. Oturmuş.

O sırada bunun kapıdan girdiğini görünce orada ne kadar kadın varsa kahve fincanlarını hepsini Sabiha Hanım'ın yatağının altına sürmüşler. Ama görmüş onu kapıdan girerken hiç ses çıkarmamış. Görmemezlikten gelmiş. Böyle de bir olay. Sabiha'nın hatırını sormuş, nasılsın kızım bu gün demiş. Sonra tekrar Allah'a ısmarladık demiş tekrar, annemin elini sıkmış. Mektepteyim ben, 10 yaşında talebe, 11 yaşında talebe.”⁴⁵⁵

3.1.1.5.2. İsmet İnönü

“İsmet İnönü ...çok mütereddit. O da iyi bir asker ama öbürlerine kıyas edilecek derecede değil. Ama şey olduktan sonra onun yaptığı bir tek şey bizim son harbe girmememize faydalı oldu. Yani şöyle. Oradaki kullandığı siyaset iyiydi, iyi idare etti. Ve ondan da bizim girmemizi önledi. Yani şeye dünya savaşına girmemizi önlemiş oldu.”⁴⁵⁶

3.1.1.5.2.1. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi

“Gayet normal karşıladılar. Öyle bir şey ben duymadım. Olmasaydı filan diye bir şey çıkmadı, çıkmadı. Zaten şöyle oldu. Büyük Atatürk öldükten sonra İsmet Paşa bütün bu arkadaşlarını topluyor amcamı, Refet Paşa'yı, efendim Rauf Bey amcayı, işte yani bütün hepsini Karabekir Paşa'yı filan. Topluyor diyor ki, aynen bakın bunu amcamın ağzından dinlemiştim. Ben diyor, çok büyük ve çok zor bir görev devir teslim alıyorum büyük Atatürk'ün ölümünden sonra. Bana yardımcı olur musunuz deyince bizimkiler diyorlar ki tabii, hay hay. Sana yardımcı oluruz.

Ondan sonra bütün o arkadaşlarına belirli önemli görevler verdi İsmet Paşa, reisi cumhur oluyor. Ve o zaman mesela Ali Fuat nafia vekili oldu yani bayındırlık bakanı oldu. Karabekir Paşa meclis reisi oldu. Rauf Bey amca o da bakayım nerenin bir bakanlık oldu. Mesela Korgeneral Fahri Belen o milli müdafaa vekili oldu. Yani bütün böyle esaslı, Nihat

⁴⁵⁵ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 6 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁵⁶ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Reşat çok kıymetli bir doktor, sağlık bakanı oldu. Yani böyle çok kıymetli o Atatürk'ün etrafındaki o kıymetli yardımsever arkadaşlarının hepsine önemli görevler verdi.

Fakat nedense daha sonra siyasi birtakım polemikler yüzünden yavaş yavaş bu bakanlar da İsmet Paşa'ya karşı bazı hayal kırıklığına uğramaya başladılar. Zannediyorum ki fazla tahakküm etmeye başladı. Onlar için bunlar şahsiyet sahibi adamlar, bunlar bu işleri bilen adamlar. Fazla tahakküm edilince kabul, mesela Rauf, Rauf Bey amca'yı aldı, Londra büyükelçisi yaptı Churchill'in arkadaşıydı Rauf Bey, Rauf Bey amca. Şimdi İngiltere'ye giden büyükelçiye emir veriyor buradan, bırak da bu adam sefir. Bunlara tahammül edemiyor. Yani bazı şeylerde fütursuzca hareket etti. İsmet Paşa daha hazırlık değildi cumhurbaşkanlığına. Mesela şey gibi değil, mesela şeyden sonra Washington'dan sonra Amerika'da, George Washington devlet başkanlığından sonra gelen kişi tam adamıydı Lincoln. Çünkü o askeri kuvveti yaptı ve Lincoln de hukuki yaptı. Yani çok güzel bir seri getirdi. Amerika'nın ilerlemesine de bunlar sebep oldu, biz de maalesef biraz tökezlemeler oldu.⁴⁵⁷

3.1.1.5.2.2. Evlerinde Briç Oynanması ve İlginç Bir Anısı

Ankara'dayız. Ben dokuzuncu sınıftayım. Büyük Atatürk vefat etmiş, o cumhurbaşkanı olmuştu ki Küçükesatlarda küçük bir evimiz vardı. Orada oturuyoruz. Ben de mektepten gelmişim oturuyorum. Aşağıdan baktım, Kavaklıdere'nin oradan aşağıda motosikletler geçmeye başladı. Ben de evde yalnızım. Arkasından cumhurbaşkanının arabası geçti. Allah dedim İsmet Paşa geldi içinde, düdükler ötüyor filan. Bizim Küçükesat'ın orayı araba döndü. Aa nereye geliyor bu adam, bizim eve geliyor. Biraz sonra bizim kapıda durdu. İsmet Paşa bizim eve geldi. Ben tabii çocuğum, gencimde, yani utandım doğru yukarıya odama çıktım. Kapı açıldı. Ayşe Hanım diye amcamın sesi. Gel bakalım, Paşa seni görmek istiyor. Bunlar beraber gelmişler. Ben indim aşağıya. Neyse. Bunlar aşağıya gel dedi bana, Paşa seninle konuşmak istiyor. Aşağıya indim ben. Tabii Paşa, gel bakalım evladım, dedi. Neyse bunlar briç oynamaya gelmişler bizim eve. İsmet Paşa, amcam, İsmet Paşa'nın yaveri, bir de Recep Peker vardı, Halk Fırkası'nın genel sekreteri olan, bir de o gelecek. Bunlar kare yapıp dört kişi, orada briç oynayacaklarmış. Oturdu, bak dedi, ben geldim dedi. O sırada amcam dedi, Paşa dedi, Ayşe dedi, o sırada da

---

⁴⁵⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

İsmet Paşa İngilizce ders alıyordu, çok akıllı adamdı. İngilizce ders alıyordu. Efendim bak dedi amcam, Paşa dedi, Ayşe dedi, İngilizce'si var dedi. Getirsin de kitaplarını istersen sen bir tetkik et dedi. Olur evladım dedi, olur dedi Paşam dedi amcama.

Benim İngilizce kitaplarım vardı iki tane birisi gramer kitabı, birisi de okuma kitabı. Ben yanlışlıkla gramer kitabını almışım heyecandan. Aşağıya geldim. Hiç unutmuyorum, oturuyoruz, yuvarlak bir masa. Ben bir oturuyorum, karşımda da İsmet Paşa oturuyor. Açtık, açtım çay nebatati, çay bitkisi. Çay bitkisi nasıl bir bitkidir, nasıl yetişir, onu ben İngilizce okuyorum. Şimdi ben okuyorum İngilizce amcam sesleniyor diyor ki Paşa iyi duymaz, sen biraz daha yüksek sesle oku diyor bana, ben sesimin tonunu yükseltiyorum. Ben okuyorum bu da böyle yapıyor. Bak bak diyor, Paşa dinle diyor, ben okuyorum o tercüme ediyor. Okuduğum İngilizce'yi amcama tercüme ediyor. Neyse ben bitirdim onu. Kapı çalındı Recep Peker geldi, yaver geldi filan. Ben de pılımı pırtımı topladım doğru odama çıktım. Öbür gün de coğrafyadan imtihanım vardı, ders çalışıyorum. Bunlar aşağıda briç oynamaya başladılar filan. Neden sonra ben uyumuşum dalmışım, derste bittikten sonra. Amcam seslendi, gel dedi, Paşa sesinle, senin şansına briç oynadı, dedi. Aşağıya indim. Ben dedi, evladım dedi, senin için oynadım dedi. Tam 275 kuruş para kazanmış. Onun bir üstünde kendi resmi olduğu 2,5 liralık bir şey vardı, kağıt para. Bir o, bir de 25 kuruş pardon 275 kuruş, 75 kuruş da bir ufak yani madeni para. Senin şansına oynadım dedi. O kazanmış brici. Ankara'da iki sinema var, birisi Yeni Sinema hep dışarıdan gelen filmler oynuyor, öbüründe de kulüp sineması. Bay Tekin gibi filan böyle macera filmleri varsa onlar oynuyor. Ben abimle o Bay Tekin filmlerine giderdik orada böyle heyecanlı şeyler. Öbür tarafa da Avrupa'dan gelen filmlere annemle giderdim. Şimdi oturuyoruz, sen dedi hangi filmlere. Yeni Sinema'da çok güzel bir film oynuyor dedi, Rozalın, Nelson Eddie ile, Jane Paula oynuyor, dedi. Bak o filmi muhakkak gör. Halbuki ben o filmi görmüştüm. O filmi görürsen hoşuna gider, dedi. Peki efendim dedim.

O sırada amcam dedi ki Paşa dedi, sen şu 2,5 liralık parayı al dedi. Sen buna bir imza at bakalım, dedi. Bunu Ayşe saklasın dedi, hatıra diye dedi. Oraya tarih koydu, imzaladı. Duruyor aşağıda o şey, İsmet Paşa'nın şeysi durur. Ondan sonra bana verdi. Sen bunu sakla. 75 kuruştan da sinemaya gideriz. Abimi aldım. Biz de o güne Bay Tekin filmine gittik, onu seyrettik hiç unutmam. Öyle bir olayımız vardı. Çok yumuşak başlıydı.⁴⁵⁸

---

⁴⁵⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

3.1.1.5.2.3. Şekerli Kahve Olayı

“Ben dairedeyim. Bir telefon geldi, amcam nekahat devrindeydi. Çok çabuk şey geçirirdi evlatçığım akciğerleri, çünkü bu meşhur onun şey dağlarında yaptığı Çapakçur dağlarında yaptığı eşkıya takiplerinde akciğerleri çok zayıf düşmüş. Yani o zaman nerede zatürre oluyorsun, bilmem ne oluyorsunuz. Telefon geldi amcamı İsmet Paşa ziyarete geliyor hasta olduğunu öğrenmiş. Amcam da Sadıklar Apartmanında. Şimdi amcam yatakta benim de çalıştığımı biliyor abimi istiyor, diyor ki gelsin İsmail yanımda bulunsun, abim için. Abim de o da muayenehanesinde. Neyse ona da haber verildi. İsmet Paşa da yetişti.

İsmet Paşa'nın hanımı vardı Mevhibe Hanım. İsmet Paşa'nın da hanımından ödü kopuyor. Sebebine gelince hanım her şeye müdahale ediyor o da sağlığıyla ilgili, haklı. Gelmiş, amcamın yanına gelmiş oturmuş odasında işte. Paşa nasılsın bilmem ne konuşuyorlar filan. Ve şeker hastası İsmet Paşa. 80 küsur. O sırada da hem İngilizce dersi alıyordu demin anlattığım geçen demin ki çay nebatı gibi hem aynı zamanda da çello öğreniyor, konservatuara devam ediyor. Böyle, meraklı.

Efendim o sırada canı şeker, katiyetle içirtmiyor Mevhibe Hanım, karısı. Bizim o zamanda bir emektarımız var, Emine Hanım, amcama yardımcı. Mevhibe Hanım yanına girmiyor amcamın, o dışarıda oturuyor salonda. İsmet Paşa da amcamın yanına gelmiş oturuyor, iskemle çekmiş yanına oturuyor, konuşuyorlar. O sırada Emine Hanım'ı çağırıyor, ne istersin Paşa diyor amcam. Valla diyor, Mevhibe Hanım duymasın diyor, Emine Hanım'a diyor ki sen bana şekerli bir kahve yap diyor. Emine Hanım da buna güzel şekerli bir kahve yapıp getiriyor. Amcam da diyor, Paşa diyor, senin yaptığın doğru mu diyor bak. Bir şey olmaz, bir şey olmaz bir defalık diyor. Bu Mevhibe Hanım duymasın, diyor. Orada oturuyor şekerli kahvesini bir güzel içiyor. 80 küsur yaşındaydı. Pekala şeker hastasıydı idare ediyordu.”⁴⁵⁹

3.1.1.5.3. Kâzım Karabekir

“Bir kere doğunun fatihi ve Ruslardan, Ermenilerden o bölgeyi pırl pırl eden kişi. İlah gibi taparlar ona. Bugün oralar tamamen onun adıyla eserler vardır. Çok çok sevilen

---

⁴⁵⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

bir kişidir. Bir resim var. Paşa'nın resminin büyüğü müzelerinde var. O resmi çizen bir Ermeni yoksullar cemiyetinin başındaki bir Ermeni'nin ressamı adam, çizdiği bir portre. O eski yazıda şöyle, aynen böyle, yoksullar, kimsesizler babası muhterem efendime söyleyeyim Kâzım Karabekir Paşa'ya derin saygılarımızla. İşte efendim yardımsevenler derneğinin başkanı olarak imza atıyor. Böyle bir adamın jenosit, yani Ermeni katliamı yapması mümkün mü?"⁴⁶⁰

3.1.1.5.4. Fevzi Çakmak

"Bir defa, bir toplantıda yaşlıcaydı o zaman. Böyle bir uzun konuşmuşluğum yoktur.

O hala Osmanlı İmparatorluğu'nun o cesim etkisi altında onun hala o şeyi yaşıyor. Osmanlı İmparatorluğu çok büyük bir imparatorluk. ... Çok iyi bilmek lazım. O bunun içinde. Yani öyle bir imparatorluğun içinde yetişmiş bir adamın gayret normaldir cumhuriyete geçilmesini kabullenememesi, gayet normaldir. Çünkü o adam onun büyüdüğü, yetiştirildiği diniyle, imanıyla, her şeyiyle bir Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde yetişmiş bir asker, dürüst bir adam, çok dürüst bir adam.

O daha ziyade dindar bir adamdı. Beş vakit namazında bir adamdı. Milli Mücadeleye çok sıcak bakmadı başlangıçta. Sonra sonra anladı, inandı. Başlangıçta değildi ama son derece vatanperver tertemiz bir adam."⁴⁶¹

3.1.1.5.5. Rauf Orbay

"Rauf Orbay bir kere Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği en büyük vatanperverlerden biridir. Rahmetli amcam derdi ki, içimizde derdi en vatanperver, memleketine bilakaydüşart dört elle bağlanmış olan Rauf'tur derdi. Biz derdi, nihayet sırtımız üniformayla büyüdük ama o adam denizciydi çünkü, kendini denizden kopardı karaya döndü. Milli mücadelede ne işi vardı Rauf Orbay'ın, denizci adamın. Gemilerde, denizlerde olacaktı. Karaya döndü o da. Bahriye Mektebi'nde hocalık yaptı. Başvekil oldu. Namuslu, mücessem, pırıl pırıl bir kişi."⁴⁶²

⁴⁶⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁶¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 18 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁶² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 26 Kasım 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

3.1.1.5.5.1. Vefatı ve Ali Fuat Cebesoy

“Ve hiç unutmuyorum, öldüğü haberi geldiği zaman amcam da o sırada yatakta oturuyordu. Evladım, o daha yeni zatürreeden kalkmıştı. İçeri girdiğim de koca Ali Fuat Paşa'nın gözlerinden sicim gibi yaşların aktığını, Raufçuğum, Raufçuğumu kaybettim dedi. Raufçuğum derdi ona. Nikah şahitliğimi yaptı. Amca derdim. Öz amcam gibi severdim. Çok kıymetli. Dürüst. Onun İsmet Paşa ile de bir kavgası vardı. İsmet Paşa buna takılıyor, bir şey söylüyor. Baaşvekil o zaman. Ben şimdi inerim aşağıya, bir daha da buraya çıkmam ama ben buradan indiğim anda ben, ben hangi Rauf'sam hala ben o Rauf'um. Benim Raufluğu mu hiç kimse bozamaz. Bu demektir ki yani karakterim neyse böyle böyle değilim. Ben o Rauf'um. Bunlar büyük adamlar. O devir başka bir devirdi o devir.”⁴⁶³

3.1.1.5.5.2. Kişiliği

“Abim o zaman altı yaşında mı, yedi mi ne. Fakat olaylardan da haberdar yani. İşte bu siyasi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan dolayı dağılmış yani o ekip. Karabekir, Rauf Bey amca, Refet Paşa, Caffer Tayyar Paşa ve Adnan Adıvar bunların beşi amcamı ziyarete geliyorlar Kuzguncuk'a. Şimdi bu abim de bahçede oynuyormuş. Kapı çalınmış bahçe kapısı. Abim de gitmiş kapıyı açmış, bir bakmış beş tane bey. Ne istiyorsunuz demiş abim bunlara. Kimsiniz siz demiş. Enteresan tarafı Rauf Bey amcanın çok neşeli, çok şakacı. Biz demiş hırsızız hırsızız, bu evi soymaya geldik deyince abim o arada demiş ki böyle şey olmaz demiş. Durun bakalım, kapıyı kapatmış, abim koymuş bunları içeriye. Amcama haber verilmiş.”⁴⁶⁴

“Churchill ile Rauf Bey amcanın beraber bir şeyde, manevrada çekilmiş bir resimleri var. Churchill çok iyi arkadaşı Rauf Bey amca.”⁴⁶⁵

---

⁴⁶³ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁶⁴ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁶⁵ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 8 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

3.1.1.5.6. Refet Bele

“Refet Paşa hakkında çok kıymetli bir adam ama genç, bizim gruptan biraz daha genç. O da kıymetli bir asker. O, bu Amasya mukarreratına daha sonradan iştirak etmiş, biraz tereddüt etmiş ama sonra kabullenmiş yani. O da oraya imza atmıştır. Mustafa Kemal’in de çok yakın arkadaşı.”⁴⁶⁶

3.1.1.5.7. Cafer Tayyar Eğilmez

“O da öyle pırl pırl. O zannediyorum 9.kolordu. Bu Milli Mücadele zamanında meclise çıktı. Dedi ki ben alıyorum kolordumu ve yürüyorum Arapların üzerine. Çok kıymetli adamlar bunlar.”⁴⁶⁷

3.1.1.5.8. Çerkez Ethem

“Çerkez Ethem bilindiği gibi vatanını sevmeyen, hayırsız bir insan değildi. Bilakis vefatı da onun son derece feci olmuştur. Dışarıda herkes onun büyük paralar içinde vefat ettiği iddiasındalar. Halbuki Viyana’da mı, Avrupa’da bir yer de berbat, kırık dökük bir yatakta vefat etmiştir. Fevkalade çalışkan bir kişiydi o. Ve onu şöyle de biliyorum. Geyve müdafaasında Ali Fuat Paşa’nın seyyar kuvvetiyle iştirak eder Çerkez Ethem ve amcama karşı büyük bir bağlılığı vardır. Ve İngilizlerin atılmasında, o sahada temizlenmesinde Sakarya yöresinde, aynı zamanda Anzavur isyanının bastırılmasında Çerkez Ethem’in büyük rolü olmuştur, büyük yardımı dokunmuştur. Çerkez Ethem bir vatan haini değildir.”⁴⁶⁸

3.1.1.5.9. Fahrettin Altay

“Onu iyi tanıdım. Onu çok iyi tanıdım. O çok beyefendi bir adamdı ve bizimkilere son derece inanmıştı Ali Fuat’a, bizim aileye işte. O çok sık gelirdi Kuzguncuk’a o,

---

⁴⁶⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁶⁷ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁶⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

Fahrettin Altay. Bunlar çok namuslu, dürüst, çalışkan, vatanperver askerlerdi. Hiç şüphesiz.”⁴⁶⁹

3.1.1.5.10. Halide Edip Adıvar

“Halide Edip hanımın da maalesef o da çok şansızlığa uğradı. Çok dikti o. Böyle dobra bir hanımdı. Bazı takışmaları olmuştur Mustafa Kemal ile ama hiçbir zaman unutmayalım ki İstiklal Harbi’nde o bir Halide Çavuş’tu, Halide Onbaşı’ydı. Askerlerle beraber ön cephede savaşmıştır. O kadının hakkı ödenmez. Muazzam bir kadındır o Halide Hanım. Benim hocamdır, ben onun asistanıydım. Beni yetiştirenler çok kıymetliydi. Halide Hanım için çok şey söylenir. O da apayrı bir konudur yani. Mustafa Kemal’i çok seviyordu tabii. Memleketini çok seviyordu. Onun hakkında da çok dedikodular çıktı filan ama çok vatanperver bir hanımdı. Kıymetliydi. İşte böyle.”⁴⁷⁰

“(Adnan Adıvar) ikinci eşiydi, birincisi meşhur Salih Zeki, matematikçi. ...Adnan Adıvar’la evlenmesinden çok evvel.

(Boşanıp tekrar evlenmesine toplumun tepki göstermesi) Hayır. Halide Hanım çünkü o devirde erkek gibi. Yani Halide Onbaşı, Halide Çavuş efendim.”⁴⁷¹

3.1.1.5.11. Leyla Cebesoy (Annesi)

“Eski yazıdan yeni yazı öğrendikleri zaman yeni yazı imtihanına girdiler. Milli Eğitim’den diploma aldılar. Okul gibiydi o da. Annem kolej mezunudur. Zaten yeni harfleri biliyordu. Usulen annemin eski yazısı da vardı fakat eski yazıda hatalar yapardı.”⁴⁷²

3.1.1.5.12. Nazım Hikmet Ran

“Ankara’ya iş için gelen Nazım Hikmet, eniştesi Samih Rıfat ile karşılaşmıştı. Samih Rıfat, onu Hüseyin Hüsnü Paşa’nın yanına götürmüş burada İsmail Fazıl Paşa ile de

---

⁴⁶⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 18 Eylül 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁷⁰ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 7 Temmuz 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁷¹ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 20 Ocak 2013 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁷² Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 17 Ekim 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

tanışma imkanı bulmuştu. Ankara’da iken İsmail Fazıl Paşa, Nazım Hikmet’in Mustafa Kemal ile tanışmasına da aracı olmuştu. Bu tanışmada Mustafa Kemal kendisine “Genç Şair” olarak tanıtılan Nazım Hikmet’ten “Bazı genç şairler modern olsun diye konusuz şiir yazmak yoluna sapıyorlar. Size tavsiye ederim, gayeli şiirler yazınız” tavsiyede bulunmuştu.⁴⁷³

3.1.1.5.12.1. Ali Fuat Paşa’nın Nazım Hikmet’i Linç Tehlikesinden Kurtarması

O İzmir’de olan bir olay. Amcam o sırada İzmir’deymiş. Otele giriyormuş. Tam diyor, otele giriyorum diyor, baktım yanımda diyor, bir, eskiden ayakkabılar böyle boyanırdı, öyle bir ayakkabıcı oturmuş diyor, yüzü gözü boyanmış. Herhalde boya sürmüş yüzüne filan. Yanına dayı paşa, dayı paşa demiş. Bir baktım ona Nazım. Ona dayı paşa derdi amcam ona. Nazım dedim diyor, senin ne işin var demiş. Sorma sorma demiş, peşimdeler demiş, beni temizlemeye çalışıyorlar demiş. Hemen diyor, aldım onu içeriye götürdüm diyor, banyoya soktum diyor, yıkattım temizlettirdim ve İstanbul’a getirdim diyor.

Herhalde buradan sonra onun kaçmasına neden oldu herhalde tahmin ediyorum. Bildiğim olay budur. Yani komünistler, komünistler demeyelim, Bolşevikler Nazım’ı buz gibi temizlemek istiyorlardı. Şimdi bunlar aslında genç talebe bunlar, bu Vala Nurettin filan bunlar genç kişiler. O zaman komünizm çıkmış, hakkaniyet var, herkes eşittir, kimse kimsenin üstünde değildir. Öyle bir zihniyetle hareket ediyorlar. İşte onun için başlarına da gelmeyen kalmadı.”⁴⁷⁴

3.1.1.5.12.2. Nazım Hikmet ile Kişisel Tanışıklığı

“Ben kendisini tanıdım ama çok kısa zamanda tanıdım. Çünkü ben yetişirken o hep hapisteydi. Bir defa Kuzguncuk’a gidiyorduk, vapura binmiştim. O da o zaman serbestti. Mustafa Kemal bıraktı çünkü çok seviyordu Mustafa Kemal onu. Efendim bakın kuzini vardır, Münevver Abla. Sonra da onunla da evlendiler, kuzen kuzin. Bir baktım bunlar şeyde oturuyor güvertedeler. Ayşe Ayşe dedi, gel gel dedi, bak Nazım burada dedi. Nazım bak dedi, Ayşe bu dedi. Ben gittim yanlarına, baktım orada oturuyor. Beni bir sarılıp öptü

⁴⁷³ Goloğlu, a.g.e., s. 55.

⁴⁷⁴ Ayşe Cebesoy Sarialp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

kuziniyim diye herhalde. Akriba evliliği. Ben de onu öptüm. Oturduk konuştuk bir parça. İşte bütün görüp görmem budur, o kadar.”⁴⁷⁵

3.1.1.5.12.3. Vatandaşlıktan Çıkarılması

“Ama hepsi geri geldi şimdi. Çok çok kötü. Çok hırpalandı adam. Çok çok hırpalandı çok, maalesef işte. Bu memleket hep böyledir. Menderes öyle olmadı mı. Menderes asılacak adam mıydı. Fatin Rüştü asılacak adam mıydı.”⁴⁷⁶

3.1.1.5.12.4. Nazım Hikmet’in Şairliği

“Nazım Hikmet’in en enteresan şiiri onu benim eşim okurdu. Meşhur “Simavna Kadısı”, meşhur Simavna kadısının, Simavna kadısı için yazdığı bir şey vardır.⁴⁷⁷ Şahane bir eserdir o. Onu benim eşim okudu. ...Hep hürriyet, hep o hisleri vermiştir.

Onun esas “Salkım Söğüdü”nü çok severim. O tam serbest nazımı kullandı. “İniyor kayık çıkıyor kayık şahlanan bir dev gibi”, “gidiyor kayık, suların dalgalarla arkadaşı” şahanedir o.

O Salkım Söğüdü bulursanız okuyun çok güzeldir o. Atlılar atlılar, o atlıların gidişini anlatır. Öyle bir şey kullanır ki o atların ayaklarının uzaklaştıkça sesleri onun yazdığı şeylerde hafifler. Çok büyük şair.

O aile öyledir, bizim ailenin o kolu çok şeye edebi, alemin insanlardır. Orada Samih Rıfat’ta var. Nazım Hikmet’in annesi Celile Hala zaten çok sanatkâr bir hanım. Ressam. Onun eserleri var Resim Heykel Müzesi’nde. Nazım da onun oğlu. Celile Halanın küçük kardeşi Münevver hala İzmir valisi ittihatçılardan Rahmi Bey’in hanımı. Onun da damadı işte meşhur Samih Rıfat’tır. O da şair. O aile hep öyle bir aile. O aile de bir tek Mehmet Ali amcamız varmış, ben tanımadım. O Çanakkale’de şehit düşmüş. Böyle tam şeyden siperden çıkmış, İngilizler de toplarını dönmüşler, bir obüs geliyor, vuruyor orada onu. Orada şehit düşüyor.”⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁷⁶ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁷⁷ “Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı”

⁴⁷⁸ Ayşe Cebesoy Sarıalp ile 5 Aralık 2012 tarihinde yapılan görüşmeden.

SONUÇ

Ayşe Cebesoy Sarıalp, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde ülkenin siyasal hayatında önemli rol oynamış bir aileye mensuptur. Gerek anne gerekse baba tarafından ülke tarihinde önemli roller üstlenmiş birçok kişi bulunmaktadır. Kendisi de, gerek yaşı gerekse sosyal konumu itibariyle önemli bir çok olaya siyasal ve sosyal tarihin çeşitli olaylarının arka planına tanıklık etmiş bir kişidir.

Ayşe Cebesoy Sarıalp'le sözlü tarih çalışması yöntemi eksen alınarak yapılan çalışmada birçok önemli ve tarihin yönünü belirleyen olayın arka planı, sosyal ve beşeri dinamiklerine ışık tutulmuştur.

Öncelikle, Türkiye tarihinde önemli bir yeri olan ailesi tarihi, ilk olarak, birincil bir kaynak yoluyla ele alınmış, soy kütüğü ve aile ağacı bir bütün olarak ortaya konulmuştur. Anlatılara bağlı olarak kiminin üzerinde geniş kiminin üzerinde özetle durulan aile üyelerinin bireysel tarihleri yoluyla, Türkiye'nin siyasal, sosyal ve kültürel gelişimindeki yerleri ve önemleri ortaya konulmuştur.

Bu bağlamda söylenebilecek ilk söz, ailenin tarihinin, Osmanlı Devleti'nin imparatorluk yapısına uygun bir görünüm sergilediğidir. Aile çeşitli etnik gruplara mensup bireylerden oluşmaktadır. Özellikle ailenin Avrupa'ya dayanan kökenlerinin, aile içi yaşantıda ve çağdaş değerlerin benimsenmesinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Ayşe Cebesoy Sarıalp de, anlatılarında bu konuya vurgu yaparak çeşitli örnekler vermekte ve bilinmeyen yönlerini dile getirmektedir.

Sarıalp'le sözlü tarih çalışmasının ortaya çıkardığı bir başka önemli husus, aile bireylerinin Milli Mücadele tarihinde oynadıkları roldür. Bu bağlamda en dikkat çekici tanıklık, dönemin Dahiliye Nazır-ı, sonradan “Yüzellilikler” arasında ülkeyi terkedecek olan Mehmet Ali Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki ilişkilidir. Bu anlatılar ışığında, onun, Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişi olarak atanmasındaki rolü Milli Mücadele tarihine önemli katkılarda bulunacak bir nitelik taşımaktadır.

Aynı şekilde, Mustafa Kemal Paşa ile Cebesoy ailesi arasındaki ilişkilerin niteliği de genel tarihe önemli katkılarda bulunabilecek bir özelliğe sahiptir. Mustafa Kemal, Harp Okulu'na kaydolduğu tarihten itibaren, Cebesoy ailesi ile yakın bir ilişki içinde olmuş, onların evinde konaklayacak kadar aileden biri haline gelmiştir. Bunun sonraki dönemdeki yansımaları ve onun hayatına etkileri, bir ulusal önder ve devlet adamı olarak Mustafa

Kemal'in hayatını anlamak bakımından kayda değer bir husustur. Bunun da, Sarialp'le yapılan sözlü tarih çalışmasının önemli çıktılarında biri olarak altını çizilmesi gereklidir.

Çalışmada üzerine ışık tutulan bir başka önemli konu da, Mustafa Kemal ile Milli Mücadele'nin ilk önderleri arasındaki ilişkilidir. Aile içindeki anlatılardan yola çıkılarak, özellikle Mustafa Kemal ile Ali Fuat Paşa arasındaki ilişkilerin mahiyeti ortaya konulmuş ve ikilinin yaşanan tüm gerginliklere karşın nasıl bir dostluk içinde oldukları ortaya konmuştur.

Ortaya çıkarılan bir başka önemli sonuç da, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye kamuoyunu etkilemeye yönelik sosyal ve kültürel çalışmalarının yöntem ve niteliği olmuştur. Bu anlamda, Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği'nin üstlendiği rol ilk kez, birincil bir tanıklık yoluyla ortaya konulmuştur. Bu anlamda, örneğin, o dönem önemli bir sanatçının ilgisi olarak sunulan Kirk Douglas'ın Türkiye ziyaretinin kamuoyundaki ABD imajını düzeltmeye yönelik bir propaganda gezisi olduğu bu çalışma yoluyla ortaya konulmuştur.

Tezde, Ayşe Cebesoy Sarialp'le yapılan sözlü tarih çalışmasıyla ortaya konulan bu ve benzeri birçok olgu ışığında, altı çizilecek ilk hususlardan birisi, yaşayan belleklere başvurulmazsa, tarihe katkı sunabilecek pek çok bilginin sonsuza dek yok olacağıdır. Bu nedenle, geçmişte yaşanan olayların layıkıyla anlaşılabilmesi için eldeki belgelerin yanı sıra bu olayların oluşumunda dolaylı ya da doğrudan rol alanların da hiç ihmal edilmeden tarihsel malzemeye dönüştürülmeleri gerekmektedir.

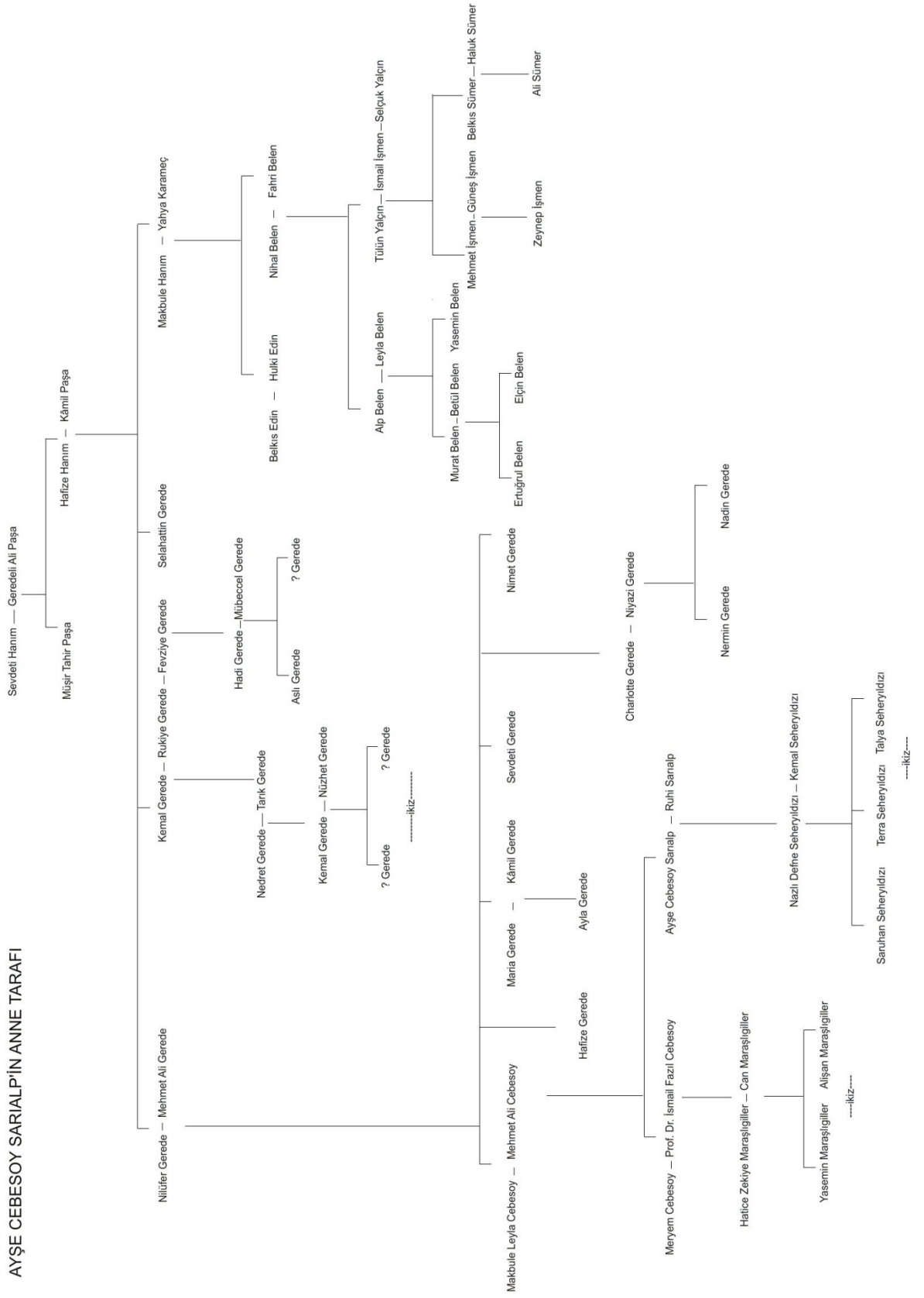
Son olarak da, her ne kadar tarih büyük olaylar ve büyük insanlar çerçevesinde şekillense de, bunların gelişim serüveninde kişisel geçmiş ve ilişkilerin önemli bir yeri olduğu gerçeğini ifade etmeliyiz. Bu dinamiklerin ortaya çıkarılabilmesi ve anlaşılabilmesinde de, sözlü tanıklıkların ve sözlü tarihin önemli bir rolü vardır.

EKLER

EK I

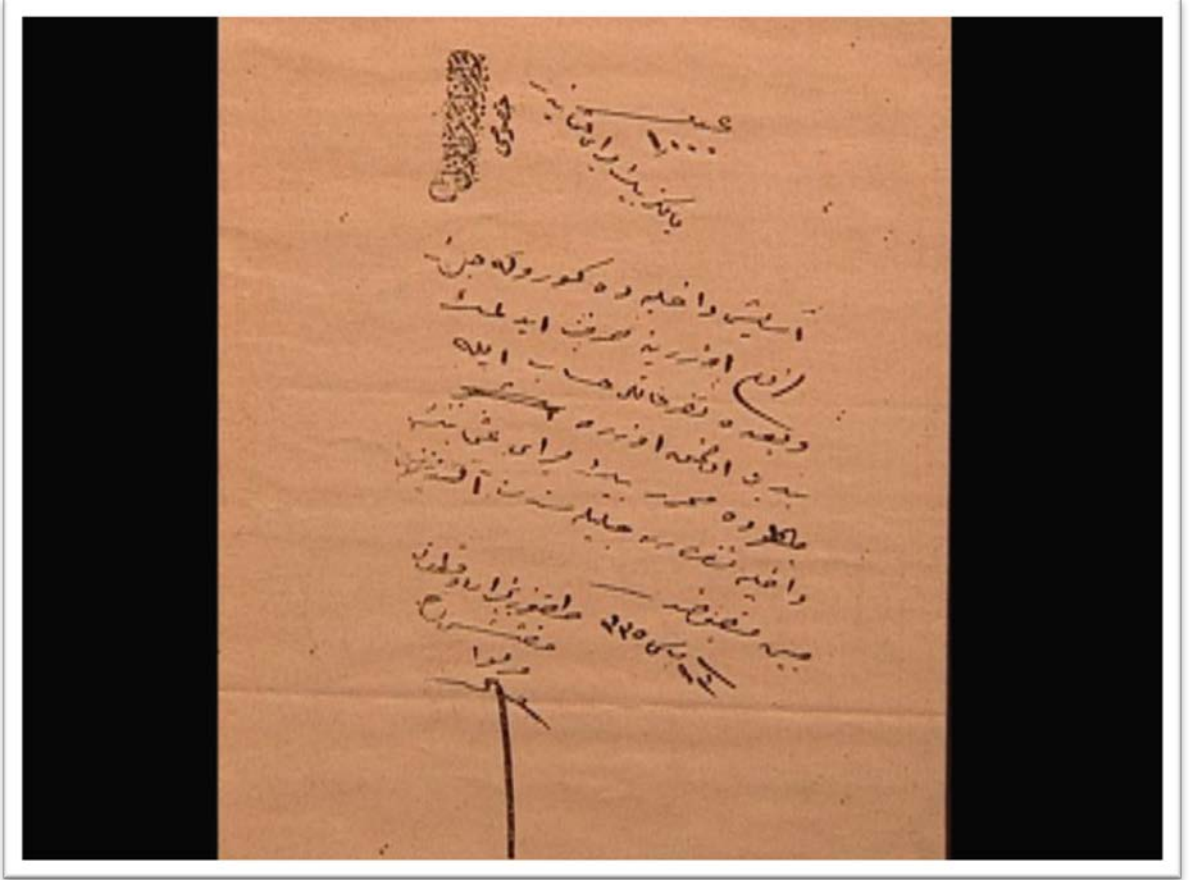
AYŞE CEBESOY SARIALP'İN ANNE TARAFI

EK IV

Dahiliye Nazırı Mehmet Ali'nin Mustafa Kemal'e, görevi sırasında kullanmak üzere örtülü ödenekten 1000 Osmanlı Lirası verdiği dair belge

“Dahiliye Nezareti

Hususi

Adet: 1000

Yalnız bin lira-yı Osmaniyedir.

Asayiş-i dâhiliyede görülecek lüzum üzerine sarf edilmek ve badehû teferruatlı hesap ile tebdil olunmak üzere işbu bâlâda muharrer (yazılı) bin lira-yı Osmaniyе'nin Dâhiliye Nezaret-i celilesinden alındığını mübeyyin makbuzdur.

13 Mayıs 1335 (1919)

9.Ordu Kıtaatı Müfettişi

Mirliva

M. Kemal (İmza)”

EK V

Ağabeyi İsmail Fazıl 5, Ayşe Cebesoy Sarıalp 1 yaşında iken

EK VI

Üsküdar 25. İlkokul'da öğrenim gördüğü sırada öğretmen ve arkadaşlarıyla birlikte

EKVII

Ankara Maarif Koleji'nde arkadaşlarıyla birlikte

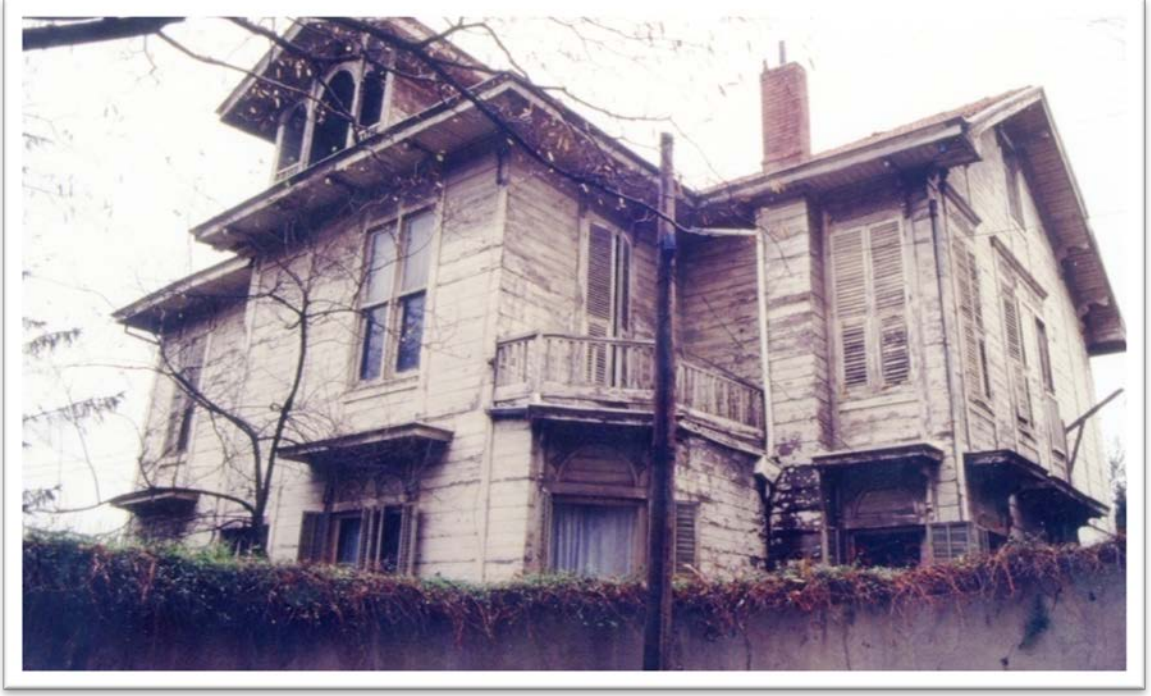
EK VIII

**Ayşe Cebesoy Sarıalp'in çocukluğunun geçtiği Kuzguncuk'taki tarihî köşk
(Onarım görmeden önceki hâli)**

EK IX

**Ayşe Cebesoy Sarıalp'in çocukluğunun geçtiği Kuzguncuk'taki tarihî köşkün
başka bir açıdan görünümü**

EK X

Rusya'dan temin edilen mühimmatların saklandığı köşkün çatı katı

EK XI

**Amerikan Haberler Merkezi Basın Ataşesi Mr. Boss, Ayşe Cebesoy Sarıalp'e
takdirname verirken**

EK XII

**Gelen resmi davet üzerine ABD'ye gidiŝten önce Amerikan Haberler Merkezi
tarafından düzenlenen veda merasimi**

En sağ başta Basın Ataşesi Mr. Boas, yanında Genel M¼d¼r Arnold Hanson

EK XIII

ABD kongre üyelerinden senatör Smith Mandt'ın ofisinde

EK XIV

**Ayşe Cebesoy Sarıalp, Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği'nin müdürlüğüne
atandığı gün yapılan tören sonrası**

EK XV

**Ayşe Cebesoy Sarıalp – İstanbul Valisi Niyazi Ak, Lord Kinross ile
Tarabya Oteli'nde bir kutlamada**

EK XVI

Ünlü Amerikalı aktör Kirk Douglas ile Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında

EK XVII

Kirk Douglas'ın Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaretten bir başka an

EK XVIII

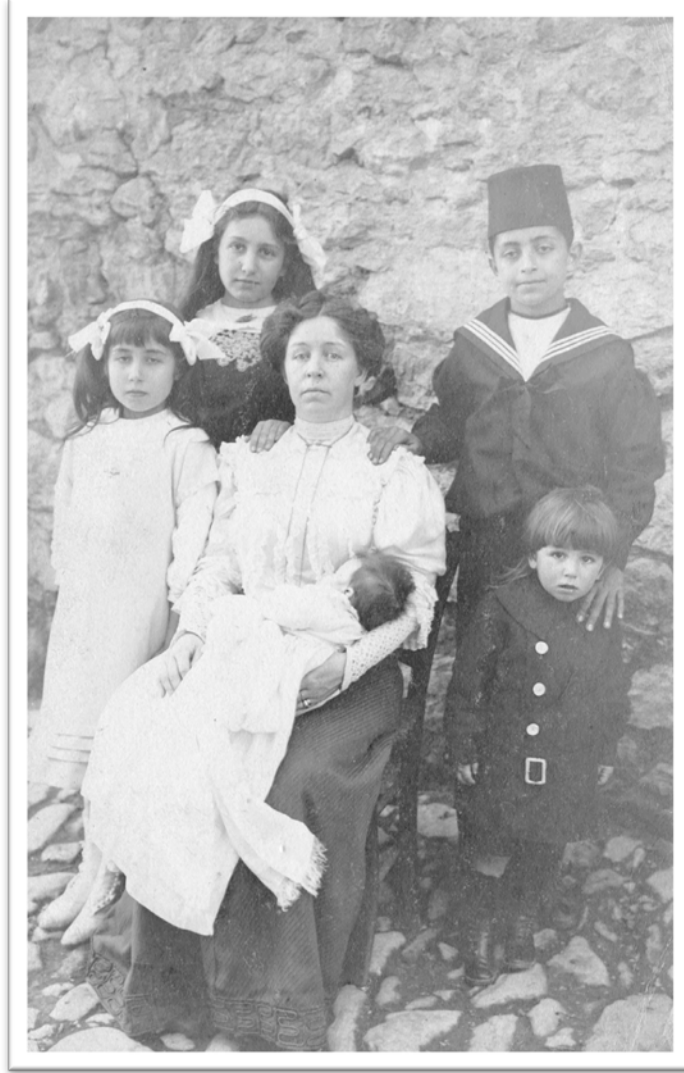
**Ayşe Cebesoy Sarıalp'in anne tarafından büyük dedesi Geredeli Ali Paşa'nın oğlu
Múfir Tahir Paşa**

EK XIX

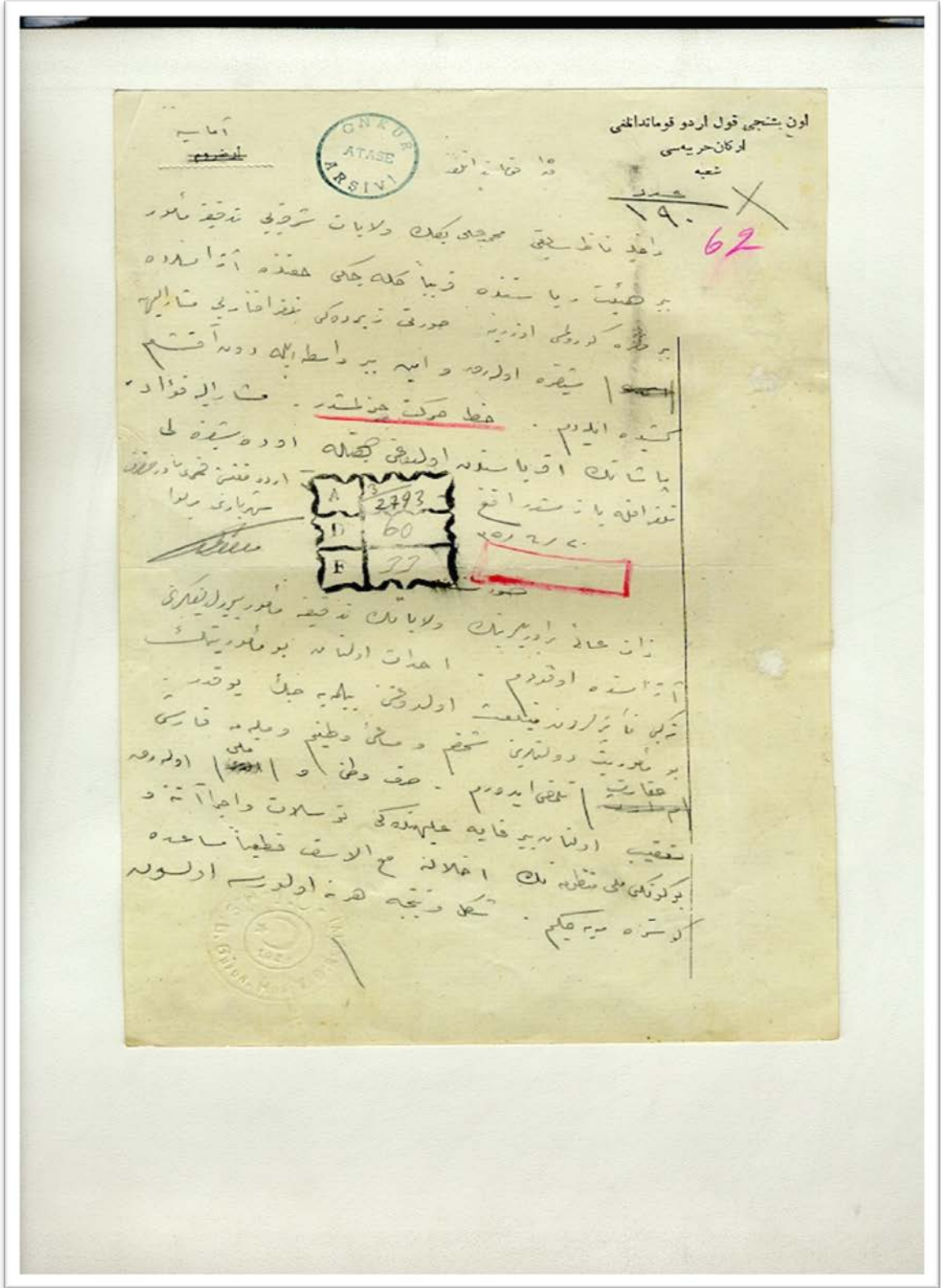

**Mehmet Ali Gerede eşi Nilüfer (Nellie) Hanım ile
Çocuklar soldan sağa Niyazi, Sevdeti, Kâmil**

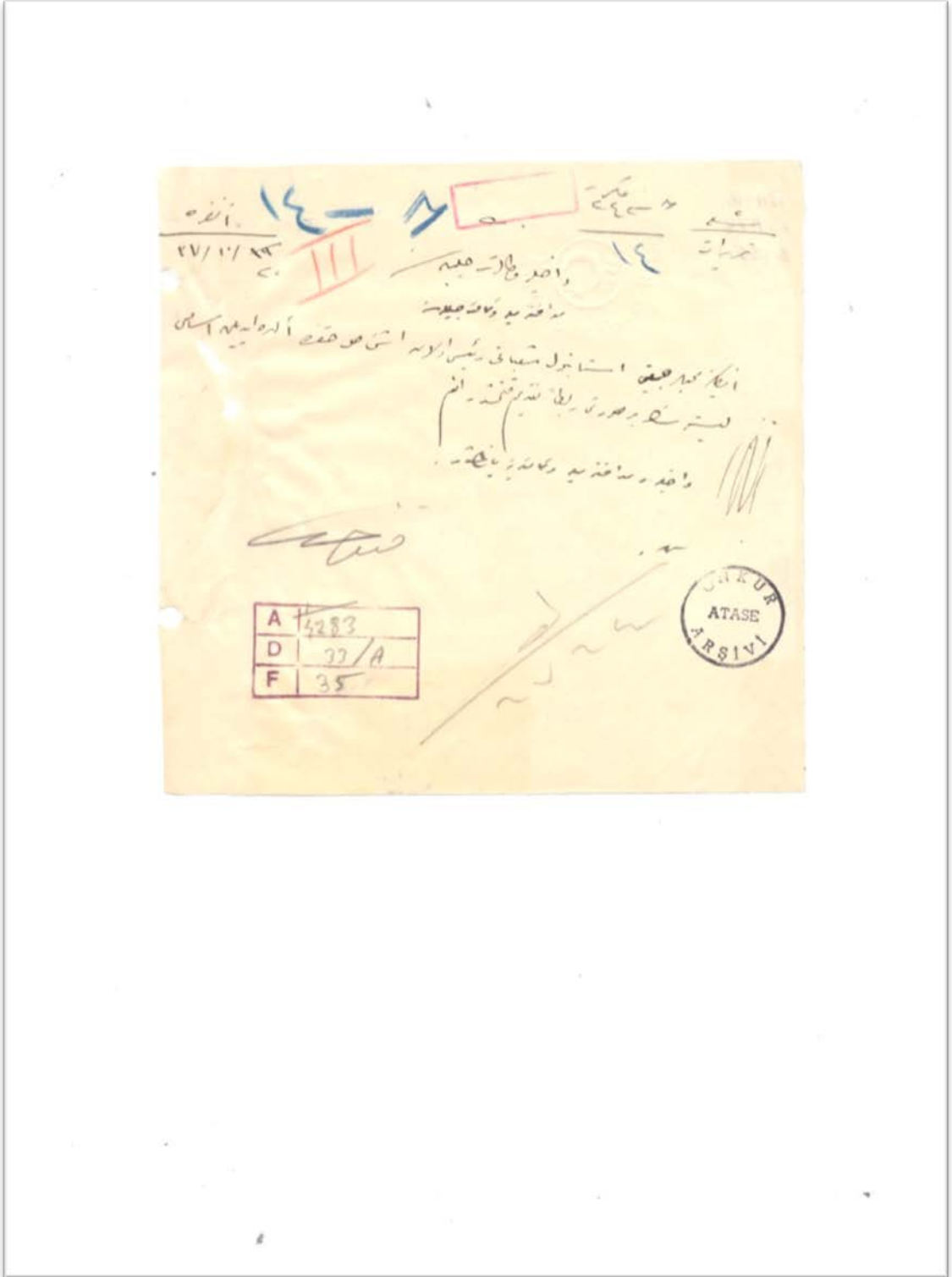
EK XX

Nilüfer Hanım çocukları ile
Soldan sağa Sevdeti, Makbule Leyla, Kâmil, Niyazi ve Nimet (kucakta)

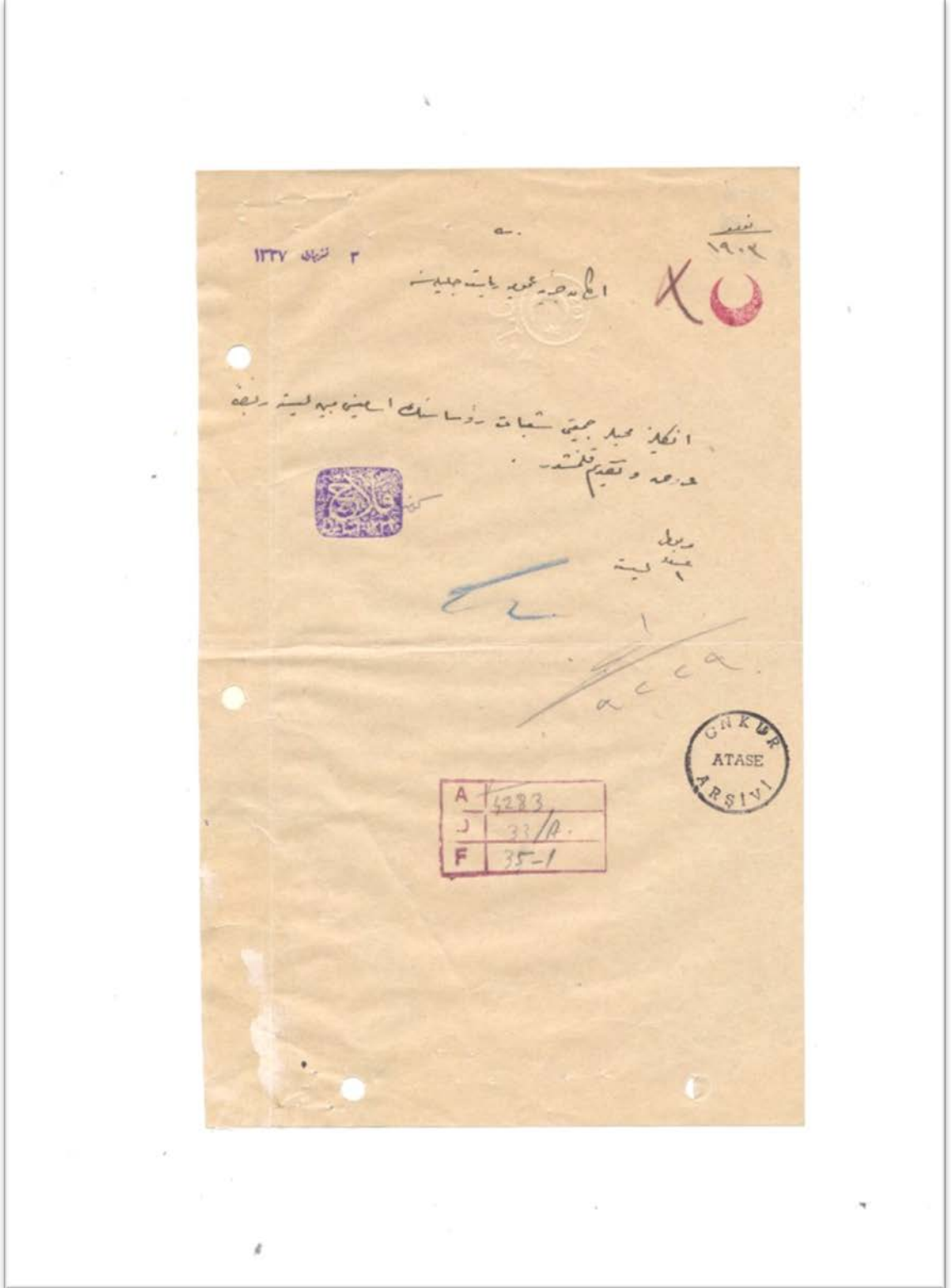

Nazırlık görevinden sonra Anadolu'ya tetkike memur edilen eski Dahiliye Nazır-ı Mehmet Ali Bey'e yazılan telgraf sureti

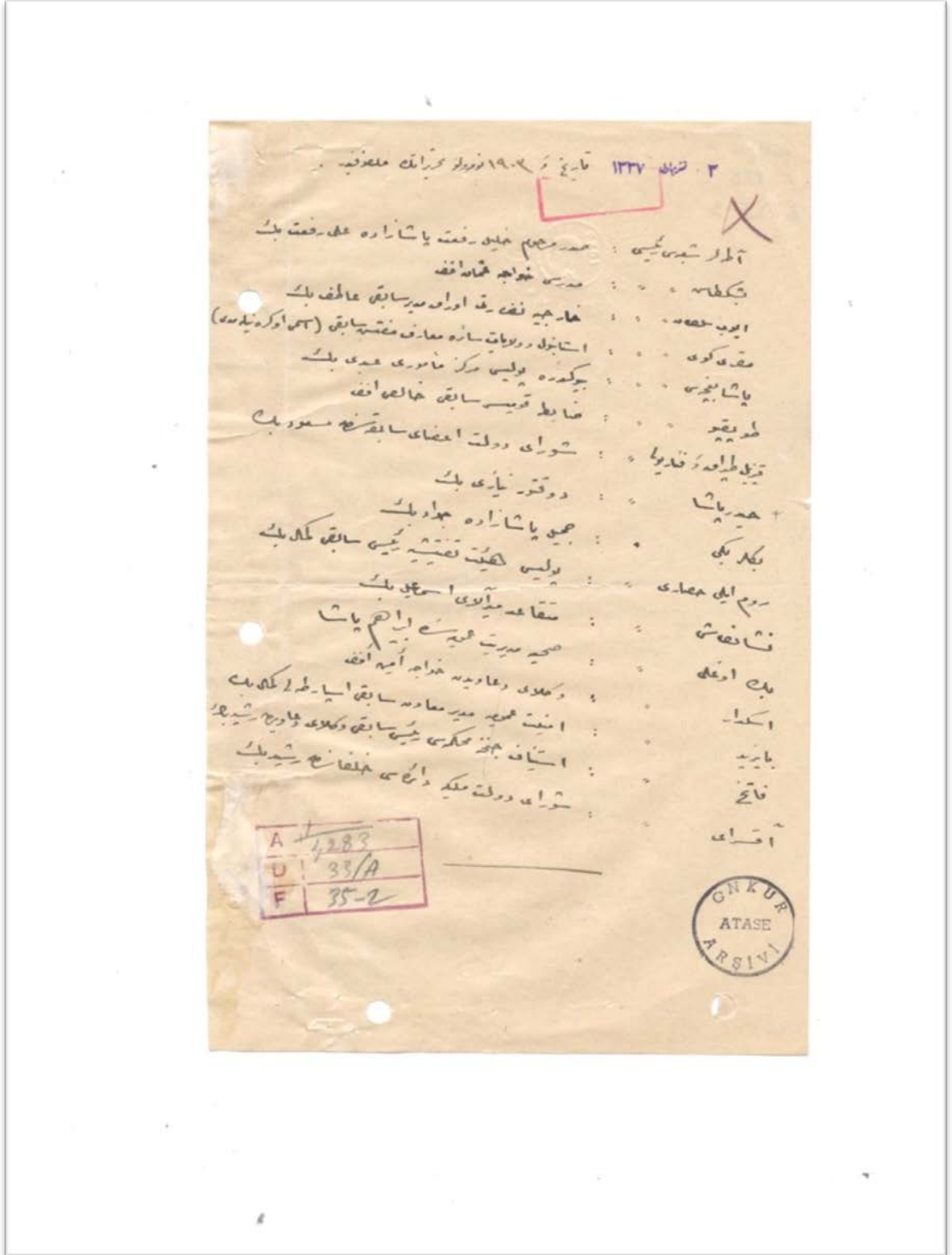
İngiliz Muhibleri Cemiyeti'nin İstanbul'daki şube reislerinin isim listesi
(birinci sayfa)

EK XXIII

İngiliz Muhibleri Cemiyeti'nin İstanbul'daki şube reislerinin isim listesi (devamı)

İngiliz Muhibleri Cemiyeti'nin İstanbul'daki şube reislerinin isim listesi (devamı)

EK XXV

Romanya Mamayo plajında

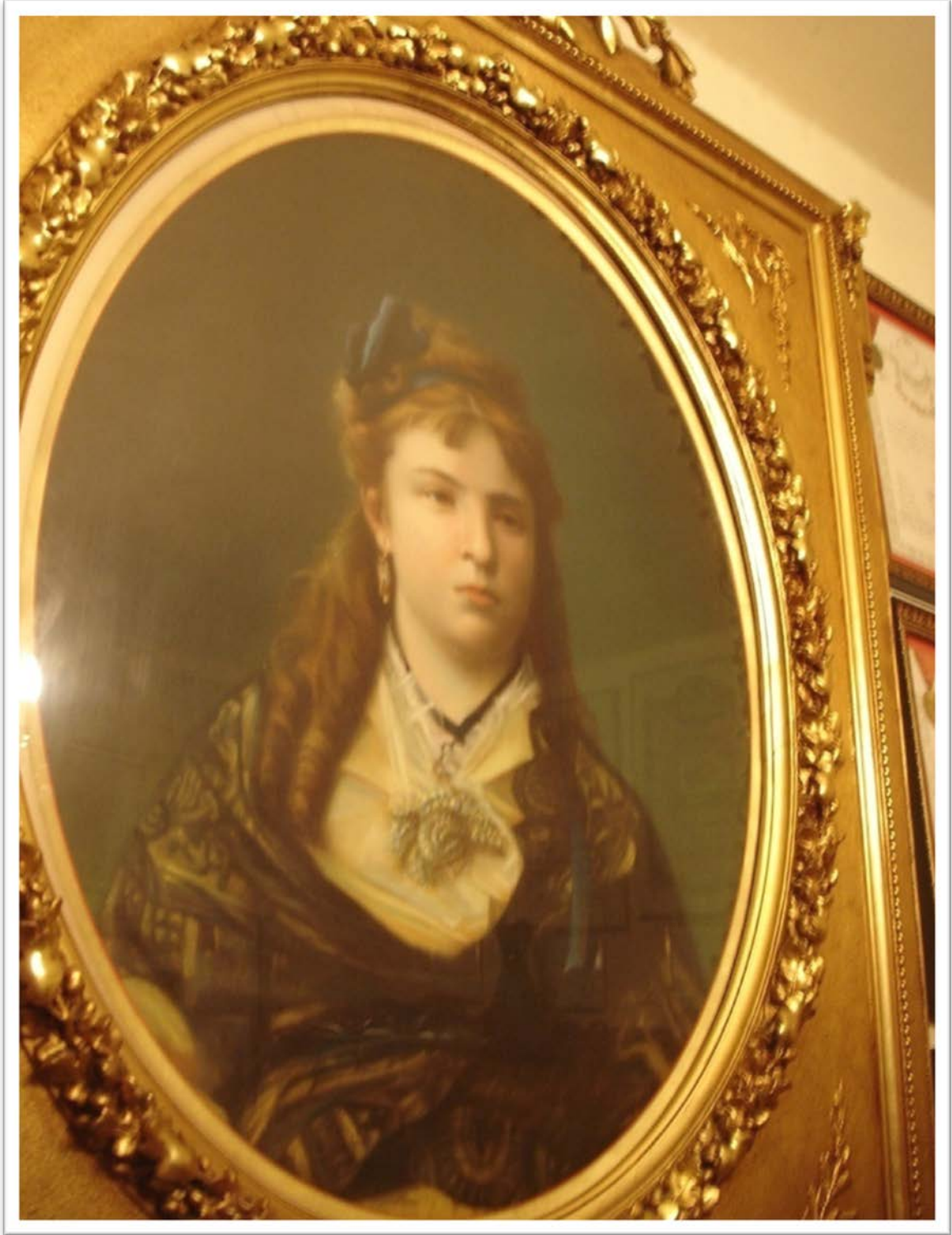
Solda Mehmet Ali Gerede kızı Makbule Leyla Cebesoy'la (sağda şemsiyeli)

EK XXVI

Ayşe Cebesoy Sarıalp'in baba tarafından büyük dedesi Müşir Mehmet Ali Paşa

EK XXVII

İsmail Fazıl Paşa'nın eşi Hatice Zekiye Hanım

EK XXVIII

İsmail Fazıl Paşa, çocukları ve diğer aile bireyleri ile birlikte

EK XXIX

“Sancak gazetesi No:16 (9 Zilkade 1317 / 10 Mart Sene 1900) s. 2-3

“Zekiye Hanım Efendi”

Geçen Rus Muharebesinde Serdar – Ekrem, Abdulkerim Paşa’dan sonra Umum-i Rumeli ordu komutanı tayin olunan Müşir Mehmet Ali Paşa hazretleri, o asrın kabiliyet ve şehamet ile mümtaz ve meşhur kumandanlarından biriydi. Müşarünileyhin Rumeli kumandanlığı harbin ikinci devrine tesadüf etmiş idi.

“Devlet-i Aliye Orduları” mülakatımızda sırası geldikçe arz olunacağı üzere, Yıldız’da bulunan mikroplar, katiblerden tekke şeyhlerine kadar varan o yadikârlar, harbin sureti cereyan ve hareketine kati surette tesir gösterdikleri zaman, o zaman idi. Bu bileden dolayı ordunun Teşebbüsat-ı Umumiye-yi Harbiyesinden, Mehmet Ali Paşa hazretleri ittihaz ettiği tedabir-i fenniye ve dilyaraneyi icra edememiş, Osmanlıları dilhun edecek raddelere vardı. O vatken ve felaketli netice ile tamam olan muharebeden sonra, Yıldız Sarayı olunca töhmetine pek şerirane ve fakat mahirane örtbas etmek için, muvaffakiyetsizlik mesuliyetini diğerlerinin üzerine atmaya gayret ettiği sırada müşarünileyh Mehmet Ali Paşa hazretelerinin de ne vasıta ile olursa olsun, vücudunu ortadan kaldırmak azmine düştü. Çünkü müşarünileyh “meslek-i tahrib” salki için korkulu, mehlik bir mevcut idi. Hep bu gibi niyetlerini icrada yaptığı gibi Mehmet Ali Paşa hazretleri dahi hayli ceraim-i muhter’an ile kirletmeye çalışmakla beraber (Mazharül Atıfet) dahi kılarak, müşarünileyhi Arnavutluk isyanını bastırmaya tayin ve i’zam etmiş idi. Mehmet Ali Paşa mutassıf ve mecbul olduğu besalet ve himmetinin muktezasını bilhakkın ifa etti. Bir zaman oldu ki, o şırçalak, müşkil ve mehlik bir mevkide kaldı. İmdad istendi.

İşte, Meslek-i Tahrib sahibi maksud canıyanasını bu noktada tamamen ortaya koydu ve istimdad-ı vatanperveraneye imdad etmedi ve o büyük kumandanı Arnavutların elinde parçalattı. “Meslek-i Tahrib” bununla dahi iktifa etmeyerek, şehid-i müşarünileyh olan asavetini, tıpkı Mithat Paşa hazretlerine olduğu gibi, Mehmet Ali Paşa’nın dahi ailesine teşmil ederek, bunlardan bilhassa nam-ı necabetlerini sername-i makale ittihaz ettiğimiz Kerime-i şehid-i mağdur Zekiye Hanımefendi’yi ve müşarünileyhanın zevci himmetperveri Erkân-ı Harb Miralay İsmail Beyefendiyi senelerce neyf ve hakaret içinde ezdi, kahretti.

Pederinin varis-i fitreti olmakla, bir kaplan kadar cesur bulunan müşarünileyha düçar edildiği ittisaf ve hakarete ve bilhassa vatanın uğradığı felaket ve nöbete artık tahammül edemeyerek Paris'e can attı. Oradan neşriyatı vatanperverane ile iştilal ediyorlar. Silis ve müesser bir lisan ile Osmanlı hanımlarına vatan yolunda bezl-i gayrete ifayı vazifeye teşvik ve teşci eden bir açık mektupları vasıl-i nazar-ı acizanemiz oldu. Kendilerine aid, Hanımefendi'yi an-i Samim tebrik etmeyi vazife-i kadirşinasi himmetten ad ederiz:

“Bundan 20 sene evvel muhib-i millet ve askerlikte namdar olan pederim Müşir Mehmet Ali Paşa'yı Arnavutluk'ta Abdulhamit Bey feci surette katl ettirip, ailemizi son derecede bir sefalet-i perişaniyet içinde mahv eyledi. Bu felaketi az görerek zevcim Erkân-ı Harb Miralay İsmail Bey'i, kendisinde menafi bulunmuş olduğundan 17 sene Anadolu cihetinde nefiye göndererek orada valide, akraba ve evlatlarımızı görmekten ve hakkımız olan terfi ve mükafattan büsbütün mahrum edildik. Bu zulm ve ittisafa karşı zevcim, vicdan ve meslek-i sadakatine hanel getirmeyerek 4.Orduda cereyan eden ahvale ve bahusus müşrik-i muamelatı hünerizanesine şiddetle itiraz etmesinden gerek Abdulhamit ve gerekse Müşir Zeki Paşa'nın son derece hiddet ve gazabını davet ederek biçare zevcim aylarca mahbus edildi. Bazen aç bırakılmak ve bazen kendisine zehirli yemek gönderilmek suretiyle hayatına kast olundu. Velhasıl gerek ona ve gerekse bana olunan hakaret ve tehdid ve işkenceler bu asr-ı medeniyette yeniden bir engizisyon vücuda getirilmiş gibi bir renk ve suret almaya başladı. Ben ise son derece ümitsizlikle padişaha vuku bulan müracaatlarım ve zevcimin muhakeme ve hukukunun izharı hakkındaki müstedi'yatım nazar-ı itibara alınmadı. Bu baktaki ahval-i hususiyetlerimi birkaç cild romanlar teşkil edebileceğinden burada tafsilattan sarf-ı nazarla ahvalimizi ayrıca bir risale şeklinde neşredeceğim. Bu tafsilatı bundan 5-6 mah mukaddem Dersaadet'te muavenetini talep edüpte ma'teessüf bir netice istihsal edemediğim Fransız sefiri Mösyö Konstantin'in malumu olsa gerekir. Nihayet bu mezalimi arz ile hususiyet ve umumiyet nokta-i nazarlarından iddia-i hukuk etmek üzere hürriyet ve adalet menba'i olan Fransa milletine ve matbuatına müracaat eyledim.

Fi: 6 Şubat 1900

Paris, Zekiye”⁴⁷⁹

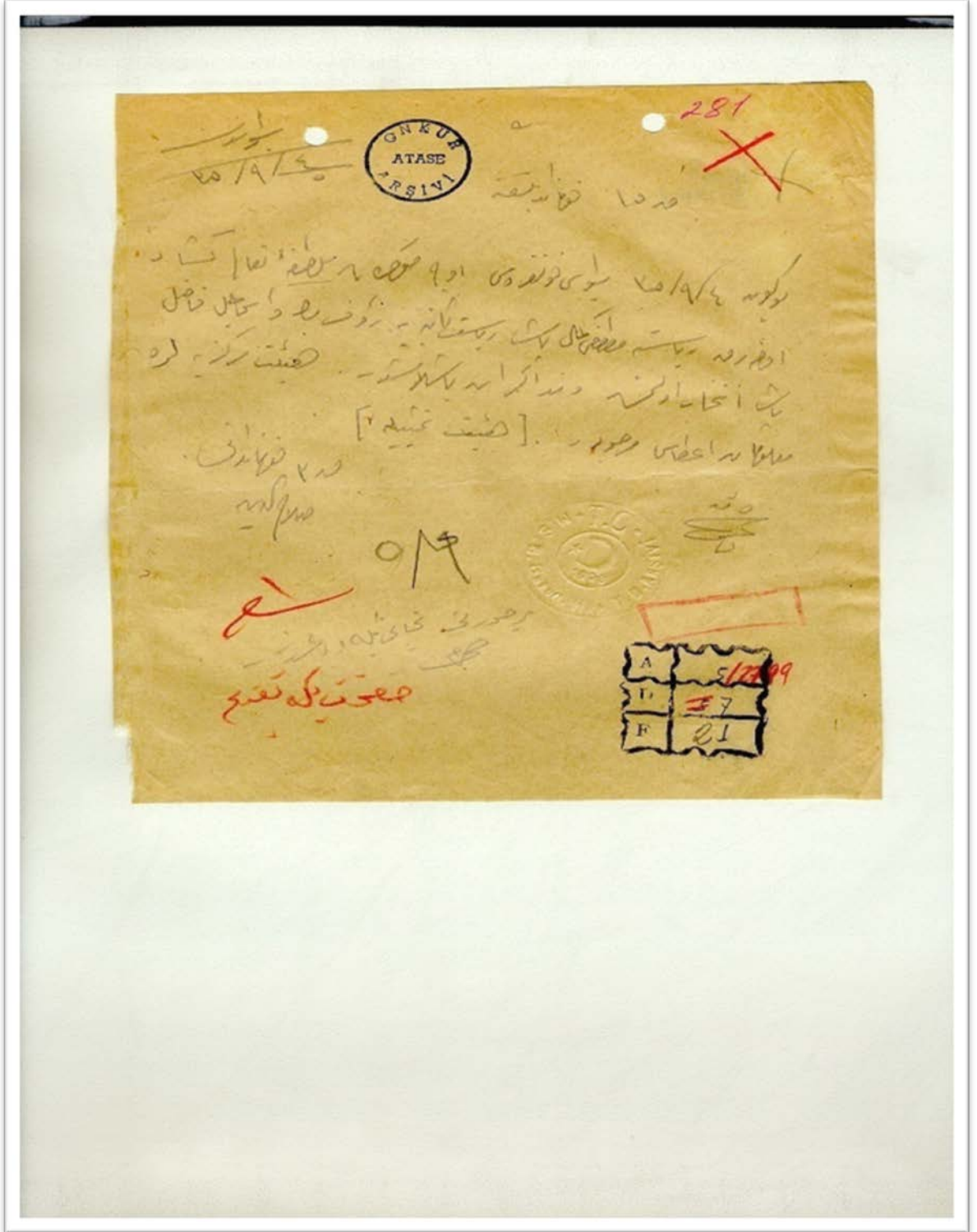
⁴⁷⁹ Ayşe Cebesoy Sarıalp, **Tarih Sayfalarına İmza Atmış 25 Öncü Kadın**, Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği, s. 112-113.

EK XXX

İsmail Fazıl Paşa askeri görevinde iken

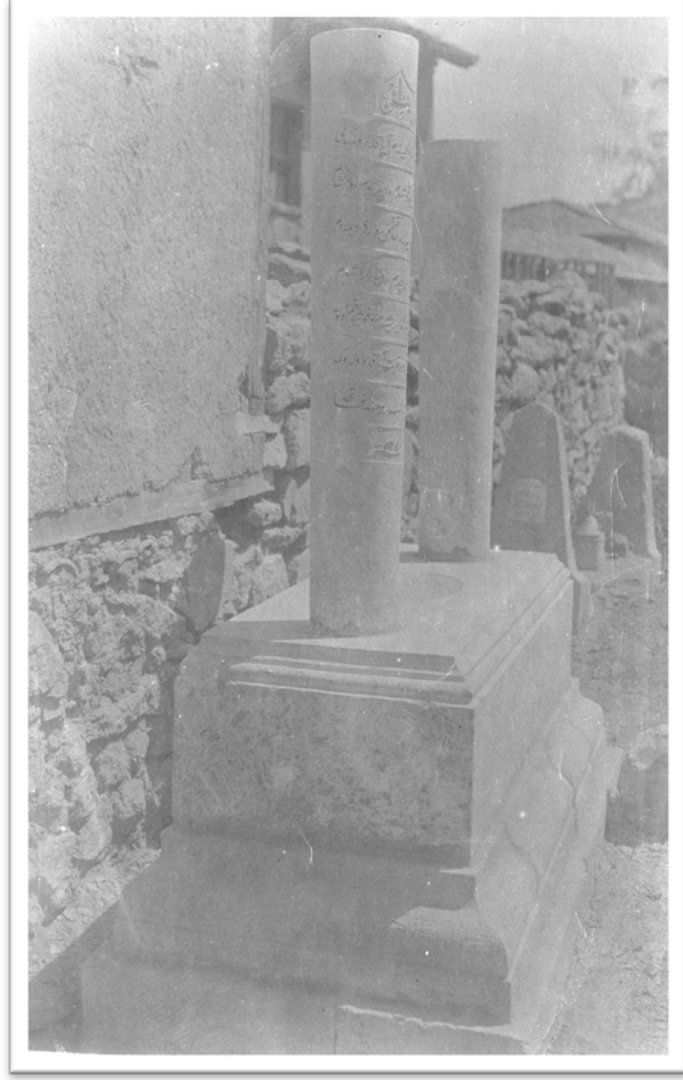

Sivas Kongresi'nin 4/9/1335 tarihinde açıldığı, başkanlığa Mustafa Kemal, yardımcılıklarına Rauf Bey ve İsmail Fazıl Paşa'nın seçildiğine dair.

EK XXXII

İsmail Fazıl Paşa'nın Hacı Bayramı Veli'deki mezarı

EK XXXIII

Mehmet Ali Cebesoy'un çocukluk resmi

EK XXXIV

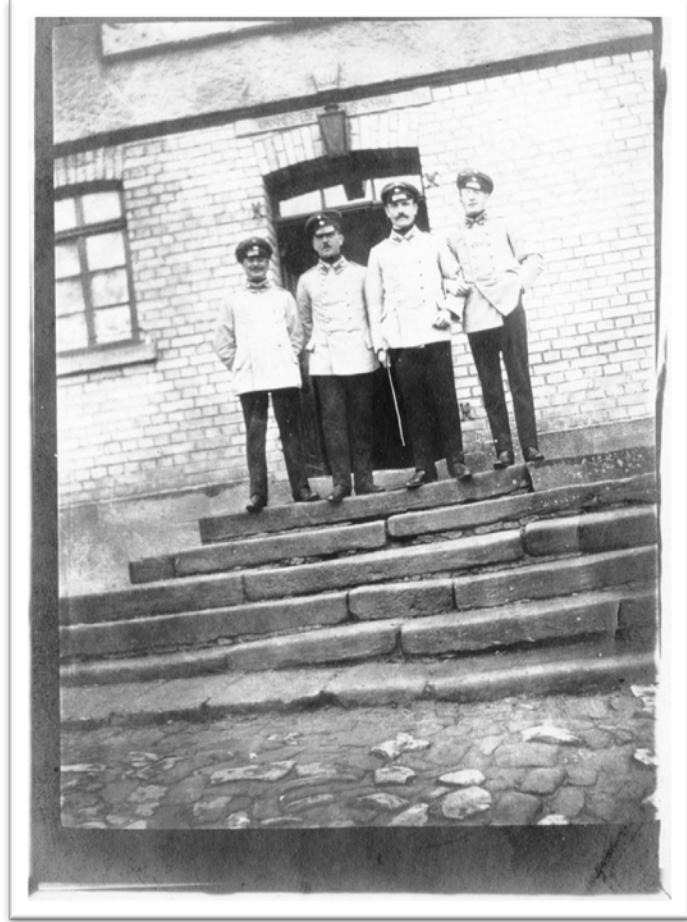
Mehmet Ali Cebesoy Harbiye’de öğrenci iken

EK XXXV

Mehmet Ali Cebesoy (ortada), Almanya Stuttgart 'ta 15. Dragon alayındaki stajı sırasında

EK XXXVI

Mehmet Ali Cebesoy, Almanya Stuttgart'ta Alman meslektaşlarıyla birlikte

EK XXXVII

Mehmet Ali Cebesoy'un Mardin'deki görevi sırasında

EK XXXVIII

Ali Fuat Cebesoy'un bebekliđi

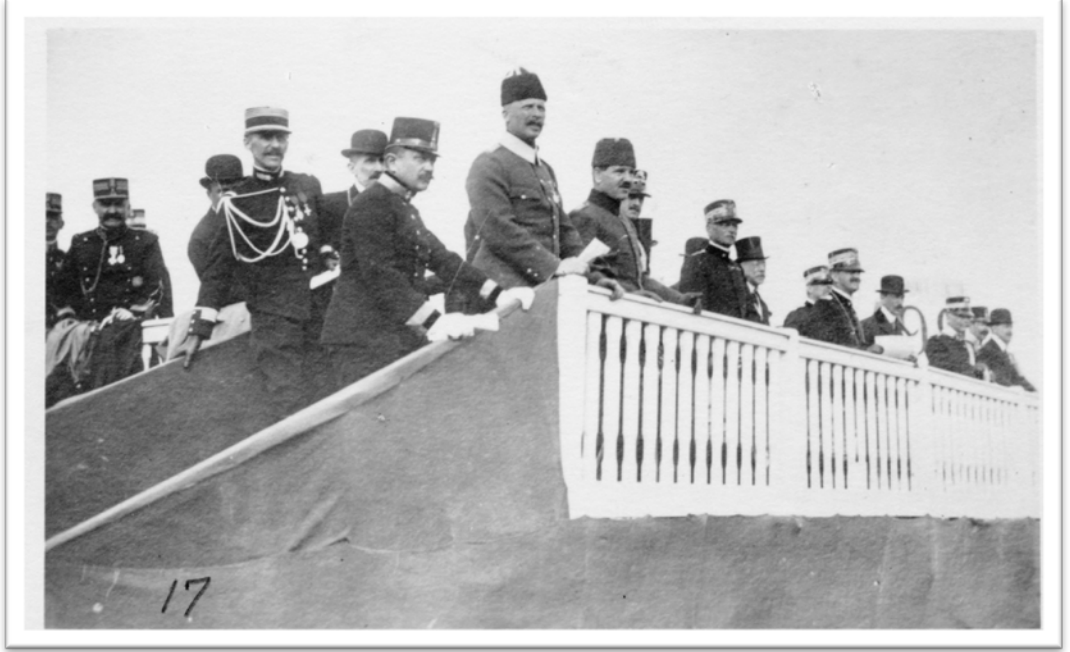
EK XXXIX

Ali Fuat Cebesoy, Roma askeri ataşeliği görevi sırasında

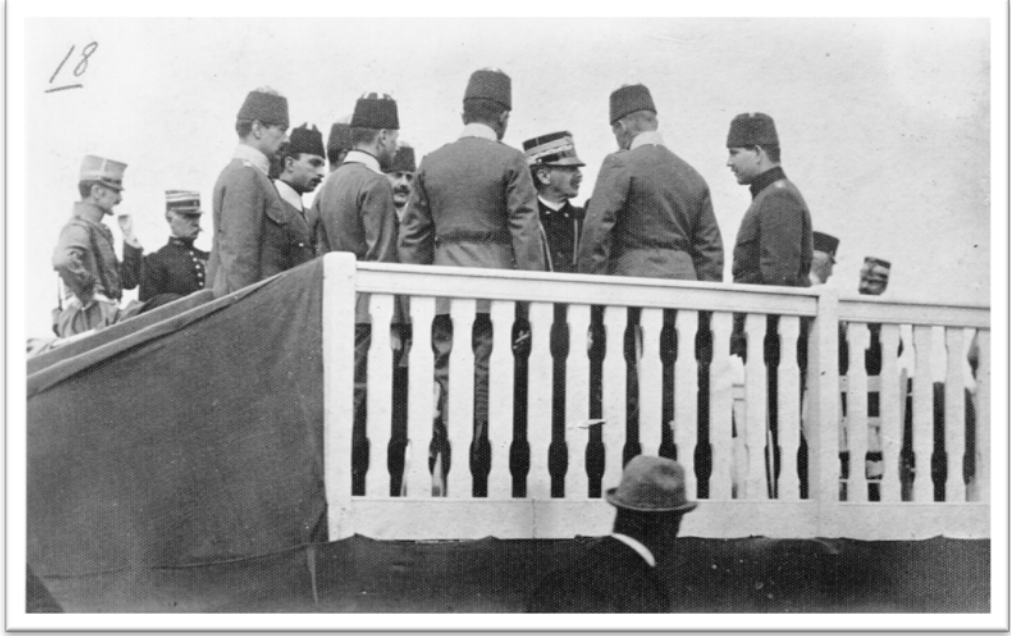

EK XL

Ali Fuat Cebesoy, Roma askeri ataşeliği sırasında katıldığı bir tören sırasında

EK XLI

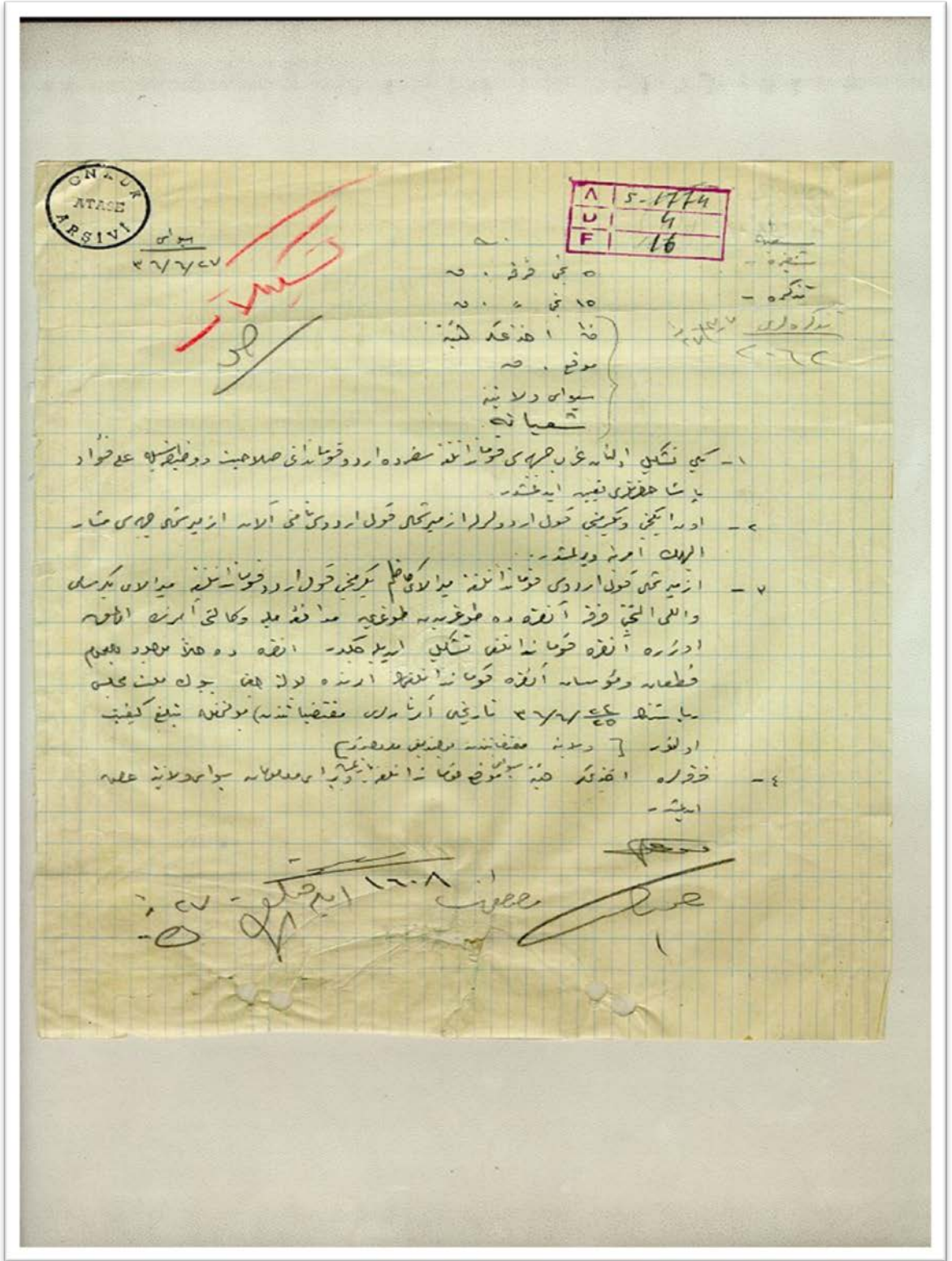

Ali Fuat Cebesoy Roma askeri ataşeliđi görevindeyken

EK XLII

Ali Fuat Cebesoy, Amasya Genelgesi hazırlanırken Mustafa Kemal ve Rauf Orbay'la

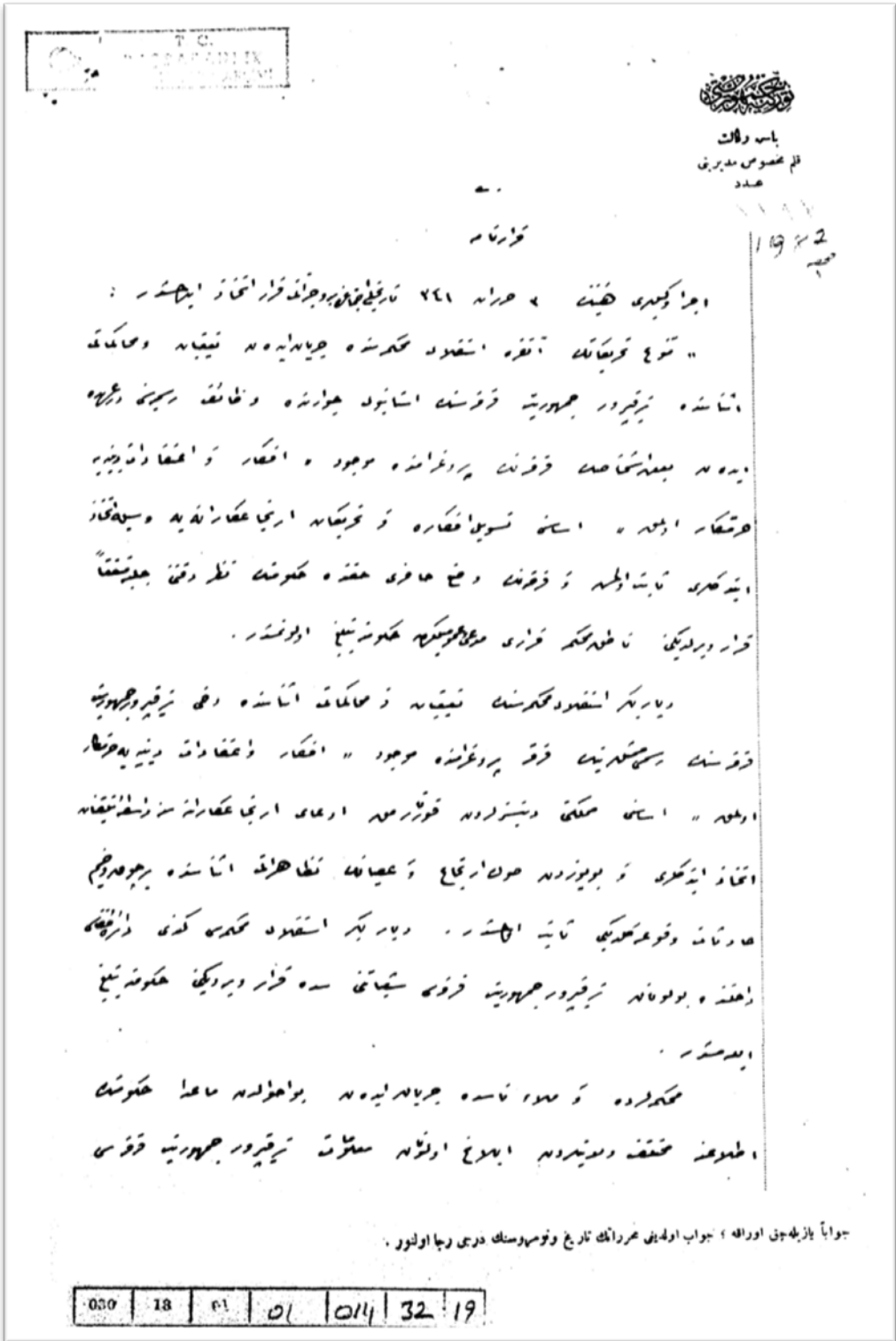

Ali Fuat Paşa'nın Garp Cephesi Komutanlığı'na atandığına dair TBMM kararı

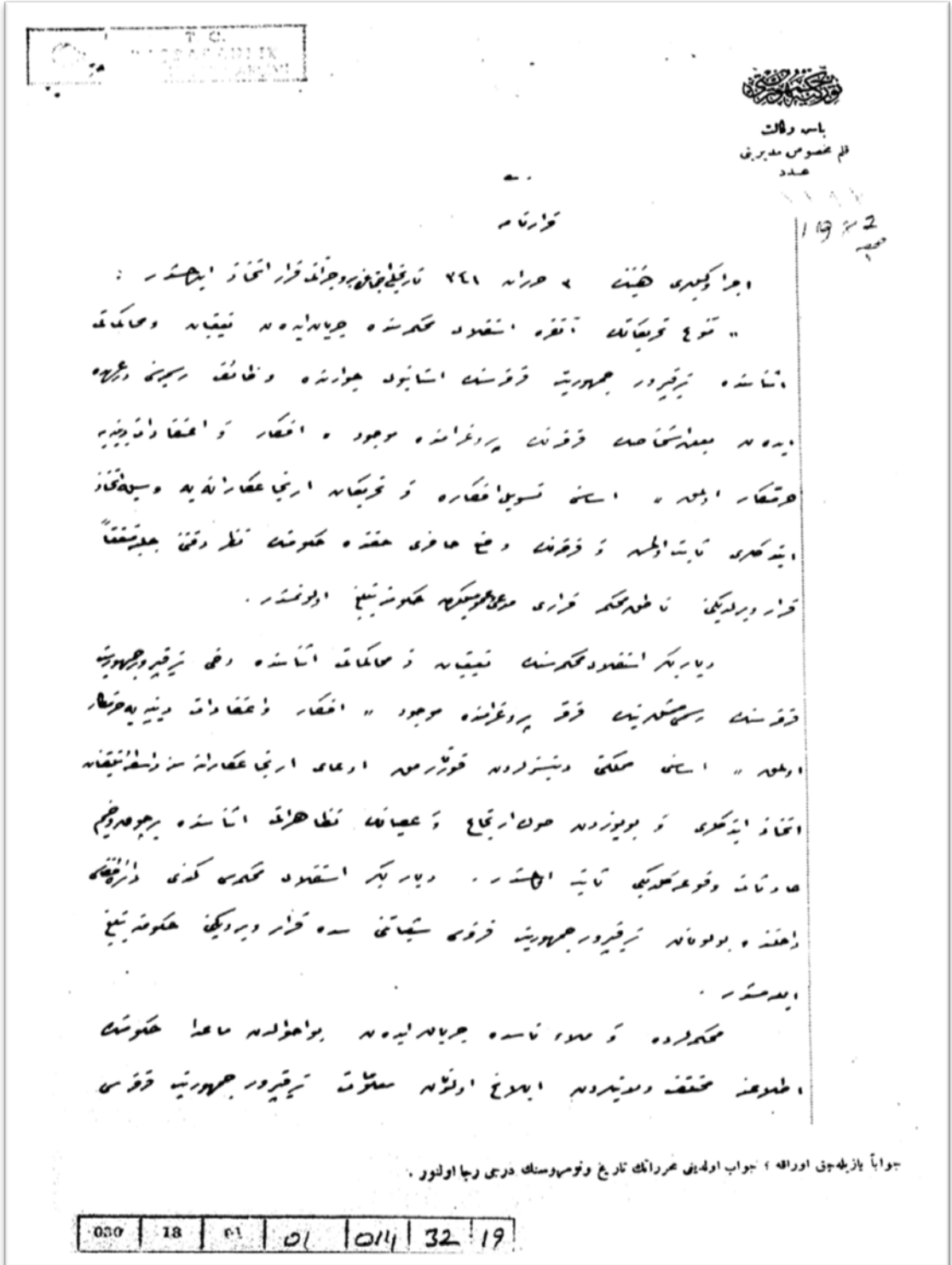
EK XLIV

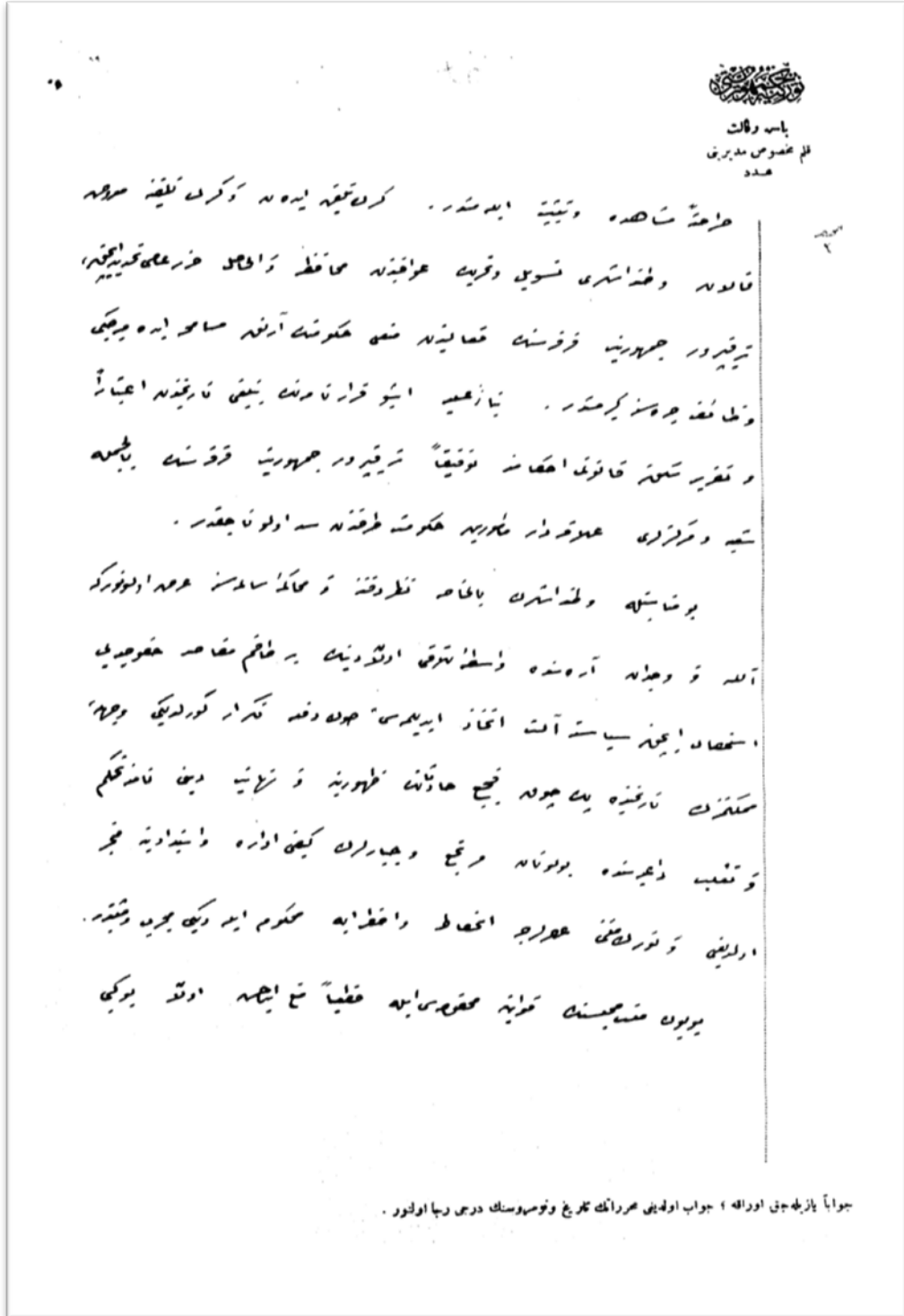
Ali Fuat Cebesoy, Moskova Büyükelçiliği sırasında

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasına dair arşiv belgesi (birinci sayfa)

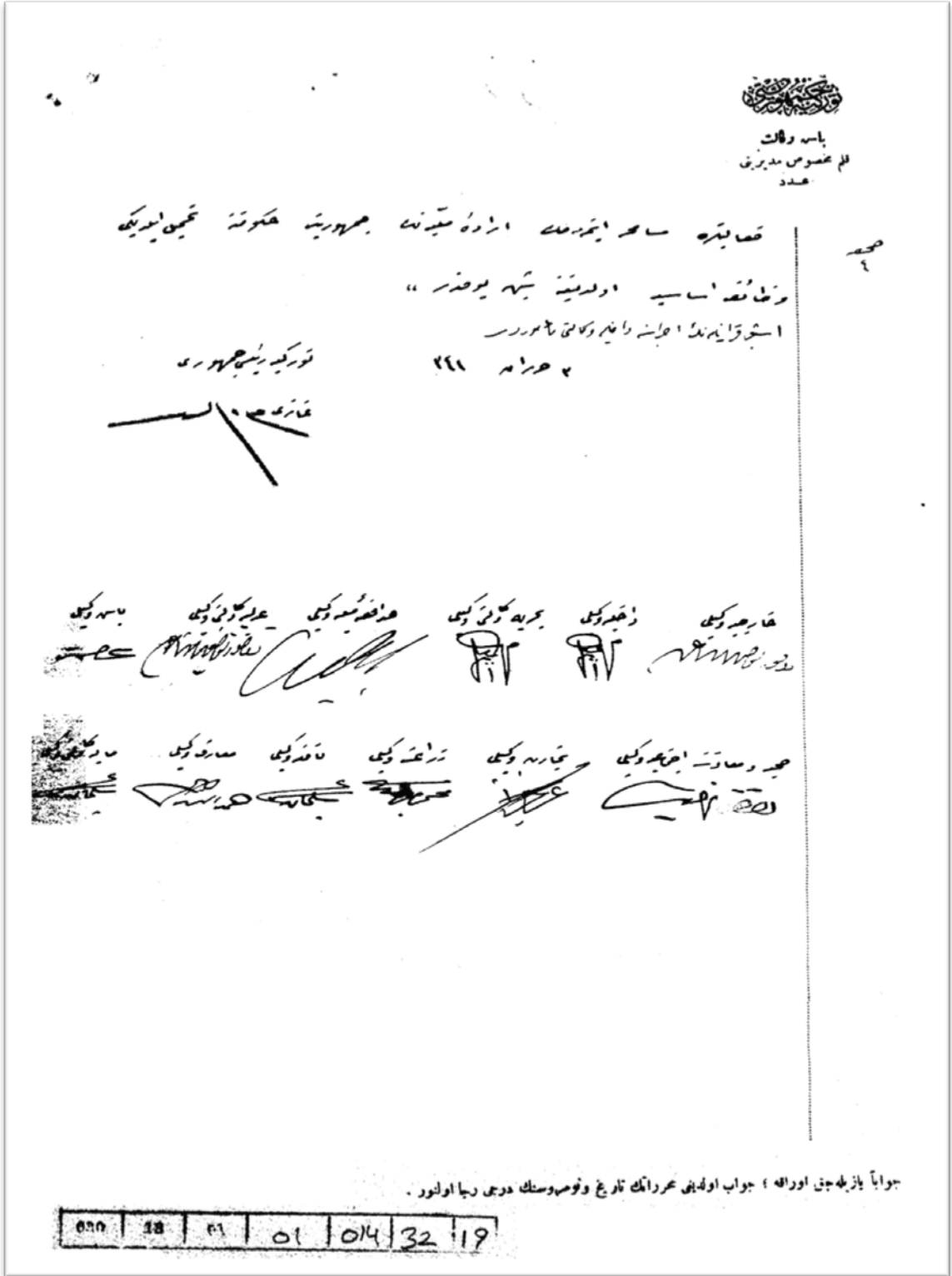

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasına dair arşiv belgesi (ikinci sayfa)

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasına dair arşiv belgesi
(üçüncü sayfa)

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasına dair arşiv belgesi (devamı)

3

« قرارنامه »

 سازمان دفاع و امور دفاعی
 وزارت دفاع و امور دفاعی
 تهران - ۹۵۶۱

آمره
۱۱۲ - -

۱ - اردو آپیننده فریق کاظمیہ بکر (۲۱۸-۱) و علی فواد (۲۱۷-۲۸) باشا لکرا اجرای -
 تقاعدلری تنسیب قلمشدر .
 ۲ - اشیو قرارنامه نک اجرای احکامه مدافعه ملیہ و کیلی مامور در .

توزیہ رئیس جمہوری
 خانگی
 ۱۹۵۷ / ۱۵ / ۱۰

مدافعه ملیہ کیلی
 بان کیلی
 ع

دوسه ره رابطہ لکری من کل

وریلجک حوایزده قم اسبله «قرخ ووصولرنک درس مزاجودر .

030	11	1	13612217
-----	----	---	----------

Korgeneral Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy'un emekliye sevk edildiklerine dair Başbakanlık yazısı (devamı)

مُدَافَعَةُ وَكَالَتِهِ
 سامون نازاری
 ارکان
 قوروس ۹۵۶۱

باش وکالت جلیله یه

آفره
 ۱۱ - ۲۹ - ۱۳۲۹

اردو آچیقنده فریق کالم قوره بکر (۳۱۸ - ۱) و علی نوآد (۳۱۷ - ۲۸) باشالرك سجللری افرینه
 اجرای تقاعد لری تنسیب ببولدیشی تقدیرده لفاً تقدیم قلنان قرارنامه نك تمدیق عالی یه عرض و اقتراشتلین
 سکرا بر صورت مدقه سنک اعاده سه مساعده سایلرور عورتورجا اولشور افندم .
 مدافعه طبعه وکیللی
 دروسور اولشور

تحبیرانه | ۱ - ۱۴ - ۱۹۴۷
 دروسکی | ۱۸

دوسته رهکارک جی عی
 دوسته رهکارک جی عی

و برله جک حوابلرده قلم اسبله ، تاریخ و توضیورلرینک دروس موجود .
 ۱۳۶۳۳۷

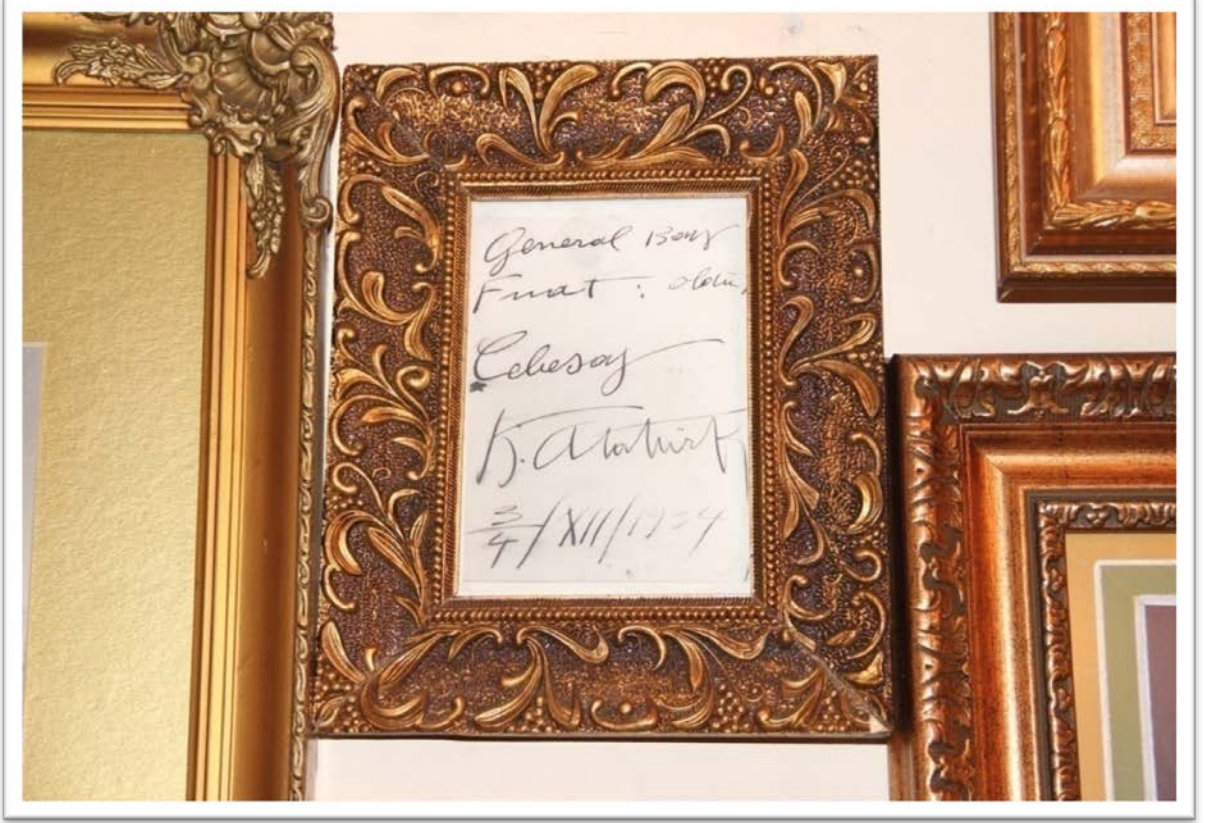
030	11	1	
-----	----	---	--

Korgeneral Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy'un emekliye sevk edildiklerine dair Müdafaa Vekaleti yazısı

T. C. BAŞVEKÂLET MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ Şube : Sayı :		78 181	5 587	Dosya işaretleri
T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ				
Evrakın	Numarası			
	Tarihi			
Yazan memur	M. Zihir	Büyük M. M. Yıkılmaz		
Yazı tarihi	9/6/1933	Beisliğine		
Muavin				
Beyaz eden				
Beyaz tarihi	9/5			
Karşılaştıranlar		9/6/1933 tarihli ve 1748 nolu		
Sadıra No.	6 1852	terakkiye geçilmiştir.		
Merbutatı	2	Konya Mebusluğuna seçil-		
Sevk tarihi	11-6-1933	miş olan Ali Fuat Paşa Hz. n-		
Kaydeden		ait ^{elyle} bu defa Dahiliye Kısım-		
Düşünceler		tinden tevdi edilen işi intikâs		
		mazbatası bilere sunulmuştur.		
		Başvekil		
		yaz K.		
		Rıza		
Başvekil Müdürlüğü Matbaası				
- 4 -		030	10	74 490 8

Konya milletvekili seçilen Ali Fuat Paşa'nın seçim mazbatası

EK LIV

Aileye “Cebesoy” soyadının verildiğine dair Mustafa Kemal’in el yazısı

EK LV

Ali Fuat Cebesoy Bayındırlık Bakanlığı sırasında (1941)

EK LVI

Ali Fuat Cebesoy Bayındırlık Bakanlığı sırasında (1942)

EK LVII

Ali Fuat Cebesoy, Ulaştırma Bakanlığı sırasında (1944)

EK LVIII

Ali Fuat Cebesoy, TBMM başkanlığı sırasında

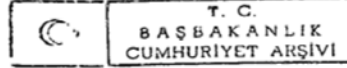
437/11

T. C.		Dosya işaretleri				
BAŞVEKÂLET						
Yazı İşleri Dairesi Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine						
Müdürlüğü						
Sayı :		BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI				
Celien	Tarihi					
Evrakın	Numarası					
Müsevvid		6/1683				
Tesvid tarihi						
Mübevviz		8-4-79				
Tebyiz tarihi						
Mokabele						
Sonuna						
No	Hususi					
Merbutatı						
Sevk tarihi						
Mukavvidin imzası						
<p>Hariciye Vekilliğinden alınan 6/4/1939 tarih ve 3528/136 numaralı tezkerede ; Alman Devlet Reisi Hitler'in 50 inci seneli devriyesinle yapılacak merasime Hükümetimiz namına Nafia Vekili General Ali Fuat Cebesoy'un refakatinde Genelkurmay İkinci Başkanı General Asım Gündüz ile Meb'uslarımızdan General Pertev Çeleo, Falih Rifki Atay , Yunus Nadi , Necmeddin Sadak ve Hüseyin Cahit Yalçın'da mürekkep bir heyetin iştirak eylemesi için İcra Vekilleri Heyetince bir karar ittihaazi teklif olunmuştur . Lazımgelen muamelenin yapılmakta bulunduğunu berayı malûmat arzeylerim .</p>						
8/4/1939		Başvekil				
<p><i>B. Kıtay</i></p> <p>8 - IV - 939</p> <p>- 8 Nisan 1939</p>						
- 2 -						
Depretiler Meclisi						
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">030</td> <td style="width: 25%;">10</td> <td style="width: 25%;">231</td> <td style="width: 25%;">55917</td> </tr> </table>			030	10	231	55917
030	10	231	55917			

Almanya Devlet Başkanı Hitler'in 50.doğum yılı törenlerine Türkiye'yi temsilen katılacak heyete dair arşiv belgesi

EK LX

Hariciye Vekâletinin 6/4/1939 tarih ve
35028/I36 numaralı yazısı sureti

Yüksek Başvekâlete

Alman Devlet Reisi Hitlerin 50 inci senei devriyesi münasebetile yapılacak merasime Hükümetimiz namına Nafia Vekili General Ali Fuat Cebesoyun refakatinde Genel Kurmay ikinci Başkanı Asım Gündüz ile Meb'uslarımızdan General Pertev Bele Falih Rıfka Atay Yunus Nadi, Necmettin Sadak ve Hüseyin Cahit Yalçından mürekkep hey'etiminin iştirâkleri ve kendilerine yol masraflarından başka Türkiye sınırlarından itibaren seyahat ve Alman Hükümeti tarafından gönderilecek programa göre Berlinde ikamet eyliyecekleri beş günlük yevmiyelerinin 2/9390 sayılı kararnameye göre verilmesi ve Reisin gündeliğine 10 Türk lirası zam yapılması ve siyasi pasaport ve lüzumu kadar serbest döviz verilmesi ve icap eden tahsisatın Maliye Vekâleti bütçesinin masarifi gayri melhuze tertibinden tediyesi hususlarınının kar altına alınmasına Yüksek Müsaadelerini saygılarımla dilerim .

Hariciye Vekili

Aslı gibidir

8739

030 10 23) 55917

2

Almanya Devlet Başkanı Hitler'in 50.doğum yılı törenlerine Türkiye'yi temsilen katılacak heyete dair arşiv belgesi (devamı)

Adolf Hitler'in 50.doğum günü kutlamaları sırasında

EK LXII

Adolf Hitler'in 50.doğum günü kutlamaları sırasında

EK LXIII

Adolf Hitler'in 50.doğum günü kutlamaları sırasında

EK LXIV

Adolf Hitler'in 50.doğum günü kutlamaları sırasında

EK LXV

Ali Fuat Cebesoy, Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği'nde konferans verirken

EK LXVI

Alifuatpaşa beldesindeki cenaze töreni (10 Ocak 1968)

EK LXVII

Alifuatpaşa beldesindeki cenaze töreni (10 Ocak 1968)

EK LXVIII

Alifuatpaşa beldesindeki cenaze töreni (10 Ocak 1968)

KAYNAKÇA

A) Arşiv Belgeleri

Ali Fuat Cebesoy'un Arşivinden Askeri ve Siyasi Belgeler, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2005, s. 281.

ATASE, 30/3/1335, Katalog No: İSH-3A, Sıra No: 2091, Kutu No: 88, Gömlek No: 172.

ATASE, 20/6/1335, Katalog No: İSH-7A, Sıra No: 5145, Kutu No: 346, Gömlek No: 120.

ATASE, 4/9/1335, Katalog No: İSH-7B, Sıra No: 6847, Kutu No: 349, Gömlek No: 126.

ATASE, Katalog No: İSH-12A, Sıra No: 2204, Kutu No: 823, Gömlek No: 156.

ATASE, 15/11/1336, Katalog No: İSH-12B, Sıra No: 8885, Kutu No: 827, Gömlek No: 163.

ATASE, 11/11/1336, Katalog No: İSH-14B, Sıra No: 7679, Kutu No: 944, Gömlek No: 158.

ATASE, 13/7/1337, Katalog No: İSH-17B, Sıra No: 8115, Kutu No: 1313, Gömlek No: 117.

ATASE, 20/10/1337, Katalog No: İSH-16C, Sıra No: 14205, Kutu No: 1178, Gömlek No: 35.

Ayşe Cebesoy Sarılap'ın Özel Arşivi

BCA, 9/11/1920, Sayı No: 335, Dosya No: 107-1, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No 1.18..12.

BCA, 3/6/1925, Sayı No: 1987, Dosya No: 79-12, Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 14.32..19.

BCA, 5/12/1927, Sayı No: 942, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 36.33..7.

BCA, 17/6/1933, Dosya No: 78161, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 74.490..8.

BCA, 8/6/1950 Dosya No: 78546, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 77.513..2.

BAO, 7/R/1296 (Hicri), Dosya No: 44, Gömlek No: 2399, Fon Kodu: İ.ŞD..

BAO, 5/B/1337, Dosya No: 9, Gömlek No: 58, Fon Kodu: İ.DUİT.

CA, Kutu No: 1/214 (56-4), Fihrist No: 42/7.

Hareket Ordusu ve Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal, Haz. Zekeriya Türkmen, 2.Baskı, Ankara 2011.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Eylül 1952.

MSB Arşiv Müdürlüğü, “Ali Fuat Cebesoy Subay Şahsi Dosyası (1317–28)”.

“1936’da Dil Kurultayın’da Karabekir Atatürk’le Nasıl Konuşturulmadı”, **Tarih Konuşuyor**, Eylül 1964, Cilt 2.

Cemal Kutay, “Sultan Hamid Devrinin Kaderleri Müşterek: Üç Meşhur Paşası”, **Tarih Konuşuyor**, Cilt 4.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 3.

Yakın Tarihimiz, Cilt 1.

B) Belgeseller

Kurtuluş Savaşında Türkistanlılar, Yap-Yön: Abdulhamit AVŞAR, 7 Kasım 2005, 3.Bölüm, TRT 2.

Son Tanıklar Milli Mücadele’nin Son Tanıkları, Yap-Yön: Abdulhamit Avşar, 13 Ekim 2003, 1.Bölüm, TRT 1.

C) Gazeteler, Dergiler

Akşam

Cumhuriyet

Güneş

Hürriyet

Hürriyet Kelebek Pazar

Milliyet

NTV Tarih

Sancak

Yeni Sabah

AVŞAR, Abdulhamit, “İstiklal Savaşı’na Farklı Bir Bakış: Milli Mücadele Döneminde Türkiye-Türkistan İlişkileri”, **Yom Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, 2005.

ÇAKIRÖZ, Raci, “Türkistan’da Türk Subayları (1914-1923)”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı 6, 1987.

ERCOŞKUN, Tülay, “İsmail Fazıl Paşa'nın (Cebesoy) Islahata Dair Görüşleri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt XXVI, Sayı 42, Ankara, Eylül 2007.

ERSOY, Ruhi, “Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler”, **Milli Folklor**, Yıl 16, Sayı 61, 2004.

ÖZTÜRKMEN, Arzu, “Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplinin Cazibesi”, **Tarih ve Bilim**, 2001/2002, Sayı 91.

TÜRKMEN, İsmet, “I. TBMM Hükümeti Döneminde İsmail Fazıl Paşa'nın Nafia Vekilliği Görevi (1920 – 1921)”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt X, Sayı 3, 2008.

D) Kitaplar

1952 – 1977 Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği 25 Yaşında.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Ankara 1991.

İlk Meclis Anketi Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri, Ankara 2004.

Sözlü Tarih Kılavuzu, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 8.

Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği 1987 Faaliyet Raporu.

Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği 2012 Faaliyet Raporu.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 10.Baskı.

Üniversiteliler Kültür ve Eğitim Vakfı Resmi Senedi.

ADIVAR, Halide Edip, **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, 7.Baskı, İstanbul 2012.

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918 – 1919)**, Cilt 1, İstanbul 1998.

ALTINAY, Ayşe Gül – ÇETİN, Fethiye, **Torunlar**, 2.Baskı, İstanbul 2010.

ARIBURNU, Kemal, **Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla**, Ankara 1997.

ARMAOĞLU, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1789 – 1914**, 13.Baskı, İstanbul 2013.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, 3.Baskı, Ankara 1986.

- ARTUÇ, İbrahim, **Yeniden Doğu Türk Kurtuluş Savaşı**, Cilt 1, İstanbul 2001.
- ATAY, Falih Rıfkı, **Atatürk'ün Bana Anlattıkları**, İstanbul 1955.
- ATATÜRK, **Söylev (Nutuk) I**, Ankara 1963.
- ATATÜRK, **Söylev (Nutuk) II**, Ankara 1964.
- AYBARS, Ergun, **İstiklâl Mahkemeleri 1920- 1927**, Cilt 1-2, İzmir 1988.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı (1899-1919-1927-1932) I**, İstanbul 1973.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, **100. Yıldönümü Münasebetiyle Berlin Kongresi Hakkında Bazı Düşünceler**, Ankara 1988.
- BİNGÖL, Sedat, **150'likler Meselesi Bir İhanetin Anatomisi**, İstanbul 2010.
- CAUNCE, Stephen, **Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi**, Çev. Bilmez Bülent Can – Alper Yalçinkaya, 3.Baskı, İstanbul 2011.
- CEBESOY, Ali Fuat, **Bilinmeyen Hatıralar Kuva-yı Milliye'nin İçyüzü**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2011.
- CEBESOY, Ali Fuat, **Kuva-yı Milliye'nin İçyüzü**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2002.
- CEBESOY, Ali Fuat, **Millî Mücadele Hatıraları**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2000.
- CEBESOY, Ali Fuat, **Moskova Hatıraları**, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2002.
- CEBESOY, Ali Fuat, **Sınıf Arkadaşım Atatürk Okul ve Genç Subaylık Hatıraları**, İstanbul 1967.
- CEBESOY, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a Lozan'dan Cumhuriyete**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Cilt 1-2.
- CEBESOY SARIALP, Ayşe, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonunda Yeşeren Türkiye Cumhuriyeti'nde Bir Türk Kızı**, İstanbul 2013.
- CEBESOY SARIALP, Ayşe, **Sir Gawain ve Yeşil Şövalye**, Ankara 1947.
- CEBESOY SARIALP, Ayşe, **Tarih Sayfalarına İmza Atmış 25 Öncü Kadın**, Türk Amerikan Üniversiteler Derneği.
- ÇAVDAR, Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, Ankara 1995.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM 1.Dönem 1919 – 1923 1.Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri**, Cilt 3.

DANACIOĞLU, Esra, **Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz**, İstanbul 2001.

DÖLEN, Emre, **Türkiye Üniversite Tarihi 4 İstanbul Üniversitesi 1933–1946**, İstanbul 2010.

DÖNMEZ, Cengiz, **Millî Mücadele’ye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhibleri Cemiyeti**, Ankara 2008.

ENGİNÜN, İnci, **Halide Edip Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi**, İstanbul 1995.

ERDEHA, Kâmil, **Yüzellilikler Yahut Milli Mücadelenin Muhasebesi**, İstanbul 1998.

ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, Cilt 1, Ankara 1953.

ERKİN, Behiç, **Hâtırat 1876 - 1958**, Haz. Ali Birinci, Ankara 2010.

GENCER, Ali İhsan – ARSLAN, Ali, **İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları**, İstanbul 2004.

GOLOĞLU, Mahmut, **Milli Mücadele Tarihi II Sivas Kongresi**, İstanbul 2008.

GOLOĞLU, Mahmut, **Milli Mücadele Tarihi IV 1921 – 1922 Cumhuriyete Doğru**, İstanbul 2010.

IGGERS, Georg G., **Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**, 4.Baskı, İstanbul 2003.

INGRAM, Philip, “Sözlü Tarih”, **Tarih Öğretiminde Çoğulcu ve Hoşgörülü Bir Yaklaşım Doğru**, Yay. Haz. Özgür Sevgi Göral, İstanbul 2003.

İĞDEMİR, Uluğ, **Sivas Kongresi Tutanakları**, 2.Baskı, Ankara 1986.

İNÜĞUR, M. Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, 5.Baskı, İstanbul 2005.

JAESCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev. Cemal Köprülü, 2.Baskı, Ankara 1986.

KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, 5.Baskı, Cilt 2, Ankara 2009.

KARABEKİR, Kâzım, **İstiklâl Harbimiz**, İstanbul 1969.

KARACA, Emin **150’likler**, İstanbul 2004.

- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri 1861 -1876**, 7.Baskı, Cilt VII, Ankara 2011.
- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876 - 1907**, 7.Baskı, Cilt VIII, Ankara 2011.
- KARAY, Refik Halid, **Bir Ömür Boyunca**, Haz. Yusuf Turan Günaydın, Ankara 2011.
- KARAY, Refik Halid, **Minelbab İlelmihrab**, İstanbul 1964.
- KİLİ, Suna, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul.
- KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990.
- KYVİG, David E. – MARTY, Myron A., **Yanıbaşımızdaki Tarih**, Çev. Nalan Özsoy, 2.Baskı, İstanbul 2011.
- MANGO, Andrew, **Atatürk**, İstanbul 2000.
- MANİSALI, Erol, **Manastırda Bir Amerikalı John Meultke**, 2.Baskı, İstanbul 2005.
- MORALI, Nail, **Mütarekede İzmir**, Haz. Erkan Serçe, İzmir 2002.
- NEVİLLE, Ralph, **London Clubs: Their History and Tresures**, Chatto Publication, London 1911.
- NEYZİ, Leyla, **Ben Kimim: Türkiye’de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik**, Çev. Hande Özkan, İstanbul 2004.
- OKUR, Mehmet, **Millî Mücadele’de Karadeniz Bölgesi’ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri**, Ankara 2006.
- ORBAY, Rauf, **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım**, İstanbul 2004.
- ÖZÇELİK, Ayfer, **Ali Fuad Cebesoy**, Ankara 1993.
- ÖZDEMİR, Hikmet, **Amasya Belgelerini Yeniden Okumak**, Ankara 2010.
- ÖZTÜRK, Kemal, **Halide Tutku, Hüzün, İsyân**, İstanbul 2009.
- SARAY, Mehmet, **İstanbul Üniversitesi Tarihi (1453–1993)**, İstanbul 1996.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, Ankara 1993.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü III**, Ankara 1995.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV**, Ankara 1996.

- SARIKOYUNCU, Ali, **Milli Mücadelede Din Adamları I**, 5.Baskı, Ankara 2007.
- SEFA, Peyami, **Ali Fuad Paşa Pederi Merhum İsmail Fazıl Paşa**.
- SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, 9.Baskı, Cilt 1, İstanbul 2000.
- SHAW, Stanford J. – KURAL SHAW, Ezel **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev. Mehmet Harmancı, Cilt 2.
- SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920 – 1945)**, 2.Baskı, Cilt 1, Ankara 2000.
- SÜER, H. Hikmet, **1877 – 1878 Osmanlı – Rus Harbi Rumeli Cephesi**, Ankara 1993.
- ŞAHİN, Haluk, **Johnson Mektubu**, İstanbul 2002.
- TEVETOĞLU, Fethi, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, 2.Baskı, Ankara 1991.
- THOMPSON, Paul, **Geçmişin Sesi Sözlü Tarih**, Çev. Şehnaz Layikel, İstanbul 1999.
- TOGAN, A. Zeki Velidî, **Tarihte Usûl**, 4.Baskı, İstanbul 1985.
- TOSH, John, **Tarihin Peşinde**, İstanbul 2008.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859 – 1952)**, İstanbul 1952.
- TÜRKMEN, Füsun, **Kırılğan İttifak'tan “Model Ortaklığa” Türkiye-ABD İlişkileri**, İstanbul 2012.
- TÜRKMEN, Zekeriya, **Yeni Devletin Şafağında Mustafa Kemal (Ekim 1918 – Ocak 1920)**, Ankara 2002.
- UÇAROL, Rıfat, **Siyasi Tarih 1789 – 2010**, 8.Baskı, İstanbul 2010.
- Yalçın, Tülün, **“Osmanlı'da Bir İngiliz Gelin”**, İstanbul 2004.
- YALÇIN, Durmuş, AKBIYIK, Yaşar, AKBULUT, Dursun Ali, BALCIOĞLU, Mutafa, KÖSTÜKLÜ, Nuri, SÜSLÜ, Azmi, TURAN, Refik, ERASLAN, Cezmi, TURAL, Mehmet Akif, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, 2.Baskı, Ankara 2002.
- YALÇIN, Durmuş, AKBIYIK, Yaşar, AKBULUT, Dursun Ali, BALCIOĞLU, Mutafa, KÖSTÜKLÜ, Nuri, SÜSLÜ, Azmi, TURAN, Refik, ERASLAN, Cezmi, TURAL, Mehmet Akif, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Ankara 2002, s. 520-521.
- ZÜRCHER, Erik Jan, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1992.

E) Makaleler

ÇAKMAK, Fevzi “Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği”, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildiriler Ankara 18 – 20 Mart 2010**, Haz. Mehmet Öz Ankara 2011.

ERDİLEK, Neşe, “Türkiye’de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu”, **Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı 26 – 27 Eylül 2003**, Yay. Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan, İstanbul 2006.

FIRAT, Melek, “Orta Doğu’ya İlişkin Gizli Anlaşmalar”, **Türk Dış Politikası 1919 - 1980**, Ed. Baskın Oran, 16.Baskı, Cilt 1, İstanbul 2011.

PETERS, John Durham, “Historical Tensions in the Concept of Public Opinion”, **Public Opinion and the Communication of Consent**, Theodore L. Glasser, Charles T. Salmon (der.) içinde, New York: The Guilford Publications, 1995.

ŞAHİN, Enis, “Askeri ve Siyasi Faaliyetleriyle Ali Fuat (Cebesoy) Paşa (1882 – 1968)”, **Tarih Siyaset İktisat Yönetim, Cumhuriyetimizin 80. Yılına ve Ali Fuat Cebesoy’un Anısına Armağan**, Ed: A. Vecdi Can - Köksal Şahin, Sakarya 2004.

ŞEMİ, Nora, “Arşivin Fısıltısı ya da Arşivleri Konuşturmak”, **Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı 26 – 27 Eylül 2003**, Yay. Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan, İstanbul 2006.

THOMPSON, Paul, “21.Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar”, **Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı 26 – 27 Eylül 2003**, Yay. Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan, İstanbul 2006.

F) Ansiklopediler

Atatürk’ün Bütün Eserleri (1915 - 1919), 3.Baskı, Cilt 2, İstanbul 2003.

Atatürk’ün Bütün Eserleri (1919), 3.Baskı, Cilt 3, İstanbul 2003.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, Yay. Kur.; Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay, Cilt 1.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961 – 1980, Yay. Kur.; Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay, 4.Baskı, Cilt 3, İstanbul 2003.

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Cilt 6.

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Cilt 11.

Türk Ansiklopedisi, Cilt 20.

Türk Ansiklopedisi, Cilt 23.

G) İnternet

www.uskudar.bel.tr/tr-TR/bilgi/Lists/Sunumlar/attachments/1416/T49.pdf.

<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-13538-37-ataturk-ile-pasalarin-arasini-acmak-istediler.html>,

<http://atam.gov.tr/damat-ferit-pasa-hukümetlerinin-millî-mucadeleye-karsi-girisimleri-ve-son-olarak-kuvay-i-seferiye-adiyla-yeni-bir-askeri-birlik-olusturma-cabalari/>.,

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-227310>.,

http://www.zaman.com.tr/besir-ayvazoglu/samih-rifat_573924.html.,

www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/.../tbmm090120310331.pdf.

<http://www.milliyet.com.tr/2006/02/26/pazar/axpaz01.html>.,

<http://www.alifuatpasa.bel.tr/Ilcemizin-Tarihi/>.,

www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin059/059_00_004.pdf.

www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin059/059_00_004.pdf.

H) Tezler

IŞIKSOY, Süheyla, “**Geleneksel Yozgat Evlerinde Yaşam ve Anlam: Evin Sözlü Tarihi**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, “**Rahmi Arslan: Yaşamı ve İzmir Valiliği**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. İzmir, 1990 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZGEÇMİŞ
Alime Figen BARANOĞLU

Kişisel Bilgiler :

Doğum Tarihi : 08.08.1972

Doğum Yeri : İstanbul

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim :

Lise : 1987-1990 Nişantaşı Kız Lisesi

Lisans : 1993-1996 Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi
Radyo – Televizyon ve Sinema Bölümü

Çalıştığı Kurumlar :

1996-Devam : TRT İstanbul Televizyonu

1995-1996 : VTR Araştırma Yapım Yönetim Şirketi